"સસ્તું સાહિત્ય મુદ્રણાલય" ઠે. રાયખડ–અમદાવાદ.
ભિક્ષુ–અખંડાનંદના પ્રબંધથી મુદ્રિત

આ આવૃત્તિવિષે બે બોલ

જે જ્ઞાન અને ચારિત્રને મેળવનારો મનુષ્ય સર્વ પ્રકારે સુખી અને કલ્યાણભાગી થઇને સજ્જનોમાં પણ વંદાય–પૂજાય છે, એવી સર્વોત્તમ અને સ્થાયી સંપત્તિના અભિલાષી સજ્જનો માટે આ પુસ્તક કેટલું બધું ઉપયોગી અને વાંચવા–વિચારવા જેવું છે, તે વાત આ પુસ્તક જેણે એક વાર પણ કાળજીપૂર્વક વાંચ્યું હશે કે વાંચશે, તેને આપોઆપજ જણાઇ રહેશે. મૂળલેખક એવા શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન અને ઉત્તમ રહેણીકરણી વિષે આ પુસ્તકમાં જે સરસ માહિતી અને સમજૂત આપે છે, તે કાંઇ ગોખણીયુ જ્ઞાન કે પંડિતાઇ દર્શાવવાને નથી આપતો, પરંતુ પંડે તે શુભ માર્ગે ચાલી અનુભવસિદ્ધ બનીને માત્ર લોકકલ્યાણ સધાવવા સારૂ આપે છે. આ પ્રમાણે આ પુસ્તક જે યોગ્યતાથી અને લોકહિતની લાગણીથી લખાયુ છે તથા એમા સાચી ઉન્નતિનો સાદો, સીધો અને સુંદર માગ જેવી કાળજીથી, અસરકારક રીતે અને અનેક પ્રકારે સમજાવ્યો છે, તેથીજ આ પુસ્તક જગતની અનેક ભાષાઓમાં ઉતારાઇને પુષ્કળ પ્રચાર પામ્યુ છે

એ સાધુચરિત પુરુષ શ્રીયુત "રાલ્ફ વાલ્ડો ટ્રાઇન"ના આવા ઉત્તમ ગ્રંથનો લાભ જે જે ગુજરાતી પાઠકો જ્યારે જ્યારે લે, ત્યારે ત્યારે તેઓ પણ એ મહાત્માને પૂજ્યભાવે યાદ કરીને સ્મરણાંજલિ આપવા નહિ ચૂકે, એવી આશા છે.

આ મૂળ પુસ્તકનુ નામ પ્રથમ તો પંડિત ફ. ક. લાલનજી પાસે વખાણ સાથે સાંભળેલું. પછી એનુ એક મરાઠી ભાષાંતર હાથમાં આવેલું. પછી ગુજરાતીમાં પણ એ ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ કરવા વૃત્તિ થઇ, પણ કોઇ લાયક સજ્જનને શોધીને એવાં કામ સોંપવાનો સમય મળેલો નહિ. દૈવયોગે શ્રી મણિલાલ દોશી અનાયાસે મળી આવ્યા અને આવાં પુસ્તકોના તેઓ ખાસ પ્રેમી જણાયા. એ બંધુએ આ પુસ્તકનો અનુવાદ અવકાશે અવકાશે બનતી કાળજીપૂર્વક કરી આપ્યો. પછી એમાં સરળતા અને સ્પષ્ટતા લાવવા સંશોધન પણ કરાયુ; છતાં હજી પણ એવા યત્નની જરૂર જણાતી હતી ઇચ્છા છતાં બીજી આવૃત્તિ વખતે સમય મળ્યો નહિ; એટલે આ આવૃત્તિ તો અવકાશે અવકાશે જ્યારે પણ એવો યત્ન થઇ રહે, ત્યારેજ પ્રસિદ્ધ કરવાનું રાખ્યું હતું. એને પરિણામે આમાંનો મહત્ત્વનો વિષય (સમજવામા) કાંઇ પણ સરળ–સ્પષ્ટ થયો હોય,

તો તેમાં ખુબી તે પરમ સુહૃદ્ સર્વેશ્વરની છે; અને આથી વિશેષ સરળતા નહિ આવવા વગેરેની ખામી આ સેવકની છે.

આ પુસ્તકમાં કેટલાંક વાક્ય કાળા અક્ષરમાં છાપેલાં છે; પણ એ ઉપરથી એમ ન સમજવું કે, માત્ર એટલાંજ વાક્ય મહત્ત્વનાં છે. એ ઉપરાંત પણ અનેક વાક્ય અગત્યનાં અને ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવાં છે.

શિવરાત્રી–૧૯૮૫ ભિક્ષુ–અખંડાનંદ

ગ્રાહકોમધ્યે એક ભિક્ષા

આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ (૧૯૭૨માં) વિવિધ ગ્રંથમાળાદ્વારા નીકળેલી, છતાં આ આવૃત્તિ પણ પ્રત્યેક ગ્રાહક તરફ મોકલાય છે; તે વાર્ષિક ૧૬૦૦ પૃષ્ઠોમાં નહિ પણ વધારાના અંક તરીકે, તથા નીચલા કારણથી અને હેતુથી મોકલાય છે.

૧–આમાંનો ઉપયોગી વિષય આગલી આવૃત્તિઓ કરતાં સમજવામાં બને તેટલો વધારે સહેલો અને સ્પષ્ટ થયેલો છે

૨–આવા પ્રકારનાં બીજાં પણ અનેક પુસ્તક છે, પરંતુ આ પુસ્તકમાં સમજાવાયલો વિષય એવી તો સાદી રીતે, અસરકારક રીતે, વિસ્તારથી અને વિવિધ રીતે સમજાવેલો છે કે તે કોઇ પણ સજ્જનના હૃદયમાં આબાદ ઉતરી જાય છે. દાખલાતરીકે તેમાં આ વાત પણ સમજાવી છે કે–જ્ઞાનચારિત્રની શુદ્ધિવૃદ્ધિનું, સાચી ઉન્નતિ અને તેની સાધનાનું, સદાકાળના સ્વારાજ્ય અને અપાર સુખ–સામર્થ્યનું, સર્વોપરિ ધન અને અનંત વૈભવનું, સર્વોત્તમ સ્વાર્થ અને મહાન પરોપકારનું, ઇ૦ ઇ૦ સર્વ બાબતોનું અને સર્વ પ્રકારનું સાચું સ્થાન, ઉંડું રહસ્ય અને આબાદ સાધન, એ બધું મનુષ્યના પોતાનાજ અંતરમાં અને પૂરેપૂરા અધિકારમાં રહેલું છે.

૩–આવી રીતે આ પુસ્તક શ્રેય અને પ્રેય (વ્યવહાર અને પરમાર્થ) બન્ને રૂડે પ્રકારે સધાય એવો સાચો અને સીધો માર્ગ દર્શાવી આપે છે; તથા તે માર્ગે નહિ ચાલવામાં રહેલી અજ્ઞાનતા અને મૂર્ખતાને છોડી દઈ તે ગાચા, સરળ અને સુંદર રસ્તે ચાલવાની બહુ હૃદયપાગુમલી તથા પ્રબળ પ્રેરણા આપે છે, તેથી આ પુસ્તક તરફ સર્વ કોઇનું ધ્યાન વધારે ખેંચાય એ આ પુસ્તક વિના મૂલ્યે મોકલવામાં મુખ્ય હેતુ છે.

૪–આવું ઉપકારક પુસ્તક જેમના જેમના ઉપર મોકલાય, તથા જે કોઇના હાથમાં આવે, (કદાચ તેમણે આગલી આવૃત્તિ વાંચી હોય તોપણ) એક વાર પણ આ આવૃત્તિ ખાસ કાળજી અને ધીરજપૂર્વક વાંચે–વિચારે; તથા બની શકે તો આ પુસ્તકથી અજાણ્યા હોય એવા સજ્જનોને વાંચી સંભળાવીને તથા વાંચવા આપીને સ્વાર્થ સાથે પરોપકારનો પણ લાભ ઉઠાવે.

એ પ્રમાણે એક વાર વાંચ્યા પછી જે બંધુઓને આ આવૃત્તિ વધારે ઉપયોગી અને વારંવાર વાંચવા–વિચારવા જેવી જણાય, તેઓ આજ પુસ્તક પોતાની પાસે રહેવા દે, અને (જો યોગ્ય લાગે તો) તેમની પાસે આગલી આવૃત્તિ હોય તે બીજા કોઇ આવા પુસ્તકના પ્રેમીને અથવા પુસ્તકાલયને ભેટ આપે, અને જેમને આ પુસ્તક એટલું ઉપયોગી ન જણાય, તેઓ આ નવી આવૃત્તિજ તેના પ્રેમીને ભેટ આપવા મહેરબાની કરે.

આશા છે કે, જેમને જેમને આ પુસ્તક મળે તેઓ આ ભિક્ષુની આ યાચના સ્વીકારવારૂપ ભિક્ષા બનતાંસુધી તો આપશેજ, છતાં ના આપી શકે તેમને માટે પણ એજ કહેવાનું કે

દે ઉસકા બી ભલા, ન દે ઉસ્કા બી ભલા!

આ પુસ્તક દરેક ઉપર સાદા પૂઠાનું મોકલ્યુ હોત તોપણ ચાલત અને પાકાં પૂંઠાં માટે થનારો છસો સાતસોનો ખર્ચ ન લાગત પરંતુ સાદા પૂઠાવાળા પુસ્તક કરતાં પાકા પૂંઠાવાળાની આવરદા અનેકગણી વધારે હોવાથી આ દોઢગણો ખર્ચ કરી લેવો એજ ઠીક જણાયું છે.

અનુક્રમણિકા

અનુવાદકની પ્રસ્તાવના

(પહેલી આવૃત્તિ સમયની)

જગતના જીવો જ્યારે સ્થૂલ ભુવનની ક્ષણિક, દુ:ખગર્ભિત અને મળ્યા પછી પણ તૃપ્તિ ન આપતા સુખના બીજા સાધનોની લાલસા ઉત્પન્ન કરતી વસ્તુઓ પાછળ રાતદિન ભમ્યા કરે છે, અને ખરું સુખ, શાંતિ અને આનંદ અનુભવવાના સત્ય માર્ગથી દૂર ભાગતા માલૂમ પડે છે; તે સમયે ખરી શાંતિ, શક્તિ, પ્રેમ, આરોગ્ય, આંતરપ્રતિભા વગેરે આત્માના શાશ્વત ગુણો તરફ લક્ષ દોરવા પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો તે અતિ આવશ્યક ગણાવું જોઇએ

મનુષ્ય પોતાનું ખરૂં સ્વરૂપ ભૂલી પોતાના સ્થૂલદેહ કે વાસના કે વિચારની સાથે પોતાનો અભેદ હોય એમ માની ઘણુંજ સંકુચિત, સ્વાર્થમય અને બળહીન જીવન ગાળે છે પોતાનું ખરૂં સામર્થ્ય શું છે, તેનો તેને લેશ પણ ખ્યાલ નથી. પોતાના વિચારમાં કેટલું અનંત બળ છુપું રહેલું છે, તેનું તેને ભાન પણ નથી. ખાનપાન, ધનપ્રાપ્તિ અને વંશવૃદ્ધિ કરવામાંજ જીવનની મહત્ત્વાકાંક્ષાની પર્યાપ્તિ થતી હોય, એમ જેઓને લાગે છે; તેઓનું જીવન કેવળ દુ:ખમય, ક્લેશમય, અશાન્ત અને આનંદરહિત હોય તેમાં આશ્ચર્ય શું ?

જગતમાં એવા ઘણા મનુષ્યો છે કે જેઓની આંખપર સહજ પડળ વળેલું છે, તેઓને આ પુસ્તકમાં વર્ણવેલો કિંમતી બોધ અવશ્ય લાભકારી થશે એમ મને લાગે છે આપણા પ્રાચીન તત્ત્વજ્ઞાનના સિદ્ધાંતો આ પુસ્તકમાં એવા તો સરળ રૂપમાં અને એવી તો સચોટ રીતે ઉપદેશવામાં આવ્યા છે કે જરા ઉંડો વિચાર કરનારને તેનું સત્ય સમજાયા વિના રહેશે નહિ

આત્મા-પરમાત્માની એકતાનો અપૂર્વ સિદ્ધાંત એ આ પુસ્તકનું બીજ છે. જેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્ય જ્ઞાનપૂર્વક તે એકતાનો સ્વીકાર કરી તેનો અનુભવ કરવા પ્રયત્ન કરે છે તેટલા પ્રમાણમાં પરમાત્મામાં રહેલી શક્તિ, શાંતિ, આરોગ્ય, જ્ઞાન વગેરે તે પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

આ અનુભવ કરવા માટે પ્રભુએ આપણને મોટામાં મોટું સાધન જે આપ્યું છે તે વિચારશક્તિ છે. મનુષ્ય પોતાની ભાવના પ્રમાણે સૂક્ષ્મ સૃષ્ટિ રચે છે, અને તે ભાવના વધારે દૃઢ અને નિયમિત થતાં તે સૂક્ષ્મ સૃષ્ટિ સ્થૂળરૂપમાં પ્રકટ થાય છે. છાંદોગ્યોપનિષદ્‌માં કહ્યું છે કે—**अथ खलु क्रतुमयः पुरुषः ।**

મનુષ્ય વિચારની કૃતિ છે; જેવો વિચાર કરે છે તેવો તે થાય છે.

ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति । હે અર્જુન ! પ્રભુ સર્વના હૃદયમાં રહેલા છે. પાપીમાં પાપી અને મહાત્મામાં

પણ તેજ પ્રભુની શક્તિ કામ કરી રહેલી છે. ભેદમાત્ર ઉપાધિનો છે. સ્વરૂપમા પ્રભુ અને મનુષ્ય એક છે; માટે મનુષ્યના સ્થૂલ કે સૂક્ષ્મ-શરીર તરફ નજર ન કરતા તેની અદર રહેલા પ્રભુ તરફ દૃષ્ટિ કરવાનું આ પુસ્તક શીખવે છે જે મનુષ્ય આ પ્રમાણે પોતાના શરીરોની અદર રહેલા પ્રભુને અનુભવે છે, તેજ મનુષ્ય બીજાઓના વિવિધ શરીરોમા અને સર્વમા રહેલા પ્રભુને જોવા સમર્થ થઇને પાપિષ્ઠ મનુષ્યથી પણ દૂર નહિ ભાગતા તેને સીધે માર્ગે લાવવા સ્વાભાવિક પ્રેમથી દોરવાય છે

"તમારા આત્મામા રહેલા દિવ્ય સામર્થ્યમા વિશ્વાસ રાખો, તમેજ તમારા ભવિષ્યના નિયતા છો, તમારામા મહાત્મા, ઋષિ, જગદુદ્ધારક, બુદ્ધ–તીર્થંકર–કે પેગંબર થવાનુ બળ છુપુ રહેલુ છે તેને પ્રકટ કરો." એ બોધની ઉદ્‌ઘોષણા બહુ ભાર દઇને આ પુસ્તકમા કરવામા આવેલી છે

પ્રિય વાચક ! આવી અનેક ઉત્તમ ભાવનાઓથી ભૂષિત અમૂલ્ય પુસ્તક લખવાનુ પૂર્ણ માન તેના મૂળલેખક સાધુચરિત, જીવદયાના હિમાયતી રાલ્ફ વાલ્ડો ટ્રાઇન નામના એક અમેરિકન વિદ્વાનને ઘટે છે તેઓ પ્રખ્યાત તત્ત્વવેત્તા ઇમર્સનના વિચારોના અનુયાયી છે, અને પૂર્વદેશની ભાવનાઓ પાશ્ચાત્ય સ્વાગમા તેઓ એવી તો મનોહરરૂપે અને સ્વાનુભવના બળ સાથે રજુ કરે છે કે આપણે તે ભાવનાઓને આપણી માતૃભાષામા પાછી લાવવા આકર્ષાઇએ એ અસ્વાભાવિક નથી આ 'પ્રભુમય જીવન' નામનુ પુસ્તક તે વિદ્વાન અનુભવી ગ્રથકારે લખેલા "ઇન ટયુન વિથ ધી ઇન્ફિનિટ" નામના ગ્રથનો અનુવાદ છે શબ્દશ ભાષાતર કરવા જતા ભાવનાને ક્ષતિ પહોચવાનો વિશેષ સભવ રહે છે, માટે તે પુસ્તકની ભાવનાઓને સમજી આપણી માતૃભાષામા તે ઉતારવાનો આ પ્રયત્ન છે. તે કેટલે અંશે સફળ થયો છે, તે વિચારવાનુ કામ વાચકવૃંદને સોપુ છુ જ્યા જ્યા ઉત્તમતા દેખાય ત્યા સર્વ માન તેના મૂળલેખકને ઘટે છે જ્યા કાઇ ન સમજાય અથવા અપૂર્ણતા લાગે ત્યા દોષ આ લેખકનો છે, એમ માનવુ

મૂળ અગ્રેજી પુસ્તકના નામનો શબ્દશ અર્થ કરીએ તો આ પુસ્તકનુ નામ 'અનંત સાથે એકતા અથવા તો અનત તત્ત્વ સાથે અભેદ' એને મળતો થાય છે, અને તેનોજ ભાવાર્થ લઇ 'પ્રભુમય જીવન' એ નામ રાખ્યુ છે. રાવ બહાદુર રમણભાઈ મહીપતરામે એજ મથાળાવાળુ જે ઉત્તમ કાવ્ય લખેલુ છે, તે અત્ર મૂકવુ ઉચિત ધારું છુ.

પ્રભુમય જીવન (તોટક છદ)

મુજ જીવન આ પ્રભુ તુથી ભરુ, બલ દે, અભિલાષ હુ એહ ધરુ,
મુજ દેહ વિષે, વળી આત્મ વિષે, જડ ચેતનમા પ્રભુ વાસ વસે.

મુજ રક્તવિષે, મુજ નાડીવિષે, મુજ દૃષ્ટિ વિષે, મુજ વાણી વિષે;
મુજ તર્ક વિષે મુજ કર્મ વિષે, પ્રભુ ! વાસ વસો મુજ મર્મ વિષે.
શિરમા, ઉરમા, મુખમા, કરમા, પ્રભુ વ્યાપી રહો મુજ અંતરમા !
મુજ જીવન કેરૂ રહસ્ય ઉકે, બન પ્રેરક ચાલક શાસક તુ
ધરીને ઉરમા રસની પ્રતિમા, જહી ઉન્નતિનો સ્થિર છે મહિમા;
સ્મરી આકૃતિ એ નિજ પીંછી ધરે, અનુસારજ ચિત્ર પછી ચીતરે
જયમ ચિત્રક એ મનમૂર્તિવડે, બહુ સુંદર ઉત્તમ સૃષ્ટિ રચે,
ત્યમ જીવનના પટની ઉપરે, મુજ લેખન તે તુજ સાક્ષી પુરે
પ્રભુ મુદ્રિત અંકિત તુ હૃદમા, કૃતિ આ બધી ત્વન્મય હો જગમા,
મુજ વર્તનથી છબી જે બની રે', તુજ ઉજ્જવલ રૂપની ઝાંખી દિયે

૧૯૦૨ મા આ પુસ્તક પ્રથમ મારા વાચવામા આવ્યુ ત્યારથી એ પુસ્તકના વિચારોની ઉત્તમતા જોઈ તે પર મને સ્વાભાવિક પ્રીતિ ઉત્પન્ન થઇ હતી. કારણકે તેમા આર્યશાસ્ત્રોની મહાભાવનાઓ સાંકેતિક શબ્દોના વમળમા નાખ્યા વિના બુદ્ધિ અને હૃદય બન્નેને રૂચે તેવા રૂપમા પ્રકટ કરવામા આવેલી છે ૧૯૧૪મા સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલયના મંત્રી સ્વામીશ્રી અખંડાનંદજીની ઇચ્છાથી મેં તેનો અનુવાદ કરવાનું કામ હાથ ધર્યું, પણ અવકાશ ઓછો હોવાથી તે કામને ધાર્યા કરતા વધારે વિલંબ થયો છે.

× × × × ×

આ અનુવાદ તૈયાર થયા પછી તે તપાસી તેમા યોગ્ય ફેરફારો સૂચવવા માટે મારા સ્નેહી મિત્ર રા રા ગણેશ બચાજી સપ્રે બી એ તથા સ્વામીશ્રી અખંડાનંદજીનો આ સ્થળે હૃદયપૂર્વક આભાર માનુ છુ.

રતનપોળ, અમદાવાદ.
સં. ૧૯૭૨, જ્યેષ્ઠ કૃષ્ણપ્રતિપદા } મણિલાલ નથુભાઈ દોશી.

શુદ્ધિપત્ર

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૫	૧૩	સ્થલ જગત	સ્થૂલ જગત
૩૯	૨૬	આટપીએ	આકર્ષીએ
૪૭	૨	છો	છે

પ્રભુમય જીવન

પ્રસ્તાવ

આ વિશ્વમાં બે પ્રકારના મનુષ્યો છે. કેટલાક શુભદર્શી હોય છે. તેઓ દરેક બનાવમાં શુભ પરિણામજ જુએ છે અને અશુભદર્શીઓ અશુભજ જુએ છે પ્રકાશ અને અંધકારના જેટલો મોટો ભેદ આ બે પ્રકારના મનુષ્યો વચ્ચે હોવા છતાં તેઓમાંનો દરેક માણસ પોતપોતાના દૃષ્ટિબિંદુથી અથવા અપેક્ષાથી ખરો છે આથી આ દૃષ્ટિબિંદુજ દરેકના જીવનનું નિયામક છે, તથા એ જીવન બળવાન કે બળહીન બને, સુખી કે દુઃખી બને, અને વિજયી કે નિષ્ફળ નિવડે, તેનો સર્વ આધાર તેના પોતાના એ દૃષ્ટિબિંદુ ઉપરજ રહેલો છે.

શુભદર્શી મનુષ્ય દરેક વસ્તુ–સ્થિતિને તેને લગતા સર્વ સંયોગો તથા સંબંધો સહિત જોઈ શકે છે, ત્યારે અશુભદર્શી પુરુષ સંકુચિત દૃષ્ટિથી અને અમુક અપેક્ષાથી જુએ છે. વળી શુભદર્શીની સમજણ જ્ઞાનના પ્રકાશથી જાગ્રત્ થયેલી હોય છે, ત્યારે અશુભદર્શી અજ્ઞાનમાંજ ગોથાં ખાતો હોય છે બન્ને પ્રકારના મનુષ્યો પોતપોતાના અંતરમાંથીજ પોતપોતાની સૃષ્ટિ રચે છે અને તે રચનાનું ફળ કેવું આવશે, તેનો આધાર પણ દરેકના પોતાના દૃષ્ટિબિંદુપરજ રહેલો હોય છે શુભદર્શી મનુષ્ય પોતાના વિશેષ જ્ઞાન અને આંતરિક પ્રતિભાવડે પોતાને માટે સ્વર્ગની રચના રચે છે, અને જેટલા પ્રમાણમાં તે પોતાને માટે સ્વર્ગ રચી શકે છે, તેટલા પ્રમાણમાં આખા વિશ્વમાટે પણ તે સ્વર્ગ રચવામાં સહાયભૂત થાય છે. ત્યારે અશુભદર્શી મનુષ્ય પોતાના અજ્ઞાન અને સંકુચિત વિચારને લીધે પોતાને વાસ્તે નરક રચે છે અને બીજા માણસોને પણ નરક રચવામાં સહાયક બને છે

તમારામાં અને મારામાં–દરેકમાં કાં તો શુભદર્શીપણાનો ગુણ વિશેષ હોય છે અથવા તો અશુભદર્શીપણાનો ગુણ વિશેષ

હોય છે. આ કારણથી દરેક કલાકે આપણે કાં તો આપણે માટે સ્વર્ગ રચીએ છીએ કે કાં તો નરક બનાવીએ છીએ; અને જેટલા પ્રમાણમાં આપણે આપણે માટે સ્વર્ગ કે નરક રચીએ છીએ, તેટલાજ પ્રમાણમાં જગતને સારૂ પણ સ્વર્ગ કે નરક રચવામાં આપણે મદદગાર બનીએ છીએ.

સ્વર્ગ એટલે સંપ–ઐક્ય–સંગતિ–સંવાદ–વિશાળતા, અને નરક એટલે ભેદભાવ–અસંગતિ–વિવાદ–સંકુચિતપણું.

કોની સાથે સંપ–એકવાક્યતા થવાથી મનુષ્ય સ્વર્ગીય આનંદ પ્રાપ્ત કરી શકે અને કોની સાથે ભેદભાવ–કુસંપ થવાથી મનુષ્યને નરકનું દુ:ખ ભોગવવું પડે, એ વિચારવું એજ આ **લેખનો ઉદ્દેશ** છે. કારણ કે એ બાબત સમજવાથી એક એવી કુંચી મનુષ્યના હાથમાં આવી જાય છે, કે જેનાવડે તે ઇચ્છે તો સ્વર્ગનાં દ્વાર ઉઘાડી ઉચ્ચ આનંદ અનુભવે છે, અને ઇચ્છે તો નરકનાં દ્વાર ખોલી દુ:ખ અને દુઃખજ જુએ છે એ બેમાથી કયુ સાધન અને કયુ પરિણામ પસંદ કરવું, તે કામ દરેક વાચકનુ પોતાનું છે.

પ્રકરણ ૧ લું

વિશ્વનું ઉત્તમોત્તમ સત્ય

અનંત સામર્થ્યવાળું પરમતત્ત્વજ સર્વના આધારસ્વરૂપ છે, તેજ સર્વને ‘જીવન’ આપે છે અને સર્વમાં તથા સર્વદ્વારા તેજ પ્રકટ થાય છે. આ વિશ્વનું ઉત્તમોત્તમ સત્ય પણ એજ હોઇને એ સ્વયંભૂ તત્ત્વમાંથીજ આ સર્વ આવ્યું છે અને હજી પણ તેમાંથીજ આવ્યા કરે છે. જો દરેક વ્યક્તિમાં જીવન અથવા ચૈતન્ય છેજ, તો પછી જેમાથી તે જીવન આવતું હોય એવુ તે જીવનનું કોઇ એક અનાદિ અનંત મૂળ પણ ચોક્કસ હોવુ જોઇએ જો આ જગતમા પ્રેમનો ગુણ આપણી નજરે પડતો હોય, તો તે પ્રેમનું પણ કોઇ એક અનંત અપાર મૂળ હોવુંજ જોઇએ, અને એજ પ્રમાણે આ જગતમાં જો કાંઇ પણ જ્ઞાન રહેલુ હોય, તો તે જ્ઞાન જેમાથી ઉદ્ભવી શકે તેવુ જ્ઞાનનુ કોઇ એક અનંત અખૂટ મૂળ પણ હોવુંજ જોઇએ આ નિયમ ગતિને, શાંતિને અને જગતની

જડ વસ્તુઓને પણ એકસરખી રીતે લાગુ પડે છે.

આ ઉપરથી એટલું તો અવશ્ય સમજાયુ હશે કે, સર્વની પાછળ અનંત શક્તિ અને અખૂટ ચેતનમય પરમાત્મતત્ત્વ રહેલું હોઇ તેજ સર્વનુ મૂળ છે. જે મહાન અચળ નિયમો અને શક્તિઓ આ સમગ્ર વિશ્વમાં અને આપણી આસપાસ દશે દિશાએ આવી રહેલાં છે, તે નિયમો અને તે શક્તિઓમાથીજ આ અખૂટ શક્તિવાળુ જીવન પ્રાણીઓરૂપે હયાતીમાં આવે છે અને પોતપોતાનું કામ કરે છે.

આપણા દરરોજના જીવનનું દરેક કાર્ય તે મહાન નિયમો અને શક્તિઓને અનુસરીનેજ થાય છે. રસ્તાની બાજુએ ઉગતું દરેક પુષ્પ વધે છે, ખીલે છે અને કરમાય છે, તે પણ તે મહાન અને અચળ નિયમોનુંજ કાર્ય હોય છે હિમના ઢગલા બંધાય છે, તૂટી પડે છે, ઓગળે છે, જળરૂપ થાય છે, વરાળરૂપ થાય છે, વાદળરૂપ થાય છે અને વળી પાછા હિમરૂપે થાય છે તે તમામ ક્રિયાઓ એ મહાન ને અચળ નિયમોવડેજ થતી હોય છે.

એક રીતે કહીએ તો આ વિશ્વમાં નિયમસિવાય બીજું કશુંજ નથી, અને જો એ વાત સત્યજ હોય તો પછી તે નિયમોને રચનાર કાંઇક બળ–કાંઇક તત્ત્વ પણ હોવુંજ જોઇએ, અને તે આ નિયમો કરતાં પણ વધારે સામર્થ્ય ધરાવનાર હોવું જોઇએ એ અનંત જીવન અને અનંત બળરૂપી જે મહાન તત્ત્વ પ્રત્યેક વસ્તુ અને સ્થિતિની પાછળ રહેલું છે, તેને આપણે પ્રભુ અથવા પરમાત્મા કહીશું. તમે તેને પ્રકાશ કહો, સર્વ શક્તિ કહો, પરમતત્ત્વ કહો અથવા બીજુ ગમે તે નામ આપો. તેથી તેમા રતિમાત્ર ભેદ પડતો નથી જો આપણે આ મુખ્ય વિચારમા મળતા આવીએ તો પછી તમે તેને કર્મ, સ્વભાવ, ઈશ્વર, કે કયું નામ આપો છો, એ કાંઈ મહત્ત્વની વાત નથી.

આ ઉપરથી સમજાયું હશે કે, પરમાત્મા એવા અનંત અગાધ ચૈતન્યરૂપ છે. કે જેણે વિશ્વને પોતાનાથી ભરી નાખેલુ છે, જેમાંથી સર્વ કાંઇ ઉત્પન્ન થાય છે, જેનામાં સર્વ કાંઈ રહે છે અને જેની બહાર કોઈ પણ વસ્તુ અથવા સ્થિતિ રહી શકતીજ નથી ખરું જોતાં આપણે પ્રત્યેક તે પરમાત્મામાજ રહીએ છીએ, ફરીએ છીએ અને અસ્તિત્વ ધરાવીએ છીએ આપણુ જીવન અથવા તો આપણા જીવનનુ જીવન–જે કાંઇ કહો તે એજ છે આપણે તેને પરમાત્મ-

તત્ત્વમાંથીજ આપણું જીવન મેળવ્યું છે અને નિરંતર મેળવ્યા કરીએ છીએ. આપણે તે પરમાત્માનાજ એક અંશરૂપે અર્થાત્ વ્યક્તિરૂપે છીએ અને તે પરમાત્મતત્ત્વજ સમષ્ટિરૂપ હોઇને તેમાંજ આપણે અને સર્વ કોઇ સમાઈ રહેલાં છીએ. આપણામાં અને પરમાત્મતત્ત્વમાં એટલો ઉપાધિભેદ રહેલો છે, પરંતુ મૂળ વસ્તુસ્વરૂપે તો પરમાત્મતત્ત્વ અને આપણું વ્યક્તિગત જીવન એકજ વસ્તુ છે બન્નેના અસલી ગુણમાં અને મૂળ સ્વરૂપમાં જરા પણ ભેદ નથી. ભેદ કાંઇ પણ હોય તો તે માત્ર પ્રમાણનો અથવા વત્તા-ઓછાપણાનોજ છે.

તત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રકાશ પામેલા ઘણા જીવો એમ માને છે કે, આપણે આપણું જીવન પરમાત્મતત્ત્વમાંથી વહેતા પ્રવાહની પેઠે મેળવીએ છીએ, અને બીજા કેટલાક એમ જણાવે છે કે, આપણા જીવનની પરમાત્મતત્ત્વ સાથે એકતા અથવા અભેદ છે-એટલે કે મનુષ્ય અને પરમાત્મા એકજ છે ત્યારે આ બન્નેમાં ખરૂં કોણ? બન્ને ખરા છે. જો બરાબર સમજવામાં આવે તો બન્નેનું કહેવું સત્ય છે.

પહેલો મત આપણે વિચારીએ જેમાંથી આ સર્વ ઉદ્ભવ્યું છે, તે પરમાત્મતત્ત્વજ જો સર્વના આધારરૂપે રહેલું છે, તો પછી આપણું વ્યક્તિગત જીવન પણ એ તત્ત્વમાંથીજ નિરંતર વહ્યાં કરે છે. હવે આપણે બીજા મત પ્રમાણે એમ માનીએ કે, આપણા વ્યક્તિગત જીવાત્માઓ એ પરમાત્માના અંશરૂપ છે, તોપણ વ્યક્તિઓમાં પ્રકટ થયેલું જીવન તેનાં મૂળ સાથે-પરમાત્મતત્ત્વ સાથે એકરૂપજ હોવું જોઇએ જેવી રીતે સમુદ્રમાંથી લીધેલું પાણીનું બિંદુ તેના મૂળ સમુદ્ર સાથે એકરૂપ હોય છે, તેજ નિયમ અહીં [illegible] લાગુ પડે છે, છતાં આમા પણ ભૂલ થવાનો સંભવ છે [illegible] પરમાત્મતત્ત્વ અને વ્યક્તિજીવન મૂળમાં એકસરખાં છે, છતા વ્યક્તિજીવન કરતાં પરમાત્મતત્ત્વ એટલું બધું ઉત્તમ અને અમાપ છે કે તેમાં સર્વ દેશ-કાળ, વસ્તુ-સ્થિતિઓ અને પ્રાણી-પદાર્થ [illegible] છે બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો મૂળસ્વરૂપનો વિચાર [illegible] જળરૂપ છે, તેની પેઠે એ બન્ને પણ [illegible] છે [illegible] વિચાર કરતાં તો એ બન્નેમાં [illegible]

[illegible] પ્રતીત નથી થતું કે, બન્ને [illegible]

જૂદી રીતે જણાવે છે. આપણે એક બીજું દૃષ્ટાંત લઇ આ બન્ને મતો-ની એકવાક્યતા વધારે સિદ્ધ કરીએ.

પર્વત ઉપર ખૂટે નહિ તેવું એક જળાશય છે, જેમાંથી ખીણમાં રહેલું એક નાનુ જળાશય પાણી મેળવે છે. હવે આ નાના જળાશય-મા રહેલા જળની અને તેના મૂળ સ્થાનમાં રહેલા જળની જાતિ તો એકજ હોય છે. ફેર એજ કે, પર્વત ઉપર રહેલા જળાશયમાંનુ જળ અસંખ્ય નાનાં જળાશયોને પૂરૂ પડી શકે અને તે છતાં પણ તેમાં જળની ખોટ કદી પડે તેમ નથી. આ રીતે બંનેના જળના જથામાં મોટો ભેદ છે ખરો.

માનવજીવનના સંબંધમાં પણ એમજ છે. બીજી બાબતોમાં આપણે ગમે તેટલો મતભેદ ધરાવીએ, છતાં હું ધારૂ છું કે, આપણે સઘળા આ બાબતમાં તો એકજ મતપર આવી શકીશુ કે, સર્વની પાછળ અખૂટ ચૈતન્યરૂપ પરમાત્મા રહેલો છે, કે જે સર્વનુ જીવન છે અને જેમાથી સર્વ કોઈનુ સર્વ પ્રકારનું જીવન આવે છે. આ પ્રમા-ણે હોવાથી તમારૂં, મારૂ અને સર્વ કોઈનુ વ્યક્તિગત જીવન પણ એજ દિવ્ય પ્રવાહદ્વારા અને એજ અનત મૂળમાથી આવવું જોઈએ અને દરેક પ્રાણીમાં રહેલું જીવન મૂળસ્વરૂપે તો પરમાત્મ-તત્ત્વજ હોવું જોઇએ, અને એમાં ભેદ છે તે **સ્વરૂપ**ને લગતો નથી, પરતુ માત્ર **પ્રમાણ**નેજ લગતો છે

જો આ બાબત સત્ય હોય તો શુ એ ઉપરથી એમ ફલિત થતું નથી કે, **જેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્ય આ દિવ્ય પ્રવાહ તરફ પોતાના હૃદયનાં દ્વાર ખુલ્લાં રાખે છે, તેટલા પ્રમાણ-માં તે પરમાત્મતત્ત્વની નજદીકમાં આવતો જાય છે; અને** જેટલા પ્રમાણમા તે નજદીકમાં આવતો જાય છે, **તેટલાજ પ્રમાણમાં પરમાત્માની શક્તિઓ તેનામાં પ્રકટ થતી ચાલે છે ?** વળી જ્યારે એ પરમાત્મતત્ત્વ અનત-અખૂટ છે, તો પછી તે અનુભવવામાં મનુષ્યને જે વિઘ્નો જણાય છે. તે વિઘ્નોનો ઉત્પન્ન કરનાર પણ તે પોતેજ છે, કારણ કે ઉપર કહેલા 'સત્ય'નુ તેને 'ભાન' નથી

પ્રકરણ ૨ જું

મનુષ્યજીવનનું સર્વોત્તમ સત્ય

વિશ્વનુ પરમ સત્ય આપણે ગયા પ્રકરણમાં વિચારી ગયા કે, પરમાત્મતત્ત્વજ સર્વના આધારરૂપ છે અને તેમાથીજ સર્વ જીવન આવે છે. હવે એ પરમ સત્યને જાણ્યા પછી મનુષ્યજીવનનું સર્વોત્તમ સત્ય શુ છે, તે જાણવાની આપણને સ્વાભાવિક ઇચ્છા થાય છે. દરેક વિચારવંત મનુષ્યને તો પાછલા પ્રકરણ ઉપરથી આ નવા પ્રશ્નનો જવાબ પણ સમજાઇ ગયોજ હશે. **તે પરમાત્મતત્ત્વ સાથે જ્ઞાનપૂર્વક સંબંધમાં આવવું અને તેમાંથી વહેતો પ્રકાશ ઝીલવાને પૂર્ણ લાયક બનવું,** એજ તમારા, મારા અને દરેક મનુષ્યના જીવનનુ પરમ લક્ષ્ય થવુ જોઇએ, કેમકે માનવજીવનની ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ દશા એજ હોઇને એમાંજ સર્વ વસ્તુસ્થિતિએ સમાઇ જાય છે અને સર્વ બાબતો તેમાંથીજ ઉત્પન્ન થાય છે. જેટલા પ્રમાણમાં આપણે જ્ઞાનપૂર્વક તે પરમાત્મતત્ત્વની સાથે ઐક્ય અનુભવીએ છીએ અને જેટલા પ્રમાણમાં તે દિવ્ય પ્રવાહને ગ્રહણ કરવાને આપણે યોગ્ય બનતા જઈએ છીએ, તેટલા પ્રમાણમા તે પરમાત્મતત્ત્વની શક્તિઓ અને ગુણો આપણામાં પ્રકટતાં ચાલે છે.

આનો અર્થ શું ? આનો અર્થ એજ છે કે, આપણે આપણું ખરૂ સ્વરૂપ જાણી શકીએ તેમ છીએ,અને જે રીતે જગતના મહાન પેગંબરો, ઋષિઓ, યોગીઓ, જગદુદ્ધારકો અને મહાન શક્તિવાળા સર્વ મહાપુરુષો જે મહાન નિયમો અને શક્તિઓ સાથે અનુકૂળ સંબંધમાં આવીને મહાન પ્રેરણાઓ અનુભવવાને લાયક થયા હતા, તેજ રીતે, તેજ નિયમોની સાથે આપણે પણ અનુકૂળ સંબંધમાં આવી શકીએ તેમ છીએ, અને આપણામાં પણ તેજ પ્રમાણમાં ઉચ્ચ શક્તિઓ પ્રગટ થઇને પોતાનું બળ દર્શાવે તેમ છે.

આપણે આપણા અજ્ઞાનને લીધે આ દિવ્ય પ્રવાહ સામે આપણાં હૃદયદ્વાર બંધ પણ રાખી શકીએ અને આ રીતે ઉચ્ચ શક્તિઓને આપણાદ્વારા પ્રકટ થતી અટકાવી પણ શકીએ. આપણા લોકોનો મોટો ભાગ અજ્ઞાનતાને લીધે આમજ કર્યા કરે છે, અને પોતાને

માટે મૂંઝાયલી ઉત્તમોત્તમ શક્તિઓને પોતામા પ્રકટ થતી અટકાવે છે આવી રીતે આપણે આપણો સ્વભાવસિદ્ધ દિવ્ય હક્ક વગર સમજ્યે જતો કરીએ છીએ, તેને બદલે પરમાત્મતત્ત્વ સાથેની આપણી આત્મભાવે એકતા જાણ્યા પછી જો એ દિવ્ય પ્રવાહને આપણી અંદર વહેવા દઇને તે વડે આપણામાં ઉચ્ચ શક્તિઓ તથા પ્રેરણાઓને પ્રકટ થવા દઇએ, તો આપણે પણ માત્ર **નામનાજ** મનુષ્ય રહેવાને બદલે ખરાં અને દિવ્ય મનુષ્ય બની શકીએ તેમ છીએ.

દિવ્ય મનુષ્ય એટલે કોણ ? મનુષ્ય છતા જેનામાં પરમાત્મતત્ત્વની શક્તિઓ વ્યક્ત થઇ હોય તેજ દિવ્ય મનુષ્ય છે કોઇ પણ પુરુષ અથવા સ્ત્રીના આવા પ્રકારના કુદરતી વિકાસ ઉપર કોઇ પણ અટકાવ નાખી શકે તેમ નથી તેમના વિકાસમા જો કાઇ પણ અંતરાય નડતો હોય, તો તે અંતરાયને ઉત્પન્ન કરનાર પણ તે મનુષ્યો પોતેજ હોવાં જોઇએ. **મનુષ્યજાતિના વિકાસમાં અડચણ નાખનાર જો કાંઇ પણ ખાસ તત્ત્વ હોય તો તે તેનું અજ્ઞાનજ છે.** આ અજ્ઞાનને લીધેજ "પોતે પ્રભુમય જીવનના ખરા અધિકારી છે" એવો ખ્યાલ સુદ્ધા તેમને આવતો નથી અને તેથીજ મનુષ્યજાતિનો મોટો ભાગ પોતાનું જીવન સંકુચિત, સ્વાર્થમય અને દુઃખમય રીતે ગાળી રહ્યા છે

મનુષ્યજાતિના ઘણાખરા ભાગે હજી આ વાત જાણીજ નથી કે, પરમાત્મતત્ત્વ અને પોતાનું ચૈતન્ય, એ બન્ને મૂળમા તો એકજ વસ્તુ છે આ અજ્ઞાનને લીધેજ મનુષ્યો તે દિવ્ય પ્રવાહ તરફ તેમના હૃદયના દ્વાર ઉઘાડતાં નથી અને જે ઉચ્ચ શક્તિઓ તેમનાદ્વારા પ્રકટ થઇ શકે તેમ છે, તેને લાયક તેઓ બની શકતા નથી જ્યાસુધી આપણે આપણને સામાન્ય મનુષ્ય લેખીએ છીએ, ત્યાસુધીજ આપણે સામાન્ય મનુષ્ય રહીએ છીએ અને આપણી શક્તિઓ પણ ત્યાંસુધીજ સામાન્ય પ્રકારની રહે છે પણ જ્યારે આપણને **ભાન** થાય છે કે, આપણે તો દિવ્ય મનુષ્ય છીએ અને પરમાત્માની બધી શક્તિઓ આપણેજ માટે છે, ત્યારથી તો આપણુ જીવન પણ પલટાતું ચાલીને દિવ્ય શક્તિઓ પણ આપણામા પ્રકટતીજ ચાલે છે **મતલબ જેટલા પ્રમાણમાં દિવ્ય પ્રવાહ તરફ આપણે આપણા હૃદયનાં દ્વાર ખુલ્લાં રાખીએ છીએ, તેટલાજ પ્રમાણમાં આપણે સાધારણ મનુષ્યમાંથી બદલાઇને દિવ્ય મનુષ્ય બનતા ચાલીએ છીએ.**

સુંદર ખીલી રહેલાં કમળોવાળું એક નિર્મળ જળથી ભરપૂર સરોવર એક ખેતરની આસપાસ આવેલું છે થોડે દૂર ઉંચાણમાં આવેલા એક મોટા જળાશયમાંથી આ સરોવરને એક નીક વાટે પાણી પૂરૂં પાડવામાં આવે છે. એ નીકને છેડે એક દરવાજો છે, તેના ઉઘડવા ને બંધ થવાપર પાણી આવવાનો ને ન આવવાનો આધાર છે. એ સ્થળ અલૌકિક સૌંદર્યવાળું છે. સ્વચ્છ–નિર્મળ જળ ઉપર ગ્રીષ્મઋતુમાં ખીલેલાં કમળો ઝુલતાં જણાય છે. તીરપર અનેક જાતના પુષ્પના છોડવાઓ ઉગી રહેલા છે. પાણી પીવા અને સ્નાન કરવાને પક્ષીઓ સવારથી સાંજસુધી ત્યા આવ્યાજ કરે છે અને તેઓનો મધુર કિલકિલાટ સંભળાતોજ રહે છે. ભ્રમરો પણ પોતાનું જૂદાં જૂદાં પુષ્પોપરથી પરાગ મેળવવાનું કામ ત્યાં કરતાજ હોય છે. એ જળાશયની આસપાસમાં દૃષ્ટિ પણ ન પહોંચે ત્યાંસુધી અનેક જાતનાં ફળ–ફૂલવાળા છોડવાઓ, વૃક્ષો અને લતાઓથી એ સ્થાન ઘણુ જ રમણીય ને આનંદદાયક સર્વ કોઇને લાગે છે.

એ જમીનનો માલિક એક ‘ દિવ્ય મનુષ્ય ’ છે. મનુષ્યજાતિ તરફ તે અત્યત પ્રેમ રાખતો હોવાથી ત્યા આગળ “ આ ખાનગી જમીન છે ” “ આ રસ્તે જવાની રજા નથી” એવું તેવું પાટીયુ મારવાને બદલે ઉલટું એવુ જ પાટીયુ ચોઢવામાં આવ્યું છે કે “ આ કમળસરોવર તરફ જવાની સર્વ કોઇને છૂટ છે.” આથી સઘળા લોકો આ માલિકને ચાહે છે, કારણ કે તેઓ તેમ કર્યા સિવાય રહી શકતાજ નથી માલિક પણ જે પોતાનું છે તે લોકોનુ જ છે, એમ સમજે છે અને સર્વપર પ્રીતિ રાખે છે

આ સ્થળે નાનાં બાળકો પણ આનદ કરવાને પુષ્કળ આવતા જણાય છે. થાકીને કંટાળી ગયેલા સ્ત્રી–પુરુષો આ સ્થળમાં વારંવાર આવે છે અને જયારે તેઓ ત્યાથી ઘર તરફ પાછાં વળે છે, ત્યારે ઉચી લાગણી સાથે ને હસ્તે મ્હેરે જતા માલૂમ પડે છે, કારણ કે આ દિવ્ય સ્થાનનો લાભ લેવાથી તેઓના મનપગ્નો બોજો ઓછો થયેલો હોય છે અને તેથી ઘણી વાર તો તેઓ આશીષ પણ આપતા જાય છે કે “ પરમાત્મા આ ઉદારાત્માનુ ભલુ કરે ” ઘણા લોકો તો આ સ્થળને દેવતાઇ ભૂમિજ કહેતા. આ જગ્યાનો માલિક તેને ‘ ઈશ્વરી ઉદ્યાન ’ કહે છે અને પોતાની શાતિના કેટલાય કલાક ત્યાજ ગાળે છે. સૌના ગયા પછી પણ તે ત્યા આગળ આમતેમ ફરે છે અને અજવાળી રાત્રિમા એક બાકડાપર

બેસીને પુષ્પોની સુગંધ લેતો જણાય છે. તેનો સ્વભાવ ઘણોજ સાત્વિક છે તે કહે છે કે, આવે વખતેજ જીવનની ખરી વસ્તુઓ તેને મળે છે. કેમકે **ઘણીખરી ઉમદા તથા લોકહિતની યોજનાઓ આવે વખતેજ એકાએક પ્રેરણાની માફક તેને સૂઝી આવે છે.**

તે સ્થળ અને તેની આસપાસનું વાતાવરણ દયા, દિલસોજી, શુભ ભાવના અને આનંદથી વ્યાપેલુ રહે છે. પશુઓ જ્યારે એ સરોવરના કિનારે જળ પીવાને આવે છે, ત્યારે તેમને પણ મનુષ્યોના જેટલોજ આનંદ થાય છે અને તેમને જોઈને તેમના તરફ નજર કરનારના હૃદયમા પણ આનંદની ઉર્મિ ઉછળી આવે છે

તે સરોવરનો દરવાજો નિરંતર ખુલ્લો રાખવામા આવે છે અને તેથી ત્યાં એટલું બધું પાણી આવે છે કે ખેતરને જોઈતુ પાણી મળવા ઉપરાંત પશુ પક્ષીઓને અને માણસોને પણ નિર્મળ અને સ્વચ્છ જળ પૂરૂ પાડે છે તથા વધારાનો પ્રવાહ આસપાસનાં ખેતરો તરફ વહીને તેમની પણ ખીલવણી કરે છે

હવે એક સમયે આ જગ્યાના માલિકને એક વર્ષ સુધી બીજે ગામ જવું પડ્યું. તે દરમિયાન તેણે, દુનિયા જેને 'વ્યવહારકુશળ' કહે છે એવા એક મનુષ્યને એ જાગીર ભાડે આપી. જેમાં ખિસ્સું ન ભરાતું હોય એવી કોઈ પણ બાબત કરવાને માટે આ નવા મનુષ્યને જરાયે સમય મળતો નહોતો તે પદ્મસરોવર જે દરવાજાથી જળાશય સાથે જોડાયેલું હતું, તે દરવાજો તેણે તરતજ બંધ કરી દીધો, અને તેથી પર્વતપરથી ઉતરી આવતો નિર્મળ પ્રવાહ બંધ થઈ ગયો. "સર્વને આવવાની છૂટ છે" એવુ જે પાટીયુ ત્યા ચોટેલુ હતુ, તે પણ આ નવા પુરુષે ઉપરાવી લીધુ આથી કરીને પ્રથમ જે આનંદી બાળકો અને સ્ત્રી પુરુષો ત્યા ફરવા આવતા તે હવે આવતા જણાતા નથી અને દરેક વસ્તુ ફેરવાઇ ગયેલી જણાય છે. નવજીવન આપનાર જળના અભાવે એ સરોવરના કમળો અને પુષ્પો હવે સૂકાવા લાગ્યા અને રોપાઓ પણ સૂકાઈને ટળી પડવા લાગ્યા નિર્મળ અને સજીવ જળના આનંદ કર્યા કરતી માછલીઓ પણ હવે ધીમે ધીમે મરવા લાગી અને તેથી તે સરોવરની પાસે જે કોઈ આવે તેને દુર્ગંધ આવવા લાગી કિનારાપર જે છોડવા ખીલતા હતા તે સૂકાઈ ગયા, જળ પીવા અને ફરવા [illegible] ગણગણાટ.

બંધ થઇ ગયો અને નિર્મળ જળ મળતું અટકી જવાથી પશુઓ પણ આવતાં બંધ થયાં.

આ પ્રમાણે આ સરોવરની અત્યારની અને પ્રથમની સ્થિતિમાં જે ભેદ જણાતો હતો તેનું કારણ એજ હતું કે, પર્વતપરના વિશાળ જળાશયમાંથી સરોવરમાં જળ આવવાનો જે દરવાજો હતો, તે બંધ કરવાથી સરોવરને જીવંત જળ મળતું તે બંધ થઈ ગયું હતું.

આ બનાવ મનુષ્યના જીવનને મળતો આવે છે, એમ શુ આપણી દૃષ્ટિએ નથી પડતું ? જે પ્રમાણમાં આપણે પરમાત્મતત્ત્વ સાથેનું આપણું ઐક્ય અને સંબંધ સ્વીકારીએ છીએ અને જે પ્રમાણમાં તેના દિવ્ય પ્રવાહને ગ્રહણ કરવા માટે આપણા હૃદયનાં દ્વાર આપણે ખુલ્લાં રાખીએ છીએ તથા જેટલા પ્રમાણમાં આપણે એ સર્વવ્યાપી, સર્વશ્રેષ્ઠ, સૌથી વધારે શક્તિમાન અને સૌથી સુંદર પરમાત્મતત્ત્વની સાથે એકરૂપ થઇએ છીએ, તેટલા પ્રમાણમાં આપણામાંથી પણ એ દિવ્ય તત્ત્વ ચારે તરફ વહેવા લાગે છે અને આપણી સાથે સંબંધમાં આવનારા મનુષ્યો વગેરેને પણ એ દિવ્ય પ્રવાહનો લાભ મળે છે. વિશ્વના અને આપણા સર્વના શ્રેષ્ઠ મિત્રરૂપ પરમાત્મા, એ અખૂટ અમાપ સરોવરને ઠેકાણે છે, નાનું સરોવર તે આપણું શરીર છે, અને જળ આવવાનો દરવાજો એ આપણું પોતાનું હૃદય છે. જેટલા પ્રમાણમાં 'પરમાત્મતત્ત્વ' સાથેનું આપણું ઐક્ય સ્વીકારવામાં આપણે નિષ્ફળ નિવડીને એ દિવ્ય જીવનપ્રવાહ સામે આપણે આપણા હૃદયદ્વારને બંધ કરીએ છીએ, તેટલા પ્રમાણમાં પ્રથમ તો આપણે પોતેજ એવી અવદશામાં મૂકાઇએ છીએ, કે જેથી આપણને સુખસામર્થ્ય પોષણસંપત્તિ કે ઉન્નતિ જેવું કશું મળતું નથી, અને તેથી આપણા પરિચયમાં આવનારને પણ લાભ નહિ મળતાં હાનિજ થાય છે.

આ 'કમળસરોવર'માં અને માનવજીવનમાં એક ભેદ છે જે મોટું જળાશય તેના મૂળરૂપ છે, તેમાંથી વહેતું પાણી પોતામાં આવે, તેટલાસારૂ દરવાજો ઉઘાડવાનું બળ નાના સરોવરમા નહિ હોવાથી એ બાબતમાં તેનો આધાર બાહ્યસાધનપરજ રહે છે, પણ તમારા ને મારામા તો તે સત્તા રહેલી છે એ દિવ્ય જીવનના પ્રવાહ તરફ આપણા હૃદયનાં દ્વાર ખુલ્લાં રાખવાં કે બંધ કરવા, એ તો આપણી પોતાનીજ સત્તાની વાત છે આપણાજ વિચારબળથી એ શક્તિ આપણામા ખીલે છે.

'માનવજીવન' પરમાત્મતત્ત્વમાંથીજ ઉદ્ભવતું હોવાથી પરમાત્મતત્ત્વ સાથે તેને સંબંધ છે, માનવજીવનનો એક તરફ આસપાસ આવેલી દુનિયાસાથે સબંધ છે, તો બીજી તરફ 'વિચાર' અથવા મન એ આપણા માનવજીવનને પરમાત્મતત્ત્વ સાથે જોડનારી નહેર જેવું છે'

આ વિષયપર વધારે વિવેચન કરવા પહેલાં આપણે **વિચારનું** સ્વરૂપ પણ જાણવું જોઇએ. ઘણી વાર ધારવામાં આવે છે તેમ 'મન' અથવા 'વિચાર' એ કાંઇ માત્ર અનિશ્ચિત કલ્પના અથવા હવાઇ ખ્યાલ નથી, પણ એક પ્રબળ, સૂક્ષ્મ અને મોટામાં મોટી શક્તિ છે.

વિચાર એ શક્તિ છે, તે સાબીત કરવા માટે હાલમાં પ્રયોગશાળામાં પ્રયોગો કરવામાં આવે છે. તેઓને અમુક આકાર, રંગ, ગુણ અને શક્તિ હોય છે અને વિચારનું શાસ્ત્ર પણ છે, એમ તે પ્રયોગોદ્વારા સાબીત થતું ચાલે છે તે ઉપરથી પણ સમજાય છે કે વિચારશક્તિદ્વારા જે ઉત્પાદક શક્તિ પ્રગટ થાય છે, તે શક્તિ માત્ર નામનીજ નહિ પણ વાસ્તવિક હોય છે

આપણી આસપાસ આવેલી સ્થૂળ દુનિયામાંની પણ દરેકે દરેક ચીજની ઉત્પત્તિ વિચારમાંથીજ છે, કેમકે એ વિચારજ પાછળથી આકારનું રૂપ લે છે પ્રત્યેક કિલ્લો, પ્રત્યેક મૂર્તિ, પ્રત્યેક ચિત્ર, પ્રત્યેક યંત્ર–ટુંકમાં કહીએ તો પ્રત્યેક જડ વસ્તુની ઉત્પત્તિ પ્રથમ તેના ઉત્પાદકના મનમાં વિચારરૂપે ઉદ્ભવ્યા પછીજ તે દૃશ્ય યા સ્થૂલરૂપમાં પ્રકટ થઇ હોય છે. જે વિશ્વમાં આપણે રહીએ છીએ. તે વિશ્વ પણ સર્વના આધારભૂત પરમાત્માનાજ વિચારનું ફળ છે આપણને માલુમ પડ્યું છે તેમ જો આ વાત સત્ય હોય કે, પરમાત્માની સાથે સ્વરૂપથી આપણે એકજ છીએ અને તેથી પરમાત્મતત્ત્વ સાથે આપણું ઐક્ય છે તોપછી આપણામાં આપણે જે તત્ત્વસાથે જ્ઞાનપૂર્વક ઐક્ય અનુભવીએ, તેટલા પ્રમાણમાં આપણામાં પણ પરમાત્મતત્ત્વના જેવી ઉત્પાદકશક્તિ પ્રકટ થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય છે?

[illegible] વસ્તુ દૃશ્યજગતમાં પ્રકટ થાય છે તે [illegible] [illegible] અદૃશ્ય જગત કારણરૂપ છે અને દૃશ્ય જગત કાર્યરૂપ છે તેમજ [illegible] વસ્તુઓની

સરખામણીમાં દૃશ્ય વસ્તુઓ અનિત્ય અને પરિણામી છે.

'શબ્દની શક્તિ' એ અક્ષરશ શાસ્ત્રીય સત્ય છે. આપણે પ્રથમ વિચારી ગયા કે, વિચારોમાંથીજ આપણામાં ઉત્પાદન શક્તિ પ્રગટ થાય છે. જેને આપણે બોલાયેલો "શબ્દ" કહીએ છીએ, એ પણ માત્ર આતરવિચારનુ બાહ્યસ્વરૂપજ છે. એ વિચાર શક્તિ બાહ્યરૂપમાં અથવા સ્થૂલ સ્વરૂપમાં પ્રકટ થાય તે પૂર્વે એકાગ્રતાની, જ્ઞાનની, ઇચ્છાની અને પ્રયત્નની પણ જરૂર રહે છે. 'હવામાં કિલ્લા બાંધવા' વિષે લોકો અનેક પ્રકારની વાતો કરે છે અને હવામાં કિલ્લા બાંધવાની ટેવવાળાને લોકો માનની દૃષ્ટિથી જોતા નથી. પણ જમીનપર આપણે રહીએ અને સ્થૂળ કિલ્લાઓ બાંધીએ તે પૂર્વે આપણને હવામાંજ કિલ્લા બાંધવા પડે છે, માટે હવામાં કિલ્લા બાંધવા એ કોઇ રીતે ખરાબ નથી. એટલુ તો ખરૂંજ કે, હવામા કિલ્લા બાધનારો માણસ જો તેથી આગળ વધીને પોતાના જીવનમાં તે કિલ્લાઓને સ્થૂલ-મૂર્તસ્વરૂપ આપતો નથી, તો તે મનુષ્ય હવાઇ કિલ્લા બાંધવાનુ અગત્યનું કામ કરવા છતાં પણ બાકીનુ તેટલીજ અગત્યનું કામ તે પડયુ રહેવા દે છે, અને ઝાડ અર્ધું ઉછેર્યા પછી અટકનારની પેઠે ફળફૂલથી બેનશીબ રહે છે

વિચારશક્તિના સંબંધમાં એક અગત્યની બાબત એ છે કે, **વિચારમાં પોતાના જેવા બીજા વિચારોને પોતાના તરફ ખેંચવાનુ બળ રહેલું છે** અને વિશ્વમાં તેમજ વિચારશક્તિની બાબતમાં એક મહાનિયમ પ્રવર્તી રહેલો છે કે, **સમાન વસ્તુઓ એકબીજાને પોતાના તરફ આકર્ષે છે** આપણે આપણા વિચારોને અનુકૂળ હોય તેવી શક્તિઓ અને સંયોગોને નિરતર દૃશ્ય અને અદૃશ્ય દુનિયામાંથી આપણા તરફ આકર્ષ્યા કરીએ છીએ આપણને આ બાબતનુ જ્ઞાન હોય કે ન હોય, છતા પણ આ નિયમ તો પોતાનું કામ કર્યેજ જાય છે. આપણે વિચારોના મહાસાગરની વચ્ચે વસીએ છીએ અને વિચારની જે શક્તિઓ વિચારના પ્રવાહરૂપે આપણામાથી બહાર જાય છે અને બહારથી આપણા તરફ આકર્પાય છે, તે શક્તિઓવડે આપણી આસપાસનુ વાતાવરણ ભરાઇ રહેલુ હોય છે, તેથી જાણતાં કે અજાણતાં વિચારના એ વાતાવરણની આપણ દરેકપર થોડી યા ઘણી અસર તો થાય છેજ.

આપણે જેટલા પ્રમાણમા સૂક્ષ્મ આંદોલનો ગ્રહણ કરવાને યોગ્ય બન્યા હોઈએ, તેટલાજ પ્રમાણમા આપણાપર તે વિચારપ્રવાહો અસર કરશે નિર્બળ મનવાળા મનુષ્યોને બાહ્યવિચારોની અસર વધારે થાય છે અને તે બહારથી આવતા દરેક વિચારના તરંગને આધીન થાય છે, ત્યારે કેટલાક દૃઢ મનના મનુષ્યો કયો વિચાર-તરંગ પોતાના મનમાં પેસવા દેવો અને કયો ન પેસવા દેવો, એનો વિવેક કરીનેજ અમુક વિચારને પોતાના મનમા સ્થાન આપે છે વિચારનાં સૂક્ષ્મ આંદોલનો ગ્રહણ કરવાને કેટલાકની પ્રકૃતિ બીજાઓના કરતા વધારે અનુકૂળ હોય છે. તેઓ જે જે મનુષ્યોના સંબંધમા આવે છે અથવા રહે છે, તેમના વિચારોની તેમનાપર છાપ પડતી જાય છે.

મારો એક મિત્ર—એક સુપ્રસિદ્ધ સમાચાર પત્રનો અધિપતિ—એટલી કોમળ પ્રકૃતિનો છે કે જો તે કોઇ મેળાવડા કે સભા કે મીજલસમાં જાય અથવા બીજાઓની સાથે વાતો કરે અથવા હાથ મેળવે તો તે બધા મનુષ્યોની માનસિક તથા શારીરિક સ્થિતિની અસર તેના મન તથા શરીરપર થયાવિના રહેતી નથી. આ અસર એટલે સુધી થાય છે કે તે પછી બે ત્રણ દિવસ સુધી તે પોતાની અસલ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી અથવા પોતાનું કામ જોઈએ તેવી સારી રીતે કરી શકતો નથી

આવા પ્રકારનું શરીર હોવું એને કેટલાક લોકો દુર્ભાગ્યનું ચિહ્ન માને છે, પરંતુ ખરી રીતે એમ નથી ઉલટું એ તો લાભકારક છે. આત્માની ઉચ્ચ પ્રેરણાઓ અને બહારથી આવતી ઉચ્ચ વા શુભ શક્તિઓ ગ્રહણ કરવાને અનુકૂળ શરીર હોવું એ કાઇ ખોટું નથી પરંતુ જે મનુષ્ય બહારથી આવતી અશુભ વિચારની અસરોની સામે પોતાના મનના દ્વાર બંધ ન કરી શકે તે મનુષ્યને આવુ શરીર હોય તોજ તે દુર્ભાગ્યનું ચિહ્ન લેખાય અને [illegible] નિવડે ગમે તેવું કોમળ પ્રકૃતિવાળું શરીર હોય છતા [illegible] વિચારોને પોતાના મનમા દાખલ થવા દેવો અને [illegible] સાથે સંબંધ મેળવવો, એ પણ આ [illegible] દરેક મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે

[illegible]

તેથી તેવા દરેકને લાભ થઇ શકશે.

"હું મારા ક્ષુદ્ર વિચારોની સામે મારા મનનાં દ્વાર બંધ કરૂં છું અને સર્વ પ્રકારના ઉત્તમજ વિચારો અને ભાવનાઓને ગ્રહણ કરવાને માટે મારા મનનાં દ્વાર ખુલ્લાં રાખું છું." આ પ્રમાણે વખતોવખત ભાવના કરવાનો અભ્યાસ કરવાથી તેમ કરવાની ટેવ પડી જાય છે. જો આ ટેવ દઢ અને સ્થાયી રહે તો તેથી અંતરમાંની કેટલીક સૂક્ષ્મ શક્તિઓ કામ કરવા લાગે અને તેના પરિણામે તેને ઇષ્ટ લાભ થયા વિના રહેતોજ નથી. આ રીતે દશ્ય તેમજ અદશ્ય જગતમાંના સઘળા હલકા અને અનિષ્ટ વિચારોથી મનુષ્ય દૂર રહી શકે છે અને સઘળી ઉચ્ચ પ્રેરણાઓ તથા ભાવનાઓને તે પોતા તરફ ખેંચવાને શક્તિવાન બને છે.

અહીં પ્રશ્ન એ ઉઠે છે કે, **અદશ્ય જગત** એટલે શું? આપણી આસપાસના વાતાવરણમાં આ સ્થૂલ ભુવનપર રહેનારા જીવાત્માઓ જે વિચારો, ભાવનાઓ અને લાગણીઓ ઉત્પન્ન કરે છે, તેનો સમાવેશ અદશ્ય જગતમાં થાય છે વળી સ્થૂલશરીરનો ત્યાગ થયાપછી જીવાત્માઓ કાંઇક જૂદાજ પ્રકારના (સૂક્ષ્મ) શરીરોદ્વારા જે વિચારો, ભાવનાઓ વગેરે ઉત્પન્ન કરે છે, તેનો પણ અદશ્ય જગતમાંજ સમાવેશ છે.

મનુષ્યના સ્થૂલજીવનનો પ્રારંભ તો સ્થૂલજગતમાંજ થાય છે, પણ તેના સૂક્ષ્મ જીવન અને શક્તિઓને પોષનારો સૂક્ષ્મ અને સ્વર્ગીય પ્રભાવ તો તે સૂક્ષ્મ–અદશ્ય જગતમાંથીજ પ્રાપ્ત કરે છે. જેમ દરેક સ્થૂલ શરીરની અંદર અને બહાર તેનું સૂક્ષ્મ શરીર રહેલું છે, તેમ આ સ્થૂલજગતની અંદર અને બહાર તેને મળતું સૂક્ષ્મ જગત પણ આવેલુ છે ખરૂ જોતાં આ સ્થૂલજગત અને સ્થૂલશરીર એ તો માત્ર તે સૂક્ષ્મ જગત અને શરીરનું બાહ્ય પ્રતિબિંબજ છે. ઉપર કહેલુ સૂક્ષ્મ જગત કે જ્યાં તરતના સ્થૂલશરીર છોડી ગયેલા જીવાત્માઓ રહે છે, તેનાથી આરંભીને આ જગતની અંદર તથા બહાર બીજાં આપણાથી કલ્પી ન શકાય એવાં અનેક સૂક્ષ્મ જગતો કલ્પી ન શકાય તેટલા દૂર પ્રદેશમુધી આવી રહેલાં છે આ સર્વ જોતા મનુષ્યશરીરના મુખ્ય બે વિભાગ પાડી શકાય સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ. એમાં સ્થૂલશરીર તો ઉપરના છોતરા અથવા કપડાજેવુંજ છે જેમ કણસલામાં રહેલું અનાજ છોતરાંના રક્ષણવડે વૃદ્ધિ પામ્યુ એટલે પછી તે છોતરાં નકામાં

થાય છે, તેમ સૂક્ષ્મશરીરનો અમુક વિકાસ થયા પછી એ સ્થૂલશરીર પણ નકામુ થઇ છૂટી જાય છે આ સૂક્ષ્મશરીરના જૂદા જૂદા વિભાગોદ્વારા જીવાત્મા જૂદાં જૂદાં અનેક જગતો સાથે સંબંધ ધરાવે છે અને પોતાનો વિકાસ કરે છે

માણસના સ્થૂળશરીરરૂપી બાહ્ય આકાર ભલે ગમે તેટલા બદલાય, તોપણ તેમા રહેલો જીવાત્મા તો તેનો તે અને અમરજ છે અર્થાત્ અમુક વ્યક્તિ આ સ્થૂલશરીરનો ત્યાગ કરે તે ઉપરથી આપણે એમ નથી સમજવાનુ કે, તેના જીવનનો અત આવ્યો છે. "પ્રભુ અનંત બ્રહ્માંડના નાથ છે" એ વાક્યનો અર્થ એજ છે કે, આ વિશ્વમાં આ સ્થૂલજગત ઉપરાંત સૂક્ષ્મ જગતો પણ છે. પરંતુ એ સૂક્ષ્મજગતમાથીજ નવા જન્મનો પ્રારભ થાય છે, એમ પણ નથી કારણ કે જીવન કોઇ પણ વખતે નાશજ પામતું નથી જીવાત્મા આ સ્થૂલજગત અને શરીરનો ત્યાગ કર્યા પછી તેનો જીવનક્રમ જ્યાસુધી આવી પહોચ્યો હોય છે, ત્યાથી આગળ વધવા માટે પાછુ તે નવા શરીરદ્વારા પોતાનુ કામ ચાલુ કરે છે કારણકે જીવાત્માનો સ્વભાવજ ઉન્નતિ પામવાનો છે જેમ આ સ્થૂલજગત ઉપર વિવિધ પ્રકારનાં મનુષ્યો છે, તેમ સૂક્ષ્મજગતમાં પણ વિધવિધ માનસિક સ્થિતિવાળા જીવાત્માઓ રહે છે "સરખે સરખાને આકર્ષે છે" આ નિયમ નિરતર કાર્ય કરી રહેલો હોવાથી આપણે પણ આપણા વિચાર અને જીવનને અનુકૂળ સ્થિતિઓ તથા અનભવોને સૂક્ષ્મ જગતમાથી આપણા તરફ સ્વાભાવિક રીતેજ નિરંતર આકર્ષ્યા કરીએ છીએ ઘણાકોને આ વાત ખરી લાગતી નથી. પરંતુ વિચાર કરનારને તેની સત્યતા જણાઇ આવે છે કારણ કે સર્વ જીવાત્માઓનું મૂળ એકજ છે અને આપણે બધા એ સર્વસામાન્ય અને સર્વગત જીવનમા એકબીજાની સાથે જોડાયેલાજ છીએ વળી એની સાથે આ પણ સમજણમાં રાખવુ ઘટે છે કે, કયા વિચારોને આપણા મનમા સ્થાન આપવુ અને કયા પ્રકારની સ્થિતિને આપણે આપણા તરફ આકર્ષવી, એ વાત પણ આપણા પોતાનાજ હાથમા છે અર્થાત્ આપણે સર્વે એના ગુલામ નથી પણ સ્વામી છીએ [illegible] એને સ્વાધીન રાખવુ કે ન રાખવુ, એ [illegible] હાથમા છે

આ પ્રમાણે ઉન્નતિરૂપી વસ્તુ [illegible]

તરફ ન જવા દેવાની કાળજી રાખવી; અથવા તો એ સુકાનને છોડી દઇને આપણી જીવનનૌકાને ગમે તેવા વિચારરૂપી તરંગોને આધીન ગમે તેમ ભટકવા દઇને આમતેમ અથડાતી રાખવી, એ આપણી-જ મરજી અને શક્તિની વાત છે. જો આપણે આપણી જીવનનૌકાને સ્વાધીન રાખી શકીએ તો ગમે તે દેશના અને ગમે તે સમયના ઉમદામાં ઉમદા, મોટામાં મોટા અને શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ પુરુષોના વિચાર આકર્ષી શકીએ તેમ છીએ. ખરેખર, આ વિચારથી આપણને અત્યંત આનંદ થવો જોઇએ.

હું થોડા દિવસ ઉપર મારા એક મિત્ર સાથે ઘોડેસ્વાર થઇ નીકળી પડ્યો હતો. તે સમયે વાત નીકળી કે "લોકો હવે 'જીવન' જેવા મહત્ત્વના સવાલમાં ઘણો રસ લેવા લાગ્યા છે, આતરિક શક્તિઓનું બળ જાણવા તેઓ ઉત્સાહપૂર્વક પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, તેઓમાં પોતાનું ખરૂ સ્વરૂપ અને પોતાનો પરમાત્મા સાથેનો સંબંધ જાણવાની ઉત્કંઠા વધતી જાય છે અને આખા જગતમા આધ્યાત્મિક જાગૃતિ થતી જણાય છે. ચાલુ સૈકામાં એ જાગૃતિ ખુલ્લી દેખાઈ આવે છે અને આગળ જતાં આપણે આત્મિક ઉત્કર્ષ મોટા પ્રમાણમાં જોવાને ભાગ્યશાળી થઇશું"

આ વાત ચાલી રહી હતી તે વખતે મેં મારા મિત્રને કહ્યું કે "મહાતત્ત્વજ્ઞાની ઇમર્સન જે પોતાના જમાના કરતાં ઘણોજ આગળ વધેલો હતો અને જેણે ઉપર જણાવેલી આત્મિક ઉત્કર્ષની સ્થિતિ જગતમાં લાવવા ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યો હતો, તે જો આ સ્થિતિ જોવા-ને અહીં જીવતો હોત તો તેને કેટલો બધો આનદ થાત ?" મારા મિત્રે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો કે "આપણે કેવી રીતે જાણી શકીએ કે, અત્યારે પણ તે આ સઘળુ નથી જોતો અથવા તો આ બાબતમાં તેનો હાથ નથી ? આ કામમાં પહેલાં કરતાં પણ તેનો અધિક હાથ હોય તો આશ્ચર્ય શું ?" મારા મિત્રનાં આ વચનો મને ઠીક લાગ્યા અને મેં તેનો ઉપકાર માન્યો. ખરી વાત એ છે કે, જે લોકોએ અહીં રહીને લોકોના કલ્યાણનું કામ કર્યું હોય છે, તેઓ સૂક્ષ્મજગતમાં રહીને પણ તેવુંજ કામ કર્યા કરે છે. પ્રત્યેક ક્ષણ આપણને પૂરવાર કરી આપે છે કે, જે વસ્તુઓ આપણે ઇંદ્રિયોવડે જોઇ શકીએ છીએ, તેનાથી અનેકગણી વસ્તુઓ ઇંદ્રિયોથી અજ્ઞાત હોય છે જે ઉત્તમ શક્તિઓ આ વિશ્વમાં તેમજ આપણા જીવનમા કાર્ય કરી રહી છે, તેને આપણે ચર્મચક્ષુથી જોઈ શકતા નથી, છતાં પણ જગત-

માની સર્વ વસ્તુઓના અને સર્વ કાર્યોના કારણો એ અદૃશ્ય શક્તિઓમાજ રહેલાં હોય છે. હકીકત આ પ્રમાણે હોવાથી જે કોઈ પોતાના વિચારનો નિયામક બને છે તે પોતાનુ જીવન કેવા પ્રકારનું થશે તેનો પણ ચોક્કસ નિર્ણય કરી શકે છે

જેની દિવ્ય દૃષ્ટિ ખીલેલી છે એવો એક તત્ત્વજ્ઞાની લખે છે કે —

"આધ્યાત્મિક અને ભૌતિક પદાર્થો વચ્ચે એકસરખો નિયમ પ્રવર્તી રહેલો છે. જેઓ ઉદાસ ને નિરુત્સાહી હોય છે, તે તેવીજ વસ્તુઓને પોતાના પ્રત્યે આકર્ષે છે અને તેથી તેઓ કદાપિ વિજય પામી નહિ શકતા ઉલટા બીજાને ભારરૂપ નિવડે છે. બીજી તરફ જેઓ ઉત્સાહી, શ્રદ્ધાવાન અને આનંદી હોય છે તેઓ વિજયનાજ સાધનોને પોતાના તરફ આકર્ષે છે અને તેથી તેઓ વિજયી પણ થાય છે જેમકે કોઈ મનુષ્યનો સ્વભાવ આનદી કે વિષાદી છે તે તેના ઘરના આગલા કે પાછલા આગણા તરફ નજર કરવાથી જણાઈ આવે છે, અને સ્ત્રીના પોશાક ઉપરથી તેના મનની સ્થિતિનો ખ્યાલ આવી શકે છે"

"તમારા દરેક વિચારની અક્ષરશઃ કિંમત છે તમારા શરીરનું બળ, તમારા મનનું બળ, તમારા કાર્યમા ફતેહ અને તમારી સોબતથી બીજાને મળતો આનંદ, આ સર્વનો આધાર તમારા 'વિચાર' પર રહેલો છે જે જે દિશામા તમે તમારા મનને દોરવો છો, તે તે દિશામાથી તમારો આત્મા તે તે દિશાને અનુકૂળ અદૃશ્ય તત્ત્વોને પોતા તરફ ખેંચે છે આ રાસાયનિક તેમજ આધ્યાત્મિક નિયમ છે આ નિયમ કાંઈ આપણે જે સ્થૂળ પદાર્થોને જોઈએ છીએ તેનેજ માત્ર લાગુ પડતો નથી, પરંતુ જોઈ શકીએ છીએ તેના કરતા હજારગણા પદાર્થો આપણા ચક્ષુઓને અગમ્ય છે, તેને પણ લાગુ પડે છે

ખ્રિસ્તીધર્મના સ્થાપક ક્રાઈસ્ટનું ફરમાન છે કે 'તમને ધિક્કારનારાઓનું પણ ભલું કરો' શ્રી બુદ્ધદેવે પણ કહ્યું છે કે —

नाह वेरेण वेराणि सम्मन्तीध कदाचन ।
अवेरेण च सम्मन्ति एस धम्मो सनातनो ॥

વેર કદાપિ વેરથી શાંત થતુ નથી પણ પ્રેમથીજ શાન્ત [illegible] [illegible] સનાતન નિયમ છે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તત્ત્વોને પોતા તરફ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

આપણા પોતાના કલ્યાણને ખાતર ખરાબ વિચારો કરતા અટકીશું. 'જેઓ દ્વેષસહિત જીવે છે, તેઓ દ્વેષમાંજ મરણ પામે છે.' તેનો અર્થ એજ છે કે 'જેઓ તરવારથી જીવે છે, તેઓ તરવારથીજ મરે છે.' દરેક ખરાબ વિચાર એ સામા મનુષ્યપર ઉગામેલી તરવાર છે અને જો સામો મનુષ્ય પણ તરવાર ઉગામેછે તો બન્નેને તેનું ભયંકર ફળ ભોગવવું પડે છે.

આકર્ષણનો ઉપલો નિયમ દરેક જગતપર એકસરખી રીતે પ્રવર્તી રહેલો છે. જેની આપણે ઇચ્છા કરીએ અથવા આશા રાખીએ તે આપણા તરફ આકર્ષાય છેજ. જો આપણે ઇચ્છા એક વસ્તુની કરીએ અને આશા બીજી વસ્તુની રાખીએ તો 'બે ઘરનો પરોણો ભૂખે મરે' એની પેઠે આપણને કાંઈ પણ લાભ થતો નથી. માટે જેની ઇચ્છા કરો તેનીજ આશા પણ રાખો. આ રીતેજ તમારો ઇષ્ટ પદાર્થ તમને આવી મળશે કોઇ પણ અમુક વિચારને તમે તમારી સાથે રાખો, એટલે જ્યાસુધી તમારો તે વિચાર કાયમ રહેશે, ત્યાં-સુધી તમે પૃથ્વીપર કે દરિયાપર ગમે ત્યાં ફરશો તોપણ જાણતા કે અજાણતા તમારા તે મુખ્ય વિચારને અનુકૂળ તત્ત્વો નિરંતર તમે આકર્ષ્યાજ કરવાના

વિચાર બહુ પ્રબળ ઇચ્છારૂપે હોય અને તે ઇચ્છા પરિપૂર્ણ થવાની દૃઢ આશા હોય, એનુ નામજ 'શ્રદ્ધા' છે. જેટલા પ્રમાણમાં એ ઇચ્છા પ્રબળ હોય છે અને જેટલા પ્રમાણમાં તેનાપર એ આશારૂપી જળ સિંચાય છે, તેટલા પ્રમાણમાં તે પોતાના તરફ ઇષ્ટ પદાર્થને અવશ્ય આકર્ષે છે; અને તે પદાર્થ અદૃશ્ય હોય તો તેને દૃશ્ય સ્વરૂપમાં પણ લાવે છેજ.

પરંતુ જો એ શ્રદ્ધામાં જરા પણ શંકા કે ભયનો વિચાર ભળી ગયો તો તેનું બળ મંદ પડી જાય છે અને ઇચ્છા ફલિભૂત થતી નથી. કોઈ પણ વિચારને જો મન આગળ વારંવાર ધરવામા આવે અને જો દૃઢ શ્રદ્ધારૂપી જળસિંચન તેને મળે, તો તે વિચારનું બળ એટલુ બધું વધે છે કે તેની સામે કોઇ પણ અંતરાય ટકી શકતો નથી અને પરિણામ સંતોષકારક આવ્યા વિના રહેતું નથી

હાલ આપણને માલૂમ પડતુ જાય છે અને ભવિષ્યમાં વિશેષ માલૂમ પડશે કે, શ્રદ્ધાના સંબંધમાં ઉપર જે જે વચનો કહેલાં છે તે હવાઇ કલ્પના નહિ, પરંતુ શાસ્ત્રીય બાબત છે, અને તેનો પાયો અચળ નિયમોપર રચાયેલો છે વળી હવે પ્રયોગોદ્વારા પણ વિચાર-

શક્તિની પાછળ રહેલા નિયમો શોધી કઢાવાની તૈયારીમાં છે

આજકાલ સંકલ્પબળવિષે ઘણું કહેવામા આવે છે. સંકલ્પબળ બે પ્રકારના છે.–એક લૌકિક અને બીજું દૈવી એમા લૌકિક સંકલ્પબળ એ મન અને શરીરને લગતુ છે, અને તેથી તે ઉતરતા પ્રકારનું ગણાય છે. જેમને ખબર નથી કે, સ્થૂલ ઇંદ્રિયો અને મન કરતા ઘણુજ ચઢિયાતું એવું આધ્યાત્મિક જીવન પણ રહેલું છે, તેવાજ મનુષ્યો ઉતરતા પ્રકારનુ જીવન ગાળે છે. ઉચ્ચ જીવનનો અનુભવ થવાથી કાંઈ ઇંદ્રિયો અને મનની શક્તિ ઘટતી નથી, પણ આધ્યાત્મિક શક્તિથી પોષાઇને પૂર્ણપણે ખીલે છે અને તેથી ત્યાગ તથા ગ્રહણ કરવાની શક્તિ ઘણીજ તીવ્ર બને છે

જે મનુષ્ય દિવ્ય પરમાત્મતત્ત્વ સાથેનું પોતાનું ઐક્ય સમજી શક્યો હોય છે, તેનું સંકલ્પબળ પણ 'દૈવી સંકલ્પબળ' બને છે. કેમકે "મારામા રહેલું પરમાત્મતત્ત્વ ઘણુંજ સમર્થ છે" એ વાત તે બરાબર સમજતો હોય છે

લૌકિક સંકલ્પબળ સંકુચિત અને મર્યાદિત હોય છે, ત્યારે દૈવી સંકલ્પબળ અપરિમિત એટલે કે હદવિનાનુ અને સર્વોત્તમ હોય છે. "સઘળી વસ્તુઓ તમારે વાસ્તે ખુલ્લી છે અને તમારે સ્વાધીન છે" એમ 'ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક નિયમ' તમને મુક્તકંઠે જણાવે છે. જે પ્રમાણમા તમે તમારા લૌકિક સંકલ્પબળને દૈવી સંકલ્પના રૂપમા ફેરવી નાખો છો અથવા જે પ્રમાણમા તે દૈવી સંકલ્પબળ સાથે સંબંધમા આવીને તદનુસાર વર્તો છો, તે પ્રમાણમા તમે પોતે પણ અવશ્ય સર્વોત્તમ બનો છો, અને તેમ થવાથી પછી "જે જે આજ્ઞા તું કરીશ તદનુસાર વસ્તુઓ બની જશે" એવા અતિ ઉત્તમ આશીર્વાદને લાયક બની શકો છો જીવનનુ અને તેનામા રહેલી શક્તિનુ રહસ્ય તથા હેતુ એજ છે કે, મનુષ્યે તે પરમાત્મતત્ત્વની સાથે સંબંધ બાંધવો જોઇએ વધારવો જોઇએ અને તે જ્ઞાનપૂર્વક નિરંતર ચાલુ રહે તેવો પ્રયત્ન કરવો જોઇએ

[illegible] જીવનકોની સાથે સંબંધમાં આવે છે તેનાજ ઉપર તેની ચડતી કે પડતી થવાનો આધાર રહેલો છે [illegible]
[illegible]

સમજી લીધા પછી પણ જાણે એ તત્ત્વ ચાલી ગયુ હોય એવુ માનવાને દોરવાઈ જઈએ છીએ એ ગંભીર ભૂલ થાય છે. જેટલા પ્રમાણમાં તે તત્ત્વને વિશ્વવ્યાપી, વિશ્વાતીત અને સર્વશ્રેષ્ઠ માનીએ છીએ; તેટલાજ પ્રમાણમાં તેની મહત્તા અને શક્તિમાં ભાગ લેવાને આપણે સમર્થ બનીએ છીએ. જેટલા પ્રમાણમાં આપણે એ પરમતત્ત્વને જીવન અને શક્તિના અનંત મૂળરૂપ માનીએ છીએ અને તેમ માનીને તેની સાથે જેટલા પ્રમાણમાં સંબંધમા આવીએ છીએ, તેટલાજ પ્રમાણમાં તે તત્ત્વના દિવ્ય ગુણો આપણામાં પ્રકટ થતા ચાલે છે. જેટલા પ્રમાણમાં આ વિશ્વવ્યાપી અને વિશ્વાતીત પરમાત્મતત્ત્વના પ્રવાહને આપણામાં આવવાનાં દ્વાર આપણે ખુલ્લાં રાખીએ છીએ, તેટલા પ્રમાણમાં આપણે તેમાં રહેલા દિવ્ય ગુણો અને શક્તિઓની પ્રણાલિકારૂપ બનતા ચાલીએ છીએ અને આપણાદ્વારા તેમાનુ દિવ્ય જ્ઞાન અને સામર્થ્ય આપણામાં થઇને વહેવા લાગે છે.

મનરૂપી સાધનવડેજ આંતર્જીવન અને સ્થૂલજીવનનો સંબંધ થાય છે અને આંતર્જીવન સ્થૂલજીવનદ્વારા વ્યક્ત થવા માંડે છે જેટલા પ્રમાણમાં મનરૂપી સાધનવડે દૈવી તત્ત્વ સાથે આપણે આપણુ ઐકય અનુભવીએ છીએ, તેટલા પ્રમાણમાં દિવ્ય જીવનનો પ્રકાશ આપણામા સ્ફુરે છે, પ્રતિભા ખીલે છે અને જે જ્ઞાન તથા શક્તિદ્વારા આપણે પરમાત્મતત્ત્વના સંબંધમાં આવીએ છીએ, તે જ્ઞાન અને શક્તિની ખીલવણી આપણામાં થતી ચાલીને કુદરતના અને જીવનનાં ગૂઢ રહસ્ય આપણા આગળ ખુલવા માડે છે, આપણા દૈવી સ્વભાવનું આબેહુબ ભાન થાય છે અને આપણે વ્યક્તિભાવે પણ તે પરમતત્ત્વનાજ સાક્ષાત્ અંશરૂપ હોઇએ, એવુ સ્પષ્ટ સમજાવા લાગે છે. આ પ્રમાણે આધ્યાત્મિક શક્તિ–સામર્થ્ય પ્રકટવાથી માણસની આંતરદૃષ્ટિ પણ ખુલ્લી થઇ જાય છે અને જે જે વસ્તુ તરફ તે પોતાનું લક્ષ્ય આપે છે, તે તે વસ્તુનાં સ્વભાવ, લક્ષણ, હેતુ વગેરે સહેલાઈથી તેના જાણવામા આવે છે. માણસની સ્થૂળ ઇંદ્રિયો **બહિર્મુખ** વળેલી હોય છે, તેમ આ **આંતર**પ્રતિભા **અંતર્મુખ** વળેલી હોય છે, અને તેથી કોઇ પણ બાહ્ય સાધનવિના સત્યને જોવા–ઓળખવાની અને ગ્રહણ કરવાની શક્તિ પણ આ આંતરપ્રતિભામાં રહેલી હોય છે જે જે આધ્યાત્મિક શિક્ષણો અથવા ઉદ્‌ગારો પ્રેરણાથી મળેલાં કહેવાય છે તે પણ અંતરાત્માની

આ અપૂર્વ શક્તિદ્વારાજ મળેલા હોય છે ને મળે છે. આ રીતે અનંત જ્ઞાનમય દિવ્ય શક્તિના સબંધમાં આવનારો મનુષ્ય તેની દિવ્ય પ્રેરણાઓ ગ્રહણ કરે છે અને અનુભવસિદ્ધ જ્ઞાની તથા મંત્રદ્રષ્ટા બની રહે છે

ઉપર કહેલી દશામાં મન બંધનરહિત બને છે અને પક્ષપાતરહિત થવાથી **પ્રથમ દૃષ્ટિએજ** સત્યને ગ્રહણ કરી શકે છે. તથા બાહ્યસાધનની જરૂર નહિ રહેતા સર્વ કાંઇ આંતરપ્રતિભાથી જણાઇ આવી ઇશ્વરી યોજના પણ સમજાઇ જાય છે અને તેથી તે તેની સાથે તો તન્મય થયા વિના રહીજ શકતો નથી

કેટલાક આ આંતરપ્રતિભાને આત્માનોઅવાજ કહે છે. કેટલાક ઈશ્વરી નાદ તરીકે લેખે છે, અને કેટલાક તેને છઠ્ઠી ઇંદ્રિયના નામથી જણાવે છે, કે જે આપણી આંતર-આધ્યાત્મિક ઇંદ્રિય છે

જેટલા પ્રમાણમાં આપણને આપણા સત્ય સ્વરૂપનું ભાન થતું આવે છે અને પરમાત્મતત્ત્વ સાથેના આપણા ઐક્યનો અનુભવ થતો આવે છે તથા તેના દિવ્ય પ્રવાહને વહેવાની પ્રણાલિકારૂપ આપણે થતા જઇએ છીએ, તેટલા પ્રમાણમાં આ આત્મિક અવાજ-આ ઇશ્વરી નાદ-આ આંતરપ્રતિભાનો અવાજ-આપણને ખુલ્લી રીતે સંભળાવા લાગે છે, અને જે પ્રમાણમાં તે સ્પષ્ટ સાંભળીને તદનુસાર આપણું વર્તન બનાવતા ચાલીએ છીએ. તેટલા પ્રમાણમાં તે અવાજ પણ વધારે ને વધારે 'પ્રકટ' થતો ચાલે છે તથા આખરે તે પોતેજ આપણો અને આપણાદ્વારા બીજા અનેકોના જીવનપંથનો માર્ગદર્શક દીપક બની રહે છે

પ્રકરણ ૩ જું

આરોગ્ય અને શારીરિક બળ

પરમાત્મા અનંત ચૈતન્યરૂપ છે. જો આ અનંત ચૈતન્યના આપણે આપણને વારસરૂપ માની શકીએ (કે જે વાત પ્રથમથીજ પૂરેપૂરી ખરી છે)અને તેના દિવ્ય પ્રવાહને ઝીલવાને આપણા હૃદયનાં દ્વાર ઉઘાડાં રાખીએ, તો તેની અસર કેવળ આપણા આધ્યાત્મિક જીવનપર થશે એટલુંજ નહિ પણ સ્થૂલશરીરમાં પણ તે અસર પ્રકટ થશે

અનંત ચૈતન્યનો સ્વભાવ અને સ્વરૂપજ એવું છે કે તેમાં રોગને તો કોઇ કાળે સ્થાનજ મળી શકે નહિ અને તેથી તે અનંત ચૈતન્ય જેનાદ્વારા વહેવા લાગે તેમાં પણ રોગ સંભવી શકે નહિ.

આ વિષયની શરૂઆતથીજ આ વાત આપણે ખૂબ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે "સઘળું જીવન અંદરથીજ બહાર આવીને પ્રકટ થાય છે." શાશ્વત નિયમ આપણને સ્પષ્ટ જણાવે છે કે "**જેવું અંદર તેવું બહાર,**" "**જેવુ કારણ તેવું કાર્ય**" બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો વિચારો, માનસિક સ્થિતિઓ અને લાગણીઓની વખત જતાં સ્થૂલ આકાર પણ લીધા વિના રહેતી નથી.

કોઇ કોઈ કહે છે કે "મનની શરીરપર થતી ખાસ અસર વિષે ઘણુંય સાંભળવામાં આવે છે, પણ આ બાબત માનવી કે કેમ તે સમજાતું નથી." શું તમે આ બાબત નથી માનતા ? કોઇ એકાએક તમને માઠા સમાચાર જણાવે છે કે તરતજ તમે ફિક્કા પડી જાઓ છો, કંપો છો અથવા તો તમને મૂર્છા આવી જાય છે, એનું કારણ શુ ? કેમકે એમાં ખબર તો માત્ર તમારા મનનેજ મળેલી હોય છે.

ધારો કે, તમારો એક મિત્ર જમતી વખતે એકાદ અપ્રિય વચન કહે છે, તેથી તમને કેવું લાગી આવે છે ? તમે જે રુચિથી ને જે સ્વાદથી ખાતા હો છો તે સ્વાદ ને તે રુચિ તેજ પળે ઉડી જાય છે. હવે તમને જે કહેવામાં આવ્યું હતું તેણેજ તમારા મનપર અને મનદ્વારા શરીરપર અસર કરી,એ શુ તમને આ ઉપરથી નથી જણાતું ?

જુઓ, પેલો ઘસડાતા પગે ચાલતો મનુષ્ય દેખાય છે. તેના

રસ્તામાં કાંકરી આવવાથી પણ તે ગબડી પડે છે તેનું કારણ શું? કારણ એટલુંજ કે, તે માણસ નિર્બળ મનનો છે–તેનું મગજ ખસી ગયું છે, તે ગાંડો છે. ટુંકાણમાં કહીએ તો તેના મનની બિમાર સ્થિતિએજ તેના શરીરની બિમાર સ્થિતિ આણી છે. જેનું મન સ્થિર છે, તેના પગ પણ સ્થિર રીતે ઉપડે છે અને પડે છે, અને જેનું મન અનિશ્ચિત છે, તેના પગ પણ અનિયમિતજ ચાલે છે.

કોઇ વાર એકાએક તમારાપર અડચણનો પ્રસંગ આવી પહોચતાં તમે થરથર ધ્રુજો છો અને ભયથી નિર્બળ બની જાઓ છો તમારી ચાલવાની શક્તિ એ સમયે શાથી અટકી જાય છે? તમે શાથી કંપો છો? આટલો પ્રત્યક્ષ અનુભવ હોવા છતા પણ તમે એમ કહી શકશો બગ કે, મનની શરીરપર અસર નથી થતી?

તમારામા કોઇ વાર એકાએક ક્રોધનો આવેશ આવી જાય છે. અને થોડા સમય પછી તમે જણાવો છો કે, તમારા માથામા દુખાવો થાય છે. છતા પણ તમે શું માની નથી શકતા કે. વિચારો અને લાગણીઓ શરીરપર ભારે અસર કરે છે?

એકેક દિવસ ઉપર હું મારા એક મિત્ર સાથે ચિંતાસંબંધી વાતો કરતો હતો. તેવામાં તે બોલી ઉઠ્યો કે "મારા પિતાને નજીવી બાબતોની પણ ચિંતા કરવાની ટેવ પડી ગઈ છે

મેં કહ્યું કે "તમારા પિતા તંદુરસ્ત નથી. મજબૂત નથી [illegible]-વગરના છે. તેમનામાં જુસ્સો નથી. જાગૃતિ નથી." તે પછી તેના પિતાની સ્થિતિસંબંધી અને તેને થતા દુખ સંબંધી વારે વિસ્તારથી મેં ખ્યાલ આપ્યો

આ મારા જવાબથી તે આશ્ચર્ય પામ્યો અને બોલી ઉઠ્યો કે "તમે મારા પિતાને ઓળખતા નથી તોપણ તેમના રોગનું આટલું બારીક જ્ઞાન તમને કેવી રીતે થયું?"

મેં જવાબ આપ્યો કે "તમે મને જણાવ્યું છે કે તમારા પિતાને નકામી બાબતોની ચિંતા કરવા ટેવ છે એ ઉપરથી તમારા પિતાના શારીરિક આરોગ્યનું અનુમાન [illegible] [illegible] પિતાની સ્થિતિસંબંધી [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

પ્રવાહના માર્ગો શરીરમાં વધારે વિકસિત-ખુલ્લા થાય છે ત્યારે શરીરમાં પ્રાણશક્તિ એટલા તો વેગથી કૂદકા મારતી વહેવા લાગે છે કે જેથી રોગને તો શરીરમાં સ્થાનજ મળી શકે નહિ.

એક સ્ત્રી પોતાને થયેલા એક શારીરિક વ્યાધિવિષે મારા એક મિત્ર આગળ વાત કરતી હતી. મારો મિત્ર જાણતો હતો કે, તે સ્ત્રી અને તેની બહેન વચ્ચે ઘણો અણબનાવ હતો. તે સ્ત્રીએ જણાવેલાં વ્યાધિનાં ચિહ્નો વગેરેની હકીકત તેણે શાંત મનથી સાંભળ્યા પછી તે સ્ત્રીના સામું બારીક નજરે નિહાળીને તેણે માયાળુ અવાજથી કહ્યું કે **"તમારી બહેનને માફી આપો"** તે સ્ત્રીએ તે સલાહ આપનાર તરફ જોઈને કહ્યું કે "મારી બહેનને માફી આપી શકું નહિ." તેણે પણ દૃઢતાથી જવાબ આપ્યો કે "ત્યારે તો તમે પણ તમારાં આંગળાંની અકડાઈ અને સંધિવા વગેરે રોગો ભોગવ્યાંજ કરો."

થોડાં અઠવાડીઆં પછી પાછી તે સ્ત્રી તે સલાહ આપનારા મારા મિત્ર પાસે આવીને કહેવા લાગી કે "તમારી સલાહ પ્રમાણે ચાલીને મેં મારી બહેનને હૃદયથી ક્ષમા આપી; તેથી અમારી વચ્ચે ફરીથી સ્નેહની સાંકળ જોડાઇ ગઇ છે. કોણ જાણે શા કારણથી, પણ જ્યારથી અમે એકબીજાને ફરીથી ખરા દિલથી ચાહવાનો આરંભ કર્યો, ત્યારથી મારા વ્યાધિનાં ચિહ્નો ધીમે ધીમે ઓછાં થવા લાગ્યાં અને આજે તો તે દરદનું નામનિશાન પણ રહ્યું નથી! હાલ મારી બહેન સાથે મારે એવો પ્રેમસંબંધ બંધાયો છે કે હવે એક-બીજાથી વિખૂટાં પડવું એજ દુ:સહ્ય લાગે છે."

ઉપર જણાવ્યા તેને મળતા ખરેખરા બનેલા ઘણા દાખલાઓ આપી શકાય. એક વાર એક માતાના મનમાં ક્રોધનો ઉભરો હદ ઉપરાંત આવી જવાથી તેનું ધાવણું બાળક ધાવ્યા પછી કલાકમાજ મરી ગયેલું જણાયું! આનું કારણ એજ હતું કે, તે માતાનું દૂધ ક્રોધનાં ઝેરી પરમાણુઓની અસરથી ઝેરી બની ગયું હતું કેટલાક દાખલાઓમાં માતાના ક્રોધને લીધે તેનુ ધાવણુ બાળક ભારે મંદવાડમાં પડયુ હતું અથવા તો તેને આકડી આવી હતી.

નીચેનો પ્રયોગ કેટલાક વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ અનેક વાર અજમાવ્યો છે કેટલાક મનુષ્યોને એક ગરમ ઓરડીમાં બેસાડવામા આવતા હતા. એ દરેક મનુષ્ય જૂદા જૂદા સ્વભાવનો હતો કોઇ ક્રોધી હતો, તો કોઈ વિષયી હતો. ગરમીથી સર્વને પરસેવો થયા

છી તે પ્રયોગ કરનારે દરેકના શરીરપરથી પરસેવાનું એકેક ટીપું લીધું અને રસાયનિક પ્રયોગથી તેનું પૃથક્કરણ કરી જોઇને તેજ વખતે કહી આપ્યું હતું કે, અમુક અમુક મનુષ્યમાં કયી કયી લાગણી પ્રબળ હતી. મનુષ્યોના થુંકનું પૃથક્કરણ કરીને પણ ઉપર પ્રમાણેજ પરિણામ તે કહી શકતો હતો.

એક પ્રખ્યાત અમેરિકન ડૉક્ટર, જેણે મનુષ્યના બંધારણમાં કયાં તત્ત્વો કેવી રીતે ભરેલાં છે, ને વગેરેનો સારો અભ્યાસ કર્યો છે તે જણાવે છે કે –

“મન એજ શરીરનો સ્વાભાવિક રચનાર છે. કોઈ પણ આકાર કોઇ પણ રોગ અથવા દુર્વ્યસનની કલ્પના પ્રથમ જ્યારે મનમાં ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે તેનું માનસિક ચિત્ર બંધાય છે અને પછી તેની અસર શરીરપર થવા લાગે છે. ક્રોધથી થુંકમાં એટલો ફરક પડી જાય છે કે તે થુંક જીવનનો નાશ કરનાર વિષ-રૂપ પણ બની જાય છે. એકાએક થઇ આવતી પ્રબળ લાગણીઓ-ની એટલી બધી અસર થાય છે કે ઘણી વાર તેથી હૃદયને [illegible] ધક્કો પહોંચે છે અને કેટલીક વાર તો હૃદયનું ધબકવું [illegible] બંધ થઈ જાઇને મનુષ્ય મરણને શરણ થાય છે. અમુક લાગણીઓના આવેશથી મનુષ્યો ગાંડા થઇ જવાના દાખલા [illegible] કે વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ [illegible] સામાન્ય મનુષ્યના પરસેવામાં [illegible] [illegible] મનુષ્ય [illegible] [illegible]

નાં મરણ પણ થાય છે. ભયંકર ચિંતામાં એક રાત્રિ પસાર થવાને લીધે આખું જીવન નીરસ બની ગયાના અનેક દાખલા મળી આવે છે. અતિશય શોકથી, લાંબા સમયની ઈર્ષ્યાથી, હમેશના ઉદ્વેગથી અને હૃદયને ચૂસી લેતી ચિંતાથી અનેક મનુષ્યો ગાંડા બની ગયા છે. કારણ કે નિર્બળતાના વિચારો અને મનની પ્રતિકૂળતાઓ રોગને ઉત્પન્ન કરનારૂં વાતાવરણ બનાવે છે અને તેવા વાતાવરણથી મનુષ્યો અપરાધ કરવાને દોરવાય છે. ”

ઉપલી હકીકતો ઉપરથી મહત્ત્વની વાત એ સિદ્ધ થાય છે કે, જૂદી જૂદી માનસિક વૃત્તિઓ, લાગણીઓ અને વિકારોની શરીર-પર જૂદી જૂદી અસર જરૂર થાય છે, અને અમુક વૃત્તિ વિશેષ પ્રકારે પોષવામાં આવે તો તે અમુક રોગ પણ ઉત્પન્ન કરે છે અને તે રોગ ધીમે ધીમે જડ ઘાલે છે.

વૃત્તિઓની શરીરપર કેવી રીતે અસર થાય છે, તે વાત હવે ટુંકમાં વિચારીએ. ધારો કે, અમુક મનુષ્યમાં અતિશય ક્રોધ વ્યાપી રહ્યો છે. આ ક્રોધરૂપી મનોવિકારને લીધે તેના શરીરમાં ભયંકર તોફાન ચાલે છે, જેના પરિણામે શરીરનું પોષણ કરનાર રસ વગેરે ધાતુઓ વિષમય બને છે અને પોતાનાં સ્વા-ભાવિક કામ કરવાને બદલે, શરીરમાં આવાં ઝેરી તત્ત્વો ફેલાવાથી રોગની ઉત્પત્તિ થાય છે, અને જો આવી ક્રિયા લાંબો વખત ચાલે તો તે રોગ ઘર પણ કરે છે. આથી ઉલટું પ્રેમમય, પરોપકારી, દયામય અને શુભેચ્છાની લાગણીઓ તથા વિચારોથી શરીરમાં રહેલો રસ, લોહી વગેરે ધાતુ શુદ્ધ બને છે અને તે આરોગ્યને વધારનાર તથા નવું બળ આપનાર નીવડે છે. કારણ કે એથી શરીર-ની બધી નાડીઓ પ્રફુલ્લિત બને છે, લોહી છૂટથી વહેવા લાગે છે અને રસ, લોહી તથા ધાતુમા એટલી બધી તાકાત આવે છે કે તેથી ઝેરી અને રોગજનક બીજોનો નાશ થઇને શરીર ઘણુંજ સુદૃઢ તથા નિરોગી બને છે.

કોઇ કોઇ વૈદ્ય કે ડૉકટર રોગીને ઘેર જાય છે; ત્યારે તે દવા નથી આપતો, પણ તે પોતાને જોવા આવ્યો છે અને પોતાની સંભાળ લે છે, એવા વિચારથીજ તે રોગીને ઠીક લાગે છે. કારણ કે તે વૈદ્ય પોતાની સાથે આરોગ્યનું વાતાવરણ લઇ જાય છે અર્થાત વૈદ્યનુ પ્રસન્ન મુખ, આનંદી સ્વભાવ અને મધુર વાર્તાલાપજ રોગી-પર આરોગ્યનો વરસાદ વરસાવે છે. રૂડો વૈદ્ય પોતાની સાથે તે

રોગીને ઘેર 'આશા'નો પ્રવાહ લઇ જાય છે અને રોગીને આપતો આવે છે ખરૂં પૂછો તો વૈદ્યે આપેલી આશા, હિંમત અને ધીરજની શુભ પણ પ્રબળ અસર તે દરદીપર થવા લાગે છે અને તેથી પ્રથમ તો તેનું મન સુધરવા લાગે છે, જેથી પછી ધીમે ધીમે તેનું તન પણ સુધરતું જાય છે. તાત્પર્ય એજ કે, જેથી કરીને રોગીના મનમાં દૃઢ આશા ઉત્પન્ન થઇને તે આનંદી, ઉત્સાહી, નચિંત અને ધૈર્ય-વાન બને તેવી સર્વ બાબતો તેના શરીર માટે પણ તેટલીજ લાભ-કારી નીવડે છે દૃઢ આશા અથવા અચળ ધૈર્યને સંજીવિની માત્રા કહીએ તોપણ તેમાં અતિશયોક્તિ નથી

એક રોગી પોતાના એક મિત્રને કહેતો કે "તમે જ્યારે મારી પાસે હો છો ત્યારે મને બહુજ આનંદ લાગે છે" આ કથનમાં ગંભીર શાસ્ત્રીય રહસ્ય રહેલું છે ઉત્તમ મનુષ્યો અને મહાત્મા-ઓના દર્શનમાં તેમજ શબ્દોમાં પણ પુષ્કળ આરોગ્ય ભરેલું હોય છે. અમુક પ્રકારની રચનાઓ અને વાતોથી પણ આગા મનુષ્ય ના મનપર કેટલી બધી પ્રબળ અસર થાય છે, તેનો અભ્યાસ કરવાથી ઘણુંજ બોધ મળી શકે તેમ છે કારણ કે સૂચન પણ એક પ્રબળ શક્તિ છે.

યોગ કરવામાં આવ્યો નથી અને મન ઉપર જડવસ્તુની શી અસર થાય છે,તે ઉપરજ બધા ડૉક્ટરોનું ધ્યાન રોકાઇ રહ્યું છે અને ઉપાયો પણ તેને અનુસરીનેજ શોધવામાં આવ્યા છે. આનું પરિણામ એ આવ્યુ છે કે, ડૉક્ટરો સમયની સાથે પ્રગતિ કરી શકતા નથી અને તેથી શરીરના રોગો દૂર કરવામાં મન કેટલો અગત્યનો ભાગ ભજવે છે તેનો વિચાર તો માત્ર બીજરૂપેજ કોઈકોઇ સ્થળે જોવામાં આવે છે. પરંતુ હવે આ વીસમી સદીમાં કુદરતની ગુપ્ત શકિતઓ શોધવા અને તેનો ઉપયોગ કરવા તરફ મનુષ્યજાતિનો આગળ વધેલો ભાગ દોરવાતો જાય છે.ડૉક્ટરોને પણ હવે માનસશાસ્રનો અભ્યાસ કરવાની અને મનની શરીરપર થતી અસરનો સવાલ સૂક્ષ્મ રીતે તપાસવાની જરૂર દેખાતી જાય છે. આ બાબતમાં હવે જરા પણ ઢીલ, શંકા કે આનાકાની કરવા જેવું રહ્યું નથી. હવે તો જે પાછળ પડયો તે મર્યોજ સમજવો. કારણ કે મનુષ્યજાતિ હવે પ્રગતિના આ માર્ગમાં દાખલ થઇ ચૂકી છે.”

ભૂતકાળમાં આ બાબતમાં કેટલાકોએ મૂર્ખતાનાં કામ કર્યાં છે, તે મારી જાણબહાર નથી. પણ તે ઉપરથી માનસશાસ્રને લગતા મહાન નિયમો અસત્ય ઠરતા નથી. દરેક તત્ત્વજ્ઞાન અથવા ધર્મના પ્રારંભકાળમાં આવુંજ બને છે, પરંતુ વખત જતાં એમાં જે મૂર્ખતા ભરી અને વિચિત્ર વાતો હોય છે તે નાશ પામી જઇ ખરાં શાશ્વત તત્ત્વો હોય તેજ સ્વચ્છ સ્વરૂપમાં જગત સમક્ષ પ્રકટ થતાં જાય છે.

આ માનસિક શક્તિઓના ઉપયોગદ્વારા બહુજ થોડા સમયમાં ઘણા રોગો સર્વાંશે મટી ગયાના દાખલા મારી પોતાની જાણમા છે. કેટલાક દરદીઓ, જેમના રોગ ડૉક્ટરોએ અસાધ્ય ગણી કાઢેલા, તેવા દરદીઓને પણ આ રીતિથી આરામ થવા પામ્યો છે જૂદા જૂદા સમયમાં જૂદા જૂદા ધર્મના ઇતિહાસમાં આપણને આ રીતે રોગ મટયાના ઘણા દાખલા મળી આવે છે, અને આપણામા પણ આ રીતે રોગ મટાડવાની શક્તિ અત્યારે કેમ ન હોઇ શકે? શક્તિ તો છેજ. ભૂતકાળમા જે મહાન નિયમોનો આશ્રય લેવામાં આવ્યો હતો, તે નિયમોને અનુસરીને તેનો આશ્રય લેવામાં આવે તો અત્યારે પણ તે શક્તિ તેવુંજ કામ કરી શકે છે.

બીજાના રોગ મટાડવામાં અમુક વ્યક્તિ ઘણું કામ કરી શકે છે, પણ જો દરદી પોતે પણ તે વ્યક્તિની સાથે પૂર્ણ શ્રદ્ધા અને સહાનુભૂતિ રાખે તો તેની અસર બહુ ત્વરાથી થાય છે. મહાત્મા

ક્રાઇસ્ટે જે અનેક દર્દીઓ રોગમુક્ત કર્યા હતા તેમાં તેમણે પણ તે સર્વની સહાનુભૂતિની અપેક્ષા રાખી હતી તેમનો ચોક્કસ સવાલ એ થતો હતો કે “ શું તને શ્રદ્ધા છે ? ” આ રીતે દર્દીમાં રહેલી જીવનશક્તિને તેઓ પ્રથમ ઉત્તેજિત કરતા હતા જો કોઈ મનુષ્ય બહુજ નિર્બળ સ્થિતિમાં હોય, અથવા રોગને લીધે તેનું મન પોતાનું કામ કરી શકતું ન હોય, તો થોડા સમય માટે તે રોગ મટાડવામાં બીજાની મદદની અપેક્ષા રાખે તેમાં ખોટું નથી, પરંતુ જો તે પોતામાં રહેલા આત્મિક સામર્થ્યનો પણ ઉપયોગ તેમાં કરી શકે તો તે વધારે ઉપકારક થઈ પડે છે.

એક મનુષ્ય બીજાને પુષ્કળ સહાય કરી શકે એ વાત સત્ય છે અને લોકોને તેમનામાં રહેલી આત્મશક્તિઓ ખીલવવા તરફ આકર્ષવાનું શિક્ષકતરીકેનું કાર્ય ઘણું ઉત્તમ છે પરંતુ દરેકાઈ આણતમાં રહ્યાથી સુધારો મેળવવાને માટે તો દરેક મનુષ્યે જાતેજ પ્રયત્ન કરવા જોઈએ જે પાપી મનાય મહાત્મા ક્રાઇસ્ટ પાસે આવતા તેને તેઓ નિરંતર એમજ કહેતા કે ‘ જા, હવે પાપ કરતો ના ’ અથવા તો “ તારા પાપ માફ કરવામાં આવે છે ” અર્થાત્ તેઓ એજ નિયમનો ઉપદેશ આપતા હતા કે, આપણાં દુઃખ માત્રનું [illegible] જ કારણ જાણી જોઈને કે અજાણપણે [illegible] કરવાના નિયમોનો કરેલો ભંગજ હોય છે.

ણામે એકઠો થયેલો મનમાંનો તથા શરીરમાંનો કચરો દૂર થવા લાગે છે. કારણકે મહાન ચૈતન્ય સાથેની એકતાનો ખ્યાલ એવો તો પવિત્ર અને પ્રબળ જીવનપ્રવાહ ઉત્પન્ન કરે છે કે તેના આગળ રોગમાત્ર નાશ પામી જાય છે, તેનામાં નવું જીવન આવે છે અને શરીર બહુજ મજબૂત બને છે.

જ્યારે આપણને આપણી તથા પરમાત્માની વચ્ચેની એકતાનુ જ્ઞાન થશે, ત્યારેજ આપણે આપણને અનેક વ્યાધિઓના આધારભૂત જડશરીરરૂપે માનતા અટકીશું અને જ્યાં આપણે પોતાને ચૈતન્યરૂપ માનવા લાગ્યા કે પછી આપણને એવું ભાન થતું ચાલશેજ, કે જે શરીરરૂપી ઘરમાં આપણે રહીએ છીએ, તેના આપણે બાંધનાર તથા સ્વામીતરીકે છીએ અને કદી પણ શરીર આપણું સ્વામી નથી. અજ્ઞાનને લીધેજ અત્યારસુધી આપણે પોતાને જે વસ્તુઓના દાસ ગણીને તેની અસર આપણા શરીરપર થવા દેતા હતા, તેવી અસર હવે આપણે થવા દઇશું નહિ. કુદરતી નિયમોથી હવે આપણે ડરીશુ નહિ, પણ તેને સમજીને તેની સાથે પ્રીતિ કરીશું. વળી તે નિયમોનો હવે આપણે એવી રીતે ઉપયોગ કરીશુ, કે જેથી આપણા ધાર્યા પ્રમાણેજ તેનું ફળ આવે.

આ સંસારમા હજારો સ્ત્રી-પુરુષો શરીરે અત્યંત દુર્બળ હોય છે કેમકે અનેક વ્યાધિઓએ તેમના શરીરમાં ઘર કર્યું હોય છે જો પરમાત્મતત્ત્વના દિવ્ય પ્રવાહને તેઓ પોતામાં વહેવા દે તો તેમને પણ નિરોગી અને મજબૂત બનવામાં અડચણ આવે તેમ નથી આવાં મનુષ્યોને એટલાજ બોધની જરૂર છે કે "પરમાત્મતત્ત્વના દિવ્ય પ્રવાહથી જરા પણ વિમુખ ન થશો. તમારા હૃદયના દ્વાર તેના તરફ ખુલ્લાં રાખી તે દિવ્ય પ્રવાહને આમંત્રણ આપો, એટલે તે પ્રવાહ તમારા શરીરની રગેરગમાં એટલા જોરથી વહેવા લાગશે કે તેના પ્રવાહમાં તમારા સઘળા રોગ દૂર થઇ જશે અને તમારૂં શરીર તદ્દન રોગરહિત બનશે." એક મહાત્માએ કહ્યું છે કે "બ્રહ્મજ્ઞાનથી બે તરફના લાભ છે, એક તો દિવ્ય જીવનની પ્રાપ્તિ થાય છે અને શરીર પણ નિરોગી બને છે."

એક પાણીની નીક છે તેમા થઇને કાદવવાળું પાણી નિરંતર વહ્યા કરે છે. તેને તળીએ તેમજ બાજુએ કચરો ચોંટી ગયો છે, [illegible] કાદવવાળું પાણી વહ્યા કરે, ત્યાગ્યો તે [illegible] છે. આમાં ફેરફાર કરો. તે નીક

માથી ચોખ્ખા—સ્ફટિક જેવા પાણીના ઝડપથી વહેતા પ્રવાહને વહેવા દો અને ઘણાજ થોડા સમયમા તળીઆનો તથા બન્ને બાજુઓનો કચરો ઘસડાઇ જઇને તે નીક નિર્મળ બનશે હવે તે નીક કદ્રૂપી નહિ પણ સુંદર દેખાવા લાગશે અને તેમા થઇને વહેતું જળ પણ સર્વને ઉપયોગી ગણાશે, કેમકે બહારના મનુષ્યોને પણ તે પાણી તન્દુરસ્તી અને નવું જીવન આપનાર થશે

જે પ્રમાણમા તમે તમારી અને પરમાત્માની વચ્ચે રહેલી એકતાનો ખ્યાલ લાવો છો અને તેમ કરીને તમારા અંતરમા રહેલી ગુપ્ત શક્તિઓ અને સામર્થ્યને પ્રકટ કરો છો, તે પ્રમાણમા તમારા શરીરની આધિ-વ્યાધિ અને અશક્તિ નાશ પામી જઇને તેની જગ્યાએ આરોગ્ય અને બળ તમારા શરીરમા પ્રકટ થવા લાગે છે, એટલુંજ નહિ પણ તમારા સંબંધમા આવનારા દરેક મનુષ્યમા પણ આરોગ્ય અને બળનું વાતાવરણ તમે ઉત્પન્ન કરી શકો છો, કારણ કે રોગ જેટલો ચેપી છે તેટલુંજ આરોગ્ય પણ ચેપી છે.

મા ી એકતાનું ચિંતન કરો છો અને તેમ કરીને જેટલા પ્રમાણમાં તમે તમારા હૃદયનાં દ્વાર તે અનંત ચૈતન્યનો દિવ્ય પ્રવાહ ઝીલવાને માટે ખુલ્લા રાખો છો,તેટલા પ્રમાણમાં તમે એક એવી શક્તિનો આશ્રય લો છો કે જેના પ્રભાવથી કાળે કરીને તમારૂં શરીર તદ્દન નિરોગી થશે અને તમારી નસોમાં તંદુરસ્ત લોહી દોડતું થશે કારણ સ્પષ્ટ છે કે, તે અનંત દિવ્ય ચૈતન્યમાં રોગને અવકાશજ નથી. અને તે નિરામય ચૈતન્યની અને તમારા ચૈતન્યની એકતા હોવાથી તમારામાં પણ રોગ રહી શકેજ નહિ. આ ફેરફાર ત્વરાથી-કે વિલંબથી થવાનો **સર્વ આધાર** આ ઐક્યના સત્ય સિદ્ધાંતપર તમારી પોતાની વધારે યા ઓછી **શ્રદ્ધા અને ચિંતનપરજ રહેલો છે.**

કેટલાક મનુષ્યો આ સર્વોત્તમ અને સાચી એકતાને અનુભવવાનુ એટલુ સામર્થ્ય ધરાવતા હોય છે કે તેમના રોગ ત્વરાથી નાશ પામે છે. અને તેમના શરીરમા જે આવકારદાયક સુધારણા થાય છે તે હમેશને માટે રહે છે, જ્યારે કેટલાકને આ બાબતનો અનુભવ ધીમે ધીમે થતો જાય છે

રોગી મનુષ્યો જો નીચે દર્શાવ્યા પ્રમાણે હૃદયમાં સ્થાયી [illegible] તો તેમને તેથી અત્યંત સહાય મળશે અને તેમના [illegible] મટી જશે. એકાંત સ્થળમાં પ્રથમ મનને સંપૂર્ણ [illegible] હૃદયથી સર્વ તરફ પ્રેમની ભાવના દર્શાવો અને પછી [illegible] આત્મા તરફ વળીને ભાવના કરો કે —

અનંત ચૈતન્ય—નિરામય તત્ત્વસ્વરૂપ પરમાત્માના તથા મારા ચૈતન્યની એકતા છે એ પરમાત્મા જીવનોનુ જીવન હોવાથી હુ પણ [illegible]સ્વરૂપ છું. મારી પણ નિરામય-નિરોગી—મૂળ પ્રકૃતિ હોઇને [illegible] જરા પણ સંભવ નથી માત્ર આ સ્થૂલશરીરમાંજ [illegible] કર્યો છે અને તેથી એ શરીરના હરેક ભાગમા તે દિવ્ય ચૈતન્યનો [illegible] એટલા માટે તે ચૈતન્ય તરફ મારા હૃદયદ્વાર [illegible]—આ પળથીજ તે પ્રવાહ મારા શરીર [illegible] શરીરને નિરોગી બનાવવાની ક્રિયા [illegible] છે

[illegible] નથી, પર [illegible] તન્મય થવાનુ [illegible] પૂર્ણ

જોસથી ઉછળવા લાગશે જેઓ ચૈતન્યતત્ત્વપર પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખી શકતા નથી, તેઓને શુભ કરતાં અશુભ તત્ત્વપર વધારે શ્રદ્ધા હોવાથી તેઓ નિરંતર માંદા રહે છે

જો મનુષ્ય ઉપર જણાવેલી ભાવનાની રીત અંગીકાર કરે અને તેનાથી બને તેટલી વાર અમુક અમુક સમયે તે ભાવના લાવ્યા કરે તથા તે ભાવનાપર પોતાનું મન વારંવાર સ્થિર કરે, તો તેને પોતાને પણ આશ્ચર્ય ઉપજે એવી રીતે તેના મન અને શરીરપર અસર થવા લાગશે અને રોગ જતો રહીને નિરોગતા પ્રાપ્ત થશે

જો શરીરનો કોઈ અમુકજ ભાગ રોગગ્રસ્ત હોય તો ઉપર જણાવેલી ભાવના આખા શરીરને માટે કરવા ઉપરાંત તે ભાગને માટે ખાસ ભાવના પણ કરો. આ પ્રમાણે પ્રબળ ભાવના કરવાથી તે ભાગમાં રહેલા જીવનપ્રવાહને વિશેષ ગતિ મળીને તે ભાગ નિરોગી બનતો જાય છે

અથવા બોલ્યા કરનારોજ બની ગયો છે અને તે સિદ્ધાંતોની પાછળ રહેલા સામર્થ્યને અથવા તેના રહસ્યને પિછાનવાની ભાગ્યેજ તસ્દી લે છે. જે મનુષ્યોમાં ખરૂં વ્યક્તિત્વ પ્રકટ્યું હોય છે તેઓ તો એવી રીતે શબ્દોના ખોખાંને વળગી ન રહેતાં, તેની અંદર રહેલા સત્ત્વને-ચૈતન્યને-સામર્થ્યને અવશ્ય જુએ છે અને અનુભવે છે, અને તેથી કરીને તેઓ બીજાઓને પણ એ શબ્દોનું રહસ્ય પૂરેપૂરૂં સમજાવી શકે છે.

આપણને માલૂમ પડતું જાય છે અને વખત જતાં આપણી વધારે ને વધારે ખાત્રી થશે કે, સઘળા રોગો અને તેને અંગે ઉત્પન્ન થતાં દુઃખોનું મૂળકારણ મન અને લાગણીઓનું અવ્યવસ્થિતપણુંજ છે. આપણા મનની સ્થિતિના પ્રમાણમાંજ કોઇ પણ વસ્તુની ઓછી કે વધારે અસર આપણાપર થાય છે. જો આપણને દૃઢ વિશ્વાસ આવતો જાશે કે, અમુક કામમાં આપણી પૂર્ણ સત્તા ચાલશે અને આપણને તેનાથી કશી પણ નુકસાન થશે નહિ, તો અવશ્ય આપણી સત્તા તે કામપર ચાલશે અને કોઇ પણ પ્રકારનું નુકસાન આપણને થતું પામશે નહિ.

[illegible] પણ રોગને પોષણ મળે એવો સંયોગ જો આપણા શરીરમાં ન હોય તો રોગની તાકાત નથી કે તે આપણા શરીરમાં પ્રવેશી [illegible] તેજ પ્રમાણે કોઇ અશુભ કે અનિષ્ટ સ્થિતિને અનુકૂળ તત્ત્વો જો આપણામાં ન હોય તો તે સ્થિતિની તાકાત નથી કે આપણાપર [illegible] થઇ શકે માટે જો કાંઇ સુદશા કે દુર્દશા આપણા પર આવી પડે તેનું કારણ બહાર શોધવાને બદલે આપણે આપણામાંજ શોધવું જોઇએ જો તે કારણ શોધી કાઢીને તેને દૂર કરીએ તો તેથી આપણી આંતરસ્થિતિ એવી તો ઉત્તમ બનશે કે [illegible] દશાજ આપણા તરફ આકર્ષાઇ આવ્યા કરશે.

સ્વભાવથીજ આપણે આ પાછી દશાના સ્વામી થવાને સરજાયેલા છીએ, છતાં માત્ર અજ્ઞાનનેજ લીધે જ તે [illegible] આધીન બની જઇ તેના ગુલામની પેઠે વર્તીએ છીએ.

[illegible] થી [illegible] છીએ કેમકે આ [illegible] [illegible] પરન્તુ [illegible] અશુદ્ધ [illegible] તેની [illegible]

અસર આપણે આપણાપર થવા દઇએ, તેટલીજ થઇ શકે છે. વ્યાધિઓનાં ઉપાદાનકારણ અને નિમિત્તકારણનો યથાર્થ ભેદ આપણે સમજવો જોઇએ. જો આપણા શરીરને પવનનો ઝપાટો લાગે અને તેથી શરદી થાય કે તાવ આવે તો આપણે સમજવું જોઇએ કે, પવનનો ઝપાટો તો એમાં માત્ર નિમિત્તકારણરૂપજ હતો અને ઉપાદાનકારણ તો બીજુ જ હતું.

પ્રચંડ વાયુના ઝપાટામા બેઠેલા બે મનુષ્યોમાનો એક હેરાન ગતિ ભોગવી રહ્યો હોય છે, ત્યારે બીજાને તેથી ઉલટો એક પ્રકારનો આનંદ લાગે છે પહેલો મનુષ્ય પોતાના સંયોગોનો દાસ હોવાથી તે પવનના ઝપાટાથી ડરે છે અને પવનથી અવશ્ય કાંઈ ને કાઇ નુકસાન થવાના વિચારો તેના મનમા રમ્યા કરતા હોવાથી તે પોતાના મનરૂપી મંદિરનાં દ્વાર ખુલ્લાં કરીને તે દ્વારા વ્યાધિને પોતાના તરફ બોલાવે છે અને આવી રીતે પવન જેવી નિર્દોષ અને લાભકારી વસ્તુ પણ તેને નુકસાનકર્તા નીવડે છે કારણ કે **જે સ્થિતિનો તે પોતે વિચાર કરી રહ્યો છે, તેજ સ્થિતિને તે પોતાના તરફ આકર્ષે છે,**

બીજો મનુષ્ય પોતાને સંયોગોનો સ્વામી લેખે છે, તે પવનના વેગથી જરા પણ ભય ન પામતા ઉલટો પોતાને તે સ્થિતિને અનુકૂળ બનાવે છે. આથી તે સખ્ત વાયુથી તેને કાંઇ પણ અડચણ થતી નથી. એટલુ જ નહિ પણ ઉલટો તે વાયુથી તેને શુદ્ધ હવાનો લાભ મળે છે અને તેની સાથે હજી એથી પણ વધારે ઠંડો અથવા પ્રચંડ વાયુ સહન કરવાની શક્તિ તેનામા ખીલતી જાય છે.

જો પ્રચંડ વાયુજ શરદી અથવા તાવનુ કારણ હોત તો બન્ને માટે એકસરખુંજ પરિણામ આવત, પરંતુ તેમ બનતુ નથી. એ ઉપરથી જણાય છે કે, તાવનુ ઉપાદાનકારણ વાયુ નથી, પણ મનની ભયપ્રદ સ્થિતિજ છે. વાયુ તો માત્ર એમાં નિમિત્તરૂપજ છે અને મનુષ્યને તેના મનની સ્થિતિ પ્રમાણેજ ફળ મળે છે.

ગરીબ બિચારો વાયુ ! લોકો હજારો વાર સઘળો દોષ પવનપરજ નાખે છે તેઓ પોતાની નિર્બળતા ખુલ્લી જોઇ શકતા નથી અને બીજાના ઉપર પોતાની જવાબદારી નાખીને સંયોગોના સ્વામી બનવાને બદલે તેના નિઃસત્ત્વ દાસ બને છે ! જે મનુષ્ય ઈશ્વરનુ પ્રતિબિંબ છે, જે પ્રભુની શક્તિ અને ચૈતન્યનો ભાગીદાર છે અને જે સંસારના સમગ્ર પદાર્થોનો માલિક થવાને સરજાયેલો છે, તેજ

મનુષ્ય આરોગ્યદાયક પવનના ઝપાટાથી ડરે છે ! પોતાની શક્તિનો તેને ખ્યાલજ નથી અને જે કાંઇ બહાનુ હાથમાં આવે તેને ઓઠે પોતાની નિર્બળતા ઢાંકવાનો પ્રયત્ન કરે છે !

ઉપર જણાવી તેવા પવનના ઝપાટાની અસર ન થાય તે માટે મનુષ્યે મનની આંતરિક દશા પ્રથમ સુધારવી જોઇએ અને તેની સાથે શરીરને પણ તંદુરસ્ત સ્થિતિમા લાવવાને પૂરતો પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. નુકસાન કરવાની શક્તિ વાયુમાં નથી, તોપણ આપણે જ્યારે તેનામાં તેમ કરવાની પ્રેરણા આપીએ છીએ, ત્યારેજ તેનામાં તેમ કરવાની શકિત આવે છે. માટે તેનો જરા પણ ભય ન રાખતાં તેને મિત્રભાવે તમને અનુકૂળ બનાવો અને જોરદાર વાયુમાં થોડી થોડી વાર બેસવાની ટેવ પાડીને ધીમે ધીમે તે ટેવને વધારો. જેની તંદુરસ્તી બહુ નરમ હોય, તેણે એકદમ સખત પવનમા બેસવાનુ સાહસ ખેડવુ નહિ, તેમ જેના મનમાં પવનના સપાટાનો કાંઇ પણ ભય રહેતો હોય, તેણે પણ તેમ કરવું નહિ; પરંતુ તેમણે પ્રથમ મંદ પવનના ઝપાટા સહન કરવાની ટેવ પાડીનેજ આગળ વધવું. બીજી હરેક બાબતમાં પણ મનુષ્યે એવીજ રીતે વિવેકબુદ્ધિને અનુસરીને વર્તવું જોઇએ.

સૃષ્ટિના સર્વ પદાર્થોપર સત્તા ચલાવવાનેજ આપણો જન્મ છે. જગતમાં અત્યારસુધીમાં કેટલાય મનુષ્યો તે સત્તા ચલાવવાને શક્તિમાન થયા છે, તે સૂચવે છે કે, આપણે પણ તે સુજબ કરી શકીએ તેમ છીએ. જે કાર્ય એક મનુષ્ય કરી શકયો, તે બીજો પણ ધારશે તો કરી શકશે મુદ્દો માત્ર એજ છે કે, **જેટલા પ્રમાણમાં આપણને આપણી આંતરશક્તિઓનો ખ્યાલ આવી શકે, તેટલાજ પ્રમાણમાં આપણે બાહ્યસૃષ્ટિપર સત્તા ચલાવી શકીએ છીએ**, અને જો આપણને આપણી આંતરશક્તિઓનો ખ્યાલ ન આવે તો તો આપણે ગુલામ જેવાજ રહી જવાના અને સૃષ્ટિના પદાર્થો આપણાપર તેમનું સામ્રાજ્ય ચલાવ્યેજ જવાના ! બહારની સર્વ બાબતો આપણી અંદરની વૃત્તિઓ અને આપણી માનસિક સ્થિતિપરજ આધારરાખે છે આધ્યાત્મિક નિયમ–અથવા બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો કુદરતનો નિયમજ એવો છે કે, **આપણા મનની સ્થિતિ જેવી હોય તેવીજ વસ્તુ અને સંયોગો આપણા તરફ આકર્ષાઈ આવે છે.**

આ જગતમાં કાર્ય–કારણના નિયમસિવાય કાંઇજ બની શકતું

નથી અચાનક બનાવ અથવા તો ચમત્કાર જેવું આ સંસારમાં કાંઇ પણ છેજ નહિ ઘણાખરા મનુષ્યો પોતાની વર્તમાન સ્થિતિથી અસંતોષી જણાય છે, તેમની તેવી સ્થિતિ દૂર કરવાનો ઉત્તમ ઉપાય એ છે કે,‘તેમણે નસીબ અથવા દૈવને માથે દોષ મૂકવાનું અને ખાલી બરબડવાનુ છોડી દેવું જોઇએ,પોતાના હૃદય તરફ દૃષ્ટિ કરવી જોઇએ, પ્રતિકૂળ સ્થિતિ આવવાનાં અશુભ કારણો કે જે તેમનાજ હૃદયમા ભય અને અજ્ઞાનરૂપે વસી રહ્યા છે તેને સર્વથા નિર્મૂલ કરવાં જોઇએ, અને તેનુ સ્થાન અનુકૂળ સ્થિતિને આકર્ષનારા શુભ કારણોને આપવુ જોઇએ આમ કરવાથી જરૂર થોડા સમયમાં અનુકૂળ સ્થિતિ તમારા તરફ આકર્ષાઇ આવશે. સ્થૂલશરીરની બાબતમાં અને બીજી હરકોઇ બાબતમાં એજ નિયમ એકસરખો લાગુ પડે છે.

આપણી હાલની સારી યા બૂરી સ્થિતિને આપણે પોતેજ જાણીજોઇને કે અજાણપણે બોલાવી છે, તેથીજ તે આપણી તરફ ખેંચાઇ આવી છે એ સિવાય આપણે એ સ્થિતિમાં કદિ પણ મૂકાઈએ નહિ. આ બાબત માનવી ઘણાકને એકદમ તો કઠિન લાગશે, પરંતુ તેઓ શાંતચિત્તથી વિચારશક્તિની પ્રબળ સત્તા સમજતા જશે અને તેના પોતાપર તથા આસપાસનાં બીજા મનુષ્યોપર તેના થતા પરિણામ જોતા ચાલશે તો ઉપલા કથનનો ખ્યાલ તેમને આવ્યાવિના નહિજ રહે

આપણે જે સ્થિતિમા મૂકાયા હોઇએ તેને સુખકર કે દુખ-કર માનવી, એ પણ આપણાજ હાથમા છે. અમુક બનાવ, સ્થિતિ કે સંયોગ તમને પ્રતિકૂળ લાગે છે અને તેથી તમારા મનની શાંતિને ખલેલ પહોચે છે, તેનુ મુખ્ય કારણ તો એજ છે કે, તમે પોતેજ એનાથી તમારા મનની શાતિનો ભગ થવા દો છો. આખા જગતના બનાવોપર તમારૂ સામ્રાજ્ય ચાલે એટલી તમારામા શક્તિ રહેલી છે, પણ તમને તે શક્તિનો ખ્યાલ નથી આવ્યો, અને પરમાત્મતત્ત્વ સાથેનું તમારૂ ઐક્ય તમે ભૂલી ગયા છો, તેથીજ તમે અમુક બનાવ યા સ્થિતિને સ્વાધીન થાઓ છો અને તેના નિયંતા થવાને બદલે દાસ બની રહો છો, તેનુ એજ ખરેખરૂ કારણ છે.

સંસારના બનાવોથી મનની શાતિનો ભંગ ન થાય, એમ ઇચ્છનાર મનુષ્યે પોતાનુ મધ્યબિંદુ શોધી કાઢવુ જોઇએ એ મધ્યબિંદુપર સ્થિર થયેલો મનુષ્ય સર્વત્ર પોતાની સત્તા ચલાવી

શકે છે; માટે ઇશ્વર સાથેનું ઐક્ય કે જે તમારૂં મધ્યબિંદુ છે તેને શોધી કાઢો અને તેમાં સ્થિર રહો, એટલે અંદરથી નવું બળ તમારામાં પ્રકટ થવા લાગશે.

જો એ પ્રકારે તમે બાહ્યવસ્તુઓ અથવા સંયોગોપર રાજ્ય કરી શકતા ન હો તો પછી જે જે સંયોગો આવી પડે તે વેઠી લો અને તમારી સ્થિતિના સંબધમા વૃથા બરબડાટ કરતા નહિ, અથવા તો **"જગતમાં બનતી સર્વ ઘટનાઓ પરમાત્માની અપાર દયા અને અનંત જ્ઞાનને અનુસરીનેજ બને છે."** એ સિદ્ધાંતપર વૃથા આક્ષેપ મૂકતા નહિ

હુ પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક જણાવુ છુ કે, **જે મનુષ્ય પૂર્ણ થશે તેને પૃથ્વી પણ પૂર્ણ ભાસશે અને અર્દ્ધદગ્ધ કે અપૂર્ણ મનુષ્યને પૃથ્વી પણ અવ્યવસ્થિત અને અપૂર્ણજ ભાસશે.**

તમારા અંતઃકરણના દ્વાર જો મલિન યાને પ્રતિકૂળ વસ્તુથી લેપાયલાં હશે તો તે દ્વારમાથી જગત તરફ દૃષ્ટિ કરતાં જગત પણ તમને મલિન અને અવ્યવસ્થિત લાગશે માટે બડબડવાનુ બંધ કરો, અને 'હું કમનસીબ છુ' એવુ બોલવાનુ છોડી દો. જો તમે એમ ન કરી શકતા હો તો સર્વથી પ્રથમ તમારા હૃદયદ્વારને સુધારવાની જરૂર છે, એટલુંજ તે ઉપરથી સાબીત થાય છે.

જે પરમાત્મારૂપી સૂર્ય અંતરમા પ્રકાશ આપવા ઉપરાત બાહ્યપદાર્થોને પણ દૃશ્ય બનાવે છે, તેનો પ્રકાશ ઝીલવાને અને અનુભવવાને તમારો કોઈ મિત્ર પોતાના હૃદયની બારીઓ નિરંતર ખુલ્લી અને નિર્મળ રાખતો હોય તો જરૂર માનજો કે, તે મિત્ર તમારા કરતાં તદ્દન જૂદીજ દુનિયામાં વસે છે માટે હે પ્રિય બંધો! બડબડવાનુ મૂકી દો અને પ્રથમ તમારા અતઃકરણના દ્વારનેજ ધોઇને નિર્મળ બનાવો. આ કામ તમે કરશો એટલે આ જગતમાંની પૂર્વે નહિ દીઠેલી એવી અનેક સુંદરતાઓ તમારી દૃષ્ટિએ પડશે અને સ્વર્ગ યા નંદનવનનો તમને અહીંજ સાક્ષાત્કાર થશે. આપણામાં કહેવત છે કે " જ્યાં ન પહોચે રવિ ત્યાં પહોચે કવિ " એનો અર્થ એ છે કે, સૂર્યના પ્રકાશમાં જે વસ્તુઓ સાધારણ મનુષ્યોને દેખાતી નથી, તેવી અનેક બાબતો કવિની પ્રતિભાશાળી બુદ્ધિ જોઇ શકે છે કારણ કે કવિનું મન આંતરપ્રકાશથી પ્રકાશિત હોવાથી તે પ્રકાશનું પ્રતિબિંબ બાહ્યવસ્તુઓપર પડવાને લીધે તે વસ્તુઓ પણ તેને તેના ખરા રૂપમાં દેખાય છે. મહાન કવિ શેકસપિયરના એક નાટકમાં એક પાત્ર બીજા પાત્રને કહે છે કે " પ્રિય

બ્રુટસ! **આપણે ગુલામની સ્થિતિમાં છીએ તેનો દોષ આપણા ગ્રહનો નથી, પણ આપણો પોતાનોજ છે."** શેક્સપિયરનુ પોતાનુ જીવન પણ ઉપરના સિદ્ધાંતને ટેકો આપે છે. વળી બીજે એક સ્થળે પણ તે જણાવે છે કે—

આપણી શંકાઓજ આપણા વિશ્વાસઘાતી મિત્રો છે. અનેક શુભ વસ્તુઓ આપણે મેળવી શકીએ તેમ છીએ, પરંતુ તે મેળવવાનો પ્રયત્ન કરતાં આપણે ડરીએ છીએ તેથીજ તેને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી **આપણને અશુભ અને અનિષ્ટ સંયોગોમાં લાવી મૂકનાર 'ભય' જેવો બીજો કોઈ પદાર્થ નથી!** આપણે કોઇ પણ વસ્તુ અથવા મનુષ્યથી ભય રાખવા જેવું છેજ નહિ; અને જો આપણે આપણા ખરા સ્વરૂપને ઓળખીએ તો પછી આપણને તેવો ભય થતો પણ નથી.

આપણે અનેક દુખોને અને સખ્ત આપત્તિઓને ભોગવી ચૂકવા છતા પણ જીવતા રહી શકયા છીએ, એ પણ આપણી ખાસ વિશેષતા છે; છતા તેને વિસરી જઇને, ભવિષ્યના દુખોનું ચિતન કર્યા કરીએ છીએ, અને નાહકના અનેક દુખો અનુભવીએ છીએ.

જયા શંકા છે, અશ્રદ્ધા છે, ત્યાજ ભય છે, કારણકે અશ્રદ્ધા કે શકા ઉત્પન્ન થયા પછીજ ભય ઉત્પન્ન થાય છે અમુક મનુષ્ય કેટલો બીકણ છે તે મને જણાવો, એટલે તે કેટલો શ્રદ્ધારહિત છે તે હું તમને કહી શકીશ માટે એ ભયનામના રાક્ષસને આપણે ઘેર પરોણાતરીકે રાખવો પાલવે તેમ નથી ચિતા અથવા ઉદ્વેગ પણ એવીજ જાતનો ખરાબ પરોણો છે કારણકે તે એટલું બધુ ખર્ચ કરાવે છે કે તેને પોતાને ઘેર રાખવોજ જોઇએ નહિ. **જે સયોગોનો આપણે ભય રાખીએ છીએ, તે સયોગોને આપણેઆપણી તરફ આકર્ષીએ છીએ** અને તેજ પ્રમાણે જો આપણે શ્રદ્ધા, નિર્ભયતા, વગેરે શુભ વૃત્તિઓ રાખીએ તો સારાજ સયોગોને અને રૂડીજ તકોને આપણે આમત્રણ આપીએ છીએ અને તે પણ આપણા તરફ ખેચાઇ આવે છેજ ભયથી વ્યાપ્ત થયેલુ મન નુકસાનકારક સજોગો તરફજ પોતાના દ્વાર ખુલ્લાં રાખે છે એક સમયે પ્લેગની દેવી જતી હતી, તેને એક પૂર્વદેશ-નિવાસી મુસાફરે પૂછ્યુ કે "તમે કયા અને કેમ જાઓ છો?"

"પાંચ હજાર માણસોને મારવાને હુ બગદાદ જાઉં છું"

થોડા દિવસ પછી તે દેવી પાછી વળતા મુસાફરને મળી, ત્યારે

મુસાફરે કહ્યું કે "તું તો કહેતી હતી કે બગદાદમાં પાંચહજાર મનુષ્યને મારીશ, પણ તેં તો ૫૦ હજાર મનુષ્યોને માર્યા ?"

પ્લેગની દેવીએ જવાબ આપ્યો કે "મેં તો તમને કહ્યા પ્રમાણે પાંચજ હજાર માર્યા છે અને બીજા તો નાહક ભયથીજ મરી ગયાં છે."

'ભય' આ પ્રમાણે માણસના દરેક અવયવને શિથિલ બનાવી દે છે, ભય લોહીની ગતિને મંદ પાડે છે અને શરીરમાં વહેતી પ્રાણશક્તિને મંદ કરે છે. ભયથી મનુષ્યનું શરીર જડ, ગતિવિનાનું અને નિસ્તેજ બની જાય છે.

આ પ્રમાણે જેમ ભય રાખ્યા કરીને આપણે ભયકારક વસ્તુઓ અને સ્થિતિઓ આપણા તરફ આકર્ષીએ છીએ, તેમ બીજા મનુષ્યોને પણ આપણે ભયની સ્થિતિમાં કલ્પીને તેમની તરફ પણ તેવાજ સંયોગોને પ્રેરવામાં આપણે સહાયભૂત થઇએ છીએ.જેટલા પ્રમાણમાં આપણું વિચારબળ મજબૂત હોય છે અને જેટલા પ્રમાણમાં બીજાં મનુષ્યો વિચારની અસર તેમનાપર થઈ શકે એવી કોમળ પ્રકૃતિનાં હોય છે, તેટલા પ્રમાણમાં તેમને પણ ઉપર જણાવેલું નુકસાન આપણે અવશ્ય કરીએ છીએ. ખાસ કરીને નાની ઉંમરનાં બાળકો આસપાસના સંયોગો અને વાતાવરણને વિશેષ આધીન હોય છે કારણકે બહારની અસરોની છાપ તેઓના મનપર તરતજ પડી જાય છે. અને પછી જેમ જેમ તેઓ વયમાં મોટાં થતાં જાય છે, તેમ તેમ તે અસરો પ્રમાણેજ તેમનુ જીવન ઘડાતું ચાલે છે આ પ્રમાણે આપણી માનસિક સ્થિતિની અસર આપણી આસપાસ મનુષ્યો અને બાળકોપર નક્કીપણે થયા કરતી હોવાથી આપણે આપણી માનસિક સ્થિતિને સદા ઉચ્ચ પ્રકારનીજ રાખવી જોઇએ વળી ગર્ભિણી સ્ત્રીઓએ તો મનમા ચિંતા, ઉદ્વેગ, ભય, ક્રોધ વગેરેના અનિષ્ટ વિચારો જરા પણ લાવવા જોઇએ નહિ. કારણ કે તેવા વિચારોની ઘણીજ સ્થાયી અને ન ભૂસાય તેવી ખરાબ છાપ ગર્ભમાં રહેલા બાળકપર પડે છે બાળકનો જન્મ પછી પણ તેના સંબંધમાં ચિંતા ઇત્યાદિના અશુભ વિચારો કરીએ તો તે વિચારો આપણે ન જાણીએ તેવી રીતે તે બાળકના મનપર અસર કરવા લાગે છે અને તે બાળક બીકણ થવા લાગે છે બાળકના સંબંધમાં કાળજી નહિ રાખવી એ તો ખોટું જ છે, પરંતુ તે ચિંતા અને ભયનું રૂપ પકડે એટલી હદસુધી તેને પહોંચવા દેવી, એ પણ એટલુંજ ખોટું છે જેમકે—ઘણી વાર માતાપિતા ચિંતા કર્યા કરે છે કે, અમારા

બાળકને માથે અમુક દુઃખ તો નહિ આવી પડે? અમુક માઠો પ્રસંગ તો નહિ બને? આ છોકરો તો મૂર્ખજ નિવડવાનો અથવા માંદો પડવાનો, ઇત્યાદિ અશુભ વિચાર કરીને જે ભયના પ્રસંગોનો સંભવ પણ ન હોય તેવા પ્રસંગોને તેઓ પોતાના બાળક તરફ આકર્ષે છે એવા નિષ્કારણ ચિંતાના વિચારો કરવાને બદલે માતાપિતાએ નિરંતર એજ વિચાર રાખવો જોઇએ કે તેમનો છોકરો ડાહ્યો, શરીરે મજબૂત અને નીતિમાન થશે આવી ભાવના તે છોકરાને સારો માણસ બનાવવામા અવશ્ય સહાય કરશે અને તે છોકરો પ્રતિકૂળ સંયોગોને વશ નહિ થતા તેનાપર જય મેળવે એવો નિવડશે.

આ સંબંધમા મારા એક મિત્રે મને પોતાનો અનુભવ કહ્યો હતો તે અહીં ટાંકવો હું ઉચિત ધારૂં છુ તેના જીવનદરમિયાન એક સમયે તે એક ખરાબ ટેવની સામે ભારે યુદ્ધ કરી રહ્યો હતો તે ખરાબ ટેવ યાને દુર્વ્યસનથી તે મુક્ત થાય તોજ અમુક સ્ત્રી સાથે તેનો લગ્નસંબંધ જોડાય તેમ હતું, પણ તે સ્ત્રીએ અને તેની માતાએ એવોજ વિચાર બાંધી રાખ્યો હતો કે, એ ખરાબ વ્યસન તે ભાગ્યેજ છોડી શકશે. તે નાજુક પ્રકૃતિનો હોવાથી બીજાના વિચારોની તેનાપર તુરતજ અસર થઇ જતી હતી. તે ભવિષ્યની સ્ત્રી અને તેની માતાના ઉપર જણાવેલા ભય અને શંકાના શબ્દો તથા વિચારો તેનામા બળ, ધૈર્ય અને શ્રદ્ધા વધારવાને બદલે નિર્બળતાનોજ ખ્યાલ આપ્યા કરતા જેથી તેની તેના મનપર એવી તો પ્રબળ અસર થતી કે ઘણી વાર તે પોતાના પ્રયત્નમા હિંમત હારી જતો અને તે વ્યસનની અનિવાર્યતા—સર્વોપરિ સત્તા સ્વીકારી લઇને તેની સામેનો યત્ન મૂકી દેવાની તૈયારીમાં આવી જતો.

ઉપલા દાખલા ઉપરથી આપણે જોઇ શકીએ છીએ કે, આ મનુષ્ય ઉપર અત્યંત પ્રેમ રાખનાર અને તેને માટે સર્વસ્વનો ભોગ આપનાર ઉપલી બે વ્યક્તિઓને વિચારમાં રહેલા અદૃશ્ય પણ નિરંતર અસર કર્યા કરનારા બળની ખબર હતી નહિ તેથીજ તેઓ તેને હિંમત આપીને તેના બળમા ઉમેરો કરવાને બદલે ઉલટુ તેનામા જે કાંઇ થોડુંઘણુ ધૈર્ય હતું તેનો પણ નાશ કરી રહી હતી અને તેથીજ તેણે વ્યસન સામે આરંભેલું યુદ્ધ વધારે વિકટ બનતુ ગયુ હતું.

ભય, ચિંતા અને એવા બીજા નુકસાનકારક માનસિક વિકારો કોઇ પણ પુરુષ, સ્રી કે બાળક પોતાના હૃદયમાં રાખ્યા કરે અને તેને પોષણ આપ્યા કરે તો તેથી નુકસાન થયાવિના રહેતું જ નથી. ભય આરોગ્યનો નાશ કરે છે, ચિંતા શરીરને અંદરથી ચૂસવા લાગી તેના બંધારણના પાયા હચમચાવી દે છે, અને અંતે શરીર-નો પણ નાશ કરે છે. આ પ્રમાણે ચિંતાથી મેળવવાનું કાંઇજ નથી, ત્યારે ખોવાનું સર્વસ્વ છે કાઈ પણ નુકસાન અથવા માઠા બનાવ-ને લીધે થયેલો શોક જો લાબા વખત સુધી હૃદયમા રહ્યા કરે છે તો તેનું પરિણામ પણ તેવુ જ આવે છે દરેક બાબતમાં જેવી માનસિક સ્થિતિ હોય, તેવીજ શારીરિક સ્થિતિ બનવા લાગે છે. હદબહારના લોભ અથવા કંજુસાઇથી પણ શરીરપર ખરાબજ અસર થાય છે. ક્રોધ, ઈર્ષા, દ્વેષ, બીજાઓના દોષ જોવાનું વલણ, વિષયલાલસા, આ સર્વ વિકારો જૂદી જૂદી રીતે શરીર તથા મન બંનેને નિર્બળ બનાવ્યા વિના રહેતા નથી

આપણને માલૂમ પડતું જશે કે, જીવનના ઉચ્ચ નિયમો પ્રમાણે વર્તવામાં–એટલે કે ધાર્મિક ભાવનાઓને અનુસરવા ઉપર-જ સુખ અને વૈભવનો આધાર રહેલો છે, એટલુજ નહિ પણ શારીરિક આરોગ્ય પણ તેનાજ ઉપર વિશેષ આધાર રાખે છે. એક હીબ્રુ તત્ત્વજ્ઞાનીએ જીવનરસાયનનુ ખરૂ રહસ્ય નીચેના શબ્દોમા જણાવ્યું છે–“ ધાર્મિક મનુષ્યમા જીવનતત્ત્વ વધે છે, અને અધાર્મિક મનુષ્ય મરણ પાછળ દોડે છે.” વળી આગળ વધી તેણે એમ પણ જણાવ્યુ છે કે “ધાર્મિકતામાજ સાચુ જીવન રહેલુ છે અને મરણ તો છેજ નહિ.” લોકો સામાન્ય રીતે સમજી શકે તેના કરતા જે વધારે રહસ્ય ઉપલા શબ્દોમા રહેલુ છે, તે પણ તેઓ જોઇ શકે, એવો સમય હવે નજીક આવતો ચાલે છે. નિરતર વધતી જતી સુંદરતા અને પ્રભાવાળા ભવ્ય શરીરમા મનુષ્યનો આત્મા રહેશે કે નાશને રસ્તે જઈ રહેલા શરીરમા રહેશે, તેનો આધાર તેના પોતાનાજ ઉપર રહેલો છે

એકતરફી અને અનિયમિત જીવન ગાળવાથીજ અસંખ્ય મનુષ્યો અકાળે મૃત્યુને અધીન થાય છે અને એવી રીતે સુદર મંદિરો બનવાને નિર્મિત થયેલા શરીરો તેમા વસનારા જીવા-ત્માઓના અજ્ઞાન, કુવિચાર અને મોહને લીધે ઉજ્જડ બની જઇ નાશ પામે છે

સૂક્ષ્મ રીતે જોઇ શકનાર મનુષ્યને—એટલે કે વિચારશક્તિના અભ્યાસીને કોઈ પણ મનુષ્યની માનસિક સ્થિતિની અસર તેના અવાજમા, ગતિમાં અને ચહેરામાં પણ અંકિત થયેલી જણાઇ આવે છે.

આવા અભ્યાસીને જો કોઈ મનુષ્યની વર્તમાન માનસિક સ્થિતિ બરાબર જણાવવામાં આવે તો તે અભ્યાસી તે ઉપરથી તે મનુષ્યનો અવાજ, ગતિ અને તેના ચહેરાનો દેખાવ પણ કહી શકશે, એટલુંજ નહિ પણ સામાન્ય રીતે તે મનુષ્ય કયા રોગોને પાત્ર છે તે પણ જણાવી શકશે.

જેઓએ મનુષ્ય અને અન્ય પ્રાણીઓના શરીરબંધારણનો તથા શરીરની પૂર્ણવય કેટલાં વર્ષે થાય છે, એ બાબતોનો અભ્યાસ કર્યો હોય છે તેઓ ખાત્રીપૂર્વક જણાવે છે કે, મનુષ્યશરીર લગભગ ૧૨૦ વર્ષપર્યંત ટકવું જોઇએ પણ સમાજ તરફ દૃષ્ટિ કરતાં આપણને તદ્દન જૂદોજ અનુભવ થાય છે. મનુષ્યો બહુજ જલદીથી વૃદ્ધ અને અશક્ત બને છે તથા મૃત્યુના પંજામાં સપડાય છે અને લાંબા વખતસુધીની ખરેખરી યુવાવસ્થા તેમજ પુખ્ત અવસ્થાની તંદુરસ્તી ભાગ્યેજ નજરે પડે છે. આ ઉપરથી લોકોમાં હવે એવોજ વિચાર બેસી ગયો છે કે, સ્વાભાવિક રીતેજ મનુષ્યનુ આયુષ્ય ઓછું હોય છે, અથવા વિધાતાએ પ્રથમથીજ દરેક પ્રાણીનુ આયુષ્ય નક્કી કરી મૂકેલુ હોઈ તેટલીજ મુદ્દત તે જીવી શકે છે આ વિચારનુ પરિણામ પણ એજ આવે છે કે, ઘણાખરા મનુષ્યો અમુક વયે પહોચતાજ બીજાઓના દાખલાઓ જોઈને માનવા લાગે છે કે "હવે ઘડપણ આવ્યું, હવે મૃત્યુનો સમય સમીપ આવતો ચાલે છે, હવે થોડાજ વર્ષ કાઢવાનાં છે" આવા આવા અશુભ વિચારોને નિરંતર સેવીને પુષ્કળ મનુષ્યો વૃદ્ધાવસ્થાને વધારે ઝડપથી પોતા તરફ ખેંચી લાવે છે, અને અકાળે વૃદ્ધ બને છે

શરીર અને મન પ્રફુલ્લ ને સશક્ત રહે અથવા તો દુખી ને અશક્ત બને, એમા મનનીજ શક્તિઓ અદૃશ્યપણે—પરંતુ નિયમિતપણે જે કામ કર્યા કરે છે તેનો ખ્યાલ સામાન્ય મનુષ્યને આપવો કઠિન છે લોકો જો આ બાબત—અર્થાત્ મનનું સામર્થ્ય યથાવત સમજે તો તેઓ ૧૨૦ વર્ષસુધી સુખપૂર્વક જીવવાની આશા અને ઉત્સાહ અવશ્ય રાખતા થાય

એક એંશી વર્ષની સ્ત્રી છે. જે મનુષ્યો વર્ષના હિસાબથી ગણત્રી કરતા હોય તેઓને તો આ સ્ત્રી વૃદ્ધ લાગવી જોઇએ, પણ

આ સ્ત્રીને વૃદ્ધ કહેવી એ ખરેખર પ્રકાશને અંધકાર કહેવા જેવું અથવા તો સફેદ વસ્તુને કાળી કહેવા જેવુંજ છે. કેમકે પચીસ વર્ષની નવયુવતીના જેટલો ઉત્સાહ, ચપળતા અને બળ તેના શરીરમાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે. તેણે સર્વ મનુષ્યો અને સર્વ વસ્તુઓમાં શુભ તત્ત્વ જોવાની શક્તિ બચપણથીજ પોતામાં ખીલવી છે. એટલે તેને સર્વ સંસાર, સર્વ મનુષ્યો અને સર્વ બનાવો પણ શુભજ ભાસે છે. જેવો બાલ્યાવસ્થામાં નાનામોટા સર્વને પોતાના તરફ આકર્ષવાનો આનંદી, શાંત અને પ્રેમી સ્વભાવ હતો તેવોજ આજે પણ તેનામાં કાયમ છે ! સેંકડો અને હજારો કુટુંબોમાં અને મનુષ્યોમાં તેણે શાંતિ, પ્રેમ, આનંદ અને ધૈર્યનો પ્રવાહ રેલાવ્યો છે, અને ભવિષ્યમાં પણ ઘણા વર્ષસુધી તેની આવીજ સ્થિતિ કાયમ રહેશે, એમ માનવાને સબળ કારણો છે. હાલના ઘણાખરા લોકોની પેઠે એ સ્ત્રીના મનમાં ભય, દ્વેષ, શોક, દિલગીરી અને લોભ જેવા વિકારોએ સ્થાનજ પ્રાપ્ત કર્યું નથી અને તેથી તેના શરીરમા પણ હજીસુધી કશો વ્યાધિ થયો નથી.

અજ્ઞાનને લીધે કેટલાક એમ માને છે કે ‘રોગ આવવો એ તો કુદરતનોજ કાયદો છે અને રોગ થવો કે ન થવો એ કાંઇ આપણા હાથમાં નથી.’ પરંતુ આ માન્યતા એકદમ ભૂલભરેલી છે ઉપર જણાવેલી એંશી વર્ષની સ્ત્રીએ પોતાની જીંદગીમા અનેક વારાફેરા જોયા છે, અનેક સારી–નરસી સ્થિતિઓમાથી તે પસાર થઇ છે. એટલે જો તે પણ બીજાઓની પેઠે એવી ભૂલભરેલી માન્યતા ધરાવતી હોત અને હલકા મનોવિકારોથી થતી હાનિનુ જ્ઞાન જો આ પ્રભાવશાળી સ્ત્રીને ન હોત તો બીજાઓની માફક તે પણ અત્યાર પહેલાં કયારનીયે રોગિષ્ઠ બની ગઇ હોત. પરંતુ તેને પૂર્ણ વિશ્વાસ તથા અનુભવ પણ છે કે, તે પોતાના મનની માલિક છે, અને તેથી મનપર તેનું નિષ્કંટક રાજ્ય ચાલે છે પોતાના મનોરાજ્યમાં કયા વિચારોને દાખલ કરવા અને કયા વિચારોને દૂર રાખવા તેનો અધિકાર તે પોતાનાજ હાથમાં રાખે છે. કારણકે તે સારી પેઠે જાણે છે કે, તેની બાહ્યસ્થિતિઓનો આધાર તેની માનસિક સ્થિતિ ઉપર છે. તે સ્ત્રીનુ હસતું વદન, આનંદમય વૃત્તિ અને પૂર્ણ આરોગ્ય જોઇને પ્રેક્ષકના મનમાં શુભ પ્રેરણા અને નિર્દોષ આનંદ ઉપજ્યા વિના રહેતોજ નથી. ‘मन एव मनुष्याणां कारणं बंधमोक्षयोः’ એ વાકય સ્થૂળશરીરના પણ બંધ અને મોક્ષ માટે (આરોગ્ય-

અનારોગ્ય માટે) કેટલું બધું લાગુ પડે છે; તેના સાક્ષાત્ દૃષ્ટાંતરૂપ આ સ્ત્રી છે.

એક દિવસ રસ્તામાં થઈને તે સ્ત્રી જતી હતી, ત્યારે હું તેની ગતિ જોયા કરતો હતો રસ્તામાં બાળકો રમતાં હતાં. તેઓ તો તેને જોતાંજ તેની તરફ દોડવા લાગ્યાં! તેઓ સર્વના તરફ તે પ્રેમદૃષ્ટિથી જોતી હતી. કોઇની સાથે મીઠા શબ્દોથી બોલતી તો કોઇ બાળકના માથાપર હાથ ફેરવતી અને કોઇને રમવાનું રમકડું આપતી તો કોઇને ખાવાનુ આપતી હતી સર્વ બાળકો તેને માતાતુલ્ય ગણતાં હતાં અને તે પણ સર્વ બાળકોને સંતાનોસમાન લેખતી હતી. માર્ગમાં એકાદ ધોબણ લુગડાનો ભારે ગાંસડો ઉંચકીને જતી જણાય કે તરતજ તે મીઠાશભર્યો એકાદ શબ્દ કહેવા માટે તેના તરફ પહોંચી જતી. સખ્ત કામ કરીને મજુરીના હથિયાર સાથે પાછા ફરતા એકાદ કારીગર સાથે પણ તે વાત કરવા ઉભી રહેતી; અને ગાડીમાં બેસીને જતી એકાદ ઉમરાવની સ્ત્રીનો પણ તે દૂરથી પોતાની મીઠી નજરવડે સત્કાર કરતી. આ પ્રમાણે ગરીબ તેમજ ધનવાન અને ઉમરાવ અથવા સામાન્ય મનુષ્ય એ સર્વપ્રત્યે તે પ્રેમભરી દૃષ્ટિથી જોતી જોતી અને મીઠા શબ્દો બોલતી બોલતી ચાલતી હતી અને તેમ કરીને તે પોતાનામાં રહેલો આનંદ અને ઉત્સાહ સર્વ તરફ રેડયા કરતી હતી ઉપલેજ સમયે મારી દૃષ્ટિ તે રસ્તે થઇને જતી એક વૃદ્ધ ડોસીપર પડી તે બાઇ આ સ્ત્રી કરતાં વયમાં પંદર વીસ વર્ષે નાની હોવા છતાં શરીરે વળી ગયેલી હતી અને તેના શરીરના અવયવો અક્કડ અને જડ ભાસતા હતા. તેના ચહેરાપર ગમગીનીની જે છાયા પથરાઇ રહી હતી તેમાં તેનો કાળો પોષાક અને મુખપરની કાળી જાળી ઉમેરો કરતાં હતાં તેને માથે જે દુઃખ પડયાં હતાં તેને આ પોષાક પહેરીને તે નિરંતર સ્મરણમાં રાખ્યા કરતી હતી અને ભૂલવાજ ઇચ્છતી ન હતી. જગતની ઘટનાઓમાં રહેલું શુભપણુ તે દેખી શકતી ન હતી અને તેથી પરમાત્માના અનંત પ્રેમ તથા દયામાં તેને જરા પણ શ્રદ્ધા ન હતી તેના મસ્તકમાં દુઃખ, શોક, ગમગીની અને ચિંતાનાજ વિચારો ભરાઇ રહેલા હતા સુવિચારની ખામીને લીધે આનંદ, ઉત્સાહ, પ્રેમ કે ધૈર્ય તો તેનામાં લેશ પણ ન હતા આથી જે જે મનુષ્યોના સંબંધમા તે આવતી. તે બધામા તે ચેપી રોગની માફક પોતાની દુઃખ-શોકનીજ વૃત્તિઓની અસર ફેલાવતી હતી અને તેમ કરીને જગતમા

જ્યાં ત્યાં વ્યાપી રહેલા દુઃખના દરીયામાં પોતા તરફથી તે ઉમેરો કર્યા કરતી હતી.

આ બન્ને સ્ત્રીઓના દૃષ્ટાંત ઉપરથી આપણા ખ્યાલમાં આ વાત સહેલાઇથી ઠસે છે કે, **આપણા સુખ-દુઃખનું જનક આપણું મનજ છે.** આપણે ઇચ્છીશું કે, જે સ્ત્રીનો આપણે પ્રથમ વિચાર કર્યો તેવીજ વૃત્તિવાળાં સ્ત્રી-પુરુષો જગતમાં વૃદ્ધિ પામે અને તેઓ મનુષ્યજાતિને આશીર્વાદ આપવાને અને પોતાના ઉમદા જીવનમાં વહેતી જીવનશક્તિઓ આપણા જેવા ઉપર રેડવા માટે હજારો વર્ષ સુધી જીવતા રહે.

શુ તમારે નિરંતર યુવાન રહેવું છે ? શું તમારે યુવાવસ્થાનો ઉત્સાહ અને આનંદ પુખ્ત વયમાં પણ ભોગવવો છે ? તો આ અતિ મહત્વની બાબત તરફ ખાસ લક્ષ આપો અને તમારૂ માનસિક જીવન તમે કેવું ગાળો છો તેની તપાસ કરો. કેમકે તમારા એકેએક સુખદુ.ખનો બધો આધાર તમારા વિચારોનીજ ઉપર રહેલો છે. ગૌતમબુદ્ધે ધમ્મપદના પહેલાજ શ્લોકમાં જણાવ્યુ છે કે "જેવા તમારા વિચારો હશે તેવાજ તમો બનશો, કારણ કે મન એજ સર્વસ્વ છે" રસ્કિને પણ આવોજ વિચાર ધ્યાનમાં રાખી કહ્યુ છે કે "તમારા મનને સુવિચારનાજ સ્થાનરૂપ બનાવો."

સારા વિચારોનું કેટલું સામર્થ્ય છે અને શુભ વિચારો સર્વ વિપત્તિઓ સામે કેવી રીતે કામ કરે છે, તે આપણે પૂર્ણપણે જાણતા નથી કારણકે આપણને બાલ્યાવસ્થાથી એવો સુબોધક પાઠ આપવામાં આવ્યો નથી અસ્તુ. એ સમય તો ગયો, પરંતુ હવે યુવાવસ્થાની સ્ફૂર્તિ, બળ અને સૌંદર્ય તમારે જોઇએ છે? તો પ્રથમ તે સ્ફૂર્તિ, સૌંદર્ય અને બળની ભાવનાને તમારા હૃદયમાં ઉતારો અને તેનાથી વિરુદ્ધ વિચારને તમારા મનમાં જરાયે સ્થાન આપો નહિ આથી થોડાજ સમયમાં તે પવિત્ર ભાવો તમારા શરીરદ્વારા પણ પ્રકટ થવા લાગશે અને જેટલા પ્રમાણમા એ **શુભ વિચારોમાં તમે દૃઢ રહી શકશો, તેટલા પ્રમાણમાં શરીરથી પણ જુવાન રહી શકશો.**

ઉપર જણાવ્યુ તેમ તમે વારંવાર જેવા વિચારો કર્યા કરો છો, તેવાજ પ્રકારની તમારા શરીરની સ્થિતિ થવા માટે છે એ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે **"તમે પોતેજ તમારા શરીરને રચો છો; એટલુંજ નહિ પણ જેવા તમારા વિચારો હોય છે,**

તેનાજ જેવા વિચારો બહારથી પણ તમારા તરફ આકર્ષાય છે." જો તમારા વિચારો આનંદી, આશાભર્યા અને ઉત્સાહયુક્ત હશે, તો સૃષ્ટિપર વ્યાપી રહેલા વિચાર–વાતાવરણમાંથી કુદરતી નિયમ પ્રમાણે તમારા તરફ પણ તેવાજ વિચારોનો પ્રવાહ ખેંચાઈ આવશે, અને જો તમારા વિચાર દિલગીરીભર્યા, ભયયુક્ત અને નિરાશાજનક હશે, તો તમારા તરફ પણ તેવા પ્રકારના ખરાબજ વિચારપ્રવાહનું આકર્ષણ થશે. માટે જો તમારા વિચારો ચિંતાયુક્ત, ઉદ્વેગભર્યા અને ગ્લાનિમય હોય તો તેમાં તમારે ફેરફાર કરવાની ખાસ જરૂર છે, એમ સમજજો. એવો ફેરફાર કરવા માટે તમારે ફરીથી બાળક જેવા બનવું જોઈએ–અર્થાત આનંદી અને બેફીકરા માણસ થવુ જોઈએ.

બાળકો જ્યારે ભેગા થાય છે, ત્યારે તેમનામાં રહેલો રમવાનો ઉત્સાહ સ્વાભાવિક રીતેજ જાગી ઉઠે છે, અને જો કોઈ બાળક એકલુ પડે તો તરતજ તેની ગતિ મંદ થતી જશે અને તે નિરૂત્સાહી બનીને એકાંતમા પડ્યું રહેશે અર્થાત્ તે બાળક રમત–ગમતના ઉત્તમ વાતાવરણથી છૂટું પડી જતાં પોતાની સ્વાભાવિક સ્થિતિને ભૂલી જશે.

તમારા સ્વભાવમાંથી બાળકના ઉત્સાહનો જે પ્રવાહ જતો રહ્યો છે, તે તમારે પાછો મેળવવો જોઇએ. તમે ઘણાજ ગંભીર અથવા દિલગીર કે કાં તો જીવનના પ્રશ્નોના ઉંડા વિચારમાં ગરક રહ્યા કરો છો, તેને બદલે મૂર્ખ અથવા કમઅક્કલ બનો એનું નામ બાળક બનવુ નથી, પરંતુ બાળકના જેવા આનંદી અને ઉત્સાહી બનવાનુ છે અને ધારો તો તેવા તમે બની શકો તેમ છો જ્યારે પણ બને ત્યારે તમે બાળકના જેવો આનંદી અને ઉત્સાહી સ્વભાવ રાખો તો મને ખાત્રી છે કે, તમે તમારૂં કામકાજ વધારે સારી રીતે કરી શકો નિરંતર દિલગીરીભર્યો અને ગંભીર સ્વભાવ રાખવાથી પરિણામ અશુભજ આવે છે અને એવો સ્વભાવ લાંબો વખત રહેવાથી તેવા મનુષ્યોને હસવું આવવુ પણ ભારે પડે છે. વીસ વર્ષની વયમાંજ તમારા જીવનમાંથી બાલ્યાવસ્થાનો ઉત્સાહ જતો રહેવા માંડીને તમારૂં જીવન ગંભીર થવા લાગે છે. એવા સંયોગોમાં તમે કોઈ ધંધામાં પ્રવેશ કરો છો, તો તુરતજ તે ધંધાની આંટીઘુંટીમાં, ચિંતામાં અને જોખમદારીમાં તમે ગુંચવાઈ પડો છો અથવા તો કોઈ એવી પ્રવૃત્તિમાં તમે પડી જાઓ છો, કે

જેમાંથી ચિંતા અને ઉદ્વેગનાંજ કારણો બની આવે, અને જેમાંથી બાળકની માફક નિશ્ચિંતપણે રમવા–ખેલવાનો સમય પણ તમને ન મળે. આમ થવાને લીધે તમે વડીલો અને વૃદ્ધોની સાથે વિશેષ વિશેષ સંબંધમાં આવતા જાઓ છો અને તેમની નિસ્તેજ ભાવનાઓનો અંગીકાર કરીને તેમની પેઠે, ચાલતી આવેલી રૂઢિઓનો કશો પણ વિચાર કર્યાવિના અંગીકાર કરો છો અને દરેક બાબતને માત્ર વ્યાવહારિક લાભનીજ દૃષ્ટિથી તપાસવા લાગો છો આ સર્વનું પરિણામ એજ આવવું જોઇએ અને આવ્યું છે કે, તમારામાં ચિંતાયુકત અને ગમગીનીભર્યા વિચારો આવવા લાગ્યા, અને ધીમે ધીમે તમારી જીવનપ્રણાલિકા પણ એવીજ બનવા લાગી ક્રમે ક્રમે તે વિચારો તમારા લોહી અને માંસમાં પોતાની અસર દેખાડવા લાગ્યા. તમારા મનમાંથી તમારા શરીરપ્રત્યે જે વિચાર-પ્રવાહ વહ્યા કરે છે, તે વિચારનું ઘટ્ટ સ્વરૂપ એજ તમારૂં સ્થૂલશરીર છે. તમારાં વર્ષોનાં વર્ષ આજ પ્રકારે વીતે છે અને પરિણામે તમને અનુભવ થાય છે કે, તમારા અંગો અક્કડ બની ગયાં છે તમારામાં હવે વૃક્ષપર ચઢવાનું બળ રહ્યુ નથી કે જે તમારામાં ૧૪ વર્ષની વયે પ્રત્યક્ષ જણાતું હતું. તમારા શરીરમાં હવે પ્રથમના જેવી સ્ફૂર્તિ કે ચપળતા રહી નથી. તમારા મને તમારા શરીરપ્રતિ જે નિરૂત્સાહી અને મંદ ગતિવાળા તત્ત્વોને મોકલ્યાં છે, તેનું તમારા શરીરપર ઉપર પ્રમાણે આવેલુ પરિણામ તમે પ્રત્યક્ષ જોઇ શકો છો

ઉપર જણાવ્યા જેવી સ્થિતિમાં જો તમારે સુધારો કરવો હોય તો તે બહુજ ધીમેથી–પણ નક્કીપણે થઇ શકે તેમ છે. તમારા વિચારો પૂર્ણ ઉત્સાહમય, આનંદી અને સર્વ રીતે બળ યુક્ત હોવા જોઇએ અને પરમાત્મતત્ત્વ ઉપર તમારે પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખવી જોઇએ કે તે તમને સત્ય વિચારોમાં સ્થિર રાખે. તમારે નિરાશાજનક વિચારોથી સર્વથા મુક્ત રહેવું જોઇએ. ઘણી વાર તમારાથી અજ્ઞાત રીતે તમારા ઘણા વખતના પુરાણા અશુભ, નિરૂત્સાહી અને ચિંતાભર્યા વિચારો તમારા મનમા આવી જશે. પણ તમે તેનાથી સાવધ રહેજો અને શુભ, ઉત્સાહયુક્ત તથા આનંદી વિચારોથીજ તમારા મનને ભરવા માંડજો, કે જેથી તે વિચારો ધીમે ધીમે બળવાન થઇને તમારા શરીરપર પોતાની સ્થાયી શુભ અસર કરવા સમર્થ થાય

વર્તમાન સમયમાં પશુઓના જેવી અજ્ઞાનતાને લીધે આપણા

શરીર નિર્બળ બન્યાં છે, પરંતુ સર્વથા એમજ થયા કરવું જોઇએ એવો નિયમ નથી. અધ્યાત્મવિદ્યાનો પ્રચાર વધવા સાથે આવી અવનતિનું કારણ આપણે વધારે જાણતા ચાલીશું અને તેથી આપણા સમજવામા આવશેજ કે “ શરીરનો આધાર મનપરજ છે.” આ નિયમ જેમ જેમ આપણે વિશેષ જાણીશું અને તે પર વિશેષ શ્રદ્ધા રાખીને આપણું જીવન તેને અનુસરતું બનાવતા રહીશું, તેમ તેમ આપણું મનોબળ પણ વધતુંજ ચાલશે અને મનોબળનો એ વધારો શરીરબળનો પણ વધારો કરશે.

શરીરનું પૂર્ણ આરોગ્ય અને માનસિક સ્વાસ્થ્ય એજ માનવજીવનની સ્વાભાવિક સ્થિતિ છે તે સિવાયની સ્થિતિ એ અસ્વાભાવિક કે કૃત્રિમ છે અને તે કુદરતી નિયમનો ભંગ યા અનાદર કરવાથીજ ઉત્પન્ન થાય છે. દુઃખ કે રોગને કાંઈ ઈશ્વરે ઉત્પન્ન કર્યાં નથી, પરંતુ મનુષ્યે કરેલા છે ચોતરફથી કુદરતના નિયમોની વચમાં મનુષ્ય રહેલું છે અને તેનો તે ભંગ કરે છે, તેથીજ તેને રોગ કે દુઃખ આવે છે. આપણને ચોતરફ દુઃખ અને રોગને જોવાની એટલી બધી કુટેવ પડી ગઇ છે, કે તેને કદાચ આપણે સ્વાભાવિક ન માનતા હોઇએ, તો તે ‘ આવવાં જોઇએ ’ એવી માન્યતા તો સર્વત્ર જોવામા આવે છે.

ભવિષ્યમાં એક સમય એવો પણ આવશે, કે જ્યારે વૈદ્યો શરીરની અવ્યવસ્થિત સ્થિતિનો ઉપચાર કરવાને બદલે પ્રથમ માનસિક અવ્યવસ્થાનોજ ઉપચાર કરશે, અને પછી તે માનસિક સુવ્યવસ્થા શરીરપર અસર કરીને શરીરને આરોગ્ય બનાવશે બીજી રીતે કહીએ તો ખરો વૈદ્ય એક ઉત્તમ શિક્ષકનું કામ કરશે લોકોને રોગવશ થયા પછી રોગમુક્ત કરવા; એના કરતાં તેઓ રોગીજ થાય નહિ એવા ઉપાયો સૂચવવા, એજ ઉત્તમ વૈદ્યનો ધંધો હોવો જોઇએ. ભવિષ્યમા એવા વૈદ્યો ઉત્પન્ન થશે, એટલુંજ નહિ પણ દરેક મનુષ્ય જાતે વૈદ્ય બનશે

આપણે જેટલા પ્રમાણમા જીવનના ઉચ્ચ નિયમોનુ પાલન કરીશું, અને જેટલા પ્રમાણમા મન તથા આત્માની શક્તિઓથી વધારે માહિતગાર થઈશુ, તેટલા પ્રમાણમા આપણે શરીર તરફ ઓછું ધ્યાન આપીશુ–અર્થાત્ શરીરની સભાળ તો રાખીશુ પણ તેના સંબધી ચિંતા કર્યા કરીશુ નહિ

જો મનુષ્યો શરીરની ચિંતા ન કરતા હોત તો તેને વારવા-

'શરીર માંદુ પડશે' એવો વિચાર ન કરતા હોત, તો હજારો મનુષ્યોનાં શરીર હાલ કરતાં વધારે સારી દશામાં હોત. ઘણુંખરૂં જે મનુષ્યો શરીરસંબંધી બહુ ઓછી ચિંતા કરે છે, તેઓનાં શરીર ઉલટાં વધારે તંદુરસ્ત માલૂમ પડે છે. ઘણા મનુષ્યો શરીરની હદ-બહારની ચિંતા કરવાથીજ શરીરને રોગી બનાવે છે.

શરીરને પૂરતું પોષણ આપો, કસરત કરો, ખુલ્લી હવાનો લાભ લ્યો, સૂર્યનો જોઇતો પ્રકાશ તેનાપર પડવા દો, શરીરને સ્વચ્છ રાખો અને પછી જેમ બને તેમ શરીરસંબંધી ઓછો વિચાર કરો. તમારા વિચારોમાં અથવા વાતચિતમાં નિરૂત્સાહી શૈલી ગ્રહણ કરતા નહિ અને રોગ કે મંદવાડની વાતો કરતા નહિ. કેમકે એવી વાતો કરવાથી તમે પોતાને તેમજ તે વાતો સાંભળનારને પણ નુક-સાન કરો છો. માટે તમે તો એવીજ વાતો કરો, કે જેથી સાંભળ-નાર નિર્બળ કે રોગી બનવાને બદલે બળવાન અને તંદુરસ્ત બને.

ઉત્સાહનો ભંગ કરનારી બાબતોનો વિચાર કરવો, એજ નાશનું કારણ છે. બીજી બાબતોની પેઠે શરીરની બાબતમાં પણ આ નિયમ એકસરખો લાગુ પડે છે. એક વિદ્વાન ડૉકટર જેણે મનની શરીરપર થતી અસરોનો ઘણા વર્ષોસુધી બારીક અભ્યાસ કરેલો છે, તે આ સંબંધમાં પોતાનો અભિપ્રાય નીચલા સ્પષ્ટ શબ્દોમાં રજુ કરે છેઃ—"જેમ અપૂર્ણતા ઉપર વિચાર કરવાથી પૂર્ણતા પ્રાપ્ત ન થઈ શકે અને જેમ વિરોધ ઉપર વિચાર કરવાથી સંપ ન થઇ શકે, તેમ રોગના વિચાર કર્યા કરવાથી નિરોગીપણુ પણ પ્રાપ્ત થઇ શકે નહિ" આ નિયમ જોતાં આપણા મન આગળ આપણે હમેશાં સુંદર અને આરોગ્ય શરીરનોજ આદર્શ રાખવો જોઇએ.

તમારા શરીરમાટે જે સ્થિતિ તમે ન ઇચ્છતા હો તેવી સ્થિતિ-ના વિચારોજ તમે કરતા નહિ, અને રોગનાં ચિહ્નોસંબધી વિચાર અથવા તેનોજ અભ્યાસ કર્યા કરતા નહિ. તમે તમારા શરીર ઉપર પૂર્ણ સ્વામીત્વ ધરાવતા નથી, એ વિચારને તો ક્ષણ વાર પણ તમે હૃદયમાં સ્થાન આપતા નહિ. શારીરિક રોગો ઉપર તમારી પૂરેપૂરી સત્તા છે, એ ખરી વાતજ હમેશાં ધ્યાનમાં રાખો અને રોગ જેવી જડ બાબતની જરા પણ સત્તા કે ગુલામગીરી ન સ્વી-કારો. હું પણ બાળકોને નાનપણથીજ આરોગ્યના વિચાર કરાવીને, ઉચ્ચ ભાવનાઓ રખાવીને અને પવિત્ર જીવન ગાળાવીને, રોગ અને તેમની વચ્ચે દિવાલ બાંધતાં શીખવીશ અને મરણના વિચારો

તેમજ રોગની કલ્પનાઓથી તેમને દૂર રહેતાં શીખવીશ, એટલુંજ નહિ પણ દ્વેષ, ઈર્ષ્યા, વેર, વિષયવાસના, મત્સર વગેરે માનસિક વિકારોથી પણ દૂર રહેવાનો તેમને બોધ આપીશ.

ખરાબ ખોરાક, ખરાબ પાણી અને ખરાબ વાયુથી પણ બહુજ નુકસાન થાય છે. એથી લોહી મલિન બને છે, મલિન લોહીને લીધે સ્નાયુઓ મલિન બને છે અને મલિન સ્નાયુઓને લીધે મનુષ્યના વિચારો અને નીતિ પણ મલિન બને છે. પવિત્ર વિચારોની પવિત્ર જીવન ગાળવામાટે જેટલી જરૂર છે, તેટલીજ શરીરની તંદુરસ્તી માટે પણ જરૂર છે માટે બાળકોને બચપણથીજ પોતાની સંકલ્પ-શક્તિ દૃઢ બનાવતાં અને જીવનમાં આવતી અડચણો સામે યુદ્ધ કરતાં શીખવવું જોઈએ, અને માંદા મનુષ્યોને આશા, શ્રદ્ધા અને આનંદ ઉપજે એવા ઉપાયો લેવા જોઈએ **આપણા વિચારો અને કલ્પનાઓની હદ એજ આપણા વિકાસની હદ છે.** મનુષ્યને પોતા ઉપર જેટલી શ્રદ્ધા હોય છે, તેના કરતાં તેનો વિજય કે તેની તંદુરસ્તી વધારે આગળ જઇ શકતાંજ નથી. ખરૂં કહીએ તો **વિચારો અને ભાવનાઓની અમુક હદ-માં રહી જઇને આપણે આપણીજ ઉન્નતિની આડી એવી દિવાલો બાંધીએ છીએ, કે જેની પેલી બાજુ આપણાથી જઇ શકાયજ નહિ.**

જગતમાં સર્વ કોઇ પોતાના જેવાંજ બાળકો ઉત્પન્ન કરે છે. દ્વેષ, ઈર્ષ્યા, વેર, અશુભચિંતન-એ વગેરે માનસિક વિકારોને પણ બાળકો હોય છે

દરેક ખરાબ વિચાર તેના જેવાજ બીજા વિચારને જન્મ આપે છે અને આ વિચારરૂપી દરેક બાળક પણ બીજાં પોતાના જેવાંજ બાળકોને પેદા કરે છે આ પ્રમાણે આખું જગત એવાં ખરાબ બાળકો થી ભરાઇ જાય છે હકીકત આ પ્રમાણે હોવાથી ભવિષ્યના ઉત્તમ વૈદ્યો શરીરને કેવળ ઔષધોથીજ ભરી દેશે નહિ ભવિષ્યની માતાઓ પણ પોતાનાં બાળકોને ક્રોધ, દ્વેષ અને ઈર્ષ્યારૂપી વ્યાધિઓને પ્રેમ-રૂપી ઔષધવડેજ દૂર કરવાનું શીખવશે ભવિષ્યમા થનારો સાચો વૈદ્ય લોકોને આનંદી સ્વભાવ અને શુભ ભાવના રાખવાનુ તથા ઉમદા કાર્યો કરવાનુ બનાવશે. કે જેથી શરીર તેમજ હૃદયને પુષ્ટિ મળે કેમકે **આનંદી સ્વભાવ શ્રેષ્ઠ ઔષધનું કામ સારે છે.**

માનસિક સ્વસ્થતાની પેઠે શારીરિક આરોગ્ય પણ તને જેની

જેની સાથે સંબંધ રાખશો તેનાજ ઉપર આધાર રાખે છે. સર્વ જીવનોનું મૂળ જે અનંત પરમાત્મતત્ત્વ, તેમાં જ્યારે નિર્બળતા કે રોગનો સંભવજ નથી, તો પછી તે પરમાત્મતત્ત્વ સાથેજ તમે બને તેટલો વધારે અને યથાર્થ સંબંધ રાખો. આ સંબંધ તમારે કાંઇ નવો બાંધવાનો નથી, પણ અનાદિ કાળથીજ તે ચાલુ છે માત્ર તમે તે વાત ભૂલી જઇને અસત્ય વાતો માની લીધી, તેથીજ તમે દુઃખી છો, માટે હવે એનો ઉપાય પણ એજ છે કે તમે તેની સાથેના સંબંધનુ ભાન જાગ્રત કરો અને તે તત્ત્વની મહામંગલમય શક્તિ તમારા હૃદયમાં છૂટથી વહેવા દેવાને માટે તમારા હૃદયનાં દ્વાર પૂરેપૂરાં ખુલ્લાં રાખો. આથી તમને જલદીથી સુધરતી જતી તંદુરસ્તીનો અને વધતી ચાલતી શક્તિનો અનુભવ અવશ્ય થવા લાગશે.

મનુષ્ય જેવો વિચાર કરે છે તેવોજ તે થાય છે; તોપછી ઉઠો અને ઈશ્વરની સાથે તમારી નિત્યસિદ્ધ એકતાનો વિચાર કરવા લાગો. હવે આપણે આ આરોગ્યના સમગ્ર વિષયને એકજ વાક્યમાં જણાવીશું કે **"જેમ ઈશ્વર નિરોગ છે, તેમ તમે પણ નિરોગ છો."** તમારા આ ખરા સ્વરૂપનો ખ્યાલ તમારે અવશ્ય લાવવો જોઇએ આ ખ્યાલ–આ જાગૃતિ જ્યારે તમારામાં પ્રકટ થશે, ત્યારેજ એના પ્રતાપે તમારા શરીરની કેવી સારી સ્થિતિ થશે તેનો તમને ખરો ખ્યાલ આવી શકશે. માટે ફરી પણ કહેવાનુ કે, સર્વ પ્રથમ તો તે અનંત ચૈતન્ય સાથેની તમારી એકતાનો ખ્યાલ તમારે લાવવો જોઇએ અને પછી તેનો સાક્ષાત્કાર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ "ઈશ્વરી ઈચ્છા એ તમારી ઇચ્છા અને તમારી ઇચ્છા એ ઈશ્વરી ઇચ્છા છે, અને ઈશ્વરને સર્વ વસ્તુ પ્રાપ્ત છે, તો તમારે પણ છે." આમ સતતપણે એકતાનું ચિંતન કરવાથી જેમ જેમ ભેદભાવ દૂર થતો જશે, તેમ તેમ શારીરિક રોગો અને નિર્બળતાઓનો નાશ થતો જશે, એટલુંજ નહિ પણ એથી કરીને આપણા વિકાસને અટકાવનારી દિવાલો પણ તૂટવા લાગશે.

બંધુઓ ! એ પરમાત્મતત્ત્વમાં–એ અનંત ચૈતન્યમાં મગ્ન થઈ તેનો અપૂર્વ આનંદ પ્રાપ્ત કરો. તમારી સર્વ ભાવનાઓ એથી અવશ્ય સિદ્ધ થશે અને તમારા હૃદયમાથી આપોઆપજ એવો ધ્વનિ નીકળશે કે " હુ સર્વથા સુખી છુ. "

ભવિષ્યમાં સારી સ્થિતિ થશે અને સારા બનાવો બનશે, એવો માત્ર ખ્યાલજ લાવીને બેસી રહેતા નહિ, પરંતુ આ પળેજ

એ શાશ્વત ચૈતન્યનો અનુભવ કરવા લાગો અને તમારા જીવન-વ્યવહારમાં પણ એ ઉચ્ચ ભાવનાઓને ઉતારો તમારા દિવ્ય અને ખરેખરા છતા ભૂલી જવાયલા પવિત્ર હક્કનો ખ્યાલ લાવો, એટલે તમારી સંપૂર્ણ ખાત્રી થશે કે, તમે દરેક ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ વસ્તુ અને સ્થિતિને મેળવવાને લાયક અધિકારી છો.

પ્રકરણ ૪ થું

પ્રેમનો પ્રભાવ

પરમાત્મા પ્રેમના સમુદ્રરૂપ છે. જે પળે આપણે પરમાત્મા સાથે આપણા એક્યનુ નિશ્ચયપૂર્વક ભાન કરીએ છીએ, તેજ પળે આપણામા એટલો બધો પ્રેમ અને આનદ વ્યાપી રહે છે, કે જેથી આપણે સર્વત્ર શુભજ જોઇએ છીએ, તેમજ સર્વ પ્રાણીપદાર્થો સાથે પણ એકતાના સંબંધમા આવીએ છીએ કે જેથી આપણે કોઇપણ વ્યક્તિને નુકસાન કરી શકીએ નહિ વાસ્તવમાં આપણે સર્વ એકજ મહાન શરીરનાં અંગોરૂપ હોવાથી તે શરીરનાં સર્વ અંગોને ઈજા કર્યા-સિવાય આપણે તેના એક પણ અંગને ઇજા કરી શકીએ નહિ.

સર્વ મનુષ્યોના જીવનની એકતાનો આપણને જેમ જેમ વિશેષ વિશેષ પરિચય થતો જશે, તેમ તેમ આપણને જણાશે કે, જે પરમાત્મસત્તા સર્વના મૂળરૂપ છે, તેનાજ અશરૂપ આપણે સર્વ છીએ અને સર્વ વ્યક્તિઓમાં એજ ચૈતન્યશક્તિ કામ કરી રહી છે. વળી આવો ખ્યાલ આવવાની સાથેજ આપણા સર્વ પ્રકારના દ્વેષ અને બીજાઓસંબંધી બંધાઈ ચૂકેલા ખોટા વિચારો દૂર થવા લાગે છે, આપણો પ્રેમ સર્વવ્યાપી થઇને પોતાનુ નિષ્કંટક ગન્ય ચલાવે છે અને આપણે ગમે ત્યાં જઇએ કે ગમે તેવા મનુષ્યો સાથે સંબંધમા આવીએ ત્યા બધે આપણે ઇશ્વરનેજ જોતાં શીખીએ છીએ. આપણે શુભદર્શી થતા ચાલીએ છીએ અને આપણને સર્વત્ર શુભજ જણાય છે ખરૂ કહેતા તો આવી ભાવનાની કિંમત સ્થૂલ શબ્દોમાં યથાર્થ વર્ણવી શકાય તેમજ નથી

એ માર્ગે ચાલતા ધીમે ધીમે આ વાતનુ પણ આપણને અનુભવસિદ્ધ જ્ઞાન થશે કે, આપણો સ્વાર્થજ સર્વ અપરાધ-સર્વ પાપનું મૂળ છે; અને સર્વ સ્વાર્થનું મૂળ અજ્ઞાન છે. આ અનુભવ થતા બીજાના કાર્યો અને પદાર્થો તરફ આપણે ઉદાર-

ભાવથી જોતાં શીખીશું. કેવળ અજ્ઞાની મનુષ્યજ બીજાના ભોગે પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા ઇચ્છે છે. જ્ઞાની તો સમજે છે કે, પરમાત્માના વિરાટ્ શરીરરૂપી જગતના આપણે દરેક જણ ભિન્નભિન્ન અંશ અથવા પરમાણુરૂપે હોવાથી બીજા અંશ અથવા પરમાણુઓનુ અહિત કરીને આપણુ હિત સાધવું, એ કેવળ હાનિકારકજ છે. **'સર્વના હિતમાંજ આપણું ખરૂં હિત સમાયેલું છે'** એ સિદ્ધાંત જ્ઞાની પુરુષ સર્વથા સ્વીકારે છે અને વ્યવહારમાં મૂકે છે.

આપણે વિચારી ગયા તેમ મનુષ્યના સર્વ અપરાધો, દોષો અને પાપોનુ મૂળ સ્વાર્થજ છે અને સર્વ સ્વાર્થોનું મૂળ અજ્ઞાન છે. તે ઉપરથી આ સિદ્ધાંત પણ ફલિભૂત થાય છે કે, **મનુષ્યમાં પોતામાં કાંઈ દુર્ગુણ રહેલો નથી, પણ 'અજ્ઞાન'જ સર્વ દુર્ગુણોની ખાણ છે;** માટે **આપણા પરિચયમાં આવે તે તે મનુષ્યોમાં રહેલા સદ્‌ગુણોજ જોતા રહી તે ગુણોનેજ પ્રોત્સાહન આપવું એજ આપણો ધર્મ છે.** જો આપણો અંતરાત્મા સામી વ્યક્તિના અંતરાત્મા સાથે આવી રીતે બોલશે, તો તેનો અ તરાત્મા પણ તેવોજ પ્રત્યુત્તર આપશે અને એમ એકબીજાના સદ્‌ગુણો ખીલવા લાગશે. **જો આપણે આપણામાંના આસુરી ગુણોથી સામાને બોલાવીશું તો તેનામાંથી પણ આસુરી ગુણોજ બોલવા લાગશે** અને તેનું પરિણામ તેનામાં તેમજ આપણામાં અવગુણોજ પ્રકટાવવામાં અને ખીલવવામાં આવશે.

"અમુક મનુષ્યમાં તો કાંઇ માલ નથી" એમ બોલતાં ઘણાને આપણે સાંભળીએ છીએ, પરંતુ આવું કહેનાર પૂરો જ્ઞાની નથી. તમે દીર્ઘદૃષ્ટિથી **ઉંડા ઉતરીને જોશો તો દરેક મનુષ્યમાં પ્રભુને જોઈ શકશો. અલબત્ત, પ્રભુને જોવાને માટે તમારે પણ પ્રભુસરખા** (વધારે સદ્‌ગુણી ને સદાચારી) **બનવું પડશે.** મહાત્માઓ દરેક મનુષ્યમાં રહેલા શ્રેષ્ઠ તત્ત્વનેજ ઉદ્દેશીને બોધ આપતા આવ્યા છે. કેમકે તેમણે પોતે સાક્ષાત્કાર કરેલો હોવાથી દરેક વ્યક્તિમાં રહેલા પ્રભુને તેઓ જોઇ શકે છે. પાપી અને ચાંડાળ મનુષ્યોમાં ભળવામાં અને તેમને બોધ તથા સહાય આપવામાં એજ કારણથી તેમને સંકોચ નથી લાગતો. પછી બીજાઓ તેમના તે કાર્યને વખોડે તો પણ શું? અનેક ધર્મસ્થાપકોએ પોતાના સત્કાર્યમાટે તે કાળના સ્વાર્થી મનુષ્યો તરફથી

અથવા સામાન્ય જનસમાજ તરફથી નિંદા, તિરસ્કાર વગેરે અનેક પ્રકારનાં કષ્ટ સહન કરેલા છે કારણ કે બિચારા મિથ્યાભિમાનમા, સ્વાર્થમા અને અજ્ઞાનમાં ડૂબેલા મનુષ્યો, કનિષ્ઠ માણસોમા તો પરમાત્મતત્ત્વને ક્યાથીજ જોઇ શકે ?

'અમુક મનુષ્ય ભૂલ અથવા તો પાપ કરે છે' એવો વિચાર કરીને આપણેજ તેને ભૂલ કે પાપનું સૂચન કરીએ છીએ. જો તે નાજુક પ્રકૃતિનો હોય અથવા તેનામા વ્યક્તિત્વ બરાબર ન ખીલ્યુ હોય તો આવા વિચારોની તેનાઉપર ખરાબજ અસર થતી હોવાથી તે બદલ આપણે પોતે પણ પાપનાજ ભાગી બનીએ છીએ એજ પ્રમાણે જો આપણે 'અમુક મનુષ્ય સારો છે, ભલો છે, સત્યવાદી છે' એવી ભાવના રાખીએ તો સારાપણાનુ, ભલમનસાઇનું અને સત્યવાદીપણાનુ તેના મનને સૂચન થશે અને તેના ચારિત્ર્યપર તેની ઘણીજ લાભદાયક અસર થશે અને તે બદલ આપણે પણ પુણ્યભાગી થઇશુ, એટલુ જ નહિ પણ આ પ્રમાણે આપણે જે જે મનુષ્યના સબંધમા પ્રેમ અને સદ્‌ભાવ દર્શાવીએ છીએ અને તેમનામા રહેલા પ્રેમને અને સદ્‌ગુણોને પ્રોત્સાહન આપીએ છીએ, તેમના હૃદયમા આપણાપ્રત્યે પણ તેવોજ પ્રેમ પ્રકટ થાય છે જો **આખું જગત તમને ચહાય એમ ઈચ્છતા હો તો તમે પણ આખા જગતને ચહાવા લાગો** અને પુન પણ કહેવાનું કે, વિચારબળને લગતા આ સિદ્ધાતો સદાકાળ યાદ રાખજો કે, બીજાપ્રત્યે જેટલા પ્રમાણમા આપણે પ્રેમ દર્શાવીશુ, તેટલા પ્રમાણમા બીજા પણ આપણાપ્રતિ પ્રેમ દર્શાવશેજ. કેમકે **વિચારો પણ શક્તિઓજ છે** અને દરેક શક્તિ પોતાનાજ જેવી બીજી શક્તિઓ ઉત્પન્ન કરે છે, તથા દરેક વિચારને અનુકૂળ બીજા વિચારો વિચારપ્રદેશમાથી સ્વાભાવિક રીતેજ ખેંચાઈ આવે છે

તમારા છુપામાં છુપા વિચારોને પણ પવિત્ર રાખો; કારણકે તેઓમા પણ અદ્‌ભુત સામર્થ્ય રહેલુ છે તમારા મુખમાથી નીકળતા શબ્દોમા તે વિચારોનો ભાવ જણાઇ આવે છે અને તમારા ભવિષ્યના નિયતા પણ તે શુભ વિચારોજ હોય છે.

મારો એક મિત્ર છે, તે પોતાના મનની વૃત્તિ સર્વદા પ્રેમમયજ રાખે છે તે નિરંતર સર્વપ્રતિ પ્રેમનાજ વિચારો ફેલાવે છે વિચાર પોતાની અસર કર્યાવિના રહેતોજ નથી એ અબાધ્ય નિયમને અનુસરીને તેના વિચારો જે પણ મનુષ્યના સબધમા આવે છે,

તેને માટે આશીર્વાદરૂપ નિવડે છે, તેમજ તે આખા જગતને પણ અસર કરે છે. વળી આ બાબતનુ બીજું એ પણ પરિણામ આવે છે કે, મારા તે મિત્ર તરફ સર્વ દિશાએથી પ્રેમના વિચારો જૂદે જૂદે રૂપે આવ્યાજ કરે છે

પશુઓને પણ આવા વિચારોની અસર થાય છે. કેટલાંક પશુઓનાં શરીર એવા નાજુક હોય છે કે, મનુષ્યો કરતા પણ તેમનાપર આપણા વિચારો, ભાવનાઓ અને માનસિક સ્થિતિની અસર વધારે ઝડપથી થાય છે માટે જ્યારે પણ આપણે કોઈ પશુને જોઈએ, ત્યારે તેનાપ્રત્યે પણ આપણે પ્રેમના વિચાર કરતા રહેવું જોઇએ આપણે તે **વિચારને શબ્દોથી દર્શાવીએ કે મનમાં રાખીએ, છતાં તેની અસર તો સામાપર થવાનીજ.** પશુ ઉપર કેવી ઝડપથી તેની અસર થાય છે અને તે કેટલી ત્વરાથી આપણા પ્રેમ અને દિલસોજીનો ઉત્તર આપે છે, એ જોવું એ ખરેખર આનંદદાયક છે.

દરેક સ્થળે આપણને પ્રભુજ દેખાય એવા જગતમા વસવું અને નિરખવુ એ કેટલુ બધુ આનંદદાયક હોઇ શકે? અને એવી તાકાત આવવી એ કેટલો બધો ભાગ્યોદય સમજવો? આપણે એવાજ જગતમા રહી શકીએ અને જગત આપણે માટે તેવુજ બની રહે, એ વાત આપણા પોતાનાજ હાથમાં છે જેટલા પ્રમાણમા આપણુ જીવન શુદ્ધ ને ઉદાર થશે, તેટલા પ્રમાણમા આપણે દરેક વ્યક્તિમા પ્રભુને જોતાં શીખીશું, અને જેમ જેમ દરેક વ્યક્તિમા પ્રભુને નિહાળીશુ, તેમ તેમ જગત પણ આપણે માટે ઉપર જણાવ્યા જેવું બનતું જશે તથા આપણને પ્રભુમય જગતમા બેઠેલા અનુભવીશું.

જેમ જેમ આપણે બીજાઓમા પ્રભુને જોતાં શીખીએ છીએ, તેમ તેમ તેઓમા રહેલા પ્રભુને તેનામા પ્રકટ થવામાં આપણે મદદ કરીએ છીએ કેવો ઉચ્ચ અધિકાર! કેવુ દાતાપણુ! કેવું આશીર્વચન! એ અધિકાર જે કોઇ મેળવવા ઇચ્છે, તે પ્રત્યેકને મળી શકે તેમ છે જો તમારે એ અધિકાર જોઇતોજ હોય તો બીજાઓ સંબંધી ખરાબ અભિપ્રાય બાંધવાનું કે મત આપવાનું છોડી દો; અને દરેક સ્થળે બદલાની જતી, ઉન્નતિ કરતી અને ભૂલો કરતી તેની ઉપાધિ તરફ (મન, બુદ્ધિ, શરીર વગેરે તરફ) દૃષ્ટિ રાખવાને બદલે તે

ઉપાધિમાં રહેલા, નિર્વિકાર શાશ્વત અને અખૂટ ચૈતન્ય-રૂપ અને આનંદમય પ્રભુ તરફજ જોતાં શીખો કે જેથી કરીને તમારામા પણ તેનુ ભવ્ય સ્વરૂપ પ્રકટ થાય

ઉપલા વિચારો પૂરેપૂરા સમજી લઇને એવી યોગ્યતા માટે બનતો પ્રયત્ન કરીએ તો તેને પરિણામે આપણું હૃદય પણ પ્રેમથી એવું ઉભરાય છે, કે જેથી આપણા સંબધમાં આવનારા દરેક મનુષ્ય ઉપર પ્રોત્સાહન અને જીવન આપનારા તે પ્રેમની અલૌકિક અસર થાયજ થાય. આ પ્રમાણે થવાથી આપણા પરિચયમાં આવનારાઓ આપણા તરફ પણ પ્રેમનાજ વિચારો મોકલે છે અને સર્વ બાજુએથી આપણા તરફ પ્રેમજ વહ્યા કરે છે **મનુ-ષ્યમાં જેટલા પ્રમાણમાં પ્રેમ હોય, તેટલા પ્રમાણમાં તેણે ઇશ્વરને મેળવ્યો છે અથવા તેટલા પ્રમાણમાં તે પ્રભુમય બન્યો છે, એમ સમજવું;** કારણ કે પ્રભુ પોતે અપાર પ્રેમમય છે.

એક રીતે વિચારીએ તો પ્રેમ એજ સર્વસ્વ છે માનવજીવન-ની ચાવીજ પ્રેમ છે અને તેનામાજ આખી દુનિયાને હલા-વવાનુ સામર્થ્ય રહેલુ છે માટે સર્વ તરફ તમે પ્રેમનાજ વિચારો રાખો અને સર્વ તરફથી પણ તેવાજ વિચારો પ્રાપ્ત કરો, એ કેટલુ બધું લાભદાયક છે ! જો આમ ન કરતા તમે દ્વેપ અને ઇર્ષ્યા-નાજ વિચાર કરશો, તો પછી બીજા મનુષ્યો પણ તમારાપ્રત્યે તેવાજ વિચારો કરશે

તમારા હૃદયમા ઉત્પન્ન થતો દરેક વિચાર એક બળરૂપે બહાર જાય છે અને બહારથી તે પોતાના જેવા વિચારોને સાથે લઇને પાછો આવે છે આ નિયમ અચળ છે. તમારા મનમા ઉત્પન્ન થતા પ્રત્યેક વિચારની, પ્રથમ તો તમારા પોતાના-જ શરીરપર અસર થાય છે પ્રેમ અને તેના જેવી બીજી શુભ લાગણીઓ, એ મનુષ્યની સ્વાભાવિક અને ઇશ્વરી નિયમને અનુ-સરતી લાગણીઓ હોવાથી તે તમારા શરીરને આરોગ્ય અને જીવન બને આપે છે, તમારા વદનને સુંદર બનાવે છે તમારા અવાજને બળવાન બનાવે છે અને તમને બીજી પણ દરેક રીતે વધારે ને વધારે આકર્ષક બનાવે છે આ પ્રમાણે જેટલા પ્રમાણમાં આપણે સર્વ તરફ પ્રેમના વિચારો રાખીએ તેટલા પ્રમાણમા સર્વ તરફથી પણ આપણા તરફ પ્રેમના વિચારો આકર્ષાઇ આવીને

તે આપણા મન ઉપર તથા શરીર ઉપર પણ અસર કરતા હોવાથી બહારથી પણ આપણા બળમાં વધારો થયા કરે છે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે દરેક પળે **તમે તમારા વિચારો-વડેજ તમારા મનને તથા શરીરને રચતા હોવાથી તમે કેવા વિચારો કરો છો, તે તરફ અવશ્ય લક્ષ્ય રાખો.**

દ્વેષ અને બીજી અશુભ લાગણીઓ દરેક માણસ માટે અસ્વાભાવિક–અકુદરતી હોવાથી વિશ્વવ્યવસ્થાથી પણ તે પ્રતિકૂળ છે. પ્રેમ એ જેમ ઈશ્વરી નિયમનું અનુસરણ છે, તેમ પ્રેમની વિરુદ્ધની લાગણીઓ એ ઇશ્વરી નિયમની વિરોધી છે; અને જ્યાં ઇશ્વરી નિયમનો વિરોધ અથવા ભંગ થયો, ત્યાં તેના પરિણામરૂપે દુઃખ અને વ્યાધિ એક યા બીજા રૂપમા આવ્યાવિના રહેવાનાજ નહિ આ નિયમમાંથી કોઇ પણ છટકી શકે તેમ નથી. જો તમે ક્રોધ, દ્વેષ, અશુભચિંતન, તિરસ્કાર અથવા નિંદાના વિચારો કર્યા કરો, તો તમારા શરીરના બંધારણ ઉપર તેથી ઝેરી અને નાશકારકજ અસર થવાની. એ અશુભ વિચારો તમારા શરીરના બાંધાને અંદરથી તોડવા માંડીને અમુક પ્રકારના રોગોને ઉત્પન્ન કરે છે તમારા અશુભ વિચાર આ પ્રમાણે તમારાજ હક્કમાં વિનાશક નીવડવા ઉપરાંત તેને લીધે બીજાઓ તરફથી પણ એવાજ પ્રકારના વિચારો તમારા તરફ આકર્ષાઇ આવતા હોવાથી તે પણ તમારા શરીરના બંધારણને વધારે નુકસાન કરવા લાગે છે

"જે તરવાર ઝાલે છે તે તરવારથીજ મરે છે" અથવા **'ખોદે તે પડે'** આ કહેવતમાં ગંભીર સત્ય રહેલું છે વિચારશક્તિમાં રહેલા સૂક્ષ્મ–પણ અસાધારણ સામર્થ્યનો જેને ખ્યાલ હશે, તેણે સ્વીકારવુંજ પડશે કે, જ્યારે આપણે બીજા મનુષ્યસંબંધી દ્વેષનો વિચાર કરીએ છીએ, ત્યારે તે અશુભ વિચારરૂપી રાક્ષસો તે માણસ તરફ જાય છે અને તેના મનમાં પણ સામા તેવાજ દ્વેષના વિચારો ઉપજાવીને તે મૂળ મનુષ્યનીજ તરફ પાછા ખેંચાઇ આવે છે માત્ર દ્વેષનાજ નહિ, પરંતુ સ્વાર્થ, લોભ, ક્રોધ, મદ, ઇત્યાદિ દરેક અશુભ વિચારની એવીજ અસર થાય છે માટે એવી હલકી લાગણીઓને હૃદયમા સ્થાન આપવાથી જેનાપ્રત્યે તે રાખવામા આવી હોય અથવા દર્શાવવામા આવી હોય, તેના કરતા તે રાખનાર અથવા દર્શાવનારને પોતાનેજ તે વધારે હાનિ પહોંચાડે છે

ઉપર પ્રમાણે પ્રેમ એ પ્રેમનો જનક છે અને દ્વેષ એ દ્વેષનો જનક છે. પ્રેમ અને શુભ ભાવના શરીરને પ્રોત્સાહન અને જીવન આપે છે, ત્યારે દ્વેષ અને અશુભ ભાવનાથી શરીર અંદરથી ઘસાવા લાગે છે અને શિથિલ થતું જાય છે

જગતમાં અનેક પ્રેમાળ માણસો, વીર આત્માઓ અને પવિત્ર તથા સત્યવાદી સ્ત્રી-પુરુષો હયાત હોવાથી જગતને તમારી ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ ભાવનાઓ આપો, એટલે એ શ્રેષ્ઠ આત્માઓની ઉત્તમ ભાવનાઓ તમારા તરફ પણ જરૂર આકર્ષાશેજ.

પ્રેમ આપો અને તમને પ્રેમ મળશે; બળ આપો અને તમને બળ આવી મળશે; વિશ્વાસ રાખો એટલે બીજાઓ પણ તમારાપર વિશ્વાસ રાખશે.

દ્વેષનો બદલો પ્રેમરૂપે આપવાથી તમે તમારી જાતને વિશેષ ઉન્નત બનાવો છો, એટલુજ નહિ પણ તમારા તરફ દ્વેષ રાખનારને મિત્ર બનાવી લઇને લૌકિક હિત પણ સાધી શકો છો

એક ઇરાની મહાત્માએ કહ્યુ છે કે "**ચીડીઆપણાનો જવાબ નમ્રતાથી આપો અને અડાઇનો જવાબ માયાળુપણાથી આપો** પ્રેમાળ હાથ એક વાળ પકડીને પણ હાથીને દોરી શકે છે, માટે તારા **શત્રુને પણ નમ્રતાથી પ્રત્યુત્તર આપ શાંતિનું ઉલ્લંઘન એજ પાપ છે**" એક બુદ્ધધર્મી કહે છે કે " જો કોઇ મનુષ્ય અજ્ઞાનથી પણ મને નુકસાન કરશે તો તેના બદલામાં તેને મારો પ્રેમ આપીશ, અને **તે મને વધારે નુકસાન કરશે, તેમ હું તેનું વધારે ભલુ કરીશ** " ચીનનો એક ડાહ્યો પુરુષ બોધ આપે છે કે "જ્ઞાની પુરુષ અપકારનો બદલો ઉપકારથી વાળે છે " હિંદુધર્મ પણ એજ જણાવે છે કે "અશુભનો બદલો શુભવડે આપો દ્વેષને પ્રેમથી જીતો **દ્વેષનો નાશ દ્વેષથી નહિ, પણ પ્રેમથીજ થાય છે**"

ખરો જ્ઞાની કોઇને પણ પોતાનો શત્રુ ગણશે નહિ આપણે કોઈ વાર એવું પણ સાભળીએ છીએ કે " હરકત નહિ, એની સાથે પણ હું નિભાવી લઈશ " હવે આ નિભાવી લેવાના બે પ્રકાર છે: એક તો સહન કરી લેવુ અને બીજો પ્રકાર એ કે શત્રુની સાથે પ્યાર રાખવુ પરંતુ પહેલા પ્રકારે વર્તવાથી તો તમે પોતે પણ તેના જેટલીજ સ્થિતિમાં તમારી જાતને ઉતારી પાડો છો. અને બીજી તરેહ બન્નેને ઘણું ફાયદાકારક છે

આપણે કેટલીક વાર કોઇને આમ બોલતાં સાંભળીએ છીએ કે "મેં અમુક વ્યક્તિ તરફ કદાપિ દ્વેષનો વિચાર કર્યો નથી અથવા એવી લાગણી ધરાવતો નથી અને તેને મેં મારો શત્રુ થવાનું પણ કારણ આપ્યું નથી, છતાં પણ તે મારા તરફ દ્વેષ રાખે છે તેનુ કારણ શું ?" કારણ એ કે હાલનું નહિ તો પૂર્વ કાળનું અથવા પૂર્વ જન્મનું પણ કાંઇને કાંઇ કારણ હોય તોજ એવું બને. જો હાલની કે પૂર્વની પણ તમારી પ્રતિકૂળ ભાવના કે વર્તણુક તેના તરફ ન થઇ હોય તો તમારા તરફ તેવું બની શકેજ નહિ. હકીકત આ પ્રમાણે હોવાથી પ્રથમ તો તમારામાં દ્વેષની ભાવના નથી એનીજ પાકી ખાત્રી કરો અને તે છતાં, તથા કોઇપણ પ્રકારનુ બાહ્ય કારણ ન અપાયા છતાં પણ જો કોઇ તમારા તરફ દ્વેષ રાખે, તો તેના ઇલાજતરીકે પ્રારંભથી તે અંતસુધી તમે તેના તરફ પ્રેમ અને શુભેચ્છાનાજ વિચારો મોકલ્યા કરો. આમ કરવાથી તમે જરૂર તેના દ્વેષને નિર્બળ બનાવશો અને તેનામાં તમને હેરાન કરવાની શકિતજ રહેશે નહિ. કેમકે **પ્રેમ એ દ્વેષ કરતાં વધારે બળવાન છે** અને તેથી દ્વેષનો જય પ્રેમવડે થવોજ જોઇએ.

પણ જો ઉપર પ્રમાણે ન કરતાં તમે દ્વેષના બદલામાં દ્વેષજ દર્શાવો, તોપછી તમે પોતેજ તેના દ્વેષને વિશેષ બળ આપો છો, યાને સળગેલા અગ્નિમાં લાકડાં નાખીને તે અગ્નિને વધારો છો. આ રીતે તમે અશુભ શકિતઓને જે બળ આપો છો, તેથી તમારા પોતાનાજ હકમાં સર્વ રીતે ગેરફાયદો છે. માટે તેમ ન કરતાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે દ્વેષના બદલામાં તમે પ્રેમજ મોકલો, જેથી સામાનો દ્વેષ તમારી પાસેજ આવી શકશે નહિ અને તમે તમારા શત્રુને મિત્રના રૂપમાં ફેરવવાને તથા તમારા પોતાના પણ અવગુણો અને મન ઉપર કાબુ વધારતાં શીખશો. તમારા શત્રુને જે સમયે જે પ્રકારની સેવા અથવા સહાયની ખાસ જરૂર હશે, તે પણ તમે કરી શકશો અને આગળ જતા એની માફક ગોથાં ખાતા અને ચિંતાના વમળમા ઘસડાતા બીજા પણ અનેક માનવબધુઓનો ઉદ્ધાર કરી શકશો.

આપણે ધારીએ છીએ તે કરતાં પણ વધારે મોટી અગવડો અને હાડમારીઓ ઘણાખરા લોકો અનુભવતા હોય છે. માટે તેમના વડ અને વધારે સમજુ બંધુતરીકે તેમના પ્રત્યે વધારે

દયા, વધારે દિલસોજી અને વધારે નમ્રતા બતાવવાની આપણી અનિવાર્ય અને પવિત્ર ફરજ છે હકીકત આ પ્રમાણે હોવાથી તમે જો સમજુ માણસ હો, તો તો તમારે બીજાઓપ્રતિ તિરસ્કાર કે દ્વેષ બતાવવાને બદલે જેમ બને તેમ વધારે સહાનુભૂતિ અને પ્રેમજ દર્શાવવો જોઇએ

બીજાને ઉન્નત બનાવવામાં તમારી પોતાની પણ ઉન્નતિ સ્વાભાવિક રીતે થયાજ કરે છે. બીજાનું ભલું કરવામાં તમે તમારા હુંપણાને અને લૌકિક હિતને જેટલું ભૂલી જાઓ છો, તેટલુંજ તેનુ પરિણામ પણ વધારે આવે છે.

તમારા તરફ બીજો જેવી ખરાબ રીતે વર્તે છે, એવીજ રીતે જો તમે તેની સાથે વર્તવા તૈયાર હો તો તે ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, બીજા મનુષ્યો તમારા તરફ દ્વેષ લાવે અથવા તમને હેરાન કરે એવાં તત્ત્વો તમારામાં રહેલાં છે અને તેથી તમે તમારી હાલનીજ સ્થિતિને લાયક છો અને તેથી તેને માટે તમારે બરબડવુ જોઇએ નહિ. જો તમારામા ખરૂં જ્ઞાન હોય તો તમે બરબડો પણ નહિ.

"આપણે એકબીજાને સહાય અને આશ્વાસન આપીશું. કારણ કે માર્ગ ઘણે સ્થળે વિકટ છે, પગ ઘણી વાર થાકેલા હોય છે અને હૃદય પણ ઘણે ઠેકાણે નિરાશ બનેલા હોય છે વળી જ્યારે કોઈ મદદ કરનાર ન હોય ત્યારે બોજો ઉઠાવવો એ બહુજ મુશ્કેલ લાગે છે "

થીજ ઉદ્ભવે છે” આ નિયમ યથાર્થ સમજાયા પછી કોઇનામાં પણ દોષ, પાપ કે અયોગ્ય વર્તન આપણી નજરે પડતાં આપણને તેમ કરનાર વ્યક્તિ તરફ દયા અને દિલસોજી સિવાય કોઇ પણ લાગણી ઉપજવી જોઇએ નહિ. **દયાએ પછી પ્રેમનું રૂપ લેવું જોઇએ અને પ્રેમે પ્રકટ સેવાનું રૂપ લેવું જોઈએ છે** આપણો એ અજ્ઞાન અને નિર્બળ બંધુ ટટાર ઉભો રહેતાં શીખે અને પોતાની જાતનો સ્વામી બને, ત્યાંસુધી આપણે તેને બનતી સહાય આપવી જોઇએ. આપણો દિવ્ય માર્ગ આ પ્રકારનો છે આમ છતાં પણ મનુષ્યનો ખરો વિકાસ તો તેના પોતાના ઉપરજ આધાર રાખે છે. કેમકે જેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્યને પોતાના દિવ્ય સ્વભાવનું જ્ઞાન થતું ચાલે છે, તેટલાજ પ્રમાણમાં તે પોતાની જાતનો સ્વામી થઇ શકે છે.

આપણને આપણી દિવ્યતાનું ભાન થયુ છે, એ વાત જ્યાંસુધી આપણા જીવનવ્યવહારમા આપણે ન દર્શાવી શકીએ, ત્યાસુધી સામા મનુષ્યમા રહેલી દિવ્યતા પ્રકટ કરવામા આપણે ખરી સહાય આપી શકતા નથી. ઉપદેશથી નહિ પણ જાતિવર્તનથી, સાન્યતાથી નહિ પણ વર્તનથી અને ‘અમુક પ્રકારે જીવન ગાળવુ જોઇએ’ એવું બોલવાથી નહિ પણ તે પ્રમાણે જીવન ગાળવાથીજ આપણને આપણી દિવ્યતાનું ભાન થશે અને ત્યારેજ આપણે બીજામાં દિવ્યતા પ્રકટાવવા શકિતમાન થઇશુ કેમકે મનુષ્ય એ અનુકરણ કરનારૂ પ્રાણી છે, બીજામાં રહેલી ઉચ્ચતા સાક્ષાત જોવાથીજ તેને પોતામાં ઉચ્ચતા પ્રકટાવવાનું મન થાય છે

આપણે જેવુ વાવીએ છીએ તેવુંજ લણીએ છીએ વાવેલી વસ્તુ પોતાના જેવી બીજી અનેક વસ્તુઓને ઉત્પન્ન કરે છે આપણે જેમ બીજાને મારીને ઇજા કરી શકીએ છીએ, તેમ વિરોધી વિચારોથી પણ નુકસાન કરી શકીએ છીએ. પરંતુ આ પ્રમાણે આપણે જ્યારે પણ બીજાને નુકસાન કરીએ છીએ, ત્યારે આપણે પોતાને પણ નુકસાન અવશ્ય કરીએ છીએ સેકડો મનુષ્યોના અશુભ વિચારો પોતાતરફ આવવાને લીધે ઘણા મનુષ્યો માંદા પડ્યા છે અને કેટલાક મરણ પણ પામ્યા છે.

દ્વેષથી જેમ જગતને આપણે નરકસમાન બનાવીએ છીએ, તેમ પ્રેમથી આપણે તેને સ્વર્ગસમાન પણ બનાવી શકીએ છીએ.

આપણે આગળ વાચી ગયા કે ‘ પ્રેમવિનાનુ જીવન એ

જીવન નથી, પણ જીવતું મરણ છે.' જે જીવન સર્વ તરફ પ્રેમ બનાવે છે, તેજ જીવન પૂર્ણ છે, ભરપૂર છે અને સૌંદર્ય તથા શક્તિમા વૃદ્ધિ પામતું જાય છે આવુ ઉન્નત જીવન સર્વ કોઈને પોતાના વિશાળ પ્રેમના ક્ષેત્રમાં આકર્ષે છે અને દિનપ્રતિદિન તેનો વિસ્તાર અને કાર્યપ્રદેશ વધતા જાય છે એક મનુષ્ય જેટલા વિસ્તારમા પ્રેમ અને મૈત્રી દર્શાવી શકે છે, તેટલા પ્રમાણમા તે મહાન ગણાય છે, અને જેટલા પ્રમાણમા મનુષ્ય સંકુચિત, અભિમાની અને અતડો રહે છે, તેટલા પ્રમાણમાં તેની લઘુતા પ્રકટ થાય છે. એકાદ મૂર્ખ મનુષ્ય સર્વથી દૂર ભાગીને એકલો રહી શકે એ સહેલુ છે, પરંતુ પોતાના પ્રેમને સર્વગત બનાવવો અને સર્વને પોતાના બનાવવા, એમા મનની વિશેષ ઉદારતા અને બળ જોઈએ છીએ.

જેઓ પરનોજ વિચાર કરનાર અને પોતાનોજ લાભ તપાસનાર છે, તેઓ અતડા સ્વભાવના હોય છે અને ઉદાર સ્વભાવના નિઃસ્વાર્થી મનુષ્યો હેતાળ સ્વભાવના હોય છે સંકુચિત સ્વભાવના પુરુષો સર્વદા સ્વાર્થ માટેજ ઉત્સુક જણાય છે, ત્યારે ઉદાર સ્વભાવના મનુષ્યો પરોપકાર કરવામાજ આનંદ માને છે સંકુચિત વૃત્તિવાળો માન મેળવવા સારૂ અહીં-તહી રખડયા કરે છે. ત્યારે ઉદાર વૃત્તિવાળો એકાંતમા રહેવા છતા પણ આખા જગતને પોતા તરફ આકર્ષે છે. સ્વાર્થી મનુષ્ય પોતાની જાતનેજ ચહાય છે, ત્યારે ઉદાર મનુષ્ય આખા જગતને ચહાય છે અને આખા વિશ્વપ્રત્યેના પ્રેમમાં તેની પોતાની જાત પણ આવી જાય છે

પણુને આપણા ખરા જીવનનો અનુભવ થાય છે, એ મહાન નિયમનું આપણુને વધુને વધુ ભાન થતું ચાલે છે વળી એની સાથે આપણુને એમ પણ સમજાતું ચાલે છે કે, આપણે બીજાને માટે જે શુભ કાર્ય કરીએ છીએ, **તેની સાથે આપણું પોતાનું પણ ભલું થતુંજ ચાલે છે.** એની સાથે એ પણ સમજાતું ચાલે છે કે, **બીજાને નુકસાન કરવામાં આપણે પોતાની જાતને પણ અવશ્ય નુકસાન કરીએ છીએ** વળી આ વાત પણ અનુભવાતી ચાલે છે કે, જે મનુષ્ય સ્વાર્થી જીવન ગાળે છે, તે તો સાવ સૂકું–નિરસ જીવન ગાળે છે અને વિશાળ જીવનનો તેને ખ્યાલજ હોતો નથી બીજી તરફ જે મનુષ્ય બીજાની સેવામાં પોતાની જાતને ભૂલી જાય છે, તેનું જીવન બહુજ વિશાળ તથા ભવ્ય બનતું જાય છે અને તેથી કોઈ પણ વ્યક્તિને થતા આનંદ, સુખ કે ઉચ્ચ અનુભવનો તેને પણ લાભ મળ્યા કરે છે કારણ કે તેનુ જીવન હવે સમગ્ર જીવનના એક ભાગરૂપ બનેલું હોય છે

ખરી સેવાના સંબધમાં બીજા પણ એક–બે બોલ અત્રે જરૂરના છે. એક દિવસે કોઇ મંદિરના દરવાજા આગળ એક લંગડો બેઠો બેઠો ભીખ માગતો હતો બીજાઓની પેઠે માત્ર એકાદ દિવસ ચાલે એટલું નાણું આપીને બીજે દિવસે પાછો તે ને તે પરતંત્ર સ્થિતિમાં તેને રાખી મૂકવાને બદલે **પીટરે** તેને નીચેના શબ્દો કહીને તેની ખરી સેવા બજાવી કે "મારી પાસે રૂપું કે સોનું નથી, પણ જે કાંઇ છે, તે તને આપું છું" એમ કહીને તેણે તેનુ લંગડાપણુ દૂર કર્યું **પીટરે** આ પ્રકારની તેને મદદ કરીને તેને એવી સ્થિતિમાં મૂકયો કે જેથી તે પોતાની જાતને મદદ કરી શકે–સ્વતંત્ર રહી શકે મનુષ્ય પોતાની જાતને મદદ કરતા થાય એ પ્રકારની તેને મદદ કરવી, એજ ઉત્તમમાં ઉત્તમ માનવસેવા છે, કેમકે પૈસા વગેરેની સીધી મદદ ઘણીવાર તેને ઉલટો નિર્બળ બનાવનારી થઇ પડે છે, માટે દરેક સંયોગો વિચારીનેજ વર્તવું ઘટે છે મનુષ્યને પોતાની જાતને મદદ કરતો કરવો, તેને પોતાનાજ પગપર ઉભો રહેતો કરવો, એમાંજ તેનુ ખરૂં હિત સમજવાનુ છે

મનુષ્યને તેની પોતાની જાતનું જ્ઞાન મેળવવામાં સહાય આપવી અને તેમાં પણ તેનાથી અજાણી રહેલી તેની પોતાની શક્તિઓની તેને માહિતી આપવી, એના જેવો માનવસેવાનો બીજો ઉત્તમ માર્ગ નથી

'પરમાત્મતત્ત્વ સાથે તેનુ પોતાનુ ઐકય છે' એ સત્યની ખાત્રી કરી આપવાથી તે પરમાત્મતત્ત્વ તરફ પોતાનાં હૃદયરૂપી દ્વાર ખુલ્લાં મૂકતાં શીખશે, કે જે રસ્તે ઈશ્વરી શક્તિઓ તેના તન-મનમાં પ્રવેશી શકે

આપણા અનેક સામાજિક પ્રશ્નોનું હજીસુધી નિરાકરણ આવતું નથી, પણ જો આ મહાન સત્યોને લોકો વિશેષ વિશેષ જાણતા જાય અને અમલમા મૂકતા જાય તો સહેલાઇથી એ સામાજિક પ્રશ્નોનો નિવેડો આવી શકે અને આ પૃથ્વી સ્વર્ગસમાન થઇ શકે.

પ્રકરણ ૫ મું

જ્ઞાન અને પ્રતિભા

પરમાત્મા અનુપમ સુખ અને જ્ઞાનના અખૂટ ભંડારરૂપ હોવાથી જેટલા પ્રમાણમા આપણે તેની સાથેનું આપણુ ઐકય ચિતવીએ છીએ અને અનુભવીએ છીએ, તેટલા પ્રમાણમાં આપણા અંતઃકરણમાં પણ તે જ્ઞાન અને સુખનો પ્રવાહ વહેવા લાગે છે, અને આપણે વિશ્વના મૂળસ્વરૂપ તે પરમાત્મતત્ત્વ તરફ સત્વર જઇ શકીએ છીએ અને પરિણામે મનુષ્યજાતિના મોટા ભાગને જે પરમાત્મતત્ત્વ રહસ્યરૂપ લાગે છે, તેનો આપણે સાક્ષાત્કાર કરી શકીએ છીએ. એ અનુભવસિદ્ધ જ્ઞાન અને અલૌકિક પ્રતિભાની પ્રાપ્તિ કરવા માટે તે દિવ્ય પરમાત્મતત્ત્વમાં આપણી પૂર્ણ શ્રદ્ધા હોવી જોઇએ, અને માત્ર પુસ્તકો કે મનુષ્યોપરજ આધાર નહિ રાખતા પોતાના અંતર તરફ વળવું જોઇએ, કે જ્યાં તે જ્ઞાનસ્વરૂપ પરમાત્મા વિશેષભાવે વિરાજમાન છે આવા મનુષ્યને કાંઇ શંકા ઉપજે તો તે વિષે પણ તેણે તે અંતર્યામી પરમાત્માનેજ પૂછવું જોઇએ. કારણ કે પ્રભુ કહે છે કે 'તેઓ પૂછી રહે તે પહેલાજ હુ જવાબ આપીશ'

આ પ્રમાણે જ્યારે જ્ઞાનના એ અનંત મૂળ તરફ આપણે વળીએ છીએ, ત્યારે આપણે અમુક વ્યક્તિ કે સંસ્થા કે પુસ્તકોના ગુલામ રહેતા નથી અલબત્ત, એ બાહ્ય પદાર્થોદ્વારા આવતો સત્યનો પ્રકાશ ઝીલવાને આપણે આપણા કાન ઉઘાડા રાખવા ખરા, પરંતુ

એ સર્વને જ્ઞાનના મૂળરૂપે નહિ ગણતાં સાધનરૂપેજ ગણવાં જોઇએ. વસ્તુનું સ્થળ, મહત્તા અને મેળવવાનો વિધિ બાહ્ય સાધનોદ્વારા જાણી શકાશે, પણ મેળવવાની વસ્તુ તો ખુદ આપણા અંતરમાંજ રહેલી છે.

"સત્ય આપણા અંતરમાંજ રહેલું છે બહારથી આવતું નથી એકેએક પ્રાણી-પદાર્થમાં એક છુપું મધ્યબિંદુ રહેલું છે, જ્યાં સત્ય તેના પૂર્ણસ્વરૂપમાં વસે છે."

એક ગંભીર અને સત્ય શિક્ષણ એ છે કે "**તારી જાતપ્રત્યે તું સાચો રહેજે**" યાને 'તારા અંતઃકરણને કદી ઠગતો નહિ' કારણ કે તે અંતઃકરણદ્વારાજ ઇશ્વરી અવાજ તને સંભળાઇ શકે તેમ છે. એ અંતઃકરણજ આપણને અને જગતમાંના પ્રત્યેક પ્રાણીને પ્રકાશ આપનારો આંતર-દીપક છે, આંતર-પ્રતિભા છે, આત્માનો પવિત્ર અવાજ છે અને પ્રભુનો પરમ હિતકર આદેશ છે. જો તું તે આદેશ અને અવાજપ્રત્યે અભિમુખ અને શ્રદ્ધાવાન રહીશ તો તે નિરંતર તને ઉપદેશ આપ્યા કરશે કે "સીધો માર્ગ આ રહ્યો આ પ્રમાણે ચાલ્યા કર."

દરેક ધર્મના ગ્રંથોમાં જણાવેલું છે કે, અમુક અમુક જિજ્ઞાસુઓને અને પવિત્ર મનુષ્યોને કેટલોક અનુભવ મળ્યા પછીજ તેમના અંતરમાં એ 'ધીમો અને શાંત' આંતરનાદ સંભળાતો. આ અવાજ તેમના અંતઃકરણનો લાગે છે, પણ ખરૂં જોતાં અંતઃકરણ મારફતે પ્રભુજ તેમને એ ઉપદેશ આપતો હોય છે જો આપણે પણ એ 'ધીમા અને શાંત' અવાજને અનુસરીને આપણું જીવન ગાળીશું, તો તે આપણને વધારે સ્પષ્ટતાથી સંભળાવા લાગશે, અને સાથે ચાલનારા બાહોશ ભોમિયાની પેઠે આપણને સીધે માર્ગે દોરવશે. આ પ્રમાણે બનવામાં મોટામાં મોટી અડચણ એજ હોય છે કે, આપણે તે અવાજને સાંભળતા નથી યા સાંભળવા માગતા નથી, અથવા સાંભળીએ છીએ તો તેને અનુસરતા નથી આ પ્રમાણે આપણા પોતાનાજ ઘરમાં ફાટફૂટ છે. આપણે ઘડીકમાં આ બાજુ તો ઘડીકમાં બીજી બાજુ ખેંચાઇએ છીએ, તેથીજ કોઈ પણ બાબતમાં સફળ થઇ શકતા નથી, અને मगजात्मा त्रिनश्यति ની પેઠે આપણી અવદશા થાય છે

મારો એક મિત્ર આ આંતરિક અવાજને યથાર્થ સાંભળે છે, તદ્દતજ તે અવાજના સૂચન પ્રમાણે વર્તે છે એ અવાજ પણ તેને

એવી રીતે દોરવે છે કે તેને હાથે યોગ્ય વખતે, યોગ્ય રીતે અને યોગ્યજ કામ થાય છે અને કદાપિ તે સંશયદશામા હોતો નથી

પણ આ સ્થળે કોઇ શકા કરે કે "અતપ્રેરણા પ્રમાણે-અતરના અવાજ પ્રમાણે ચાલવું, એ કોઇ વખતે નુકસાનકર્તા પણ ન નિવડે? ધારો કે, એ અતરનો અવાજ આપણને કોઇનુ નુકસાન કરવા સૂચવે તો?"

આ શંકાનો એજ ઉત્તર આપી શકાય કે, આવો ભય રાખવાનુ કશુજ કારણ નથી કારણ કે અતકરણદ્વારા બોલતો પ્રભુનો અવાજ-કોઇનુ પણ નુકસાન કરવા તરફ અથવા તો સત્ય અને ન્યાયના ઉચ્ચ ધોરણ વિરુદ્ધ કોઇને દોરવતોજ નથી છતા જો કોઇ વાર તમને એવોજ વિચાર આવે, તો નક્કી સમજજો કે, તે અતર્યામી પરમાત્માનો અવાજ નથી, પણ તમારા હલકા સ્વભાવ તરફનુ સૂચન છે

મનુષ્યને જ્યારે પોતાના વ્યક્તિત્વનુ ખરૂ ભાન થાય છે, ત્યારેજ તેનામા ખરૂ જ્ઞાન અને આતર્પ્રેરણા જાગ્રત થાય છે, અને જ્યારે તેને અનંત ચૈતન્ય સાથેના પોતાના ઐક્યનું ભાન થાય છે, ત્યારેજ તેને આત્મચૈતન્યનુ ભાન થાય છે, અને જે છુપાં રહસ્યો પ્રથમ નથી સમજાયા હોતા તે આવુ ભાન થતા ખુલ્લા થઇ જાય છે. અંતરમાથી શક્તિઓ પ્રકટ કરવાનો આજ માર્ગ છે, ખરેખરી કેળવણીનો આજ પ્રકાર છે.

અનત ચૈતન્યસ્વરૂપ પરમાત્માનો અવાજ સાભળવાને જો આપણે હૃદયનાં દ્વાર ખુલ્લા રાખીશુ તો જાણવાયોગ્ય સર્વ બાબતો આપણને સ્પષ્ટ થતી ચાલશે, અને આપણા પોતાના સ્વરૂપ ઉપરાત વસ્તુમાત્રનુ ખરૂ સ્વરૂપ આપણે પીછાણી શકીશું.

કુદરતમા કાઇ નવા તારાઓ, નવીન નિયમો કે નવીન શક્તિઓ ઉત્પન્ન થતી નથી, પરતુ અનત જ્ઞાનમય પરમાત્મા તરફ આપણા હૃદયના દ્વાર ખુલ્લા રાખવાને લીધે પ્રથમ નહિ જણાયેલા તારાઓ, નિયમો અને શકિતઓના અસ્તિત્વનુ જ્ઞાનજ મેળવી શકીએ છીએ. એક રીતે આ પ્રમાણે મેળવેલું જ્ઞાન આપણે માટે નવુ પણ કહી શકાય કેમકે પરમાત્મતત્ત્વ સાથેનું તેમજ વસ્તુમાત્ર સાથેનુ આપણુ ઐક્ય પ્રથમથીજ હોવા છતા આપણે માટે તો એ બાબતની માહિતી નવીજ હોય છે આ પ્રકારનુ યથાર્થ જ્ઞાન થયા પછી આપણને જગતની પળે પળે બદલાતી વસ્તુસ્થિતિઓપર

તે દરિયાઇ વહાણોને તો કદી પણ ઉપયોગી થઇ શકશે નહિ. કારણ કે આવડો મોટો દરિયો ઓળંગવા જેટલી વરાળ પેદા કરવા સારૂ જોઇતા પુષ્કળ કોલસા વહાણમાં રાખી શકાવા અશકય છે. પરંતુ આશ્ચર્યકારક તો એ છે કે, જે આગબોટ ઇંગ્લાંડથી અમેરિકા પ્રથમ ગઇ, તેજ આગબોટમાં તે ચોપાનીઆની પ્રથમ આવૃત્તિ પણ હતી! કેવું આશ્ચર્ય! પરંતુ જાણી જોઇને સત્યની સામે પોતાનાં હૃદયદ્વાર બંધ કરનારા મનુષ્યો તો વળી એથીએ વધુ આશ્ચર્યકારક હોય છે.

'સત્ય' કાંઇ અમુક રૂઢ પ્રણાલિકાઓ અથવા લોકપ્રિય વિચારકો તરફથી આવતું નથી, તેમજ તે રૂઢ થયેલા વિચારો અને માન્યતાઓને બંધબેસતું આવે એવું પણ હોતું નથી એટલુંજ નહિ પણ ઘણી વાર તો તે તેનાથી ઉલટુંજ હોય છે. આથી અહીં એક વસ્તુ યાદ કરવા જેવી છે કે:—

"તમારા અંતકરણરૂપી ગૃહમાં સુદિશા તરફની બધીજ બારીઓ ઉઘાડી રાખો, કે જેથી વિશ્વની સઘળી ભવ્યતાઓ તેમાં પ્રવેશી શકીને તેને સુંદર બનાવે જેઓ માત્ર એકાદ મતપંથ જોગી નાનકડીજ બારી ખુલ્લી રાખે છે, તે તો દશે દિશાઓ તરફનાં– અસંખ્ય ઉમદા કિરણોથી અને સુખદાયક શાંત લહરિઓથી બે નશીબજ રહે છે માટે વહેમના અને એકદેશીપણાના પડદાઓને ચીરી નાખો સત્ય આવી શકે એટલી વિશાળ અને સ્વર્ગ જેટલી ઉંચી બારીઓ પણ તમારા અંતકરણને છેજ. માટે તેને પૂરેપૂરી ખોલી નાખીને તેનાદ્વારા તે દિવ્ય હવા અને પ્રકાશને છુટથી આવવા દો, તારાઓનુ અલૌકિક ગીત અને કુદરતનો મધુર અવાજ શ્રવણ કરવાને તમારા અંતકરણને કેળવો, એટલે પછી જેવી રીતે સૂર્યમુખી પુષ્પ સૂર્યસન્મુખજ વળે છે, તેમ તમારૂ હૃદય પણ સત્ય અને ભલાઈ તરફજ વળી જશે. અને શાંતિથી છવાયલાં બ્રહ્મગિરિના શિખરોએ પહોચવામાં તમને મદદ કરવાને માટે હજારો અદશ્ય સત્વો પોતાના હાથ નીચા લંબાવશે, તેમજ કુદરતની સર્વ શક્તિઓ તમારા પ્રયત્ન અને બળને અધિક બલિષ્ઠ બનાવશે માટે હે સજ્જન! તમે અર્ધસત્યોનો ત્યાગ કરી દઇ અખિલ સત્યનો સ્વીકાર કરવામા જરા પણ ભય કે સંકોચ ગણો નહિ"

અભિમાન. અગાઉથી બાંધી રાખેલા વિચારો અથવા ખોટી માન્યતાઓ વગેરેમાના કોઇ પણ કારણને લીધે જયારે મનુષ્ય

સત્યની સામે પોતાના હૃદયનાં દ્વાર બંધ કરે છે; ત્યારે વિશ્વ-વ્યાપક નિયમ પ્રમાણે તે વ્યક્તિ તરફ 'સંપૂર્ણ સત્ય' ત્યાં આગળ આવી શકતું નથી જ્યાંથી પણ સત્ય આવે ત્યાંથી તેનો સ્વીકાર કરવા માટે જે મનુષ્ય પોતાના હૃદયનાં દ્વાર પૂરેપૂરાં ખુલ્લાં રાખે છે, તેનાજ તરફ તે મહાન નિયમ પ્રમાણે સર્વ સ્થળેથી અને સર્વ દિશાઓમાંથી સત્ય વહેવા લાગે છે અને તેને પરિણામે તે મનુષ્ય પોતે પણ પૂરો સ્વતંત્ર બને છે કારણ કે **સત્યજ એવી અલૌકિક વસ્તુ છે કે સર્વ પ્રકારે આપણને સ્વતંત્ર બનાવે છે.** આથી ઉલટા પ્રકારવાળો પ્રથમ વર્ણવેલો મનુષ્ય તો બિચારો બંધનમાંજ પડયો રહે છે, કારણ કે તેણે સત્યને આમંત્રણ પણ આપ્યું નથી; અને માર્ગ પણ આપ્યો નથી **જ્યાં સત્યની ઈચ્છા અને સ્વીકાર માનપૂર્વક થતાં નથી, ત્યાં તે પણ જતું નથી.**

જ્યાં સત્યને માન અને સ્થાન મળતું નથી, ત્યાં સત્યની સાથે રહેલા આશીર્વાદો–અનેકવિધ લાભો પણ આવી શકતા નથી. ઉલટું તેને ઠેકાણે શારીરિક, માનસિક અને આત્મિક જડતા, રોગ અને જન્મ–મરણજ રહ્યા કરે છે કોઇ મનુષ્ય સ્વતંત્રપણે અને કશા પણ બંધનવિના સત્યને શોધતો હોય તેને જો કોઇ અટકાવે તો તેવો માણસ ચોર અને લૂંટારા કરતાં પણ વધારે અધમ અને ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. કારણ કે તે બીજા મનુષ્યની ઉન્નતિમાં વિઘ્ન નાખીને તેને મોટું નુકસાન કરે છે

પ્રભુનું સત્ય એટલું તો વિશાળ, મહાન અને ભવ્ય છે, કે કોઇ પણ ધર્મ કે વ્યક્તિ તેનો એકહથ્થુ ઇજારો લઇ શકે નહિ જગતમાં ધર્મોપદેશક અનેક મળી આવશે, પરંતુ ખરો ઉપદેશક 'બીજાઓએ અમુકજ માનવુ જોઇએ' એવો આગ્રહ કદી પણ કરશે નહિ ખરો શિક્ષક તો શિષ્યને તેના પોતાના સબંધી તેમજ તેની આંતરશક્તિઓસંબંધી ખરા જ્ઞાનસુધી લાવી મૂકે છે, કે જેથી તે શિષ્ય સત્યનુ ખરૂ સ્વરૂપ પોતાની મેળેજ આગળ વધીને અનુભવી શકે

એકદેશી શિક્ષકોમા સ્વાર્થ, અહંકારવૃત્તિ અથવા ઐહિક લાભની તૃષ્ણા રહેલી હોય છે અને તેથી તે સંપૂર્ણ સત્ય પોતા સિવાય બીજા કોઇ પાસે નથી એવો ખોટો દાવો ગણવાવાળો ધર્માંધ, મૂર્ખ અથવા કપટી માણસ હોય છે

એક દેડકો એક કવામા રહેતો હતો અને એ કવાની બહાર

તે કોઈવાર નીકળ્યોજ ન હતો. એક દિવસ સમુદ્રમાં રહેનાર દેડકો એ કૂવામાં આવ્યો. કૂવાવાળા દેડકાએ તેને પૂછ્યું કે "તમે કોણ છો ? અને ક્યા રહો છો ?" તેણે કહ્યુ કે "હું અમુક જાતિનો દેડકો છું અને સમુદ્રમા રહું છુ."

"સમુદ્ર ! સમુદ્ર એટલે શું ? તે ક્યાં છે ?"

"સમુદ્ર એટલે પાણીનો અગાધ જથ્થો અને તે અહીંથી દૂર પણ નથી."

"તમારો સમુદ્ર કેવડોક મોટો છે ?"

"આહા ! બહુજ મોટો !"

પાસે પડેલો પથ્થર બતાવીને પૂછ્યું કે "શુ આના જેવડો ?"

"અરે એનાથી તો ઘણોજ મોટો"

જે પાટીઆ ઉપર તે બન્ને ઉભા હતા તે પાટીયું બતાવીને પૂછ્યુ કે "શુ આના જેવડો ?"

"અરે એ ક્યાને તે ક્યા ? એ તો ઘણોજ મોટો."

"ત્યારે એનાથી તે વળી કેવડોક મોટો હોય ?"

"ભાઇ ! જે સમુદ્રમા હુ રહુ છુ તે તો તારા આ આખા કૂવા કરતાં પણ ઘણો વધારે મોટો છે, તારા કૂવા જેવડા લાખો કૂવા તેમાથી ભરી લીધા હોય તોપણ તે સમુદ્ર જરાય ઉણો થાય તેમ નથી."

"ઢોંગ ! ઢોંગ ! તુ કોઇ બડો કપટી અને જૂઠો જણાય છે ! મારા કૂવામાથી ચાલ્યો જા, જા ચાલ્યો જા તારા જેવા ગપ્પીદાસનુ મારે કામ નથી"

શાસ્ત્રો કહે છે કે "તમે સત્યને જાણશો કે તરતજ તે સત્ય તમને સ્વતંત્ર બનાવશે" જો સત્ય સામે તમારા હૃદયદ્વાર બંધ રાખશો–તમારા માની લીધેલા સંકુચિત વિચારોને પકડી રાખશો તો તે વિચારો તમને મૂર્ખ અને અવિચારી બનાવશે બુદ્ધિના વિષયો ભણીને ગર્વિષ્ઠ થયેલા ઘણા મનુષ્યોને ઉપલું કથન લાગુ પડે તેમ છે ગાંડપણ અથવા મૂર્ખતા એટલે માનસિક વિકાસનું અટકવું તે. ગમે તે કારણસર જે મનુષ્યો સત્યની સામે–એટલે ખરૂ કહીએ તો પોતાના વિકાસની સામે–પોતાના હૃદયનાં દ્વાર બંધ કરી બેસે છે, તેઓને ગાંડાના નામથી નથી બોલાવવામાં આવતા, તોપણ વસ્તુત તેઓ ગાંડાજ છે અમુક વ્યક્તિ, અમુક પુસ્તક કે અમુક સંસ્થા તરફથી અમુક વાત જણાવવામા આવે છે તેટલાજ માટે તે ખરી હોવી જોઇએ, એમ જે કોઈ વગર વિચારેજ

માની બેસે છે, તેનો માનસિક વિકાસ અટકીજ પડે છે.

જે મનુષ્યો આંતરિક પ્રકાશને અગત્યનો સમજી તેને વધારવાનો શ્રમ લેવાને બદલે બાહ્યસાધનો ને બાહ્યાચારોમાંજ વખત ગાળ્યા કરે છે, તેઓની પણ ઉપર પ્રમાણેજ સ્થિતિ થાય છે. માટે નિર્ભય અને દૃઢવ્રતધારી વૉલ્ટ વિટમેનની સાથે આપણે પણ એમજ કહેવું જોઇએ કે—

“ આજ પળથી હરેક પ્રકારની મર્યાદા અને બંધનોથી મારા અંતરાત્માને સ્વતંત્ર માનુ છું. મારી ઇચ્છા પ્રમાણેજ હું ચાલીશ. કેમકે મારી જાતનો હુંજ સર્વથા અને સંપૂર્ણ સ્વામી છુ .બીજાઓના કથનનો વિચાર કરીશ અને યોગ્ય લાગતાં ગ્રહણ પણ કરીશ. પરંતુ એમ કરીને કોઇનો તાબેદાર નહિ રહું પણ મને મર્યાદામા રાખનારી સર્વ હદો અને મર્યાદાઓથી હું સાવ છૂટો થઇશ ”

‘ઈશ્વરનુ અમર્યાદિત સત્ય સર્વને માટે એકસરખુ ખુલ્લું છે’ એ વિચારથી આપણને અતિશય આનંદ થવો જોઇએ કેમકે **જેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્ય સત્યને શોધે છે અને તેને મેળવવા માટે હૃદયનું દ્વાર ખુલ્લું રાખે છે, તેટલા પ્રમાણમાં સત્ય પણ તેના હૃદયમાં અવશ્ય સ્થાન લે છે.**

જગતમાં જે કાંઇ આપણે માટે જાણવા યોગ્ય છે તે સર્વ, એ સત્યને–એ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવાનો નિયમ જાણવાથી અને તેને વિવેકપૂર્વક અમલમાં મૂકવાથી–અવશ્ય જાણી શકાય છે અને પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. જો **એ જ્ઞાનને ગ્રહણ કરતાં આવડે તો પછી જગતમાંની સર્વ વસ્તુઓ આપણી પોતાનીજ છે, એમ નક્કી સમજવું.**

આપણા અંતરમાં એક એવું મધ્યબિંદુ રહેલું છે, કે જેનામાં આપણે માટે લાયક થઇ પડે તેવી કોઈપણ વસ્તુ-સ્થિતિને પોતા તરફ ખેંચવાનું અગાધ સામર્થ્ય રહેલું છે.

આપણા જીવનમા જ્યારે પણ એવા પ્રસંગો આવે કે જે વખતે શું કરવું અથવા કયો માર્ગ સ્વીકારવો એ આપણને ન સમજાય, ત્યારે નક્કી સમજવું કે, તેમા દોષ આપણો પોતાનોજ છે.

જો દોષનુ મૂળ આપણામાજ રહેલુ હોય તો તેનો પ્રતીકાર પણ આપણામાંથીજ જડી આવશે જો આપણે નિરંતર જાગ્રત રહીએ અને આપણી અંદર રહેલા પ્રકાશ અને શક્તિઓનુ જો આપણને ભાન રહ્યા કરે, તો અમુક સમયે શુ કરવું એવા સંશયનો

પ્રસંગજ આવે નહિ કેમકે અંતરાત્માનુ તેજ સર્વદા પ્રકાશી રહેલું છે અને કોઇ પણ વસ્તુને આપણી અને તે પ્રકાશની વચ્ચે આડી ન આવવા દઈએ તોજ આપણે આપણુ ખરૂં કર્તવ્ય બજાવ્યું છે, એમ સમજવું.

એક મહાન પુરુષ કે જેણે આંતરપ્રકાશ મેળવ્યો છે અને અમુક પ્રસંગે શુ કરવું અને કેમ કરવું, એવો સંશય ઉઠવાનો જેને પ્રસંગજ નથી; તે આ સંબંધમાં જણાવે છે કે "અમુક બાબતમા કયો માર્ગ લેવો એવી જ્યારે તમને શંકા થાય અને માર્ગસૂચક બાહ્યસાધનોનો આશ્રય લેવાથી પણ માર્ગ જડે નહિ, ત્યારે એ બાબત વિષે "તમારા આંતરચક્ષુને જોવા દેજો અને આંતરશ્રવણેંદ્રિયને સાભળવા દેજો" આ સાદી, સ્વાભાવિક અને સુદર ક્રિયા કાઇ પણ શંકા, તર્ક અથવા પ્રશ્નોસિવાય અસ્ખલિતપણે થવા દેજો સઘળા વિકટ પ્રસંગે અને અસાધારણ ગુંચવણના સમયે આપણે આ એક સાદી સૂચનાને લક્ષ્યમાં રાખવી જોઇએ કે "તારા ઓરડામાં દાખલ થા અને દ્વાર બંધ કર" શુ આનો અર્થ એવો થાય છે કે, આપણે આપણા એક ખાનગી ઓરડામાં પેસીને અંદરથી તેને તાળુ દેવું ? જો અર્થ એવોજ થતો હોય તો સર્વ મનુષ્યો આ શિક્ષણને અમલમા મૂકી શકે નહિ કેમકે પૃથ્વીપર કે દરિયાપર કે પર્વતપર તે શી રીતે અમલમાં મૂકી શકાય ? અને આ ધાર્મિક શિક્ષણ તો સર્વને માટે, સર્વકાળને માટે અને સર્વ સંયોગોમાં અમલમાં મૂકવા માટે છે.

એક અંતઃસ્ફુરણવાળો મનુષ્ય હતો. તેનુ કામ કરવાનું મેજ જે હૉલમાં પડ્યું રહેતું, ત્યાં ઘણા સદ્‌ગૃહસ્થો પોતાનુ વ્યાપારસંબધી કામકાજ કરતા હતા અને મોટા સાદે વાતો પણ કરતા; પરંતુ તેની આસપાસ થતા અવાજોથી આ મનુષ્ય જરા પણ સંક્ષોભ પામતો નહિ. પોતાને કોઇ પ્રશ્ન ગહન લાગે, તે સમયે તે પ્રશ્નનો ઉકેલ લાવવાને આ આત્મશ્રદ્ધાવાળો મનુષ્ય તરતજ પોતાની આસપાસ માનસિક પડદો એવી રીતે નાખી શકતો હતો, કે જાણે તે એકાંતમા જંગલમાજ બેઠો હોય ! તે મૌન અને શાંત દશામાં પોતાના પ્રશ્નસિવાય કાંઇ પણ જોતો કે સાંભળતો નહિ, અને જ્યાસુધી તે પ્રશ્નનો પ્રત્યુત્તર તેના અંતરમાથી ન સ્ફૂરે, ત્યાસુધી તેની તેજ સ્થિતિમાં બેસી રહેતો હતો. આને પરિણામે પોતાને મળતા જવાબમા તે મનુષ્ય કદી પણ છેતરાતો ન હતો.

અંતરમાં સત્યનું દર્શન થાય તોજ હૃદયની ભૂખ ભાગે છે. કેમકે સત્યનું દર્શન થવું એ જંગલમાં અમૃતની વૃષ્ટિ થવાસમાન છે. અંતઃસ્ફુરણવાળા મનુષ્યને પોતાને જોઈતું આધ્યાત્મિક ભોજન દરરોજ એ સ્ફુરણદ્વારા મળી આવે છે, પણ આ અંતઃસ્ફુરણનો અમલ–અનુસરણ સત્વર થવું જોઈએ. એમાં વિલંબ થવાથી વચ્ચે પડદો આવી જાય છે અને જો મનુષ્ય તે અંતઃસ્ફુરણ પ્રમાણે ચાલવામાં વધારે ને વધારે વિલંબ કરતો ચાલે તો એવો પણ સમય આવે કે જ્યારે તેના મનમાં ખોટી ભ્રમણાઓ ઉદ્ભવીને અંતઃસ્ફુરણની સાથે હલકી વાસનાઓ પણ ભેળવી દે.

આ બાબતમાં આ સર્વમાન્ય નિયમ પણ સ્વીકારવો જોઈએ કે, **સત્યને જાણવાસાટે સત્યસિવાયની અન્ય સર્વ ઈચ્છાઓને દૂર કરો અને નિસંશય સત્ય જણાયું કે તરતજ તે પ્રમાણે ચાલવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરો** સત્યના જિજ્ઞાસુએ સત્યપ્રત્યેજ અનન્ય પ્રેમ રાખી તે સિવાયની બીજી કોઈ પણ ઇચ્છાને સ્થાન આપવું જોઈએ નહિ. જો આ પ્રમાણે યથાર્થ ચાલશો તો તમારો માર્ગ સ્વર્ગીય સત્યથી પ્રકાશિત થશે આ પ્રમાણે તમારા અંતરમાં એ સ્વર્ગીય સત્ય પ્રકટયું, એટલે પછી બહાર તમારા આચરણમાં પણ એ સ્વર્ગીય પ્રકાશ તમને સત્યનેજ માર્ગે દોરવશે. "અંદરના ઓરડામા જવું" એનો અર્થ ઉપર કહ્યો તેજ છે. આનુંજ નામ સત્યજ્ઞાન, આનુજ નામ સ્વર્ગનો પ્રકાશ અને આનુંજ નામ આત્માનો અવાજ સાંભળવો છે મનુષ્યનુ અંતઃકરણ સ્વભાવથીજ એવુ સ્વચ્છ અને દિવ્ય છે કે જેટલા પ્રમાણમા તેની ઉપરનો મેલ દૂર કરીને પરમાત્માના તેજને ગ્રહણ કરવાને લાયક બનાવીએ તેટલા પ્રમાણમાં તેનાદ્વારા પ્રત્યેક વસ્તુ અને રહસ્ય જાણી શકાય છે. કારણ કે જ્યારે આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિ ખીલે છે, ત્યારે સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ–બને પ્રકારની ઇંદ્રિયોની શક્તિઓને અને મર્યાદાઓને તે ઓળગી જાય છે હકીકત આવી હોવાથી જેટલા પ્રમાણમા મનુષ્ય એ આતરિક સ્વચ્છતાથી અને દિવ્ય પ્રકાશથી દૂર રહે છે, તેટલા પ્રમાણમા એ દિવ્ય દૃષ્ટિ, દિવ્ય આચરણ અને અલૌકિક રહસ્યો પણ તેનાથી દૂરજ રહે છે.

જેટલા પ્રમાણમા આપણે ઇંદ્રિયો અને બુદ્ધિની મર્યાદાને ઓળગી જઈએ છીએ અને પરમાત્માનો પ્રકાશ પામતા ચાલીએ છીએ, તેમ તેમ આપણને તે અંતર્યામીનો અવાજ વધારે સંભળાવા

લાગે છે, અને જો આપણે તે અવાજ પ્રમાણે વર્ત્યા જઈએ છીએ તો તે અવાજ પણ નિરંતર આપણને ખરોજ માર્ગ દર્શાવ્યે જાય છે જે કોઇ આ પ્રમાણે ઉત્તમ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરીને તેને આચરણ-અનુભવમાં ઉતારશે, તે મનુષ્ય મરણ પછીજ સ્વર્ગે જશે એમ નથી, પરંતુ અત્યારે, કાલે અને સદાકાળ તે સ્વર્ગમાંજ રહે છે.

આવી સ્વર્ગીય સ્થિતિ સર્વને માટે અને સદાને માટે ખુલ્લી છે જ્યારે પણ આપણે સત્ય માર્ગે વળીએ છીએ, ત્યારે આ સ્થિતિ પણ-જેવી રીતે પવન વાય છે અને પુષ્પ ખીલે છે, તેવી રીતે-આપણા તરફ આવી પહોંચે છે

હા, એ વસ્તુસ્થિતિ કાંઈ ધનથી ખરીદાતી નથી કે તેની અમુક સ્થૂલ કિંમત નથી તે તો એક એવી દશા છે, કે જેનો સાક્ષાત્કાર ધનિક તેમજ દરિદ્રી, સેવક તેમજ શેઠ અને રાજા તેમજ રંક સર્વ કોઇ કરી શકે છે, કેમકે પ્રત્યેક મનુષ્ય તેનો એકસરખો અને હક્કદાર વારસ છે. જો એકાદ નિર્ધનને પણ તે સ્થિતિનો અનુભવ થાય તો તે એક રાજા કરતાં પણ વધારે ભવ્ય સ્થિતિમાં રહી શકે, અને વધારે ઉમદા જીવન ગાળી શકે.

જો તમારે પણ એ ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ, પૂર્ણમાં પૂર્ણ અને વિશાળમાં વિશાળ જીવન અનુભવવું હોય તો 'દિવ્ય પરમાત્મચૈતન્યથી તમારૂં આત્મચૈતન્ય ભિન્ન છે' એ ભૂલભરેલા-અસત્ય ખ્યાલને તુરતજ દૂર કરો અને તેની સાથે તમારો અભેદ-એકતા હોવાના વિચારને કાયમ કરો. જેટલા વધુ પ્રમાણમાં તમે તે વિચારને વળગી રહેશો, તેટલા વધુ પ્રમાણમાં તમને પણ તેનો વિશેષ ને વિશેષ પરિચય થતો ચાલશે, અને જેમ જેમ એને અનુસરતું જીવન તમે ગાળતા ચાલશો, તેમ તેમ સર્વ હિતકારી વસ્તુઓ તમારા તરફ આકર્પાઇ આવશે, અને તમને જે કાંઈ કામ કરવાનુ પ્રાપ્ત થશે તે કોઇ પણ જાતના ભય કે સંકોચ સિવાય કરી શકશો અને આવતી કાલનો વિચાર આજ નહિ કરતાં કાલપરજ કરવાનુ રાખશો. કારણ કે તમને પૂરેપૂરી ખાત્રી થયેલી હોય છે કે, આવતી કાલનો શારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક ખોરાક તમને આવતી કાલે મળી આવશેજ, અને તેથી **આવતી કાલ ન આવે ત્યાંસુધી તેની તમારે કશીજ કાળજી કરવાની જરૂર નથી.**

જો મનુષ્ય ઉપલા સત્ય સિદ્ધાતમા સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખે છે. તો તે સિદ્ધાત પણ તેને કદાપિ દગો દેતો નથી. મનુષ્યો અનિ-

શ્ચિત–ડગમગતી–શ્રદ્ધા રાખે છે તેથીજ પરિણામ પણ અનિશ્ચિત અને અસંતોષકારક આવે છે પરમાત્મા કરતાં વધારે સત્ય, વધારે ઉત્તમ અને વધારે વિશ્વાસપાત્ર વસ્તુ આ સમગ્ર સંસારમાં બીજી કોઇ પણ નથી જે સર્વભાવે તેને શરણે જાય છે. તેને તે દગો દે એવી તો કલ્પના પણ કેમજ લવાય? કેમકે તે તો ઉલટો તેને પોતાનું સર્વસ્વ સોંપવાને અને પોતાની બરાબરનો બનાવવાને સદા આતુર હોય છે માટે ગમે તે કામ કરતાં, ગમે તે સ્થિતિમા. દિવસે કે રાત્રે અને સૂતાં કે જાગતાં મનુષ્યે પોતાની અને પરમાત્માની વચ્ચે રહેલા અભેદભાવને યાદ રાખીને તેનેજ અનુસરતું જીવન ગાળવું ઉચિત છે. જીવનનુ ઉડામાં ઉંડુ રહસ્ય અને તેમાં બોધ એમાંજ રહેલું છે. માત્ર જાગ્રતમાંજ એનો અભ્યાસ થઇ શકે છે એમ નથી ઉંઘતાં પણ થઇ શકે માટે ઉંઘના સંબંધમાં પણ આપણે આ સ્થળે કેટલીક બાબતો વિચારીશું, કે જેથી તે સ્થિતિમાં પણ આપણે બોધ અને પ્રકાશ મેળવી શકીએ

થતું ચાલે છે. આ પ્રમાણે મનને પોતામાંથી તેમજ જે ઉચ્ચ તત્ત્વોની સાથે તે સંબંધમાં આવે છે તેમાંથી અલૌકિક આનંદ મળવા માંડે છે અને ખાવા–પીવાની તથા દરેક પ્રકારના ઉપભોગની આસક્તિ ઓછી થતી ચાલે છે. તથા અત્યારસુધી જે હલકી જાતનાં. અપચો કરે તેવાં ખાનપાનો તથા માંસ–મદિરા વગેરે વિકારોને ઉત્તેજિત કરે તેવા પદાર્થોનો ઉપયોગ થયા કરતો હોય તેની તેની રુચિ ઓછી થતી ચાલીને તેને બદલે તે શરીરને જરૂર જોગુંજ પોષણ આપનારો, મગજને શાંત રાખનારો સાત્વિક ખોરાક ખાવાને તે ટેવાય છે. આ પ્રમાણે તેનું શરીર વધારે સાત્વિક, સૂક્ષ્મ અને સારા પરમાણુઓવાળું બનવાથી શરીરને ઘસારો ઓછો પહોચે છે અને જે કાઈ પહોચે છે તે ત્વરાથી પૂરાઇ જઇને શરીર બહુ નિયમિત અને સમતોલ સ્થિતિમાં રહે છે. શરીરની આવી સ્થિતિ થવાથી તેને નિદ્રાની પણ બહુ ઓછી જરૂર રહે છે અને તે ઓછી નિદ્રા પણ આવા સારા અને સૂક્ષ્મ પરમાણુઓના બનેલા શરીરને ઘણીજ લાભકારક નીવડે છે.

આ રીતે જેમ જેમ શરીર વધારે સૂક્ષ્મ અને શુદ્ધ પરમાણુઓવાળુ બનતું જાય છે, તેમ તેમ તે જીવાત્માને પણ ઉચ્ચ સ્થિતિએ પહોંચાડવામાં સહાયભૂત નીવડે છે, કવિ બ્રાઉનિંગે એજ વાત ધ્યાનમાં રાખીને કહ્યુ છે કે "સઘળી સારી વસ્તુઓ આપણીજ છે; કારણ કે જેમ જીવાત્મા શરીરને મદદ કરે છે, તેમ શરીર જીવાત્માને મદદ કરે છે."

ઉપલા વિવેચનથી હરકોઇને સમજાશે કે, શરીરને વિશ્રામ આપવાને અને લાગેલો ઘસારો પૂરવાને નિદ્રા અત્યંત અગત્યની છે હા, અંતરાત્માને એવા આરામની જરૂર નથી, અને તેથી શરીર નિદ્રાધીન હોય ત્યારે પણ એ તો પોતાનું કામ કર્યાજ કરે છે.

એ અતરાત્માની કામગીરીના ઉંડા જ્ઞાનવાળા પુરુષો જણાવે છે કે, એના પ્રતાપે આપણે ધારીએ તો નિદ્રામાં પણ મુસાફરી કરી શકીએ છીએ. કેટલાક મનુષ્યો નિદ્રામાં જોયેલા દેખાવો, મેળવેલી માહીતીઓ અને બનેલા બનાવોને જાગ્યા પછી પોતાના સ્થૂલ મગજમાં પણ લાવવાને શક્તિમાન હોય છે, પણ ઘણાખરા મનુષ્યો તેમ કરવાને સમર્થ હોતા નથી, એટલુંજ નહિ પણ કેટલાક તો ઉપયોગમા આવે એવુ જાગૃત અવસ્થાનું જ્ઞાન પણ ખોઇ દે છે. આ બાબતના અનુભવીઓ જણાવે છે કે, જો આ બાબતને લગતા નિયમો યથાવત સમજવામાં આવે, તો આપણી મરજી

આવે ત્યાં આપણે જઇ શકીએ, અને આપણને થયેલા અનુભવોનું ભાન આપણે જાગીએ ત્યારે આપણા સ્થૂલ મગજમાં પણ લાવી શકીએ આ ગમે તેમ હોય તોપણ એટલુ તો સ્પષ્ટ છે કે, સામાન્ય મનુષ્યોને નિદ્રાસમયે જે પ્રકાશ, જ્ઞાન અને બોધ મળી શકતાં નથી, તે આ બાબતના અભ્યાસીઓ મેળવી શકે છે.

શરીર નિદ્રાધીન હોય, ત્યારે પણ અંતરાત્મા કામ કર્યા કરે છે, તો પછી ઉંઘવાના સમયે-શરીર આરામ લેતું હોય ત્યારે પણ તેનો પ્રકાશ મળ્યા કરે અને તે પ્રકાશની છાપ જાગ્રત સ્થિતિમાં પણ મગજપર પડી શકે તેમ કરવું જોઇએ આ પ્રમાણે બની શકે તેમ છે અને કેટલાક પુરુષોએ તે કામ લાભદાયક રીતે કર્યું પણ છે. ઘણી વાર અંતરાત્મા તરફનો ઉચ્ચ સંદેશો એજ રીતે મળે છે. આમાં અસ્વાભાવિક કશુંજ નથી કારણ કે બાહ્યજગત સાથેનો સંબંધ નિદ્રાસમયે બંધ થયેલો હોવાથી આંતરદુનિયા તરફનું સ્ફૂરણ આવવાનો એ સમયે બહુજ સંભવ રહે છે. મારા કેટલાક મિત્રો આ રીતે ઉંઘમા ઘણુ કામ કરી શકે છે અને પોતાના ઇષ્ટ વિષયમા ઘણો પ્રકાશ મેળવી શકે છે.

સૂવા જતી વખતે મનમાં અમુક સમયે ઉઠવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરવાથી તેજ સમયે ઉઠી શકાય છે, એ વાત તો ઘણાના અનુભવની છે. એક સ્ત્રી એક પત્રના ઉપતંત્રીનુ કામ કરતી હતી એક વખતે તે પત્રના અધિપતિએ તેને અમુક વિષયપર એક લેખ લખીને સવારમાં તૈયાર કરી રાખવા કહ્યુ. વિષય ઘણો ગહન હતો અને તેમાં ઘણા મુદ્દાઓના જ્ઞાનની જરૂર હતી, પરંતુ તે વિષયમાં તેનુ જ્ઞાન ઘણુ અપૂર્ણ હતું અને આથી તે સબંધી પુસ્તકો વાચીને માહિતી મેળવવા જેટલો સમય ન હતો. આથી તે સ્ત્રી રાત્રે લખવા બેઠી, પરંતુ તેની કલમ ચાલી નહિ વિચારવગર કલમ કેવી રીતે ચાલે? અસ્તુ. નિષ્ફળતા સિવાય બીજું કાંઇ તેને જણાયુ નહિ. છેવટે થાકીને તેણે ઉંઘવાનોજ વિચાર કર્યો અને એ વિષયના સબંધમાં પોતાને જે માહિતી હતી તે વિચારમાં ગોઠવી પોતાને તે સંબંધી વિશેષ માહિતી ઉંઘમા મળે એવી ભાવના અને એજ વિષયનો વિચાર કરતી તે સૂતી અને ભરનિદ્રામાં પડી પ્રાતઃકાળમા ઉઠતાંજ રાત્રિનો વિષય તેને યાદ આવ્યો તે થોડીક પળ શાંત પડી રહી, તે વખતે એ વિષયનો આખો લેખ લખાયેલો તેની દૃષ્ટિ આગળ તૈયાર હોય એમ તેને લાગ્યું. તરતજ તે મનવડે એ લેખ વાંચી ગઇ અને

ઉઠીને લુગડાં બદલ્યા સિવાયજ કલમ લઇને કાગળપર તે ચીતરી કાઢયો ! જાણે કોઇ લખાવતું હોય અને પોતે લખતી હોય એમજ એ લેખ તેણે લખી નાખ્યો હતો.

અમુક બાબતપર મન જ્યારે તલ્લીન થયું હોય, ત્યારે જો તેને બીજી બાબતનો વિચાર કરવાની ખાસ જરૂર ન પડે તો તે તેની તેજ બાબતનો વિચાર કર્યા કરે છે, અને ઉંઘમાં શરીર શાંત હોય ત્યારે પણ મન અને અંતરાત્મા કામ કર્યા કરતા હોવાથી ઉંઘવા જતી વખતે જો મનને અમુક વલણ આપવામાં આવ્યું હોય તો મન તે બાબતપર ઉંઘમાં પણ વિચાર કર્યા કરવાનું, અને પ્રાતઃકાળમાં પોતાના અનુભવોની સ્થૂલ મગજપર પણ છાપ પાડી દેવાનું. કેટલાક મનુષ્યોનાં મગજપર આ છાપ ઘણી ત્વરાથી પડે છે, ત્યારે કેટલાકને લાંબે કાળે આ બાબતમાં વિજય મળે છે, પરંતુ શાંત રીતે સતત પ્રયાસ કરવાથી આ શક્તિ પણ પ્રાપ્ત તો થાય છેજ

મન નિરંતર કામ કરતું રહે છે અને પોતાના સમાન વિચારોને પોતાના તરફ આકર્ષવાની તેનામાં શક્તિ હોવાથી, આપણે ઉંઘવા પહેલા જેવા પણ વિચારો કરવાની ટેવ પાડીએ તેવાજ વિચારો તે ઉંઘમા પણ પોતાના તરફ ખેંચી શકે છે. આથી આપણે આપણી જાતને જેવી પણ માનસિક સ્થિતિમાં મૂકવા માગતા હોઇએ, તેવી સ્થિતિમા મૂકી શકીએ અને ઉંઘમાં પણ તે સંબંધી ઘણું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકીએ તેમ છીએ.

જાગ્રત અવસ્થા કરતાં નિદ્રાવસ્થામાં આપણી આંતરશક્તિઓ પ્રકાશ મેળવવાને વધારે લાયક હોય છે, તેથી આપણે ઉંઘમાં પડીએ, તે પહેલાંના થોડા વખતદરમિયાન મનના વિચારો કેવા રાખવા તે સબંધમાં આપણે બહુજ સભાળ રાખવાની જરૂર છે અને તે બાબત આપણા પોતાનાજ હાથમા છે. આપણે જો તેના નિયમો સમજી લઇને તે પ્રમાણે વર્તીએ તો જાગ્રત અવસ્થાથી પણ વધારે લાભ એ નિદ્રાવસ્થામા મેળવી શકીએ

આ બાબતના અભ્યાસીઓ પોતાનો અનુભવ આ પ્રમાણે જણાવે છે કે, અમુક બાબતમા પ્રકાશ અથવા માહિતી મેળવવાની તમને જરૂર લાગતી હોય–દાખલાતરીકે અમુક બે માર્ગમાથી કયો માર્ગ ગ્રહણ કરવો તે જાણવું હોય–ત્યારે પ્રથમ તો તમે ઉંઘવા પહેલાં સર્વ પ્રાણીમાત્ર તરફ પ્રેમ અને શુભેચ્છાની લાગણીથી તમારા મનને ભરી દો. કેમકે એ પ્રમાણે કરવાથી તમે

તમારા મનને શાંત બનાવો છો અને બહારથી પણ તેવીજ શાંત સ્થિતિ તમારા તરફ આકર્ષાઇ આવે છે.

પ્રથમ ઉપર પ્રમાણે શાંત સ્થિતિમાં આવ્યા પછીથી અમુક જોઇતો પ્રકાશ અથવા માહિતી મેળવવાને માટે તમે અવ્યગ્ર અને શાન્તચિત્તથી દઢ ઇચ્છા કરો અને તે મળશે કે નહિ એવી શંકાને મનથી દૂર કરો; (કારણ કે શાંતિ અને શ્રદ્ધામાંજ તમારૂં બળ રહેલું છે) તથા દૃઢતાથી માનો કે, તમે જાગશો ત્યારે તમને ઇચ્છેલી માહિતી અથવા પ્રકાશ મળીજ શકશે. એ પછી નિદ્રામાંથી જાગો ત્યારે બાહ્યજગતની પ્રવૃત્તિઓ તમારૂં મન આકર્ષે તે પહેલાંજ તમારો અંતરાત્મા તમારા મગજપર જે છાપ પાડે તે ગ્રહણ કરવાની સ્થિતિમાં થોડી વાર પડી રહો, અને તે પ્રકાશ અથવા માહિતી તમને મળે કે તરતજ વિનાવિલંબે તે પ્રમાણે ચાલવાને તત્પર થાઓ જેટલા પ્રમાણમાં તમે એ અંતરના અવાજને માન આપીને તે પ્રમાણે વર્તવા માંડશો, તેટલા પ્રમાણમાં તે અવાજ પણ તમને વિશેષ અને વિશેષ બળથી પોતાનો પ્રકાશ આપ્યા કરશે.

તમે નિઃસ્વાર્થ હેતુથી કે ગમે તો તમારી તંદુરસ્તી અને બળ વધારવાના હેતુથી તમારી માનસિક શક્તિઓ ખીલવવા માગતા હશો, પરંતુ જો તમે તેને અનુકૂળ તમારા મનની સ્થિતિ રાખશો તો અમુક શકિતઓની સાથે તમે સંબંધમાં આવશો, તે શકિતઓ તમારામાં કામ કરવા લાગશે અને તમારૂં ધારેલું પરિણામ લાવી આપશે, એ વાત નક્કીજ છે તમારી ઇચ્છાઓને જરા પણ સંકોચ કે સંશયવિના મનવડે કે મુખથી શબ્દોમાં પ્રકટ કરવાથી સૂક્ષ્મ તત્ત્વમાં તમે એવી ધ્રુજરીઓ ઉત્પન્ન કરો છો, કે જે કોઇ પણ સ્થળે પોતાની છાપ પાડે છે, અને બીજી શકિતઓને જાગ્રત કરીને તેમજ બીજી શકિતઓની સાથે મળી જઇને તમારી ભાવનાઓને સફળ કરે છે. જે મનુષ્ય આ બાબતના ઉચ્ચ નિયમો અને શકિતઓને અનુકૂળ રહીને વર્તે છે, તેનાથી કોઇ પણ વસ્તુસ્થિતિ દૂર રહી શકતી નથી **પોતાની અંદર રહેલી શક્તિઓને જે જાણે છે અને જે તેનો સદુપયોગ કરે છે, તે મનુષ્યની સર્વ ભાવનાઓ ફળિભૂત થતી ચાલે છે.**

ઉંઘવા જતી વખતે જેમ જેમ તમે પ્રેમના, શુભેચ્છાના અને શાંતિ તથા સંપના વિચારો ચોતરફ વહેરાવતા રહેશો, તેમ તેમ તમારી નિદ્રા વધારે શાંતિમય, સુખકર અને બળવર્ધક થશે, અને

તમારી શારીરિક, માનસિક આધ્યાત્મિક શક્તિ વધતી જશે.

મારો એક મિત્ર કે જે તેનાં મનુષ્યજાતિપ્રત્યેનાં ભલાં કામો માટે સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે, તે જણાવે છે કે, ઘણી વાર તે મધ્યરાત્રિએ એકાએક જાગી ઉઠે છે અને તેજ સમયે તેના મન આગળ વિજળીના ઝબકારાની પેઠે તેને કરવા યોગ્ય કામની રૂપરેખા અથવા યોજના તરી આવે છે. આંતરસ્ફુરણને ગ્રહણ કરવાની સ્થિતિમાં તે શાંત પડયો રહેતો હોવાથી તે યોજનાને વિજયી રીતે પાર ઉતારવાની યુક્તિ પણ તેના આગળ એજ રીતે પ્રકટ થાય છે અને તેને અમલમાં મૂકીને જગતને હેરત પમાડે તેવી યોજનાઓ, કે જેનો તેને બીજી કોઇ રીતે ખ્યાલ પણ આવી શકયો ન હોય તેને તે ચાલુ કરી શકે છે અને તેમાં વિજય મેળવી શકે છે. તે ઉચ્ચ નિયમોને અનુસરીને પોતાનું જીવન ગાળતો હોવાથી પોતાના શરીરના તેમજ મનના પરમાણુઓને ઉચ્ચ પ્રકારના અને સૂક્ષ્મ ધ્રૂજરીઓને ગ્રહણ કરી શકે એવા બનાવી શકયો છે, અને અમુક ઉચ્ચ ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરવા પાછળ પોતાનુ સમગ્ર જીવન તેણે અર્પણ કર્યું છે આ ઉચ્ચ પ્રેરણાઓ કેવી રીતે અને કોના તરફથી આવે છે, એ વાત તે સમજી શકતો નથી દરેક મનુષ્ય આ વિષે કલ્પનાઓ કરશે, પણ તેનું ખરૂ રહસ્ય તો થોડાજ સમજી શકશે, છતાં આટલું તો સમજી શકીએ તેમ છીએ અને તે સમજવું જરૂરનું પણ છેજ કે, જે મનુષ્ય ઉચ્ચ નિયમો પ્રમાણે પોતાનુ જીવન ગાળે છે અને તે નિયમો જાણવાને ઉત્સુક રહે છે, તેનેજ આવી પ્રેરણાઓ પ્રાપ્ત થાય છે.

આપણે પણ જે પ્રમાણમાં આપણી સ્થિતિ ઉચ્ચ નિયમોને અનુકૂળ બનાવીશુ, તે પ્રમાણમાં દિવ્ય રહસ્યો અને પ્રેરણાઓ અવશ્ય પ્રાપ્ત કરતા ચાલીશુ આ બાબતનો એક ઉંડો અભ્યાસી જણાવે છે કે "જયારે શરીર ઉંઘતું હોય, ત્યારે આધ્યાત્મિક કેળવણી મેળવવી એ કાંઇ બહુ ભારે વાત નથી" જો આપણે આપણી બાહ્યસ્થિતિ ઉપર જેટલુ લક્ષ આપીએ છીએ તેટલું લક્ષ આપણી આંતરસ્થિતિ ઉપર પણ આપવા માંડીએ તો એ બાબતમા પણ આપણને પણ એવોજ અનુભવ થવા માંડશે. આપણી વર્તમાન સ્થિતિ અને ભવિષ્યમા થનારી સ્થિતિનો આધાર આપણાજ વિચારો ઉપર રહેલો છે કારણ કે દિવસ કરતાં રાત્રે આપણા વિચાર વધારે જાગ્રત હોય છે અને બાહ્યસૃષ્ટિમા જયારે આપણે ઉંઘતા હોઇએ છીએ, ત્યારે આંતરસૃષ્ટિમા જાગ્રત હોઇએ છીએ. એ આંતરસૃષ્ટિ પણ ખરી

દુનિયા છે, અને તેની સારી યા નરસી સ્થિતિનો આધાર મનુષ્યની માનસિક અને નૈતિક ઉન્નતિપર રહેલો છે જે સમયે આપણે બાહ્ય ઇન્દ્રિયોદ્વારા અનુભવ મેળવતા નથી, તે સમયે આપણે આંતર ઇન્દ્રિયોદ્વારા જ્ઞાન મેળવતા હોઇએ છીએ. માટે આ વિષયની ખરી કિંમત સમજવામાં આવ્યા પછી મનુષ્યને જે કોઇ બાબત ઉપર ખાસ માહિતી મેળવવાની ઇચ્છા થાય, તે વિષય ઉપર તેણે ચિંતન કરતા કરતાં ઉંઘી જવું જોઇએ સામાન્ય મનુષ્યોને તો ઉંઘમાં માત્ર વૃથા સ્વપ્ન આવ્યા કરે છે, ત્યારે જ્ઞાની મનુષ્યો એજ નિદ્રામાંથી અનેક અનુભવો મેળવે છે, અને સામાન્ય મનુષ્યમાં પોતાનાં સ્વપ્નો ને સમજવા જેટલી પણ શક્તિ હોતી નથી, ત્યારે આગળ વધેલા જીવાત્માઓ પોતાનાં તેમજ બીજાનાં સ્વપ્નોનુ પણ રહસ્ય સમજી શકે છે આનુ કારણ સમજવાને આપણે દૂર જવું પડે તેમ નથી. મુખ્ય જરૂર એમાં નિર્મળ જીવન ગાળવાની છે, મોઢાની વાતો કરવાની નથી મનુષ્યનુ ખરૂ સામર્થ્ય પવિત્ર જીવન ગાળવામાં રહેલુ છે. પોતાની ઉચ્ચ ભાવના પ્રમાણે જીવન ગાળવા મથનારને ઉત્તમ સામર્થ્ય અને આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે, એટલુંજ નહિ પણ તેઓ મનુષ્ય જગત માટે પણ બહુ ઉપકારી થાય છે.

પરન્તુ આટલી હકીકત જાણ્યા છતાં પણ હે વાંચનાર અને સાંભળનાર! કનિષ્ઠતારૂપી નરકમાં તમારે હજી ક્યાસુધી પડી રહેવું, તેનો બધો આધાર તમારી પોતાનીજ મરજી ઉપર છે. જે પણ ક્ષણે તમે તે નરકમાંથી છુટવાને ઇચ્છશો, તેજ ક્ષણે તમને તે માર્ગ લેતા કોઈ પણ રોકે તેમ નથી

આ પ્રમાણે મનુષ્યને સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરાવનાર પણ મનુષ્ય પોતેજ હોય છે. જ્યારે પણ તે ખરા જીગરથી સ્વર્ગ મેળવવા ઇચ્છશે, ત્યારે કુદરતની પણ સર્વ શક્તિઓ તેને તે કામમા અવશ્ય સહાય આપશે.

મનુષ્ય જ્યારે પ્રાતઃકાળમા જાગ્રતસ્થિતિમાં આવે છે, ત્યારે તેનુ મગજ એવી સ્થિતિમાં હોય છે કે તેના ઉપર વધારે ઉંડી છાપ પડી શકે એ સમયે તેના બાહ્ય દુનિયા સાથેના સર્વ સંબંધો કેટલા વખતને માટે બંધ પડી ગયા હોય છે વળી મન પણ હજી સ્વતંત્ર અને સ્વાભાવિક સ્થિતિમા હોઇને [illegible] [illegible] કરવાની [illegible] તરતજ [illegible] થઇ શકે એવી સ્થિતિમાં હોય છે [illegible] સ્થિતિ [illegible] થઇ, મનની સ્થિતિ [illegible] ઉદય [illegible] થી મનુષ્યના મનમાં [illegible]

અને સાચા વિચારો સ્ફુરી આવે છે ઘણા લોકો પ્રાત કાળમા વધારે સારૂ કામ કરી શકે છે, તેનુ પણ આજ કારણ છે. માનવજીવનને ઉત્તમ બનાવવામાં એ સમય ઘણોજ ઉપયોગી છે એ સમયે મન કોરા કાગળ જેવુ રહેતું હોવાથી તેની પ્રવૃત્તિને આપણે આપણી ઇચ્છા પ્રમાણે ઘણાજ ઉચ્ચ માર્ગ તરફ વાળી શકીએ-એટલે કે મનને અમુક મનગમતા ઉચ્ચ પ્રકારનું વલણ આપી શકીએ-તેમ છીએ

દરરોજ પ્રાતઃકાળનો સમય એજ આરંભનો સમય છે. એ સમયે આપણે જાણે કે જીવનની શરૂઆતજ કરતા હોઇએ તેમ ભૂતકાળને ભૂલી જવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ, અને સ્મરણમા રાખવું જોઇએ કે, **જેમ આપણી આજની સ્થિતિ આપણા ભૂતકાળપરથી રચાયેલી છે, તેજ પ્રમાણે આપણા આવતી કાલના-ભવિષ્યના જીવનનો આધાર પણ આપણા આજના વર્તમાન જીવન ઉપરજ રહેલો છે.** માટે જેમ ગઇ કાલનો વિચાર કરવાની આપણને જરૂર નથી, તેમ આવતી કાલનો વિચાર પણ આવતી કાલપર રાખીને આજે તો માત્ર આજનોજ વિચાર કરવો જોઇએ

" દરરોજ નવો પ્રારંભ થાય છે, દર સવારે દુનિયા નવી જન્મે છે. હે દુ ખ અને પાપથી કંટાળેલા મનુષ્યો ! જુઓ જુઓ, તમારે તેમજ મારે-દરેકને માટે આશાનું નવુ કિરણ સ્ફુરે છે"

"ભૂતકાળ ભૂતમા લીન થઈ ગયો, કામ થઇ ગયા, આસુ રેડાઇ ગયાં ગઇ કાલની ભૂલો ગઈ કાલે ઢાકી દીધી. ગઇ કાલના અસહ્ય ઘા રાત્રિના શાતિજનક પ્રભાવથી રૂઝાયા.'

" હવે ભૂતકાળને જવા દો, થયુ તે ન થયું થવાનુ નથી. ભવિષ્ય આપણા હાથમા છે અને તેને સુધારવા માટે વર્તમાન કાળ-આજનો દિવસ પણ આપણા હાથમા છે "

" આજે આકાશ નવીન પ્રકાશથી ઝળકે છે આજે પૃથ્વી નવા જીવન સાથે જન્મ લેતી જણાય છે, કંટાળેલા અવયવો શાત રાત્રિ વીત્યા પછી સૂર્યનો પ્રકાશ મેળવવાપૂર્વે પ્રાત કાળના ઝાકળના સ્નાન કરી પૂર્ણ શાન્ત બનીને ધીમેથી ઉઠતા નજરે પડે છે.'

"દરરોજ નવો પ્રારભ થાય છે હે મન ! મધુર ગીત સાંભળ અને ભૂતકાળના પાપો, શોકના પ્રસંગો, ગુંચવણભરેલા પ્રશ્નો, આવનારી આપત્તિ, એ સર્વ ગમે તેટલુ હોય તો પણ ધૈર્યધારણ

કરીને નવા દિવસની સાથે તું પણ નવુંજ જીવન ગાળવા માંડ ”

પ્રાતઃકાળનો એક કલાક, અહા! તેમાં કેટલું બધું ભવ્ય, ઉમદા અને શાશ્વત જીવનનો અનુભવ કરાવવાનુ સામર્થ્ય રહેલું છે! માટે ભૂતકાળને ભૂલી જઇને અને ભવિષ્યનો વિચાર દૂર કરી દઇને તે કલાકથી નવુંજ જીવન ગાળવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરો. બીજો કલાક આવે નહિ ત્યાસુધી તેનો વિચારસરખો પણ કરતા નહિ. કેમકે ઉચ્ચ ચારિત્ર રચવાનુ અને ઉચ્ચ વિચારો તથા સંયોગોને આકર્ષવાનું ખાસ રહસ્ય અને બળ આ પ્રાતઃકાળના કલાકમાં રહેલું છે. મનુષ્યે કલ્પના કરી હોય એવી ઉમદામાં ઉમદા જીંદગી આ સમયનો સદુપયોગ કરવાથી બનાવી શકાય તેમ છે કારણ કે **એવી એક પણ ભવ્ય વસ્તુ કે સ્થિતિ આ વિશ્વમાં નથી કે જેના તરફ સતત પ્રયાણ કરનાર તેનાથી બેનશીબ રહી શકે.**

દરેક મનુષ્ય આ પ્રયોગ અજમાવી શકે તેમ છે. જગતમાં એવો એક પણ મનુષ્ય નથી કે જે પોતાની ઉચ્ચ ભાવના પ્રમાણેનું જીવન એક કલાક ગાળી ન શકે. ધારો કે, તેમ કોઇ ન પણ કરી શકે, પરંતુ જો તે પોતાના પ્રયત્નમાં દૃઢ આગ્રહવાળો હોય તો ‘જેવાની તરફ તેવું આકર્ષાય છે’ તે નિયમ પ્રમાણે તે પ્રયત્નશીલ મનુષ્ય દરેક કલાકે પોતાના ઉચ્ચ ધ્યેયની સમીપ તો આવતોજ ચાલે છે. બીજા કલાકે એથી પણ વધારે સમીપ તે આવતો ચાલે છે, અને એમ કરતાં કરતા એવો સમય પણ આવી પહોચે છે, કે જ્યારે તે ઉચ્ચ સ્થિતિ તેને માટે સ્વાભાવિક બનતી ચાલે છે અને તેનાથી વિરુદ્ધની અથવા ઉતરતા પ્રકારની સ્થિતિ તેને માટે અસ્વાભાવિક બની જાય છે!

આ પ્રમાણે વિશ્વના ઉચ્ચમા ઉચ્ચ તત્ત્વ—પરમાત્મા—પ્રત્યે જે કોઈ પ્રેમ કરે છે અને સબંધમા આવવા મથે છે, તેની સાથે તે સર્વોચ્ચ પરમાત્મ—તત્ત્વ પણ પ્રીતિ અને પરિચય વધારતું ચાલે છે અને તેને પરિણામે દુનિયામાંના સર્વ શુભ તત્ત્વો તેને અનુકૂળ થઈ મદદ કરતા ચાલે છે, કારણ કે તે તેઓ સર્વના મૂળને અનુકૂળ થતા શીખ્યો છે

પ્રકરણ ૬ ઠ્ઠું

સંપૂર્ણ શાન્તિ

પરમાત્મા શાન્તિના અગાધ સાગરરૂપ હોવાથી જે પળે આપણે પરમાત્માની સાથે આપણું ઐક્ય અનુભવીએ છીએ, તે પળે આપણા તનમનમાં શાન્તિનો પ્રવાહ વહેવા લાગે છે. કારણ કે જ્યાં શાન્તિની સાથે એકતા સધાય ત્યા શાન્તિ રેલાવીજ જોઈએ. આ પ્રકારે દૈવી અંતઃકરણવાળા બનવુ, એજ પ્રભુમય જીવન અને યથાર્થ શાન્તિ છે આપણે ઈશ્વરરૂપજ છીએ, એ સત્યનુ આપણને ભાન થાય અને તેને અનુસરીને જીવન ગળાય તો સમજવું કે હવે આપણે દૈવી અંતઃકરણવાળા બન્યા છીએ. એવા દૈવી અંતઃકરણદ્વારાજ પરમાત્મા સાથે વધુ ને વધુ એકતાનો—અને પૂર્ણ શાન્તિનો અનુભવ થશે.

ચારે બાજુએ નજર ફેકતાં આપણને જણાય છે કે, લાખો સ્ત્રીપુરુષો ચિંતામાં ડૂબી રહેલા છે અને શાન્તિરૂપીવાયુનો તેમને સ્પર્શ પણ થતો નથી. મનથી, શરીરથી તેમજ બાહ્ય સ્થિતિથી કંટાળીને તેઓ શાન્તિ મેળવવાને માટે અનેક સ્થળે ફરે છે અને કદાચ સમગ્ર પૃથ્વીનુ પર્યટન કરે છે, તોપણ તેમનો સર્વ પ્રયત્ન વ્યર્થ જાય છે એથી તેમને શાન્તિ મળતી પણ નથી અને મળવાની પણ નહિ કારણ કે જે સ્થળમાં તે નથી ત્યાં તેઓ તેને શોધે છે શાન્તિનુ સ્થાન તો અંતરમાજ છે અને **જો અંતરમાં શાન્તિ ન શોધાઇ તો બીજે કોઇ સ્થળે તે મળી શકવાની નહિ**

શાન્તિ બાહ્યપદાર્થોમા કે જગતમા નથી પણ પોતાના આત્મામાજ રહેલી છે તેને બહારથી મેળવવાને માટે આપણે ગમે તેટલા માર્ગો લઇએ પ્રયત્નો કરીએ, નાના પ્રકારના ભોગ ભોગવીએ અને જગતના દરેકે દરેક સ્થળમા ખોળીએ, તોપણ તે આપણને મળનાર નથી કારણ કે જ્યા તે છેજ નહિ, ત્યાથી તે કેવી રીતે મળી શકે ? એને માટે તો મનુષ્ય જે પ્રમાણમા પોતાની પ્રકૃતિોની ઇચ્છા અને વાસનાઓને સંયમમા રાખી અંતરાત્માના આદેશ પ્રમાણે વર્તે છે, તેટલાજ પ્રમાણમા તે સત્ય આનંદ અને

યથાર્થ શાન્તિ અનુભવી શકે છે. એમ કરવાને બદલે **મનુષ્યો જેટલા પ્રમાણમાં વાસનાઓના આદેશ પ્રમાણે વર્તે છે, તેટલા પ્રમાણમાં તેઓ અધિક રોગી, દુખી અને અસંતોષીજ બને છે**

ઈશ્વરની સાથે ઐક્ય સમજવામાં અને સાધવામાંજ શાન્તિ રહેલી છે. જેવી રીતે બાળક પોતાની સાથે સ્વાભાવિક પ્રેમ અને ઐક્ય રાખીને સુખ–શાન્તિમા રહે છે, તેવીજ રીતે આપણેમાટે પણ આપણા પરમ પિતાની સાથે એકતા સમજવા અને સાધવામાં સુખ–શાન્તિ રહેલાં છે જે મનુષ્યોએ અનંત શાન્તિસ્વરૂપ પરમાત્મા સાથે ઐક્ય જાણ્યુ અને અનુભવ્યુ છે. તેઓના જીવનમાં આનંદ ઉભરાઇ જાય છે. આ સબધમાં મારા એક યુવક મિત્રનુ મને સ્મરણ થઈ આવે છે. તે ઘણા વર્ષસુધી બિમાર હાલતમા હતો, તેનામાંથી આરોગ્યનુ તેજ તદ્દન ઉડી ગયું હતું, મગજ કમજોર બન્યુ હતું, જીવનમાં આનદ આપનાર તેને કાંઈ પણ ભાસતું ન હતું, સર્વ બાજુએ નિરાશાજ નિરાશા જણાતી હતી અને તેને જોનારને પણ તેને માટે નિરાશાજ ઉત્પન્ન થતી હતી. પરતુ પાછળથી જ્યારે તેજ મનુષ્ય સર્વશકિતમાન પરમાત્માની સાથે એકતાનો અનુભવ કરવા લાગ્યો, ત્યારે તેના અતઃકરણમાં દિવ્ય શકિત અને દિવ્ય આરોગ્ય દાખલ થવા માંડયાં, અને પરિણામે હાલમાં તે સપૂર્ણ આરોગ્ય ભોગવે છે. હવે મને જ્યારે પણ તે મિત્ર મળે છે, ત્યારે તેનો ચહેરો જાણે એમજ કહેતો જણાય છે કે "જીવન અસાર નથી, પણ જીવવાયોગ્ય છે."

એક પોલીસનો અમલદાર મારો સ્નેહી છે તે જ્યારે પોતાનું કામ પૂરૂં કરી સધ્યાસમયે પોતાના ગૃહ તરફ વળે છે, ત્યારે તેના મનમાં તેમજ શરીરમા પરમાત્મા સાથેની એકતાની લહેર એટલી તો ઉભરાઇ જાય છે કે જેને લીધે, તે જમીનપર ચાલે છે કે કોઇ શક્તિ તેને અદ્ધર ચલાવે છે તેનુ પણ તેને ભાન રહેતું નથી !

આ પ્રમાણે એકતાનો અનુભવ કરનાર સર્વથા નિર્ભય બને છે "પરમ શક્તિમાન પરમાત્મા મારા રક્ષક છે" એવો તેને દૃઢ વિશ્વાસ હોવાથી નિર્ભયતા પણ વધતી ચાલે છે આવા મનુષ્ય માટે એમ પણ કહી શકાય કે "કોઇ પણ શસ્ત્ર કે અસ્ત્રનો આઘાત તેને થતો નથી, રોગ થતા નથી, કુદરત પણ તેને અનુકૂળ બને છે અને જંગલી હિંસક પશુઓ પણ તેના આગળ શાંત થઇ જાય છે."

આવી અમોઘ શક્તિ જેમના જીવનમાં પ્રકટ થતી દેખાય છે, તેમનામાં જાણે એક પ્રકારની વશીકરણ વિદ્યા હોય એવું બહારના મનુષ્યોને લાગે છે

જે સમયે આપણે ભય પામીએ છીએ, તેજ સમયે તે ભયજનક વસ્તુને આપણા તરફ આકર્ષાઇ આવવાનું દ્વાર પણ આપણે ખુલ્લુ કરીએ છીએ જે મનુષ્ય કોઇ પશુથી ભય પામતો નથી, તે મનુષ્યને તે પશુ પણ હેરાન કરતું નથી ડરવાથીજ ભયજનક વસ્તુ આપણા તરફ આકર્ષાય છે કૂતરા જેવું પ્રાણી પણ મનુષ્યને લાગેલો ભય તરત સમજી જાય છે અને ત્યારેજ તે તેને કરડવાનુ સાહસ કરે છે માટે જેટલા પ્રમાણમા પરમાત્મા સાથેની આપણી એકતા આપણે અનુભવીશુ તેટલાજ પ્રમાણમાં આપણે શાંત અને નિર્ભય થઇ શકીશું, અને તે પછી જે નાની નાની બાબતો પ્રથમ આપણને ઉશ્કેરતી હતી, તેનાથી આપણે ઉશ્કેરાઇશું નહિ વળી આવાં મનુષ્યો બીજા મનુષ્યોથી છેતરાતાં પણ નથી, કારણ કે તેઓ બીજાઓના હૃદય વાચી શકે છે અને સામા મનુષ્યોના અંતરનો હેતુ સમજી શકે છે

એક દિવસ એક ગૃહસ્થ મારા એક મિત્રને મળ્યા અને બહારનો શિષ્ટાચાર દર્શાવી બોલ્યા કે "આપના દર્શનથી મને આજે બહુ આનંદ થયો છે ' મારા મિત્રે વિજળી જેવી ચપળતાથી તેના વિચાર જાણી લઇને તેની આંખ સામે દષ્ટિ રાખી જવાબ વાળ્યો "ના, તમે ભૂલ કરો છો, મને મળવાથી તમને આનંદ નથી થયો, પણ ઉલટુ તમારૂં ચિત્ત ખિન્ન થયું છે, એમ તમારા મ્હોંના ઉપરથી જણાઇ આવે છે" તે ગૃહસ્થે પણ સરળતાથી જવાબ વાળ્યો કે "આ બાહ્ય શિષ્ટાચારના જમાનામા અંદર ગમે તે હોય પણ બહારથી તો આનંદ બતાવવો જોઇએ" મારા મિત્રે ફરીથી તેની દષ્ટિ સામે તાકીને જવાબ વાળ્યો કે "ભાઇ ! તમે ભૂલ કરો છો. તમારા હૃદયમા એક વાત હોવા છતા બોલવામા બીજી વાત જણાવો, એવી કુટિલતા જવા દઇને જે તમારા હૃદયમા હોય તેજ કહી દેવાની જો તમે ટેવ પાડશો, તોજ તમને તમારા પોતાના મહત્ત્વનો ખ્યાલ આવશે અને એવાજ સદાચારથી તમે વિજયી નીવડશો "

ઉપર પ્રમાણે આપણે પણ લોકોની પરીક્ષા કરતા શીખીશું, ત્યારે આપણને પણ છેતરાવાના કે નિરાશ થવાના ઓછાજ પ્રસંગ આવશે અને આપણે પણ કોઈને ઉંચા આસમાને ચઢાવી દઇશુ

નહિ. કેમકે અસત્ય લાંબો વખત ટકી શકતુંજ નથી. પરીક્ષા કરવાની શક્તિને અભાવે ઘણી વખત આપણે બીજાની હદબહાર પ્રશંસા કરીએ છીએ, પણ આપણે આ રીતે ખરી મિત્રતા બતાવતા નથી

શાન્તિસ્વરૂપ પરમાત્મા સાથેના ઐક્યનો જો આપણને યથાર્થ ખ્યાલ આવે તો પછી અમુક વ્યક્તિએ મને નુકસાન કર્યું, એવા વિચાર આવીને આપણી શાન્તિનો ભગ કરી શકશે નહિ જે સત્ય અને ન્યાયનાં તત્ત્વો અખિલ વિશ્વમાં વ્યાપી રહેલાં છે અને જે તત્ત્વોજ અંતે વિજયી નીવડવાનાં છે, તે તત્ત્વોને અનુસરીને જો આપણે આપણું જીવન ચલાવીએ તો પછી આપણી શાન્તિમાં કદાપિ ભંગ થશે નહિ

આપણને પરમાત્મા સાથેના આપણા ઐક્યનો ખ્યાલ આવે તો પછી આપણા મિત્ર અથવા સંબંધીઓના મૃત્યુથી કે આધિ-વ્યાધિથી આપણને વ્યાકુળતા થશે નહિ. કારણ કે આપણને ખબર હોય છે કે, મૃત્યુ કાંઇ માણસનું પોતાનું થતું નથી, પણ તેના દેહનુંજ થાય છે અને એ મરેલો કહેવાતો મિત્ર પોતે તો અનંત ચૈતન્યનોજ એક અંશ હોઇને સદાને માટે અજર અમર જીવન-રૂપજ છે. શરીરના પડવાથી કાંઇ તેના અજર–અમરપણામાં હાની પહોચતી નથી આવી આપણને અડગ ખાત્રી હોવાને લીધે આપણે નિરંતર શાંતિમાંજ રહીએ છીએ. એટલુજ નહિ પણ બીજા જે નિર્બળ મનુષ્યો આવા જ્ઞાનના અભાવે ઉદ્વેગ પામતાં હોય, તેઓને પણ આપણે એમજ કહીએ છીએ કે —

“ હે પ્રેમાળ મિત્રો ! જ્ઞાન મેળવો અને તમારાં આંસુ લુછી નાખો તમે જે શરીરને વળાવ્યુ તે તો એક પણ આસુને માટે યોગ્ય નથી કારણ કે તે તો એક એવી ખાલી છીપ જેવુ છે કે જેમાં મોતી હતું તે ઉડી ગયુ છે અને હવે તે છીપ નકામી છે, માટે તેનું ચિંતન જવા દો અને તે મોતી–તે આત્મા તો અત્યારે પણ હયાતજ છે ”

વિયોગના સંબંધમાં પણ આ વાત ધ્યાનમા ગણવા જેવી છે કે, આત્માને કશી મર્યાદા નથી અને બે જીવાત્માની વચ્ચેનો સંબંધ, ચાહે તો બન્ને જીવાત્માઓ શરીરમા હોય અથવા એક જીવ શરીરમા હોય અને બીજો શરીરરહિત સ્થિતિમાં હોય તોપણ થઇ શકવો સંભવિત છે, અને જે પ્રમાણમા મનુષ્ય [illegible] આત્મિક દશાનો અનુભવ કરે છે, તે પ્રમાણમાં તેવો સંબંધ ગણવાની

શક્તિ પણ તેનામા ગુપ્ત હતી તે પ્રકટ થતી જાય છે.

આપણે આપણા હૃદયનાં દ્વાર જે વસ્તુને માટે ખુલ્લાં મૂકીએ, તેજ વસ્તુ આપણને મળે છે પ્રાચીનકાળમા લોકો ઈશ્વરી દૂતો–ફિરસ્તાઓને જોવાની પ્રબળ ઇચ્છા કરતા હતા અને તેમને તેઓ જોઇ પણ શકતા હતા. તેઓ ત્યારે જોઈ શકતા તો પછી અત્યારે આપણે ન જોઇ શકીએ, એવુ કાંઇજ નથી, કારણ કે સૃષ્ટિના મહાન નિયમો તે સમયની પેઠે અત્યારે પણ એકસરખી રીતે કામ કરી રહ્યા છે હાલમાં એ દેવદૂતો આપણા જોવામા નથી આવતા તેનુ પણ એજ કારણ છે કે, આપણે તેમને આમંત્રણ આપતા નથી. અથવા તો તેઓ આવી શકે તેવી અનુકૂળ સ્થિતિ આપણે કરતા નથી, અને જે દ્વારથી તેઓ આવી શકે તેમ હોય છે, તે દ્વારોને આપણે ખુલ્લાં રાખવાને બદલે બધ રાખી મૂકીએ છીએ

શાતિના અપાર સાગરસ્વરૂપ પરમાત્માની સાથે જેમ જેમ આપણો સબંધ વધતો ચાલશે, તેમ તેમ આપણામાં શાતિ પણ વધતીજ ચાલશે, અને જ્યા જ્યા આપણે જઇશુ, ત્યા ત્યા પણ એ શાતિની સુવાસ પણ સાથે લેતા જઇશુ જેટલા પ્રમાણમા પરમાત્માનુ પરમ શાતિદાયક ચૈતન્ય ઝીલવાને આપણા હૃદયના દ્વાર આપણે ખુલ્લા કરીશુ, તેટલા પ્રમાણમા શાતિને પણ આપણે આપણામા જરૂર આકર્ષી શકીશુ, અને જેટલા પ્રમાણમાં તે શાતિ આપણી પાસે હશે, તેટલા પ્રમાણમા આપણે બીજાઓને પણ શાન્તિ આપી શકીને આપણી ચારે બાજુએ આશીર્વાદનો પ્રવાહ વહેવડાવી શકીશુ

જેને એ આતરશાતિ મળી હોય, એવા માણસના સબંધમા આવવાથી આપણને પણ આનદજ થાય છે, ચિતા અને ઉદ્વેગ દૂર થાય છે અને મગજપરનો બોજો દૂર થતો ભાસે છે જગતમા એવા મનુષ્યો સર્વત્ર શાતિ અને આશીર્વાદનોજ પ્રવાહ ફેલાવ્યા કરે છે જ્યા દિલગીરી જુએ ત્યા તેઓ આનદ ફેલાવે છે, [illegible] હોય ત્યા ધૈર્ય ઉપજાવે છે, નિરાશા હોય ત્યા આશા આપે છે અને નિર્બળને સબળ બનાવે છે

તત્ત્વમસિ "તુ તેજ છે' અથવા સોઽહં 'તે હુ છુ" આ વાક્યનો અનુભવ પામનાર મહાપુરુષ જ્યા જ્યા જાય છે ત્યા ત્યા [illegible] કે તેણે પોતાનુ મધ્યબિંદુ શોધી કાઢ્યુ [illegible] વિશ્વમા એકજ મધ્યબિદુ છે અને તે પરમાત્માની

અનંત ચૈતન્યશક્તિ–ચિત્શક્તિ છે. જગતના સર્વ વ્યવહારની સંચાલક એજ શક્તિ છે. જે પણ માણસે એ મધ્યબિંદુને શોધ્યું હોય છે, તેવોજ માણસ તે ચિત્શક્તિ સાથે ઐક્ય અનુભવી શકે છે અને તેજ જીવનમુક્ત છે, કારણ કે પરમાત્મા તેનોજ આત્મા છે.

આવા પુરુષની શક્તિની પણ સીમા નથી. કારણ કે સર્વ શક્તિઓનું ઉદ્ભવસ્થાન જે પરમાત્મા તેની સાથે તેને એકતાનો સંબંધ હોવાથી તે સર્વ સ્થળેથી પોતાની તરફ શક્તિને આકર્ષે છે. પોતાના અમાપ બળનું તેને ભાન હોવાથી સર્વ બાજુએ બળના વિચારોને તે મોકલે છે અને તેમ કરીને–સરખે સરખા પદાર્થ આકર્ષાતા હોવાના નિયમ પ્રમાણે–તે પોતાના પ્રત્યે પણ બળનાજ વિચારો ચોતરફથી આકર્ષે છે અને વિશ્વમાની અસામાન્ય વસ્તુ સ્થિતિઓની સાથે તે ઐક્ય અનુભવે છે.

"જેની પાસે હશે તેને આપવામાં આવશે" આ બાઇબલના વાકયમાં કુદરતી નિયમનું સ્પષ્ટીકરણ છે તેના બલિષ્ઠ, નિશ્ચયાત્મક અને સામર્થ્યયુક્ત વિચારો સર્વ બાજુએથી તેને વિજય અપાવે છે અને તે દ્વારા સર્વ બાજુએથી તેને સહાય મળે છે. તેની ભાવના પ્રમાણેજ તેની વિચારસૃષ્ટિ રચાય છે અને તે વિચારસૃષ્ટિ ધીમે ધીમે સ્થૂલસૃષ્ટિરૂપે પણ પરિણમે છેજ કારણ કે વિચારો અદૃશ્યપણે કામ કરતા હોય છે, તોપણ તે વહેલા કે મોડા સ્થૂલ રૂપમા પણ પ્રકટ થાય છે.

આવા મનુષ્યને ભયના કે નિષ્ફળતાના વિચાર આવતાજ નથી. કદાચ આવો કોઇ વિચાર તેના હૃદયમાં ઉદ્ભવે તોપણ તે તરતજ તેને પોતાની મનોસૃષ્ટિમાંથી દૂર કરે છે અને તેથી બાહ્યસૃષ્ટિમાથી આવા વિચારો તેના તરફ ખેંચાતાજ નથી કારણ કે વિચાર પણ બીજા પોતાના જેવાજ વિચારોને પોતા તરફ આકર્ષે છે. આ કારણથી તેની આસપાસ રહેલા બીકણ, અસ્થિર તથા અશુભદર્શી માણસોના નિર્બળ અને નિરુત્સાહી વિચારો તેનાપર અસર કરી શકતા નથી જે કોઇ નિર્બળતા અને ભયનાજ વિચારો કર્યા કરે છે, તેની માનસિક શક્તિ અને શરીરબળ પણ ઘટતાં ચાલે છે તથા વિશ્વમા રહેલા કનિષ્ઠ વિચારો તેના તરફ ખેંચાઈ આવતા હોવાથી તેનીજ તેનાપર અસર થવા લાગે છે આ પ્રમાણે તે શક્તિ હીન થતો જાય છે તેમા પણ કુદરતનોજ કાયદો પોતાનુ કામ કરે છે

માણસના વિચાર જેમ જેમ જોર પકડતા ચાલે છે, તેમ તેમ

તેવાજ પ્રકારના વિચારો તેના અંતરમા ઉત્પન્ન થાય છે; અને બહારથી પણ તેવાજ વિચાર તે ખેંચે છે આથી ધૈર્યના વિચાર કરનાર માણસમા ધૈર્ય વધે છે અને ભયના વિચાર કરનારમા નિર્બળતા આવે છે હકીકત આવી હોવાથી જેનામાં શ્રદ્ધા અથવા ધૈર્ય હોય છે, તેજ સંયોગોનો સ્વામી બનીને પોતાના શક્તિ જગતમાં પ્રદર્શિત કરે છે, અને જેનામા શ્રદ્ધા-અર્થાત્ ધૈર્ય હોતા નથી, તે ભય અને આગામી આપત્તિઓનો વિચાર કરીને સંયોગો-ને આધીન થઇ રહે છે.

આ પ્રમાણે મનુષ્યને જે જે સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે, તે તે સ્થિતિનો ઉત્પન્ન કરનાર તે પોતેજ હોવાથી ફલિત થાય છે કે, પોતાની સ્થિતિ કેવી બનાવવી, એ વાત દરેકના પોતાનાજ ઉપર આધાર રાખે છે. આ દૃશ્યજગતની દરેક વસ્તુ ઉપજવાનું મૂળ ઠેકાણુ અદૃશ્ય અને આધ્યાત્મિક વિચારસૃષ્ટિમા રહેલું છે, કારણકે દૃશ્યજગત એ કાર્યરૂપ છે ને અદૃશ્યજગત એ કારણરૂપ છે મનુષ્ય અદૃશ્ય વિચારસૃષ્ટિમા જેવુ જીવન ગાળે છે, તેવુંજ ધીમે ધીમે દૃશ્ય-સ્થૂલ સૃષ્ટિમા પણ પ્રકટ થતું જાય છે. માટે જો તેણે પોતાની બાહ્ય-સ્થૂલ પરિસ્થિતિ બદલવી હોય તો પ્રથમ તેણે અદૃશ્ય જગતમા-પોતાની આતરસ્થિતિમા ફેરફાર કરવાની જરૂર છે. મનુષ્યોને જો આ સિદ્ધાતનો યથાર્થ ખ્યાલ આવે તો નિરાશામાં ગરક થયેલા હજારો મનુષ્યો ધૈર્ય ધારણ કરીને કામ કરવા લાગશે અને વિજય પ્રાપ્ત કરશે તથા પીડા પામતા અને રોગથી રીબાતાં અનેક મનુષ્યો બળ અને તંદુરસ્તી મેળવી શકશે અને શોકમા મગ્ન થયેલા હજારો મનુષ્યો આનંદી થશે

ભયની ગુલામગીરીમા રહેલા જે હજારો મનુષ્યો આપણી આસપાસ નજરે પડે છે, તેઓ ખરૂંજોતા શક્તિસંપન્ન અને પરાક્રમી હોવાં જોઇએ, છતા નિરુત્સાહી અને નિર્બળ જણાય છે તેઓની શક્તિ મંદ પડી ગયેલી જણાય છે, પ્રયત્ન શિથિલ જણાય છે અને ચારે બાજુએ તેઓને ભયજ ભય દૃષ્ટિએ પડે છે અમુક વસ્તુની તંગીનો ભય. ભૂખમરાનો ભય, લોકમતનો ભય, અમુક વ્યક્તિઓના ખાનગી અભિપ્રાયનો ભય, આગામી આપત્તિનો ભય. મંદવાડનો ભય. મરણનો ભય-આવા વિવિધ પ્રકારના ભયનાથી કોઇ ને કોઇ પ્રકારના ભયમા મનુષ્યો સપડાયેલાજ રહ્યા કરે છે. ઘણા મનુષ્યોને તો ભય રાખવાની ટેવજ પડી ગયેલી હોય

છે. જગતમાં ભયના વિચાર પણ સર્વત્ર વાતાવરણમાં ઘૂમી રહેલા હોવાથી તેમના તરફ ચારે બાજુએથી તેવા વિચારો આકર્ષાય છે. "મારા ઉપરિ નારાજ થશે, હું નિર્ધન થઇ જઇશ, મને નોકરીથી અલગ કરશે, મારો ધંધો નહિ ચાલે" એવા એવા અનેક વિચારો કરીને જે દશાથી ભય પામવામાં આવે છે, તેજ દશાને મનુષ્યો પોતા તરફ આકર્ષે છે.

ભયથી કોઇ પણ પ્રકારનો લાભ નથી અને હાનિ સર્વથા છે. કોઇ એમ પણ કહેતું જણાય છે કે "હું જાણું છું કે, ભયથી હાનિ છે, પરંતુ શું કરૂં ? તેનો ત્યાગ કરવાનું મારામાં સામર્થ્ય નથી" આવું કહીને તે એમજ સૂચવે છે કે, તેના પોતાના સ્વરૂપનું અથવા પોતે કોણ છે તેનું તેને બિલકુલ ભાન નથી **તમારી શક્તિઓને જાણવાને માટે પ્રથમ તો તમારે તમારા આત્માને ઓળખવો જોઇએ**, કારણ કે જ્યાંસુધી તમારી શક્તિઓનો યથાર્થ ખ્યાલ તમને ન આવે, ત્યાંસુધી તમે દૃઢપણપૂર્વક અને પૂર્ણ રીતે તેનો ઉપયોગ પણ નજ કરી શકો.

'ભય દૂર થતો નથી' એવો વિચાર સરખો પણ ન કરો 'મારાથી નહિ બની શકે' એવો વિચાર જો તમે રાખશો, તો મોટે ભાગે તમે તે કરી શકશો પણ નહિ પણ જો તમે 'હું કરી શકીશ' એવી ભાવના કરો અને ભાવના પ્રમાણે વર્તો તોજ તમે તે કામ કરી શકશો, એટલુંજ નહિ પણ જો તમારી ભાવના બલિષ્ઠ હશે તો તેમાં તમે વિજય પણ પ્રાપ્ત કરશો વળી ઇતિહાસકારોએ કેટલાક બહાદુરોના સંબંધમાં લખ્યું છે કે તેઓ વિજય મેળવી શક્યા, કારણ કે તેઓને પૂર્ણ શ્રદ્ધા હતી કે "અમે વિજય મેળવીશું." આનું કારણ એ છે કે મનની શ્રદ્ધામય સ્થિતિ શરીરમાં પણ ઉત્સાહ રેડે છે, અને તેથી બળ અને સહનશક્તિ મળે છે અને તેથીજ તેઓ વિજય મેળવે છે.

માટે તમારાથી બની શકશેજ, એવી શ્રદ્ધા રાખો અને એટલી શ્રદ્ધા ન હોય તો પ્રથમ આ વિચારને બીજરૂપે તો ગ્રહણ કરોજ પછી એ વિચારને તમે તમારા ચૈતન્યમાં રોપો, તેને તેમાંજ વિચારરૂપી પાણી સિંચ્યા કરો, પોષણ કરતા રહો, ધીમે ધીમે તે અંકુર ફૂટશે, ફૂલશે અને ચારે બાજુએથી બળ પ્રાપ્ત કરશે, [illegible] થી [illegible] થઈ પછીથી તમારા [illegible] વિચાર એક સ્થળે એકઠો કરશે અને તેને [illegible]

યોગી તથા ફળપ્રદ બનાવશે સારા સ્વભાવના, સબળ. ધૈર્યવાન અને નિર્ભય મનુષ્યોનો સમાગમ–એ વિચારરૂપી બીજ–પૂરૂ પાડશે. અને બીજા એવાજ વિચારોની સાથે તમારો સબંધ વધશે આવાં સાધન સાધવામાં જો તમે આગ્રહી અને શ્રદ્ધામય હશો, તો એવો પણ સમય આવશે, કે જ્યારે ભયનો કાણુ તમારા-પર જરા પણ રહેશે નહિ, અને નિર્બળતાના પૂતળારૂપ અથવા સંયોગોને આધીન થવાને બદલે તમે બળવાન સ્તંભરૂપ અને સંયોગોના સ્વામી બની રહેશો

તાત્પર્ય એકે જે શક્તિ સર્વના ભલાને વાસ્તે કામ કરી રહી છે તે શક્તિમાં–તે અનંત શક્તિમય પરમાત્મામા અને આપણા પોતામા વધારે વિશ્વાસ ઉપજાવવાની જરૂર છે સ્થિતિ ગમે તેવી પ્રતિકૂળ હોય, સંયોગો ગમે તેટલા વિરુદ્ધ હોય, તોપણ આ સત્ય પ્રતીતિને ન ખોવી કે **"અનેક બ્રહ્માંડો અને સૃષ્ટિઓ જેના નિયમમાં છે, તે સર્વશક્તિમાન પરમાત્માના હાથમાં આપણી લગામ છે"** આ સત્યની પ્રતીતિ આપણને શીખવશે કે "સૌ સારૂ જ છે" **"જે મનુષ્યનું મન પરમાત્મામાં લીન છે, તેની સંભાળ પરમાત્મા રાખે છે"**

આ સંસારમાં પરમાત્મા કરતા કોઇ પણ વસ્તુ વધારે દૃઢ, સુરક્ષિત અથવા વિશ્વાસપાત્ર નથી આપણા હૃદયના દ્વાર ખોલી તે પરમાત્મશક્તિને આપણાદ્વારા વહેવા દેવી, એ આપણા પોતાનાજ હાથમા છે એ બાબતનો જેમ જેમ આપણને અધિકાધિક ખ્યાલ આવતો જશે, તેમ તેમ આપણામાં અધિક અધિક બળ પ્રકટ થતુ જણાશે

જો આપણે તેની સાથે એક થઈને કામ કરીશુ તો તે પણ આપણી સાથે એક થઇને કામ કરશે, અને તે ઉપરથી આપણને અનુભવપૂર્વક આ વાત પણ સમજાશે કે, **જે લોકો ભલાઇને પસંદ કરે છે, તેના ભલાને વાસ્તે જગતની સર્વ વસ્તુઓ** કામ કરે છે આમ થતા ભય કે સંશય આપણામા કોઇ પણ રહેલા હશે તો તે સર્વે નાશ પામશે અને તેનું સ્થાન એવી અટલ શ્રદ્ધા લેશે, કે જેના સમાન બીજું કાંઈ પણ બળ નથી

જ્યારે મનુષ્યને નિરાશા તથા દુઃખદ વિચારો ઘેરી લેય છે [illegible] આપણામા અને આપણી [illegible] વસ્તુઓના [illegible] સ્વાભાવિક

શક્તિ મનુષ્યને ધર્મિષ્ઠપણા તરફ લઇ જાય છે, એ પ્રકારનું જ્ઞાનજ મનુષ્યને આશાવાદી અને શુભદર્શી બનાવે છે. કેમકે **અશુભ-દર્શીપણું એ નિર્બળતા છે અને શુભ દૃષ્ટિ મનુષ્યને સામર્થ્ય તરફ દોરે છે.** જેને પરમાત્મામાં વિશ્વાસ છે, તે દરેક પ્રકારનું કષ્ટ સહન કરી શકે છે કેમકે સુંદર હવાને જેટલી ગભીરતા અને પ્રસન્નતાથી સ્વીકારવામા આવે તેટલીજ ગભીરતા અને પ્રસન્નતાથી તે તોફાનની સામે પણ થઇ શકે છે. ‘ કેમકે એનું પરિણામ શુ આવશે તે અગાઉથી તે જાણે છે, અને શાશ્વત રક્ષણ કરનારા હાથ તેને સહાય આપવાને સદા તૈયાર છે એવો તેને પાકો વિશ્વાસ હોય છે તેને નીચેના વચનમા સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હોય છે કે “ પ્રભુપર વિશ્વાસ રાખો, ધીરજથી રાહ જુઓ અને તે તમારી મનો.કામના પૂર્ણ કરશે. જે મનુષ્ય લેવાને તૈયાર છે, તેને સર્વ મળે છે.” આ કરતાં વધારે સ્પષ્ટ શબ્દ બીજા કેવા હોય ?

જે પ્રમાણમાં આપણે તે સર્વશક્તિમાન પરમાત્માના હથિયાર બનીને કામ કરતાં શીખીશું,તે પ્રમાણમાં પરિણામની ચિંતા આપણે ઓછી કરવી પડશે અને ચિંતા ઓછી તેટલી શાન્તિ વધારે રહે છે તથા દિવસોના વહેવા સાથે શાંતિનું બળ વધવા લાગે છે આ પ્રમાણે જેણે પરમાત્માપર પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખીને આવી શાન્તિ પ્રાપ્ત કરી હોય છે તેજ કહી શકે છે કે—

“હુ ઉતાવળથી નહિ પણ ધીરજથી કામ કરૂં છું, કારણ કે ઉતાવળથી શુ પ્રાપ્ત થવાનું છે? હું શાશ્વત માર્ગનો પથિક છું અને જે વસ્તુત મારૂ છે તે તો મને મળશેજ જાગતાં અને ઉંઘતાં, દિવસે અને રાત્રે હું **જે મિત્રોને શોધું છું તે મિત્રો મને પણ શોધે છેજ.** કોઈ પણ તોફાની પવન મારી જીવન-નૌકાને અવળે માર્ગે દોરવાને તથા મારા ભાગ્યના પ્રવાહને ફેરવવાને સમર્થ નથી. જેવી રીતે સમુદ્ર પોતાના સજાતીય જળને પીછાને છે અને પર્વત ઉપર ઉત્પન્ન થતા ઝરાને નદીરૂપમા ફેરવી પોતાના તરફ આકર્ષે છે,તેવીજ રીતે પવિત્ર આનંદી આત્મા તરફ શુભ વસ્તુ પણ આકર્ષાય છેજ જેમ ગત પડતા તારાઓ અવશ્ય પ્રકાશે છે અને જેમ દરિયામાં ભરતી-ઓટ નક્કીપણે થાય છે, તેજ પ્રમાણે જે મારૂ છે તે મને પણ અવશ્ય મળશેજ તેમાં સમય, સ્થાન, ઉંચાઈ, નીચાઇ કાંઇ પણ અંતરાયભૂત થઈ શકે તેમ નથી ”

પ્રકરણ ૭ મું

પૂર્ણશક્તિની પ્રાપ્તિ

ઈશ્વર અનંત શક્તિમય છે અને જે પ્રમાણમાં આપણા અંતઃકરણ એ અનંત શક્તિમય પરમાત્મા તરફ ખુલ્લા રાખીશું, તે પ્રમાણમા આપણામા પણ તે શક્તિ પ્રકટ થશેજ ઈશ્વરને સર્વ વસ્તુ શક્ય હોવાથી ઈશ્વરની સાથે એકતા અનુભવનારને પણ કશુ અશક્ય રહેતું નથી સર્વ વસ્તુઓના નિયામક પ્રભુની સાથે એકતા અનુભવવી એમાજ અપાર સામર્થ્યનુ રહસ્ય રહેલુ છે, અને જે પ્રમાણમા આપણે આ એકતા અનુભવીશુ, તે પ્રમાણમા સર્વ લૌકિક મર્યાદાઓને આપણે ઉલ્લંઘી જઇશુ

જો ઉપલો નિયમ સત્ય હોય (અને તે સત્યજ છે) તો પછી શક્તિ પ્રાપ્ત કરવાને માટે જ્યા ત્યા ફાંફા માર્યા કરવાથી લાભ શો ? તે પ્રાપ્ત કરવાને આ અથવા પેલી બાબતનો અભ્યાસ કરવાથી ફાયદો શો ? પર્વતના શિખર તરફજ ચાલ્યા જવાને બદલે તેની ખીણોમા અને બાજુઓમા ભટકવાથી લાભ શો ? આ સંસારના સર્વ ધર્મપુસ્તકોમા મનુષ્યને જે સર્વ પ્રાણીઓથી શ્રેષ્ઠ બતાવવામાં આવ્યો છે, તે તેના બે હાથ ને બે પગવાવાળા શરીરને લીધે નહિ પણ તેના દૈવી સ્વભાવને લીધે છે એવા ઘણા મોટા અને બળવાન પશુઓ આ જગતમા છે કે જેના ઉપર સ્થૂલ દૃષ્ટિએ મનુષ્યનુ સ્વામીત્વ ચાલી શકતું નથી, પરંતુ પોતાને સ્વાભાવિક રીતે મળેલી માનસિક નૈતિક અને આત્મિક શક્તિઓનો ઉપયોગ કરવાથી તે પશુઓ ઉપર પોતાનુ સ્વામીત્વ ચલાવી શકે છે જે કામ શરીરબળથી નથી થતું, તે મનોબળથી થઇ શકે છે જે પ્રમાણમા મનુષ્ય પોતાને જડ શરીર માનતો મટીને આત્માતરીકે ઓળખવા લાગે છે, તથા એવા પ્રકારનુ જીવન ગાળવા માડે છે, તે પ્રમાણમા બીજા મનુષ્યો કરતા તેની શક્તિમા વધારો થતો જાય છે દુનિયાના ધાર્મિક સાહિત્યમા જ્યા જ્યા જે જે ચમત્કારો વર્ણવ્યા છે, તે ચમત્કારો માત્ર તેજ સમયમા અથવા તેજ સ્થાનમા બની શકે, એમ સમજવાનુ નથી ચમત્કારોને વાસ્તે કોઇ અમુકજ યુગ કે દેશ હોવો જોઇએ, એવુ નથી જે કોઇ અમુક યુગમા બની શકે

છે તે સર્વ આજે પણ તે નિયમોનો આશ્રય લેવાથી બની શકે તેમ છે. જેઓ પરમાત્મા સાથે એકતા અનુભવીને તેની શકિતઓના દ્વારરૂપ બન્યા હતા, તેવા મનુષ્યોએજ તે ચમત્કારો પણ કર્યા હતા.

હવે પ્રશ્ન એ થાય છે કે, ચમત્કાર એટલે શું ? શુ ચમત્કાર એ કોઇ અલૌકિક બનાવ છે ? સામાન્ય મનુષ્યો સામાન્ય સ્થિતિમાં જે કામ કરી શકે, તેના કરતાં જે બનાવ ઉચ્ચ પ્રકારનો હોય તેનેજ અલૌકિક કહી શકાય. ચમત્કારનો અર્થ આ સિવાય બીજો નથી. સર્વવ્યાપી, સર્વજ્ઞ અને સર્વશકિતમાન પરમાત્મા સાથે જેણે પોતાની એકતા અનુભવી છે, તેવો મનુષ્ય ઇશ્વરી નિયમો અને શકિતઓનુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તેનો ઉપયોગ કરે છે, તેને મર્યાદિત શકિતવાળા સામાન્ય લોકો ચમત્કાર ગણે છે અને તે ચમત્કાર કરનારને લોકોત્તર માણસ ગણે છે. માટે એવા માણસ જે નિયમોનો અને શક્તિઓનો ઉપયોગ કરે છે, તે નિયમો અને તે શકિતઓને સમજીને આપણે પણ જો તેનો તેવો ઉપયોગ કરીએ તો આપણે પણ તેવાજ ચમત્કાર કરી શકીએ સાથે એ પણ સ્મરણમાં રાખવું જોઈએ કે, જેમ જેમ આપણે નીચી દશામાથી ઉચી દશામાં આવતા જઇએ છીએ અને જેમ જેમ જડવાદમાથી અધ્યાત્મવાદ તરફ વળતા જઈએ છીએ, તેમ તેમ ભૂતકાળમા ચમત્કારરૂપ ગણાતી બાબતો આપણુને સામાન્ય અને સ્વાભાવિક લાગવા માંડે છે, અને આજે જે ચમત્કારરૂપ લાગે છે, તે પણ તેજ રીતે ભવિષ્યમાં આપણુને સ્વાભાવિકજ લાગવા માડશે. સંસારમા શરૂથીજ આમ ચાલ્યુ આવે છે

જે મનુષ્યે ઈશ્વરની સાથે એકતા અનુભવી હોય છે, તે ચમત્કારી લેખાતા કાર્યો કરે છે અને પોતાના ઉચ્ચ શક્તિઓ સાથેના અનુભવને લીધે બીજા મનુષ્યોથી તે જૂદો પડી આવે છે

જે કામ એક મનુષ્ય કરી શકે તે બીજો પણ કરી શકે કેમકે સર્વત્ર એકજ નિયમ પ્રસરી રહેલો છે. હા, શકિતમાન થવુ અથવા શકિતહીન થવુ, એ તો આપણા પોતાનાજ હાથમા છે જે મનુષ્યને પૂર્ણ વિશ્વાસ આવે છે કે, હું ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકીશ, તેજ મનુષ્ય તેવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. મનુષ્ય જે જે મર્યાદાઓ પોતાને માટે બાંધે છે, તે મર્યાદાઓજ તેને આગળ વધતો અટકાવે છે જેમ દૂધમાની મલાઇ દૂધ કરતા ઉત્તમ હોવાથી ઉપરજ તરી આવે છે, તેમ જગતમા પણ જેઓ પોતામા રહેલી

ઉચ્ચ શક્તિઓને કેળવવા ઈચ્છે છે, તેઓ પણ બીજાઓ કરતાં ઉત્તમ હોવાથી સામાન્ય મનુષ્યોની ઉપરજ તરી આવે છે

આપણે બાહ્યસંજોગોવિષે ઘણી બાબતો સાંભળીએ છીએ; પરંતુ આ વાત ખાત્રીપૂર્વક માનવી કે, કાંઇ સંયોગો માણસને બનાવતા નથી પણ મનુષ્યજ સંયોગોને બનાવે છે, માટે તેણે સંયોગોને પોતાની ભાવના પ્રમાણે બનાવવા જોઇએ જ્યારે આ વાત આપણને સારી રીતે સમજાશે, ત્યારે આ વાત પણ માલૂમ પડશે કે, આપણી પરિસ્થિતિમાંથી બહાર નીકળવું એ ઘણી વખત તો જરૂરનુંજ હોતું નથી. કારણ કે આપણે એજ પરિસ્થિતિમાંથી કેટલુંક શીખવાનું હોય છે, અને આત્મ શક્તિનો યોગ્ય ઉપયોગ કરીએ, તો એ વર્તમાન સ્થિતિમાંથી પણ હિતાવહ સંયોગોને ઉત્પન્ન કરી શકીએ તેમ છીએ.

ઉપલું ધોરણ વંશપરંપરાગત સંસ્કારને પણ લાગુ પડે છે તેથી આ પ્રશ્ન ઘણી વાર પૂછવામાં આવે છે કે શું વંશપરંપરાગત સંસ્કારો ઉપર પણ જય મેળવી શકાય? પરંતુ જેને પોતાના સાચા સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી હોતું, તેજ આવો પ્રશ્ન પૂછે છે એ પ્રશ્નનો ઉત્તર એ છે કે, જો આપણે એમ માનીએ કે, વંશપરંપરાના સંસ્કારો પર આપણે જય નહિ મેળવી શકીએ, તો આપણે જય પામીશું નહિ અને જેવી ને તેવીજ સ્થિતિ રહેશે આપણને જેમ જેમ આપણા સ્વરૂપનું ભાન થતું જાશે અને આપણી પ્રચંડ શક્તિઓનો ખ્યાલ આવશે, તેમ તેમ વંશપરંપરાગત હાનિકારક સંસ્કારો જરૂર ઘટવા માંડશે, અને આપણા પરમાત્મસ્વરૂપનો પૂર્ણ અનુભવ થતા તે સર્વ સંસ્કારો સમૂળ પણ નાશ પામશે. એક કવિ કહે છે કે —

"એવી એક પણ ટેવ નથી કે તેનાપર જય ન મેળવાય, કદાચ આ ખરાબ ટેવ તો બાપદાદાથી ઉતરી આવેલી છે, [illegible] તો ખરાબ ટેવ કે સ્વભાવ આપણા જીવનને નીરસ અને [illegible] બનાવે છે, [illegible] માનતા પણ નહિ ને બોલતા પણ નહિ"

[illegible] પિતા અને પ્રપિતા માટે પણ તે મહાન [illegible] હતી [illegible]. હવે તારે માટે પણ તે એકપગે તૈયાર છે [illegible] અને [illegible] અને તેનાપર [illegible]

[illegible]

[illegible]

વખત જતાં તું સઘળા વિજય પ્રાપ્ત કરી શકીશ માટે તારી ગમે તેવી ભૂલો થઇ હોય અને થાય તોપણ તું ગુસ્સે થઇને પડી રહેનો નહિ, પણ ઈશ્વરી રક્ષણરૂપી હથિયાર સાથમાં રાખીને આગળ વધ્યા કરજે.

સંસારમાંની એકે એક ચેતન અને વાસનાના ઉપર તું જય મેળવી શકે તેમ છે. કેમકે તું પણ તે અનંત પરમાત્માનોજ એક ભાગ છે કે જે પરમાત્માના બળ આગળ કશું ટકી શકે તેમ નથી.

ઘણા મનુષ્યો હલકા પ્રકારનું જીવન ગાળવા માટે ગાળે છે કે તેમનામાં વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય હોતું નથી. શું તમારે આ જગતમાં પ્રભાવશાળી બનવું છે? તો પછી તમારા પોતાનાપરજ આધાર રાખો—સ્વતંત્ર બનો. તમારી જાતને સાધારણ મનુષ્યમાં ન ગણો અને 'અમે રંક છીએ, અમારાથી શું થાય' એમ પણ ન બોલો.

જેમનામાં વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય નથી અને જેઓ પોતાની જાતને અયોગ્ય રૂઢિનાં બંધનોને વેચી ચૂક્યા છે. તેવા રૂઢિના ગુલામોને આધીન રહો છો. તેથીજ તમારી અનિષ્ટ દશાને તમે લંબાવો છો; અને એક એવો વખત પણ આવશે કે તમે જેમનને ખુશ રાખવાને માટે અનિષ્ટ રૂઢિઓ સ્વીકારી હશે, તેઓ પણ તે બદલ તમારા તરફ અભાવ દર્શાવશે.

જો તમે ઉદાહરણ વાપરીને તમારૂં વ્યક્તિત્વ જાળવી રાખો તો તમે તમારી જાતના સ્વામી બનો છો. અને જ્યારે ઉચ્ચ તથા લાભદાયક સ્થિતિ મેળવવામાં એ વ્યક્તિત્વ બહુજ ઉપકારક થઇ પડે તેમ છે. બીજાઓમાં ઘેટાની માફક ભળી જવાથી તેઓ તમને જે માન આપશે, તેના કરતાં તમારૂં વ્યક્તિત્વ બતાવવાથી સમજુ માણસો તમારાવિષે સારો અભિપ્રાય બાંધશે. પ્રબળ વીરપુરુષ સર્વને પોતાના તરફ આકર્ષે છે અને સર્વ તેનાઉપર વિશ્વાસ રાખે છે.

પરમાત્મા સાથેના પોતાના સંબંધનું ભાન થવું એજ મહત્ત્વની વાત છે; અને જગતમાં કરવા યોગ્ય મુખ્ય કાર્ય પણ એજ છે. "સંયોગો પ્રમાણે ચલાવી લેવું એ શું ઠીક નથી?" એવો પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે તો એકજ જવાબ આપી શકાય કે, સાચી નીતિ તો અંતરાત્માને માન આપીને ચાલવું એજ છે, કેમકે જેવી રીતે દિવસ પછી રાત્રિ નક્કીપણે આવે છે, તેમ અંતરાત્માને વફાદાર રહેનાર પણ નક્કીપણે કોઇને દગો દેતો નથી.

જો આપણે પરમાત્મા ઉપર વિશ્વાસ રાખીને લોકોના અભિ-

ભયથી નહિ કરીએ, તો પ્રભુ પણ અવશ્ય આપણને સહાય આપશે. જો લોકોને ખુશ કરવામાટેજ આપણે જીવન ગાળીએ તો લોકો તેથી ખરા અર્થમાં કદાપિ ખુશ થતા નથી. ઉલટા જેમ જેમ તેમને ખુશ કરવાને આપણે તેમના ગુલામ બનતા જઇએ છીએ, તેમ તેમ આપણા તરફ તેમની માગણીઓ વધતીજ જાય છે. તમારૂં જીવન કેમ દોરવવું અને ખીલવવું એ માત્ર તમો અને તમારા પ્રભુ વચ્ચેનો સવાલ છે. આમ છતાં જો તમે સર્વસાધારણ લોકો તરફ દોરવાઇ જાઓ છો, તો તમે ખોટા માર્ગે ચડવાના ભયમાં છો.

જ્યારે આપણને આપણા આંતરિક સ્વારાજ્યનું ભાન આવે છે અને સર્વનિયતા પરમાત્માને આપણા જીવનનુ મધ્યબિંદુ બનાવીએ છીએ, ત્યારે આપણે પોતેજ નિયમરૂપ બનીએ છીએ અને રૂઢિઓના ગુલામોને અનિષ્ટ રૂઢિઓમાથી મુક્ત કરવાનુ કામ હાથ ધરી શકીએ છીએ.

એ પરમાત્મારૂપી મધ્યબિંદુ જ્યારે પણ આપણા હાથમાં આવે છે, ત્યારે તે મનોહર સરળતા કે જે મહાન પુરૂષને આકર્ષણીય બનાવે છે, તે આપણામાં પણ ઉતરે છે અને બધો આડંબર જતો રહે છે કારણ કે જેનામાં નિર્બળતા હોય છે, તેજ બહારનો વિવેક અને આડંબર રાખે છે. જે કોઇ બહારના ડોળવડે બીજાને આંજવા મથે છે. તેમનામા કાંઈ પણ ખાસ ખામી અવશ્ય હોવી જોઇએ

આ સ્થળે પૂંછડી કાપેલા ઘોડાપર સ્વારી કરનાર મનુષ્યની વાત મને યાદ આવે છે. પોતા તરફ લોકોનુ ધ્યાન ખેંચવા સારૂજ તે પોતાની પૂંછડી કાપવાની બાતકી રીત સ્વીકારે છે

પણ જે આ પ્રમાણે બીજાઓને મૂર્ખ બનાવવા ઇચ્છે છે, તે પોતેજ મૂર્ખ બને છે કારણ કે તેમનામા ખરૂં જ્ઞાન અને વિ[illegible]પ્રિત હોય છે. તેઓ તો [illegible] વ્યક્તિ શા ઉદ્દેશથી અને કયા [illegible] કરે છે, તે તરતજ સમજી જાય છે

[illegible] કોઈ [illegible] રીતે પોતાનું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. તે મનુષ્યે તે પોતાની [illegible] [illegible] [illegible] હોય છે. તેવો બીજાઓ [illegible] [illegible] [illegible] કરતા [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] હોય છે [illegible]

ચૈતન્ય સાથે સંબંધ થયેલો હોવાથી તેઓ ઉચ્ચ સ્થિતિમાં રહીને ઉચ્ચ શક્તિઓવડે કામ કરે છે, તેઓ સર્વ જોખમદારીઓથી પણ મુક્ત–નચિંત રહે છે; કારણ કે તેઓ સમજી ચૂક્યા હોય છે કે, તેમની અંદર અનંતશક્તિજ કાર્ય કરી રહી છે અને તેઓ તો તે શક્તિના માત્ર હથિયારરૂપજ છે.

સર્વોત્તમ શક્તિને પ્રાપ્ત કરવાનું મુખ્ય રહસ્ય અને સાધન એ છે કે, કાર્ય કરવાનાં બાહ્યસાધનો સાથે આપણી આંતરશક્તિનો સંબંધ સાધવો. જો તમે ચિત્રકાર હો તો જેટલા પ્રમાણમા તમે એ કાર્ય સાથે તમારી આંતરશક્તિઓનો સંબંધ–ઉપયોગ કરો છો, તેટલા પ્રમાણમાં તમે ઉત્તમ પ્રકારના ચિત્રકાર બનો છો. તમારા આત્માદ્વારા જે પ્રેરણા તમને મળે છે, તેના કરતાં વધારે ઉચ્ચ ચિત્ર બીજે પ્રકારે તમે કદી પણ બનાવી શકશો નહિ. તમારા અંતરમાં ઉચ્ચ પ્રેરણા આવવાને માટે તમારે કરવાનુ માત્ર એટલુ-જ કે, તમારા અંતઃકરણરૂપી દ્વારને પરમાત્માની પ્રેરણા ઝીલવાને લાયક બનાવી ખુલ્લું રાખવું જોઈએ.

શું તમારે છટાદાર વક્તા થવું છે? જેટલા પ્રમાણમા તમે ઉચ્ચ શક્તિઓ સાથે સંબંધમાં આવશો અને તેને અનુસરીને વર્તશો, તેટલા પ્રમાણમાં તે શક્તિઓ તમારાદ્વારા બોલવા લાગશે અને તમે મનુષ્યોનાં મન જીતવાની અને તેમને સન્માર્ગે વાળ વાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરશો જો તમે બરાડા પાડ્યા કરીને અને હાથ-પગ પછાડ્યા કરીને કેવળ સ્થૂલસાધનોનોજ ઉપયોગ કરશો, તો તેનું પરિણામ પણ તેવુંજ આવશે, અને જો તમે હૃદયનુ દ્વાર ખુલ્લું રાખી પરમાત્મા તરફ વળશો તો તેનોજ અવાજ તમારાદ્વારા બોલવા લાગશે અને તેથી તમે સત્ય અને અસરકારક વક્તા થઈ શકશો. ટુંકમાં એજ કે જેટલા વધારે અંતર્મુખ બનશો તેટલી તમારાદ્વારા ઈશ્વરી શક્તિ વધારે પ્રકટ થશે

જો તમારે ગાયક થવું હોય તો તે શક્તિને માટે ઈશ્વર તરફ તમારા હૃદયને ખુલ્લું મૂકો, એટલે ઈશ્વરી નાદ તમારામાં સૂરના રૂપમાં પ્રકટ થશે. બીજી રીતે તમે ગમે તેટલો અભ્યાસ કરો, તોપણ ઉપલે રસ્તે તમે જેટલો લાભ મેળવી શકશો, તેટલો બીજે રસ્તે મેળવી શકશો નહિ. કેમકે જેનામાં ગાયનકળાના સામાન્ય જ્ઞાન ની સાથે પરમાત્માની સાથે એકતા અનુભવવાની કુંચી હોય છે, તેના અંતરમાંથી એવા તો મધુર અને આહ્‌લાદક સૂર નીકળે છે,

કે જેની સાંભળનારાઓ ઉપર ન ભૂસાય તેવી અસર થાય છે.

ગરમીના દિવસોમાં જ્યારે મારો તંબુ કોઇ જંગલમાં હોય છે, ત્યારે કોઇ કોઇ વાર પ્રાતઃકાળમાં હું મારા ખાટલાપર જાગતો પડી રહું છું. પ્રથમ તો તદ્દન શાંતિ હોય છે, પણ પછી ધીમે ધીમે ચીં ચીના અવાજ કાને પડવા શરૂ થાય છે, અને દિવસ ઉગવા માંડે છે, તેમ તેમ તે અવાજ વધતા ચાલી છેવટે આખુ જ જંગલ મધુર ગીત ગાઇ રહ્યું હોય એવો ખ્યાલ આવે છે! આ મધુર ધ્વનિ કાઢવામાં જાણે કે વૃક્ષો, પાંદડાં અને ઝાડીઓ સર્વ ભાગ લેતા હોય એવુંજ મને રોજ લાગતું હતુ. એક સમયે આ પ્રમાણે કુદરતનો સંગીતમય ધ્વનિ ચાલી રહ્યો હતો, ત્યારે મેં વિચાર્યું કે, સંગીતશાસ્ત્રમાં આમાથી કેટલુ બધુ શીખી શકાય? પક્ષીઓ પાસે પણ આપણે કેટલુ બધું જાણી શકીએ?

જે રીતે પક્ષીઓ કુદરતી ઉચ્ચ શક્તિઓ તરફ પોતાનાં હૃદય-દ્વાર ખુલ્લાં રાખીને તે શક્તિઓને પોતાની અંદર કાર્ય કરવા દે છે, તેજ પ્રમાણે જો આપણે પણ આપણામાં તે શક્તિઓને કામ કરવા દઇએ તો શું આપણે પણ લોકોના મન ખેંચી ન શકીએ? ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને ગ્રીસદેશના મહાત્મા ઑર્ફીઅસ પોતાના મધુર ધ્વનિથી મનુષ્યોના, પશુ-પક્ષીઓના અને છેવટે વૃક્ષોના તથા નદીઓના આત્મા પણ પોતાની તરફ હરી લેતા, તેમાં આ પ્રયોગસિવાય બીજું શું હોઇ શકે?

મિ૦ સેંકી નામનો એક સારો ગાયક છે. તેણે ટેન્ડર નામના સારેગમા પોતાનું અતિ પ્રખ્યાતિ પામેલું ગાયન ગાઇ બતાવવા પહે-લા પોતાનું જીવનવૃત્તાંત નીચે પ્રમાણે કહી સંભળાવ્યુ હતુ —

"મેં મિ૦ સુડી નામના મારા મિત્રની સાથે ન્યૂયૉર્કથી [illegible] જતાં એક સ્થળે પુસ્તકો વેચનારની દુકાનેથી એક [illegible] વર્તમાનપત્રની એક નકલ એક આનો આપીને લીધી [illegible] ગાડીમા જતા હતા. તે વખતે તે વર્તમાનપત્રનાં [illegible] મારી દૃષ્ટિ તેમાની એક કવિતાપર પડી મિ૦ સુડી તરફ [illegible] કે મારે જોઇતુ ગાયન મને મળી આવ્યુ મુડી [illegible] પોતાના વિચારમા મસ્ત હતો. તેથી તેણે મારા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]"

"એક દિવસ એડીનબરોમાં મોટી સભા મળી તે સમયે ડૉ૦ બોનરે 'સાધુચરિત્ર ભરવાડ' એ વિષય ઉપર ઘણું સારું ભાષણ આપ્યું. તે પછી મિ૦ સુડીએ મને એક ગાયન લલકારવા કહ્યું. મારા મનમાં ત્રેવીસમું ભજન ગાવાનો વિચાર આવ્યો, પણ તે મેં ઘણી વાર ગાયું હતું તેથી પછી તે વર્તમાનપત્રવાળુજ ગાયન ગાવા મેં વિચાર્યું. એ ગાયનનો રાગ મને માલૂમ ન હતો, તેમજ તેનો રાગ બેસાડવાનો સમય પણ મને મળ્યો ન હતો. આથી હું જરા ગુંચવાયો કે હું તે શી રીતે ગાઇ શકીશ? પછી છેવટે એવો વિચાર સૂઝ્યો કે, તેનો રાગ ગમે તે હોય પણ હું તો તે ગાઇશજ. પછી તે ગાયનને મેં મારી સામે મૂક્યું; વાજું વાગવા લાગ્યું અને મેં ખોલીને મેં ગાવાનો આરંભ કર્યો! પહેલી કડી પૂરી કરી, લોકો એકચિત્તે સાંભળતા રહ્યા; મેં એક લાંબો શ્વાસ લીધો અને આવી સારી રીતે શું હું બીજી કડી પણ ગાઇ શકીશ! એવું મનમાં આશ્ચર્ય થયું. મેં પ્રયત્ન કર્યો, અને પછી તે કામ પણ સુગમ થયું! છેવટે ભજન પૂરું થયું ત્યારે તેનો એટલો બધો પ્રભાવ પડેલો જણાયો કે આખી સભા ગાવાની ઢબથી છક થઇ ગયેલી જણાઇ અને અનેક માનુષ્યો તો અશ્રુ સારી રહ્યાં હતાં! મારા જીવનનો એ ઘણો બારીક સમય હતો; પરંતુ મિ૦ મુડી કહેવા લાગ્યો કે, આવું સારૂં ગાયન પૂર્વે મેં કદી સાંભળ્યું નથી. પછી એ ગાયન જ્યાં ત્યાં ગવાવા લાગ્યું અને મારી કીર્તિ સર્વત્ર વ્યાપી રહી."

મિ૦ સેંકીની પેઠે જો આપણે પણ ઉત્તમ પ્રેરણા મેળવવા માટે આપણા હૃદયમંદિરને ખુલ્લું રાખીશું તો ત્યાં પણ તે પ્રેરણા જરૂર પ્રવેશ કરશે. આપણે તેમ કરવામાં કસર રાખીએ છીએ, તેથીજ આપણા કામકાજમાં ઓછપ આવે છે.

શું તમે સારા લેખક થવા ધારો છો? તો એમાં પણ વિજયની એક કુંચી યાદ રાખવા જેવી છે-"જે પણ વિચારો તમને વ્યાજબી જણાય તે નિર્ભયતાથી લખીને સત્યવાદી બનો, અર્થાત્ અંતર્યામી પરમાત્માની પ્રેરણાને વફાદાર રહીને લખો-અને જરૂર તમે પણ એક સારા લેખક થઇ શકશો. ગમે તેટલું લાણુચોડું લખે તોપણ પોતાનામાં હોય તેના કરતાં અધિક સત્ત્વ કોઇ લેખક આપી શકતો નથી, માટે જેણે વધારે સારૂં લખવું હોય તેણે પોતેજ પ્રથમ તો વધારે સારા બનવું જોઇએ."

જે લેખકનું વ્યક્તિત્વ મહાન હોય, જેનો ઉદ્દેશ ઉચ્ચતર હોય, જેની લાગણીઓ ઉંડી હોય અને જે નિરંતર દિવ્ય પ્રેરણા તરફ પોતાના હૃદયદ્વાર ખુલ્લાં રાખતો હોય, તેના લખાણમાં પણ એવા અવર્ણનીય સૌંદર્ય, જ્વલંત શક્તિ અને હૃદયસ્પર્શિતા ઉભરાઈ જાય છે, કે જેથી વાચકોના હૃદયમાં પણ તે લેખકે અનુભવેલા ભાવો અને ભાવનાઓ ઉપજ્યાવિના રહેતાં નથી.

ઉત્તમ વાચનારાઓ તો લેખકના શબ્દોની પેલી પાર જઈને તેનું હૃદય પણ વાચી શકે છે, લેખકનો આત્મા તે શબ્દોદ્વારા તેના હૃદયમાં પ્રકટ થાય છે, અને તેથીજ તેના ભાવ અને પ્રેરણા વાચનારમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આથીજ આવા લેખકોનાં લખાણ બીજાં સામાન્ય પુસ્તકોથી જૂદાં પડી જઈ અસાધારણતરીકે ગણાય છે

પ્રભાવશાળી લેખક પોતાની આત્મિક શક્તિ પુસ્તકમા રેડતો હોવાથી તે ત્વરાથી વેચાય છે, કારણકે એવું પુસ્તક દરેક મનુષ્ય જાતે વાચે છે અને પોતાના મિત્ર–સ્વજનોને વાંચવા ભલામણ કરે છે ઇમર્સન ઠીકજ કહે છે કે "સારૂ પુસ્તક જગતમા ફર્યાજ કરે છે, તે સારા સારા મનુષ્યોના હાથમા જાય છે અને તેઓ તેને આનંદથી વાંચીને પછી બીજા પોતાના સજાતીય વિચારના મનુષ્યો પાસે લઇ જાય છે. આ પ્રમાણે તે પુસ્તક અનેક ઉદાત્ત અને ઉદાર પુરુષોને પોતા તરફ આકર્ષે છે, તેઓના અસ્પષ્ટ વિચારોને સ્પષ્ટ કરે છે, ઉગતા વિચારોને પુષ્ટ કરે છે અને પોતાની જાતને વધુ ને વધુ પ્રસિદ્ધિ આપે છે.'

આવા ગ્રંથકારો પોતાની પ્રસિદ્ધિમાટે પુસ્તક લખતા નથી, પણ ઉચ્ચ વિચારોની લોકોના હૃદયપર અસર થાય તથા લોકોને તે પુસ્તકદ્વારા એવી પ્રેરણા મળે, કે જેથી તેઓનુ જીવન વધારે વિશાળ, મધુર, સુંદર અને પરિપૂર્ણ બને. તેઓને પોતાની આંતરિક ઉચ્ચ શક્તિઓના જ્ઞાન ઉપરાંત તે ઉચ્ચ શક્તિઓને અને ઉચ્ચ જ્ઞાનને પણ તેઓ પ્રાપ્ત કરી શકે અસામાન્ય લેખકો એવા ઉચ્ચ આશયથી પુસ્તકો લખે છે અને તેથીજ તેઓ વધારે સારૂં [illegible] અને લોકપ્રિયતા મેળવી શકે છે.

આવા [illegible] મહાન આત્માઓ લેખકના [illegible] [illegible] લેખક [illegible] નિરભિમાનીજ [illegible] હોય છે અને તેથી તે [illegible] પોતાની આત્મિક [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કહે છે કે "[illegible] પુસ્તક [illegible]

ઝાડની ગંધ આવશે, માખીઓના ગણગણાટથી તે ગાજી ઉઠશે અને મારી બારીપર બેસી પોતાની ચાંચમાં ઘાસનું તણખલું અથવા દોરીનો કકડો લઈ જનાર ચકલી પણ મારી વાર્તામાં ભાગ લેતી જણાશે." આના જવાબમાં હું કહું છું કે "પ્રિય લેખક! તમારા જેવા કોઇ કોઇ નિડર અને મહાન ગ્રંથકારોનાં પુસ્તકો વાંચીને પછી પોતાને સુધારવાને બદલે લોકોને બોધ આપવા નીકળી પડેલા સંખ્યાબંધ લેખકોનાં નજીવાં પુસ્તકો કરતાં–આ તમારી તાડના ઝાડની સુગંધ અને માખીઓના ગણગણાટને હું વધારે આવકારદાયક ગણીશ."

શેક્સપિયરપર એવો આરોપ મૂકવામાં આવે છે કે, તેણે પોતાના ગ્રંથોમાં પૂર્વના ગ્રંથોમાંથી થોડા યા વધારે ઉતારા કર્યા છે. તેના જવાબમાં લેન્ડોર કહે છે કે "અસલના કરતાં તેનામાં પોતાના વિચારોની અધિકતા છે. તેણે મૃતશરીરોમાં જીવન-શક્તિનો સંચાર કર્યો છે." આવા મનુષ્યો સંસારને ચાલુ ચીલે ચાલતા નથી, પણ સંસારને પોતાને ચીલે ચલાવે છે.

સારો લેખક અમુક જડ નિયમોનો ગુલામ બની રહેવાનું પસંદ કરતો નથી તે તો હૃદયસ્થ પરમાત્માના એક લહીયાનુંજ કામ કરે છે, કે જેથી જગતમાં રહેલા પોતાના માનવબાંધવોના દરરોજના જીવનકલહ ઓછા થાય; તેઓના જીવનમાં આશા અને મધુરતાનાં કિરણ રેડાય; અવિચારી અને પશુવૃત્તિનાં પામર મનુષ્યો વિચારશીલ, દયાળુ અને નમ્ર થાય; બીકણ અને સંકોચ પામતી સ્ત્રીઓની ગુપ્ત શક્તિઓ પ્રકટ થઇ તેમનો પ્રભાવ એવો અવર્ણનીય થાય કે જે તેમને પોતાને પણ હેરત પમાડે આ બધું જેથી કરીને થાય એવુંજ કામ કરવું–એવુંજ જ્ઞાન ફેલાવવું, એજ અસાધારણ લેખકનું કર્તવ્ય હોય છે જેથી કરીને માણસોને પોતાના આત્માની દિવ્યતા અને અમરપણાનું ભાન થાય, અને જેથી પોતાના આત્માની દિવ્યતાનો સાક્ષાત્કાર તેની સમૃદ્ધિ, શક્તિ અને વૈભવ સાથે થાય, એવાજ માર્ગ તરફ જો લેખક પોતાના વાચકને દોરવી શકે, તો પછી ટીકાકારો તેના પુસ્તકની પ્રશંસા કરે વા નિંદા કરે તેની કશીજ દરકાર કર્યાવિના તે લેખક પોતાને કૃતકૃત્ય માનશે. મોટા તાડોના વનની અંદર શાંત વસંતઋતુનો વાયુ જે અનુપમ સંગીત ઉત્પન્ન કરે છે, તેની આગળ થોડીક સુકી ડાળખીઓનો ખટખટાટ જેમ હિસાબમાં નથી, તેમ

તેના પુસ્તકે ઉત્પન્ન કરેલી અનુપમ અસર આગળ તે પુસ્તકની કરવામાં આવતી સ્તુતિ કે નિંદા કશાજ મહત્ત્વની નથી.

જો તમે ધર્મગુરુ હો તો બીજાઓના મર્યાદિત–સંકુચિત અભિપ્રાયોની ધુમરીમાંથી મુક્ત થઇને જેટલા પ્રમાણમાં તમારા અંતર્યામીના દિવ્ય નાદને માન આપતા ચાલશો, તેટલાજ પ્રમાણમાં તમે સારી સત્તાથી બોલી શકશો, તથા ભવિષ્યવાદીઓનાં વચનો શોધવા પડવાને બદલે તમે પોતેજ ભવિષ્યવાદી થઇ રહેશો. કેમકે એ ઉત્તમોત્તમ માર્ગ જેટલો ભૂતકાળમાં ખુલ્લો હતો, તેટલોજ અત્યારે પણ ખુલ્લો છે અને આ વિશ્વમાં સર્વ શક્તિઓનું મૂળ પણ સર્વ સ્થળે એકજ છે માટે તમે ચિત્રકાર હો, વક્તા હો, ગાયક હો, લેખક હો, ધર્મગુરુ હો કે ગમે તે હો. પણ આટલું સ્મરણમાં રાખજો કે, બીજાઓના હૃદયને આકર્ષવાં હોય તો તેની પણ શક્તિ અને લાયકાત તો તે અનંત શક્તિરૂપ પરમાત્માને અનુસરવામાંજ રહેલાં છે, કે જેથી તે શક્તિ તમારામાં કાર્ય કરે અને પ્રકટ થાય. જો તમે આ બાબત ધ્યાનમાં નહિ લીધી હોય. તો પછી બીજી સર્વ બાબતોમાં તમે નિષ્ફળ અથવા ફિક્કાજ નીવડશો જો તમે આ પાયાભૂત યોજનાને મેળવવાનું ચૂક્યા, તો પછી તમારૂં કામ ત્રીજા નંબરનું કે ચોથા નંબરનું આવે બહુ તો કોઈવાર બીજા નંબરનું થશે. પણ તે પહેલા નંબરનું તો નહિજ થાય કોઈ પણ રસ્તે તમે સર્વોપરિ સ્થાન તો ભોગવી શકોજ નહિ.

પ્રતાપે તમે એમ પણ કહી શકશો કે:—

"હે પરમાત્મા ! હું મારા જન્મસિદ્ધ હક્કથી તારી સાથે એક છું, અને સર્વ સ્વર્ગીય શક્તિઓ પણ પૃથ્વીના છેડાસુધી આ દિવ્ય હક્ક પ્રકટ કરી રહી છે. મારા એ દિવ્ય હક્કનો વિચાર કરૂં છું, ત્યારે મારૂં જીવન ગુલાબની માફક ખીલી ઉઠે છે, તે પરમ સુંદર સુગંધમય વાતાવરણ મારી ઉપર અને સર્વ બાજુએ વ્યાપી રહે છે. આત્માના ઉંડાણમાં આનંદનું મધુર ગીત સાંભળું છું અને દેવતાઓ પણ ભેગા મળીને સુંદર ગીત ગાતા હોય તેવી અસર અનુભવું છું. વળી અંતર્યામીની શક્તિ મારી ચારે બાજુએ ચળકતી દિવાલની માફક ફરી વળતી હોય અને મને આ પૃથ્વી-પરથી ઉંચે લઇ જતી હોય એવું પણ લાગે છે."

પ્રકરણ ૮ મું—વૈભવપ્રાપ્તિ

પરમાત્મા સર્વ રિદ્ધિ—સિદ્ધિના સ્વામી છે સર્વ વસ્તુઓ અને સ્થિતિઓ તેમાંથીજ ઉદ્ભવે છે એવા અનંત જ્ઞાન—શક્તિમય પ્રભુની સાથે જેને એકતાની પ્રતીતિ અને અનુભૂતિ થયેલી હોય છે તે જેવી રીતે લોહચુંબક લોઢાને આકર્ષે છે, તેમ સર્વ વસ્તુ-ઓને પોતાના તરફ આકર્ષે છે.

જે મનુષ્ય નિરંતર મનમાં ગરીબાઇનાજ વિચાર કર્યા કરે છે, તેને તેવાજ સંયોગો મળતા રહે છે અને તેથી તે ગરીબજ રહે છે, અને જે ગમે તેવી સ્થિતિ છતાં પણ પવિત્ર આચરણપૂર્વક વૈભવ-નાજ વિચારો કર્યા કરે છે, તે સમૃદ્ધિજ મેળવે છે. આકર્ષણનો જે નિયમ સર્વત્ર વ્યાપી રહેલો છે, તેની સાથે આ નિયમ પણ તેટલોજ સંબંધ રાખે છે કે. દરેક વસ્તુ પોતાના જેવી—સ્વજાતીય વસ્તુને પોતાના તરફ આકર્ષે છે. હકીકત આવી હોવાથી વિશ્વના સર્વ પદાર્થોના ઉદ્ભવસ્થાનરૂપ પરમાત્મા સાથેના આપણા સદાકાળના ઐક્યનો અનુભવ જેમ જેમ આપણ-ને વિશેષ થતો જાય છે, તેમ તેમ સૃષ્ટિના વસ્તુસમુદાયમાંથી આવશ્યક સર્વ વસ્તુઓ વિપુલતાથી પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ આપણે મેળવતા ચાલીએ છીએ, અને તેનાવડે આપણે ચાહીએ તે પ્રાપ્ત કરી શકીએ છીએ.

જેમ પરમાત્મા સર્વ પદાર્થોમાં છે, તેમ સર્વ પદાર્થો પણ

પરમાત્મામાંજ રહેલા છે તેથી જેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્ય સર્વ પદાર્થોમાં ઈશ્વરને રહેલા જાણી શકે છે તથા એ જ્ઞાનને અનુસરીને જેટલા પ્રમાણમાં તે ઉત્તમ જીવન ગાળે છે, તેટલા પ્રમાણમાં જે કંઈ પરમાત્માનું છે તે પણ તેનુંજ બની રહે છે. મનુષ્ય પોતાને જેટલા પણ પ્રમાણમાં તેની પાસેથી લઈ શકવા જેવી સ્થિતિમાં મૂકે છે, તેટલા પ્રમાણમાં પરમાત્મા પણ તેને ઉદારતાથી આપે છે. હા, સારી વસ્તુઓ તે કોઈને પણ જો કે વગર લાયકાતે આપતો નથી કેમકે આપે તો સામાને નુકસાનજ થાય.

ખરું ધર્મિષ્ઠપણું એજ ખરું જ્ઞાનીપણું છે કેમકે જ્ઞાની મનુષ્ય પોતાની શક્તિઓ સત્કાર્યમાંજ રોકે છે અને [illegible] પણ તૈયાર કર્યો અને તેનાજ હેતુ માટે પોતાના [illegible] ગણે છે જેટલા પ્રમાણમાં તેની [illegible] અને [illegible] હોય તેટલા પ્રમાણમાં તેની [illegible] ને [illegible] પડે છે. [illegible] ઉચ્ચ નિયમોમાં [illegible] તો [illegible] નિર્ધનના [illegible] શકશે નહિ.

લાવો, અને એ ઉપરાંત તમારા વિચારબળનો પણ ઉપયોગ કરતાં શીખો. કેમકે વિચાર પણ મહાન શક્તિ હોવાથી જો તેનો ઉપયોગ બુદ્ધિપૂર્વક કરવામાં આવે તો તેનું સામર્થ્ય વિલક્ષણ અને કલ્પનાતીત છે. માટે 'તમને યોગ્ય સમયે યોગ્ય નોકરી અવશ્ય મળશે' એવી સતત ભાવના રાખો અને તેને કદી પણ શિથિલ ન બનવા દેતાં આશારૂપી જળથી તેનું સિંચન કરો. આવી ઉચ્ચ ભાવના રાખવાથી તમે એક એવા દૈવી વર્તમાનપત્રમાં જાહેર ખબર આપો છો કે જેના ગ્રાહકોની સંખ્યા અગણિત છે અને જે પૃથ્વીના આ છેડાથી પેલા છેડા સુધી પ્રસરેલું હોઈ જેની ખ્યાતિ સકલ વિશ્વવ્યાપી છે જો તમને એ દૈવી વર્તમાનપત્રમા યોગ્ય રીતે જાહેરખબર આપતા આવડે તો બીજાં વર્તમાનપત્રો કે જે જાહેરખબર માટે ઉત્તમ સાધનરૂપ ગણાય છે, તેના કરતા આ દૈવી વર્તમાનપત્રથી તમને વિશેષ લાભ થશે. જે પ્રમાણમાં ઉચ્ચ નિયમોને તમે પીછાણશો અને તદનુસાર તમારૂં જીવન ગાળશો, તે પ્રમાણમાં તમે આ કામ સંતોષકારક રીતે કરી શકશો, એમા સંશયજ નથી.

જ્યારે "જોઇએ છે" એવા મથાળાવાળા વર્તમાનપત્રોનાં કોલમો વાંચો, ત્યારે પણ તે એમ ને એમજ નહિ વાંચતા એવી ભાવના કર્યા પછીજ વાચવા માંડો કે 'મારે લાયક નોકરીની ખબરપ્રત્યે મારૂ હૃદય તરતજ સાક્ષી પૂરજો ' જો તમે આ પ્રમાણે પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી કરશો તો યોગ્ય નોકરીની જાહેરખબર આગળ તમે આવી પહોંચશો કે તરતજ અંત સ્ફુરણ થશે કે, આ નોકરી સ્વીકારવા યોગ્ય છે. આ અંતરના અવાજને તમારા આત્માનોજ અવાજ સમજીને તરતજ તેને અમલમા મૂકો

તમને એમ લાગતું હોય કે, મળેલી નોકરી કરતાં તમે ઉંચી નોકરી મેળવવાને લાયક છો તો તમે તમારા મનમાં એવીજ ભાવના રાખો કે આ નોકરી ઉંચે ચઢવાની સીડીના એક પગથિયારૂપ છે. આવી ભાવના રાખવા સાથે તમારી હાલની નોકરી પૂરી કાળજી અને પ્રમાણિકતાથી કરો, કે જેથી તમે ઉંચી નોકરી સહેલાઈથી મેળવી શકો જો તમે તમારી હાલની નોકરીનુ કામ સારી રીતે પ્રમાણિકપણે અને એકનિષ્ઠાથી નહિ કરો, તો તે નોકરી તમને ઉંચે ચઢાવનારી નહિ, પણ નીચેજ ઉતારનારી થઇ પડશે

વૈભવપ્રાપ્તિનો પણ આજ મુખ્ય નિયમ છે. તમારાપર કોઈ

કોઈની આપત્તિ આવી પડે તો તે વખતે શોકમગ્ન ન થતાં તે સ્થિતિનો બને તેટલો સદુપયોગ કરો અને એવી ભાવના રાખો કે, શુભ દિવસો શીઘ્ર આવશે. આવી ભાવના સતત અને અડગ રીતે રાખવાથી આપણે એવી અદૃશ્ય અને અનિવાર્ય શક્તિઓને ગતિમાં મૂકીએ છીએ, કે જેના પ્રભાવથી, હાલ જે વસ્તુઓનો આપણે કેવળ વિચાર જ કરીએ છીએ, તે વસ્તુઓ સ્થૂલરૂપમાં પણ યથાકાળે પ્રકટે જ. વિચારની શક્તિઓ અદૃશ્ય છતાં એવી જોરાવર છે કે જો શુભ ભાવના યોગ્ય રીતે ભાવવામાં આવે તો તે સ્થૂલ રૂપમાં આવીને પ્રકટે. માટે 'આપણાથી તે શું બને?' 'આપણું નસીબ જ ફૂટેલું છે' એવા એવા નિરાશાજનક વિચારો ન કરતાં તમારી સ્થિતિ સુધારવા જોરાવર પ્રયત્નો પાછળ સમયનો સદુપયોગ કરો. તમારી ભાવનાની શક્તિથી, દૃઢતાથી અને ઉત્સાહથી જગત ભણી તમે આશાભરી નજરે નિરંતર નિરીક્ષણ કર્યા કરો. આ પ્રમાણે કરવાથી તમે તમારી [illegible] સ્થિતિને તમારી [illegible] [illegible] [illegible] 'અમુક વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાથી તમારી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

પ્રમાણમાં એ રકમ વધારે જણાવાથી તેણે તે લેવા ના પાડી, પણ તે સદ્‌ગૃહસ્થે કહ્યું કે “ અમારા બાળકની તમે જે ઉત્તમ સેવા કરી છે, તેના પ્રમાણમાં આ રકમ કાંઈજ નથી.” આ પ્રમાણે એ બાઈને પરમાર્થી કામમાટે જેટલા ધનની જરૂર હતી, તેથી પણ અધિક રકમ મળી ગઈ અને તરતજ તેણે તે કામ આરંભ્યું

ઉચ્ચ શક્તિઓ કેવી રીતે કામ કરે છે, તેના જે અનેક દાખલા આપી શકાય તેમ છે, તેમાંનો એક ઉપર જણાવેલો દાખલો આપણને એક વધુ ઉપયોગી બોધપાઠ આપે છે તે એ કે “ તમારા ખોળામાં વસ્તુઓ એની મેળે આવીને પડશે એમ માની લઈ કેવળ હાથ જોડીને બેસી નહિ રહો, પણ તમારી ઉચ્ચ શક્તિઓને ગતિમાં મૂકો અને પછી જે પણ કામ કરવાનું હાથ આવે તે કરવા માંડો અને તે પણ સારી રીતે કરો. વળી જો એથી પણ ઉચ્ચ પ્રકારના કામની આકાંક્ષા રહેતી હોય તો એવી ભાવના જગવો. કે જેથી એ હાલનુંજ કામ તમને વધારે ઉચ્ચ કામ મળી આવવામાં સાધનભૂત થાય.”

જગતની સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાની જો તમારા હૃદયમાં આકાંક્ષા હોય તો તે સ્થિતિને માટે યોગ્ય હોય તેવાજ વિચારોથી તમારા મનને ભરી દો અને તેવાજ વિચારોમાં રહો જો તમે મનથી હવેલીમાં રહેવાની ભાવના કરશો તો હવેલી પણ તમારી તરફ ખેંચાઈ આવશે, પણ આ ભાવના કરતી વખતે હાલની ઝુંપડી ઉપર તમને તિરસ્કાર ન થવો જોઈએ, તેમજ તે શ્રેષ્ઠ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાને અધીરા પણ બનવું જોઈએ નહિ તમારી વર્તમાન સ્થિતિમાં પણ તમે તે ઉચ્ચ સ્થિતિ ભોગવતા હો એવીજ ભાવના રાખો. આવી ભાવનાઓ શાંતિથી અને સતતપણે કરવી જોઈએ. જો તમે પિત્તળની થાળીમાં ભોજન કરતા હો તો તે વખતે એવીજ ભાવના રાખો કે, આ પિત્તળમાંથીજ રૂપાની થાળીમાં ખાવાનો પ્રસંગ આવશે, પરંતુ ચાંદીની થાળીમાં ભોજન કરનારપ્રતિ તમને દ્વેષ જરા પણ ન આવવો જોઈએ. કારણ કે એવા દુષ્ટ વિચારોજ મહત્ત્વાકાંક્ષાની સિદ્ધિમાં ઉપયોગી થઈ પડનારા મનોબળને અસ્તવ્યસ્ત કરી નાખે છે અને તેથી વિજય દૂર ને દૂર ઠેલાય છે.

જેને આત્મશક્તિસંબંધી જ્ઞાન છે અને જે પોતાનું દરેક કર્તવ્ય તે જ્ઞાનને અનુસરીને બજાવે છે, તેવો એક મિત્ર નીચે પ્રમાણે સૂચન કરે છે—“ તમે દરેક વખત ભયંકર જગતની જગાઓ

અને તે સમયે જો કોઈ રીંછ તમારાપર હલ્લો કરવાનું કરે તો તે સમયે જો તમે ભયભીત થયા તો અવશ્ય માનજો કે, તેના પંજામાં-થી તમે બચી શકશો નહિ, પણ નિર્ભય ચિત્તથી જો તમે એક નજરે તે પશુ તરફ દૃષ્ટિ રાખશો, તો તે પશુ તમને કાંઈ પણ હેરાન કર્યા સિવાય નાસી જશે.*

આ ઉપરથી આપણે એ શીખવાનું છે કે, આપત્તિને વખતે ધૈર્ય છોડી દેવાથી તે આપત્તિ માણસપર બેવડું બળ દાખવશે અને જો તેની સામે ઉભા રહેવાનું બળ તેનામાં હશે તો તે આપત્તિ આપોઆપજ દૂર ભાગવા માંડશે અને તેને બદલે સંપત્તિ આવવા માંડશે. જ્યારે આપત્તિ આવે ત્યારે ધૈર્યથી અને શાંતચિત્ત-થી તેનું સ્વરૂપ વિચારો, નિષ્કારણ ચિંતા, ભય કે પશ્ચાત્તાપ કર-વાને બદલે તમારી અંદર રહેલી મહાન શક્તિરૂપી અજેય સેનાને તેની સામે લાવો, એટલે તેને જોતાંજ વિપત્તિરૂપ શત્રુ નાસી જશે.

અંતરાત્માના સામર્થ્યપર પૂર્ણવિશ્વાસ હોવો એજ વિજયનો રામબાણ ઉપાય છે. પ્રત્યેક મનુષ્યની સફળતા–નિષ્ફળતાનો આ-ધાર તેની બાહ્ય સ્થિતિપર નહિ પણ તેના પંડ ઉપર રહેલો છે, એ બાબતનો જ્યારે આપણને પૂરો ખ્યાલ આવશે, ત્યારે આપણામાં એક એવી શક્તિ પ્રકટશે કે જે આપણી બાહ્ય પ્રતિકૂળ સ્થિતિને ફેરવીને અનુકૂળ સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરશે જેમ જેમ આપણ-ને ઉચ્ચ નિયમોનું જ્ઞાન થશે અને જેમ જેમ તે નિયમોને આ-પણા જીવનમાં ઉતારીશું, તેમ તેમ આપણે આપણી જાગ્રત થયેલી આંતરશક્તિઓને એવા રૂપમાં દોરવીશું કે જે બાહ્ય સૃષ્ટિમાંથી ઘરબેઠાંજ સફળતા અને ઇષ્ટ પદાર્થો આપણા તરફ ખેંચી લાવશે.

ઘણાખરા મનુષ્યો ડાહ્યા હોવાનું અભિમાન રાખે છે, પણ ખરૂં જોતા તેઓ તેવા હોતા નથી. કારણ કે પોતાનું શ્રેય શામાં રહેલું છે, એજ તેઓ જાણતા હોતા નથી અને તેથી તેમનું સર્વ ડહાપણ માત્ર આ જગતના અશાશ્વત પદાર્થો પાછળજ દોડ્યા કરવામાં આવી રહેલું હોય છે

કોઈ મનુષ્ય આખી દુનિયાને જીતે, પરંતુ જો તે પોતાના આત્માને ન ઓળખે—હું વાસ્તવમાં શું છું અથવા કોણ છું, અને મારે આ સંસારમાં આવવાનું શું પ્રયોજન છે, એ વાત જો તે ન જાણે તો તેના જયથી લાભ શો? આ પ્રમાણે આ સંસારમાં

* મોટા મામા નારણજીનું ચરિત્ર

લાખો અને કરોડો મનુષ્યો માત્ર એટલાજ માટે જીવનનો ખરો લાભ ઉઠાવવાનું ચુકે છે કે પોતાના જીવનનો અને શરીરનો કક્કો પણ તેમની જાણવામા હોતો નથી! તેઓ ભલે પોતાને અમુક ધન-વૈભવના માલીક માને, પણ વસ્તુતઃ તો ધન-વૈભવજ તેમના ઉપર માલીકી ચલાવતાં હોય છે! તેઓ પોતાનું, મિત્રોનું કે જગતનું કંઇપણ ખાસ ભલું ન કરી શકતા પોતાનું જીવન વૃથા ગુમાવતા હોય છે; અને જે સ્થૂલશરીરવડે આ સ્થૂલ દુનિયાની સાથે તેઓ સંબંધમાં હતા; તે શરીર જ્યારે તેઓને છોડવું પડે છે, ત્યારે તો એ બિચારા જ્ઞાનરહિત મનુષ્યોની સ્થિતિ ઘણીજ શોચનીય બને છે. કારણ કે સંચિત પદાર્થોમાંથી તેઓ ફુટી બદામ પણ સાથે લઈ જઈ શકતા નથી, અને આત્મિક સંપત્તિ તો લેશ પણ તેમની પાસે હોતીજ નથી, એટલે તેઓ તદ્દન ખાલી હાથેજ આ દુનિયામાંથી ચાલ્યા જાય છે!! દયાળુ કામો, ઉચ્ચ સદ્ગુણો, આત્માની ખીલવેલી શક્તિઓ ઇત્યાદિ આંતર્જીવનની સમૃદ્ધિ કે જે આત્માનો ખરો વૈભવ છે, તે તરફ તો એ અજ્ઞાની મનુષ્યોએ ધ્યાનજ આપેલું હોતું નથી, એટલુંજ નહિ પણ ઉલટી કેટલીક નુકસાનકારક ખાસિયતો તેમણે મેળવેલી હોય છે. જગતમાં રહીને પોષેલી ખરાબ વૃત્તિઓ અને વાસનાઓનો નાશ કાંઇ સ્થૂલશરીરનો નાશ થવાથી થઇ શકતો નથી, પરંતુ પરલોકમાં પણ તે સાથે રહીને માણસને સતાવ્યા કરે છે!

જેણે અશાશ્વત સ્થૂલ વૈભવનોજ સંચય કરવામાં પોતાનું જીવન ગુમાવ્યું હોય છે, તે સ્થૂલશરીર છુટવા પછી પણ વાસનાની બેડીમાંથી મુક્ત થઇ શકતો નથી. કેમકે પરલોકમાં વાસનાને તૃપ્ત કરવાનું સાધન તેને મળી શકતું નથી. તે અમુક ટેવનો ગુલામ બનેલો હોવાથી કેટલાક વખતસુધી તો બીજી સારી બાબતો તરફ તેનું ચિત્તજ ચોંટતું નથી અને પોતાની ઇચ્છા તૃપ્ત કરવાનું સાધન નહિ મળવાથી રીબાય છે! જે ધનસંચયને તે પોતાનો માનતો હતો, તેનો તો તેની પાછળના ઉડાઉ છોકરાઓ વગેરેના હાથે દુરુપયોગ થતો જોઇને ઉલટો તે વિશેષ દુઃખી થાય છે. તે પોતાના ધનનું વસિયતનામું કરે તો પણ તેનો અમલ કરવામાં તે હવે ભાગ લઇ શકતો નથી, એ પણ ઘણી વાર તેના દુઃખનું કારણ બને છે

હકીકત આ પ્રમાણે હોવાથી લૌકિક વૈભવ અને સમૃદ્ધિને આ-

પણ માનવામાં આપણે કેટલી બધી મૂર્ખતા દર્શાવીએ છીએ ? પ્રભુની પૃથ્વીને અમુક એકરની વાડ બાંધીને કહેવું કે, આ પૃથ્વી મારી છે એ પણ કેવું વિચિત્ર છે ? જે ચીજને આપણે આપણી પાસે સદા રાખી ન શકીએ, તે આપણી છેજ નહિ. લોકોમાં આપણે વસ્તુઓના માલીક કહેવાઇએ, અથવા તો આપણે તે વસ્તુઓને સંગ્રહી રાખીએ, તેથી કાંઇ તે વસ્તુઓ આપણા ઉપયોગમાં આવતી નથી. આપણે એ વસ્તુઓને વાપરીએ–તેનો સદુપયોગ કરીએ, એટલાજ માટે તે આપણા હાથમાં આવે છે. આપણે તો ફક્ત એના ટ્રસ્ટી છીએ અને આપણને જે સોંપવામાં આવ્યું હતું, તેનો આપણે શો ઉપયોગ કર્યો, તેનો ટ્રસ્ટીતરીકે આપણે જરૂર જવાબ આપવો પડશે.

જે મનુષ્યને ઉચ્ચ જીવનનો અનુભવ થવા લાગ્યો છે, તે કદી પણ ધન એકઠું કરવા ઇચ્છતો નથી, તેમ બીજી બાબતોમાં પણ હદબહાર જવા ચાહતો નથી. “મારા અંતરમાં સર્વોત્તમ ધન ભરેલું છે” એવો જેમ જેમ તેને ખ્યાલ આવતો જાય છે, તેમ તેમ બાહ્ય ધનનું મહત્ત્વ તેને મન ઓછું થતું ચાલે છે. તે સમજવા લાગે છે કે, તેની પોતાની અંદર જે અખૂટ ભંડાર ભરેલો છે, તેમાંથી ઇષ્ટ વસ્તુઓ જ્યારે પણ જોઇએ ત્યારે અને જોઇએ તેટલી તે મેળવી શકે તેમ છે, એટલે પછી તે સ્થૂલ ધન એકઠું કરવામા તે વખત ગુમાવતો નથી. કારણ કે તે જાણે છે કે, તેમ કરવાથી તેનો સમય જીવનની શાશ્વત વસ્તુઓપરથી ખસેડી હલકી વસ્તુઓની ચિંતા અને સંભાળ પાછળ ગાળવો પડે છે. આવી સમજણને લીધે એ બુદ્ધિમાન મનુષ્ય તો પ્રથમ આતરરાજ્યનેજ શોધે છે, અને ખાત્રીથી માને છે કે, જ્યારે તે મળશે, ત્યારે તેની સાથે અન્ય સર્વ વસ્તુઓ તેને મળીજ જશે.

મહાત્મા ક્રાઇસ્ટ કે જેની પાસે કાઇજ ન હતું, છતાં વસ્તુતઃ સર્વ કાઇ હતું, તેણે ઠીકજ કહ્યુ છે કે, **ઊંટને સોયના કાણામાં પેસવું જેટલુ કઠણ છે, તેટલું ધનવાનને સ્વર્ગમાં જવું** (મોક્ષ પામવુ) કઠણ છે. કહેવાનો ભાવાર્થ એ છે કે, જો કોઇ મનુષ્ય પોતાનો સઘળો વખત પોતાને જોઇએ તે કરતાં વધારે જડ પદાર્થો એકઠા કરવામાં અને સાચવવામા પસાર કરે, તો પછી સ્વતરનુ તે અલૌકિક રાજ્ય કે જેની પ્રાપ્તિથી સર્વ વસ્તુઓ પ્રાપ્ત થાય છે, તે રાજ્ય મેળવવાને તો તેને ક્યાંથીજ સમય મળે ? બન્ને બાબતોમાં કયી વધારે ઉત્તમ છે, તેનો ખ્યાલ લાવો.

એક બાજુએ લાખો-કરોડો એકઠા કરવા અને તેની સંભાળ રાખવી; તથા બીજી બાજુએ એવી શક્તિઓ અને નિયમોનું જ્ઞાન મેળવવું કે જેથી કરીને સઘળી જરૂરીઆતની ચીજો મળી આવે, આ બેમાં જે ઉત્તમ માર્ગ હોય તે પસંદ કરો.

ઉચ્ચ જ્ઞાનના આંતરરાજ્યમાં પ્રવેશ કરનાર મનુષ્ય, દુનિયાના ધનધામ કે લોકકીર્તિ પાછળ ગાંડા થઇ ફરનારા સામાન્ય મનુષ્યોના જેવો હોતો નથી જેમ શરીરના રોગથી મનુષ્ય કંટાળે, તેમ તે એવા ગાંડપણથી ખરો બુદ્ધિમાન જરૂર કંટાળે છે. જ્યારે ઉચ્ચ શક્તિઓનો આપણને અનુભવ થતો જશે, ત્યારે આ બાહ્ય ધન કે જે આપણને ખરૂં જોતાં મદદ કરવાને બદલે આપણી ઉન્નતિને અટકાવે છે, તેનેજ શોધ્યા કરવાને બદલે ખરાજ ધનને-સાચા જીવનનેજ-શોધીશું.

મનુષ્યોના મોટા ભાગનું જીવન ઘણું સંકુચિત અને હલકું હોવાનું કારણજ એ છે કે, તેમણે આખી જીંદગી કેવળ ધન કમાવામાંજ ગાળી હોય છે. પાછલા જીવનનો અને સંગ્રહેલા ધનનો હજી પણ જો તેઓ ઉંડી બુદ્ધિપૂર્વક સદુપયોગ કરવા માંડે તો હજી પણ તેઓ પોતાની બાકીની જીંદગી સુખમય અને સુંદર બનાવી શકે તેમ હોય છે

જે મનુષ્યે આખી જીંદગી માત્ર ધનજ કમાવામાં અને સાચવવામાં ગાળી હોય છે અને જે બહુ તો માત્ર મરતી વખતેજ દાનપુણ્ય વાસ્તે નાણાં કાઢે છે, તે મનુષ્યની જીંદગી ઉત્તમ નહિ પણ કનિષ્ટજ કહી શકાય. મારા ફાટી ગયેલા જૂના નકામા જોડા હું કોઇને આપી દઉં તેમાં કાંઇજ મહત્ત્વ નથી, પરંતુ નવા મજબૂત જોડા કોઇ પગે દાઝતા ગરીબને આપી શકું તેમાજ પરોપકાર છે. વળી એ જોડાની સાથે જો હું તેને મારો પ્રેમ પણ આપું તો તેને પણ બેવડી બક્ષીસ મળે છે અને મને પણ બમણી આશિષ મળે છે.

મનુષ્યે ભેગા કરેલા ધનનો સદુપયોગ કરવાનો સાગમાં સારો સમય અને માર્ગ એજ છે કે, તેણે જીવે ત્યાંસુધી દિનપ્રતિદિન પોતેજ પરોપકાર પાછળ તેનો સદુપયોગ કરવો. આ પ્રમાણે કરવાથીજ તેનું પોતાનું જીવન વધારે ઉન્નત અને વિકાસવાળું થશે એક સમય એવો પણ આવશે કે જ્યારે પોતાની પાછળ પુષ્કળ ધન મૂકી જવું એ તેની એક પ્રકારની અપકીર્તિ લેખાશે. તાત્પર્ય એજ કે, પરોપકારના કામ પોતાની

ભવિષ્યની પ્રજાને અથવા ટ્રસ્ટીઓને સોંપી જવા કરતાં જીવતાં જીવત અને પંડેજ તેનો બને તેટલો વધારે સદુપયોગ કરવો જોઇએ.

આજકાલ મહેલ અને હવેલીઓમાં રહેનારાં ઘણાં મનુષ્યો ઝુંપડીવાળાથી પણ જીવનની ખુબીમાં ઘણાં ગરીબ હોય છે. એવા મનુષ્યો ભલે મહેલના માલીક હોય છતાં તે મહેલ તેમને માટે તો અનાથાલય જેવોજ હોય છે. જે વસ્તુઓ કેવળ એકઠીજ કરી રાખવામાં આવી હોય, અને જે કોઇના ઉપયોગમાં આવે તેમ ન હોય તેનો નાશ કરીને બીજા સારા ઉપયોગી આકારમાં લાવવા માટેજ કુદરત ઉધઇ અને કાટ વગેરે સાધનોનો ઉપયોગ કરે છે. વળી એક એવો પણ નિયમ કુદરતમાં કામ કરી રહ્યો છે, કે જેના પ્રભાવથી કેવળ સંચય કરનારની આનંદ ભોગવવાની શક્તિ બુઠ્ઠી થતી જાય છે અને ઉચ્ચ શક્તિઓ નાશ પામતી જાય છે.

ઘણા પુરુષો નજીવી વસ્તુઓને વળગી રહીને ઉમદા ચીજો મેળવવામાં બેનસીબ રહે છે એ નજીવી ચીજોનો તેઓ સદુપયોગ કરે તોજ નવી ચીજોને તેમની પાસે આવવાનો અવકાશ મળે તેમ હોય છે. માત્ર સંગ્રહજ કર્યા કરવાથી તો કોઇ ને કોઇ પ્રકારની હાનિજ થાય છે અને સદુપયોગ કરવાથી નવું જ્ઞાન અને જીવન મળ્યાં કરે છે.

જો એકાદ વૃક્ષ, લોભથી પોતાપરનાં જૂનાં સૂકાં પાંદડાં પોતાના ઉપર વળગાડીજ રાખે. તો પછી વસંતઋતુમાં સુંદર પત્ર-પુષ્પવાળું નવજીવન તેને કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય? એવુ વૃક્ષ ધીમે ધીમે જીર્ણ થતું ચાલીને છેવટે મરીજ જાય છે વૃક્ષે, જેમ પોતાનુ જીવન તાણાવવા માટે જૂનાં પાંદડા નીકળી જવા દઇને નવાં પાંદડાંને અવકાશ આપવો જોઇએ, તેમ મનુષ્યોએ પણ જગતના પદાર્થોનો સંગ્રહ ન કર્યા કરતાં તેનો સદુપયોગ કર્યા કરવાથી અને વિવેકપૂર્વક તે બીજાને અર્થે વાપરવાથી નવી ચીજો પોતાની મેળે તેને આવી મળે છે, કે જે અસલની ચીજો કરતા તેની હાલની જરૂરિયાતોને માટે વિશેષ લાભકારી હશે પરમાત્માનો અખૂટ ભંડાર પણ એજ પ્રકારે આપણને પ્રાપ્ત થઇ શકે છે, એટલુંજ નહિ પણ આપણે પોતે પણ પરમાત્માના સામર્થ્ય અને ઐશ્વર્યને જગત તરફ વહેવરાવનારી એક એવી નળીરૂપ બની શકીએ કે જે નળીદ્વારા બીજા પણ અનેક યોગ્ય મનુષ્યો તે સામર્થ્ય અને ઐશ્વર્યનો લાભ મેળવી શકે છે.

પ્રકરણ ૯ મું

મહાત્મા, જ્ઞાની, ઋષિ અથવા જગદુદ્ધારક થવાનો નિયમ

આપણે અહીંસુધી જે સત્યો વિચાર્યાં, તે તો આપણી બુદ્ધિ પ્રમાણેજ વિચાર્યાં છે. માટે હવે આપણે મહાત્માઓ અને સમર્થ વિચારકોએ પ્રકટ કરેલા વિચારોના પ્રકાશથી એ સત્યોની તુલના કરીએ.

અત્યારસુધી જે કાંઇ લખવામાં આવ્યુ છે તેનો સારાંશ એ છે કે, મનુષ્યજીવનનું સર્વોત્કૃષ્ટ કર્તવ્ય, અનંત ચૈતન્ય સાથેની પોતાની અનાદિસિદ્ધ એકતાનું ભાન અને અનુભવ કરવામાં તથા તેના દિવ્ય પ્રવાહપ્રત્યે આપણા અંતઃકરણને ખુલ્લું મૂકવામા રહેલું છે. મહાત્મા ક્રાઇસ્ટે કહ્યુ છે કે "હું અને મારા પરમ પિતા એકજ છીએ." વળી તેમણે કહ્યું છે કે "જે વાત હું તમને જણાવું છું, તેનો કહેનાર હું નહિ પણ અંતર્યામી પરમાત્મા છે, કારણ કે સર્વ કાર્યનો કર્તા તેજ છે." અર્થાત્ મનુષ્ય પોતે કર્તા નથી, પણ જે પ્રમાણમાં તે પ્રભુની સાથે રહીને કામ કરે છે, તે પ્રમાણમાં તેની મારફતે તે પરમાત્માજ કાર્ય કરે છે તે આગળ કહે છે કે "મારા પિતા કામ કરે છે, અને હું કામ કરૂં છું." અર્થાત્ પરમાત્મા શક્તિ મોકલે છે, હું તેને ઝીલું છું અને તેની સાથે એકતાન થઈ કામ કરૂં છું. આગળ વધીને તે એટલે સુધી કહે છે કે "તમે ઈશ્વરી રાજ્ય અને તે આપનારી ધાર્મિકતાને શોધો, કે જે વડે સર્વ વસ્તુઓ આપોઆપ તમને મળી જશે" વળી તેણે કહ્યું છે કે "સ્વર્ગ કાંઇ બહાર નથી, પણ આપણી અંદરજ રહેલું છે. ઈશ્વરી રાજ્ય કાંઇ આપણાથી ભિન્ન નથી."* મતલબ કે, જ્યારે ઈશ્વરની સાથેના ઐક્યનું તમને ભાન થશે, ત્યારેજ તમને ઇશ્વરી રાજ્ય જડશે અને જડશે એટલે સર્વ ઇષ્ટ વસ્તુઓ એની મેળેજ આવી મળશે બાઈબલમાં એક ઉડાઉ છોકરાનું દૃષ્ટાન્ત છે, તે

---

* આપણા ગીતા, ઉપનિષદ્ વગેરેમા આવા વચનો ઓછા નથી, પણ આ પુસ્તકના મૂળ લેખક પોતે ખ્રિસ્તી હોઈ તેમણે ખ્રિસ્તના વચન ટાંક્યા છે, એટલે અહી પણ તેજ કાયમ રહ્યા છે થોડી જગ્યામા આવા હજારો દિવ્ય વાક્યો વાચવા હોય તો નિર્ણયસાગર પ્રેસની "મહાવાક્ય-રત્નાવલિ" નામે નાની સરખી ચોપડી બહુજ ઉપયોગી છે. સંપાદક

આ સ્થળે બંધબેસતું આવે તેવું છે તે ઉડાઉ છોકરાએ વિષયભોગમાં પોતાની સઘળી દોલત ખર્ચી નાખી, છતાં પણ જ્યારે તેનું ચિત્ત સંતોષ ન પામ્યું અને પોતે જાણે માત્ર પશુજ હોય એમ તેને ભાસવા લાગ્યું, ત્યારેજ તેને ભાન આવ્યું અને કહેવા લાગ્યો કે "હું હવે જાગીશ, અને મારા પિતા પાસે જઈશ." બીજી રીતે વિચારીએ તો આ બધું ભ્રમણ કર્યાં પછીજ તેનો આત્મા કહેવા લાગ્યો કે "તું પશુ નથી પણ તું પરમ પિતાનો પુત્ર છે. ઉઠ અને તે પિતા પાસે જા, કે જેની પાસે સર્વ પ્રકારનો અખૂટ ખજાનો છે." આ ઉપરથી જણાય છે કે, સત્ય જીવન પરમાત્મામાંથીજ પ્રાપ્ત થાય છે માતપિતા તો આપણને માત્ર શરીરરૂપી ઘરજ પૂરૂં પાડનારાં છે; અને આપણું સત્ય જીવન તો તે પરમાત્મામાંથીજ ઉદ્ભવેલું છે.

એક દિવસે કોઈએ એક મહાન પુરુષને કહ્યું કે, તમારાં ભાઈ, બહેન વગેરે તમને મળવાને વાસ્તે બહાર આવી ઉભાં રહ્યાં છે. તેના જવાબમાં તેમણે કહ્યું છે કે "મારો ભાઈ કોણ? મારી બહેન કોણ? મારી માતા કોણ? જે શખ્સ પરમ પિતાની **ઈચ્છાને અનુસરીને પોતાનું જીવન ગાળે છે, તેજ મારો ભાઈ છે, તેજ મારી બહેન છે અને તેજ મારી માતા છે."**

ઘણાં મનુષ્યો સ્વજનના બંધનમાં બંધાયેલાં હોય છે, પરંતુ માત્ર લોહીના સંબંધથી જોડાયાં, તેથીજ તે આપણાં ખરાં સંબંધીઓ નથી જેઓ આપણી સાથે વિચારમાં અને આચારમાં એક છે, તેઓજ આપણાં ખરાં સંબંધીઓ છે. પછી તે સંબંધીઓ આપણી નજદીક રહેતા હોય કે દુનિયાના કોઈ પણ ભાગમાં રહેતાં હોય. એવાં સંબંધીઓએ એકબીજાને કદી જોયાં નહિ હોય તોપણ આકર્ષણના નિયમાનુસાર તેમના હૃદય એકબીજા તરફ આકર્ષાશેજ.

એક સ્થળે કહ્યું છે કે त्वमेव माता च पिता त्वमेव। આ કથનમાં પ્રભુના પિતૃત્વનો પણ મહાન સિદ્ધાંત રહેલો છે અને તે ઉપરથી ફલિત થાય છે કે, આપણે સર્વ બંધુઓ છીએ. વળી એમાં ઉત્તમ બાબત આ રહેલી છે કે, મનુષ્ય અને ઈશ્વરની એકતા છે, અને તેટલા માટે સકળ મનુષ્યજાતિની એકતા છે. જ્યારે આપણને આ બાબતનું જ્ઞાન થાય છે, ત્યારે આપણને ખુલ્લું જણાઈ આવે છે કે, જે પ્રમાણમાં આપણે પરમાત્માની સાથેની આપણી એકતાનો અનુભવ કરીશું અને તે પ્રમાણમાં આપણે ઈશ્વરાભિ-

સુખ થઇશું, તે પ્રમાણમાં સકળ માનવજાતિને ઉંચે લઇ જવામાં– ઈશ્વરપ્રતિ એક પગથિયું ચઢાવવામાં–આપણે સહાયક થઇશુ

મહાત્મા ક્રાઇસ્ટે એક સ્થળે કહ્યું છે કે "જ્યાંસુધી તમે નાના બાળકસમાન નહિ થાઓ, ત્યાંસુધી સ્વર્ગીય રાજ્યમાં તમે પ્રવેશ કરી શકશો નહિ" બીજે સ્થળે એમ પણ કહ્યું છે કે "માનવજીવનનો આધાર કેવળ રોટી ઉપરજ નથી"

આ ઉપરથી એ ઉપદેશ નીકળે છે કે, આ સ્થૂલજીવનનો આધાર કેવળ અન્નપર નથી, પણ જેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્ય અનંત જીવનની સાથે સંબંધ બાંધી શકે છે, તેટલા પ્રમાણમાં તેનું સ્થૂલ-જીવન પણ સુધરતું જાય છે. આવું હોવાથી "જેઓ હૃદયના પવિત્ર છે, તેઓને ધન્યવાદ ઘટે છે, કારણ કે તેઓ પરમાત્માને જોઇ શકશે."

મનુ ભગવાને કહ્યુ છે કે "જે મનુષ્ય પોતાના આત્મામાં પરમાત્માને જોઇ શકે છે અને જે સર્વ તરફ સમભાવથી જુએ છે, તેજ સર્વોત્કૃષ્ટ આનંદ પ્રાપ્ત કરે છે." ડાયોજેનીઅસે કહ્યું છે કે "આપણે આ સ્થૂલદેહમાં રહેવા છતાં પણ મુક્ત થઇ શકીએ." જે સત્યનો આપણે વિચાર કરીએ છીએ તે સત્ય, ગૌતમબુદ્ધના જીવનમાં તેમજ ઉપદેશમાં પ્રત્યક્ષ માલુમ પડે છે. તેમણે કહ્યું છે કે "લોકો અહંભાવને છોડતા નથી, માટેજ બંધનમાં પડ્યા છે."* દેહાભિમાનને દૂર કરી પરમાત્મ–તત્ત્વ સાથે એકતા અનુભવવી એજ મહાત્મા બુદ્ધના ઉપલા ઉપદેશનો રહસ્યાર્થ છે સર્વ મહાત્માઓનો એવોજ અભિપ્રાય છે

મહાત્મા સ્વીડનબોર્ગ પણ જણાવે છે કે, ઉચ્ચ જીવન અનુભવવા માટે આપણામાં દિવ્ય પ્રવાહ આવવાની જરૂર છે, અને જેટલા પ્રમાણમાં તે પ્રવાહ ઝીલવાને આપણે લાયક થઇએ, તેટલાજ પ્રમાણમાં તે પ્રવાહ આપણી અંદર અને આપણાદ્વારા કામ કરે છે. 'ફ્રેન્ડઝ' નામનું એક ધર્મમંડળ એમજ માનતુ કે, મનુષ્ય જેટલા પ્રમાણમાં પરમાત્મા તરફ પોતાના આત્માને વાળે છે, તેટલાજ પ્રમાણમાં મનુષ્યના આત્મામાં પરમાત્મા બોલે છે. એક બીજા સંતે પણ કહ્યું છે કે "આપણે સર્વ દિવ્ય સામર્થ્યમય પરમાત્માને વહેવા માટેની નીકો છીએ અને જેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્ય એ દિવ્ય પ્રવાહને પોતાની અંદર વહેતા દે છે, તેટલાજ પ્રમાણમાં તે ભવિષ્યવેત્તા, પેગંબર કે મહાત્મા બને છે." સમાગના

---

* अहंममेति वद्धो हि निरहंममेति मुक्तता: "શ્રી શંકરાચાર્ય"

ઇતિહાસમાંથી પણ એજ વાત જણાઈ આવશે કે, જે જે મનુષ્યોએ અધ્યાત્મરાજ્યમાં પ્રવેશ કરીને અલૌકિક શક્તિ મેળવી છે, તેમણેજ સત્ય શાંતિ અને અપૂર્વ આનંદ અનુભવ્યાં છે. ડેવિડ નામનો એક સાધુ બહુજ દૃઢ અને શક્તિમાન હતો. જેટલા પ્રમાણમાં તે ઈશ્વરી ધ્વનિ શ્રવણ કરતો હતો, તેટલા પ્રમાણમાં તેનો આત્મા ઈશ્વરની સ્તુતિમાં લીન થઈ જતો અને તે, તે ઈશ્વરી અવાજને અનુસરીનેજ પોતાનું જીવન ગાળતો હતો. એમ કરવામા જ્યારે પણ તેની ભૂલ થતી, ત્યારે તેનો આત્મા દુઃખ અને દિલગીરીથી રોતો હોય એમ તેને લાગતું હતું. આ બાબત દરેક વ્યક્તિને અને દરેક પ્રજાને એકસરખી લાગુ પડે છે. જ્યાંસુધી યાહુદી લોકો ઈશ્વરને માનતા હતા અને તેની આજ્ઞાને અનુસરીને વર્તતા હતા, ત્યાંસુધીજ તેઓ સુખી, સંતોષી અને શક્તિવાળા હતા, અને તેમના સામે થવાને કોઈની પણ તાકાત નહતી. પછી જ્યારે તેઓ કેવળ પોતાનાજ બળપર આધાર રાખવા લાગ્યા અને તેઓની પાછળ જે ઈશ્વરી બળ કામ કરતું હતું તેને ભૂલવા લાગ્યા. ત્યારેજ તેઓ હારવા લાગ્યા અને નિરાશાના વમળમાં પડ્યા.

જેઓ ઈશ્વરીય આજ્ઞાને સાંભળે છે અને તે પ્રમાણે પોતાનું જીવન ગાળે છે, તેમને ધન્ય છે—આ વાક્યમાં પરમ સત્ય રહેલું છે કેમકે જેટલા પ્રમાણમાં એ ઉચ્ચ પ્રકાશને અનુસરીને આપણે આપણું જીવન ગાળીશું, તેટલાજ પ્રમાણમાં આપણું જ્ઞાન અને સુખ વધતું જશે.

સર્વ પેગંબરો, ઋષિઓ અને જગદુદ્ધારકો પોતપોતાનું મહાન પદ અમુક કુદરતી નિયમો પ્રમાણે વર્તવાથીજ મેળવી શક્યા છે. સચ્ચિદાનંદ પરમાત્મા સાથેનું ઐક્ય સમજ્યા પછી તેઓએ તેને અનુભવ્યું પણ હતું. પરમાત્માને તો સર્વ તરફ સમભાવ હોઈ કોઈના તરફ પણ પક્ષપાત નથી. સંતો, ઋષિઓ અને જગદુદ્ધારકોને કે પાપીઓને કાંઈ તે પોતે ઉત્પન્ન કરતો નથી. તે તો સદાચારીનેજ ઉત્પન્ન કરે છે, પણ જે મનુષ્ય પોતાના જીવનની પરમાત્મજીવન સાથે એકતા અનુભવે છે, તે પેગંબર કે ઋષિ કે મહાત્મા બને છે એ પરમાત્મા કોઈ પણ રાજા, પ્રજા કે દેશ તરફ પક્ષપાત બતાવતો નથી જે પણ દેશની પ્રજા અથવા લોકો તેને ઓળખે છે, તેઓજ તેની ઉચ્ચતા મેળવી શકે છે. મનુષ્યના પૂર્ણ સુખ સ્થાનમાં સ્થિતિ તો અમુક સમયમાંજ થવા

જોઇએ, એવું નથી. જ્યાં પણ અને જ્યારે પણ અનુકૂળ સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યાં અને ત્યારે ચમત્કારો થયા છે અને થાય છે. જેવી રીતે પ્રાચીન કાળમાં ઉચ્ચ નિયમોને માન અપાતું હતું, તેવું માન અત્યારે આપવામાં આવે તો અત્યારે પણ પ્રાચીન કાળના જેવાજ ચમત્કારો બની શકે. પ્રાચીન કાળના મહાન પુરુષો ઇશ્વરની સાથે ચાલતા હતા. 'ઇશ્વરની સાથે ચાલતા હતા' એ શબ્દોમાંજ તે પુરુષોના મહત્ત્વનું રહસ્ય રહેલું છે. કેમકે જેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્ય ઈશ્વરની સાથે ચાલે છે, તેટલાજ પ્રમાણમાં તે મહાન છે. આમાં પણ કાર્ય—કારણનો નિયમ કામ કરી રહ્યો છે.

પ્રભુ કોઇને સમૃદ્ધિશાળી બનાવતો નથી, પણ જે મનુષ્ય પ્રભુને પિછાણી ઉચ્ચ નિયમ પ્રમાણે જીવન ગાળે છે, તે આપો-આપજ સમૃદ્ધિશાળી થાય છે પેગંબર સોલોમનને તેની મરજી પ્રમાણે માગવાનું કહેતાં તેણે બુદ્ધિ વાપરીને જ્ઞાનનીજ માગણી કરી. કારણ કે જ્ઞાનમાં બધુંજ સમાઇ જાય છે.

आत्मैव ह्यात्मनो बन्धुरात्मैव रिपुरात्मनः ॥

આત્માજ આત્માનો બંધુ છે અને આત્માજ આત્માનો શત્રુ છે. આપણા મિત્ર આપણે અને શત્રુ પણ આપણેજ છીએ જેટલા પ્રમાણમાં આપણા હૃદયમાં રહેલા સર્વોત્તમ તત્ત્વના આપણે મિત્ર બનીશું, તેટલાજ પ્રમાણમાં આપણે સર્વના સાચા મિત્ર બનીશુ, અને જે પ્રમાણમાં તે તત્ત્વના આપણે વિરોધી બનીશું, તેટલા પ્રમાણમાં આપણે સર્વના શત્રુ બનીશુ. જેટલા પ્રમાણમાં આપણે આપણા હૃદયને ઉચ્ચ શક્તિઓ તરફ ખુલ્લું રાખીને તેના પ્રવાહને આપણા હૃદયમાં વહેવા દઇશું, તેટલાજ પ્રમાણમાં તે પરમશ્રેષ્ઠ પ્રેરણાઓના બળથી આપણે મનુષ્યજાતિના અને એક-બીજાના ઉદ્ધારક બની શકીશું.

આપણા ગાયત્રી મંત્રની પણ એજ ખુબી અને મહત્તા છે કે, તેમાં તે જ્ઞાનાદિ સર્વ ઐશ્વર્યના અખૂટ ભંડાર અને મહાન દાતા-સ્વરૂપ સર્વવ્યાપી સર્વશ્રેષ્ઠ પરમાત્માનું ધ્યાન ધરીને બુદ્ધિનો વિકાસ પ્રાર્થવામાં આવ્યો છે. સંપાદક

પ્રકરણ ૧૦ મું

સર્વ ધર્મોમાં રહેલી તત્ત્વની સમાનતા

જે પરમ સત્યનો આપણે અત્યારસુધી વિચાર કરતા આવ્યા છીએ, તેજ સત્ય સર્વ ધર્મનું મૂળ તત્ત્વ છે. દરેક ધર્મમાં તે માલૂમ પડે છે. સર્વ ધર્મો તેના સંબંધમાં એકમત છે. સર્વ મનુષ્યો અમુક એકજ ધર્મ માનતા હોય કે ભિન્ન ભિન્ન ધર્મના અનુયાયીઓ હોય, છતાં તે સર્વે આ બાબતમાં મળતા આવે એ સ્વાભાવિકજ છે.

કોઇએક સ્થળના લોકો માંહેમાંહે લડતા હોય, એવામાં જો ત્યાં એકાએક કોઈ આફત આવી પડે—નદીમા રેલ આવે, દુષ્કાળ પડે કે મરકી ફેલાય—તો તેજ સમયે તેઓ બધા અંગત મતભેદો અને કલેશકંકાસ છોડી દઇને તે સંકટ દૂર કરવા માટે એકસાથે કામ કરવા મ ડી પડે છે આમ થવાનુ એજ કારણ કે, અશાશ્વત અને ધીમે ધીમે ઉન્નતિ પામતું જડ–અનાત્મતત્ત્વજ તકરારો, વાદવિવાદો અને કલેશો વગેરેને ઉત્પન્ન કરે છે, અને આત્મારૂપી શાશ્વત તત્ત્વ તો પ્રેમ અને સેવાના રૂપમા સર્વદ્વારા એકસાથે કામ કરે છે

સ્વદેશાભિમાનનો ગુણ ઉત્તમ છે અને દરેક મનુષ્ય પોતાના દેશપ્રતિ પ્રેમ રાખે, એ બહુ સારી વાત છે, પરંતુ જો હુ મારા સ્વદેશપ્રતિ પ્રેમ રાખું અને બીજા દેશોને ધિક્કારૂ તો તેમા મારા હૃદયની લઘુતાજ પ્રકટ થાય છે અને તેથી સ્વદેશપ્રત્યેના સાચા પ્રેમની કસોટીમાં પણ હું નિષ્ફળજ નીવડીશ. હુ સ્વદેશના જેટલોજ પ્રેમ અન્ય દેશોપ્રતિ રાખું, તોજ મારા હૃદયની ઉદારતા અને વિશાળતા કહેવાય, અને આવા પ્રકારનુંજ સ્વદેશાભિમાન પ્રશંસનીય અને વિશ્વાસ રાખવા લાયક છે

પરમાત્માજ અખિલ વિશ્વના સર્વ જીવોના અનંત મૂળરૂપ છે, તેજ સર્વના આધારભૂત છે, સર્વ જીવોની મારફતે અને સર્વ જીવોના જીવનરૂપે પણ તે પ્રભુજ કામ કરી રહ્યો છે સર્વ લોકો અને સર્વ ધર્મો આ બાબતનો સ્વીકાર કરે છે, અને જો આ વાત ખરા હૃદયથી સ્વીકારવામા આવે તો પછી કોઇ પણ મનુષ્ય નાસ્તિક કે અધર્મી ઠરે તેમ નથી.

ઈશ્વરના સંબંધમા કેટલાકો જે અભિપ્રાય ધરાવે છે તે જો ખરા હોય તો તેને અનુસરીને કેટલાક નાસ્તિક અને અધર્મી ઠરે

ખરા. કેટલાક ભક્તો અને ધાર્મિક ઝનુનવાળા પુરુષો ઈશ્વરમાં-ગુણના નામથી-એવા દોષોનું આરોપણ કરે છે, કે જે દોષો કોઈ સામાન્ય મનુષ્ય પણ પોતાને લાગુ પાડવાની રજા આપી શકે નહિ. ઇશ્વર પોતાનાં બાળકો પ્રત્યે ક્રોધ, ઇર્ષ્યા કે વેર જેવી આસુરી વૃત્તિઓ રાખી શકેજ નહિ; છતાં અણસમજુ મનુષ્યો ઈશ્વરમાટે તેવોજ અભિપ્રાય ધરાવે છે! ક્રોધ, ઈર્ષ્યા, વેર વગેરે દોષો જેનામાં હોય એવા કોઇપણ મનુષ્યવિષે આપણે હલકો અભિપ્રાય ધરાવીએ છીએ; છતાં આશ્ચર્યની વાત એ છે કે, એવા દોષોનું ખુદ ઇશ્વર ઉપરજ આરોપણ કરતાં મનુષ્યો અચકાતાં નથી!

ખરી રીતે વિચારીએ તો **ચોખ્ખા દિલના સ્પષ્ટવક્તાઓજ ધર્મના ખરા મિત્રો છે;** તેઓજ પરમાત્માના ખરા ભકતો છે અને તેઓજ મનુષ્યજાતિના ખરા સેવકો છે. મહાત્મા બુદ્ધ, ક્રાઇસ્ટ, નાનક, કબીર વગેરે એવા ખરેખરા સ્પષ્ટવક્તા હતા. કારણ કે તેઓ ચાલતા આવેલા અયોગ્ય રીતરિવાજો અને માન્યતાઓને વશ થયા ન હતા.

જ્યારે મહાત્મા બુદ્ધે હિંસારૂપી દુષ્ટ રાક્ષસીની વિરુદ્ધ પ્રબળ શસ્ત્ર ઉઠાવ્યું અને પશુયજ્ઞના પ્રાચીન રિવાજની વિરુદ્ધમાં ઉપદેશ શરૂ કર્યો,ત્યારે તે સમયના ધર્મિષ્ઠ ગણાતા ઘણાયે આસ્તિક પુરુષોએ તેમને નાસ્તિક અને પાખંડી કહેવામાં કસર રાખી ન હતી. પરંતુ જ્યારે તેમના ઉપદેશનો પ્રચાર થયો અને ઇશ્વરી જ્યોતિ તેમનાદ્વારા ચમકવા લાગી, ત્યારે સર્વ કોઇ તેમના તરફ પૂજ્યબુદ્ધિથી જોવા લાગ્યું અને લોકો તેમને ઈશ્વરાવતારતરીકે ઓળખવા લાગ્યા.

જે અતિ મહત્ત્વના સત્યની બાબતમાં આપણે સર્વ એકમત છીએ, તે સત્ય એક સોનેરી દોરીરૂપ છે અને તે સર્વ ધર્મમાં વ્યાપી રહેલી છે. જ્યારે પણ આપણે તે સત્યને આપણા પોતાના દરરોજના જીવનમા વણીશુ; ત્યારે નજીવા મતભેદો, સાંકડા હૃદયના અભિપ્રાયો અને હસવા જેવી તકરારો તેમની ક્ષુદ્રતાને લીધે આપોઆપજ ચાલ્યાં જશે, અને હૃદયમાં એવી ઉદારતા આવશે કે એક યાહુદી ખ્રિસ્તી દેવળમાં, એક ખ્રિસ્તી યાહુદી દેવળમાં, એક મુસલમાન હિંદુમંદિરમાં અને એક હિંદુ મસ્જીદમાં તેમજ એક બૌદ્ધ ખ્રિસ્તીમંદિરમાં અને એક ખ્રિસ્તી બૌદ્ધમંદિરમાં જઇને પ્રભુની ઉપાસના કરતાં જરા પણ અચકાશે નહિ લોકો પોતાના ઘરમાં બેસીને, પર્વતપર જઇને અથવા તો પોતાનો દર-

રોજનો ધંધો કરતાં કરતાં પ્રભુની ઉપાસના કરી શકશે. ઉપાસનાને માટે પ્રભુ અને આત્મા એ બેનીજ જરૂર છે. અમુક કાળ, સ્થાન કે પ્રસંગની એમાં જરૂર નથી. કેમકે દરેક સમયે અને દરેક સ્થળમા આત્મા અને પ્રભુ મળી શકે અને પરસ્પર વાત કરી શકે.

ઘણી બાબતો એવી હોય છે કે જેના સબંધમાં બધા એકમત ન થાય. પરંતુ તે બાબતો નજીવી અને અંગત હોઈ કાળે કરીને નાશ પામી જાય છે. મૂળ સિદ્ધાંતને નહિ સમજનાર એવો એક ખ્રિસ્તી પ્રશ્ન કરે છે કે, શુ ક્રાઈસ્ટને ઈશ્વરી પ્રેરણા નહોતી થઈ? હા, થઇ હતી; પણ ઈશ્વરી પ્રેરણા ઝીલનાર તે એકલાજ ન હતા. એક બૌદ્ધ પૂછવાને દોરવાય કે, શું બુદ્ધને સત્યનો પ્રકાશ મળ્યો ન હતો? હા, મળ્યો હતો, પણ તે પ્રકાશ મેળવનાર કાંઇ તે એકલાજ ન હતા

મુસલમાનબંધુ એમ સવાલ કરવાને દોરવાય કે, શું મહમદ સાહેબે ઈશ્વરી અવાજ નહોતો સાંભળ્યો? હા, સાંભળ્યો હતો; પણ તે અવાજ સાંભળનાર કાઇ તેઓ એકજ ન હતા. કોઇ ખ્રિસ્તી પૂછે કે, શું બાઇબલ ઈશ્વરપ્રેરિત નથી? હા છે, પરંતુ બીજા પણ ઇશ્વરપ્રેરિત ગ્રથો છે. એક બ્રાહ્મણ એમ પૂછી શકે કે, શું વેદો ઈશ્વરપ્રેરિત નથી? હા છે, પરંતુ બીજા પણ પવિત્ર ગ્રંથો ઈશ્વરપ્રેરિત છે. તમારા પવિત્ર ગ્રથોને ઈશ્વરપ્રેરિત માનવામાં તમારી ભૂલ નથી, પણ જગતમાં બીજા પણ જે ઇશ્વરપ્રેરિત ગ્રથો છે, તે બાબતમાં આનાકાની કરો છો, તેમાંજ તમારી ભૂલ થાય છે અને તમારી સંકુચિત વૃત્તિ જણાઇ આવે છે

સર્વ પવિત્ર પુસ્તકો અથવા પ્રભુપ્રેરિત ગ્રંથોનું મૂળ એકજ પરમાત્મા છે. પોતાનાદ્વારા ઈશ્વર બોલી શકે એટલે દરજ્જે જેઓ પોતાનાં અંતઃકરણ પવિત્ર અને ખુલ્લાં રાખે છે, તેમનાદ્વારા ઈશ્વરજ ઉપદેશ આપે છે. તેની પ્રેરણા ઝીલવામાટે કેટલાક વિશેષ લાયક હોય અને કેટલાક ઓછા લાયક પણ હોય તેનો દિવ્ય અવાજ સાંભળવા માટે જે પ્રમાણમા મનુષ્ય પોતાના આત્માને તેના તરફ ખુલ્લો રાખે છે, તે પ્રમાણમા તે તેની પ્રેરણાને અવશ્ય ગ્રહણ કરી શકે છે પવિત્ર ગ્રંથનો એક લેખક જણાવે છે કે, જ્ઞાન એ દિવ્ય શક્તિનો શ્વાસ છે અને દરેક જમાનામાં જે પવિત્ર આત્માઓ તે શ્વાસને પોતાના અંતરમા ઝીલે છે. તેઓ પ્રભુના મિત્રો અને પેગંબરો બને છે

પરમાત્માએ માત્ર અમુક લોકજ મનુષ્યો આગળ, અમુક-

જ સમયે અને આ પૃથ્વીના અમુકજ વિભાગમાં પોતાનુ સ્વરૂપ પ્રકટ કર્યું છે, એવું સમજનારા મનુષ્યો ખરેખર સંકુચિત વૃત્તિ-વાળા–અલ્પજ્ઞ–છે. સત્ય વાત એજ છે કે, પ્રભુની પોતાની પેઠે તેનો પ્રેમ અને જ્ઞાન સર્વ દેશ અને સર્વ કાળમાં મનુષ્યોમાટે તૈયાર છે. જે પણ દેશમાંનો જે પણ મનુષ્ય તેને પૂર્ણભાવથી ભજે છે અને સત્યપરાયણ જીવન ગાળે છે; તેના તરફ અનિવાર્ય નિ-યમને અનુસરીને આપોઆપજ પ્રભુનાં જ્ઞાન અને પ્રેમ આકર્ષાઇ આવે છે, અને તેને જીવાત્મામાંથી મહાત્મામાં ફેરવી નાખે છે.

જો ઉપલા સત્યની આપણને યથાર્થ પ્રતીતિ થાય તો પછી અમુક વ્યક્તિ કયા ધર્મને અનુસરે છે, એ બાબત નકામી થઇ પડે છે, અને આ પરમ સત્ય પ્રમાણે પોતાનુ જીવન તે કેટલે અંશે ગાળે છે, તેજ વાત તે માણસની યોગ્યતાની તુલના કરવા માટે ખાસ અગત્યની રહે છે. 'મારોજ ધર્મ સાચો છે' એવી એકદેશી વૃત્તિ જેટલા પ્રમાણમાં આપણે ઓછી કરીને ઉપલા સર્વમાન્ય સત્ય તરફ પ્રીતિ વધારતા જઈશું, તેટલાજ પ્રમાણમાં બીજાઓને તેમના ધર્મમાંથી આપણા ધર્મમાં લાવવાનું કામ આપણને ભૂલ-ભરેલું અને બીનજરૂરી લાગશે, એટલુંજ નહિ પરંતુ અનુકૂળ આવે તેવે માર્ગે સત્યનો સાક્ષાત્કાર કરવામાં તેમને ઉલટા આપ-ણે સહાયજ આપીશું. ચીનનો એક વિદ્વાન જણાવે છે કે **"હૃદય-ના પ્રમાણિકપણામાંજ ધર્મનું ખરૂં રહસ્ય સમાયેલું છે."** અને આપણને શોધ કરતાં માલૂમ પડશે કે, ધર્મસંસ્થાપકના નામને યોગ્ય દરેક મહાન પુરુષનો આવોજ સિદ્ધાંત છે.

સઘળા ધર્મનાં મૂળ તત્ત્વો એકસરખાં છે. જૂદા જૂદા લોકોના વિકાસના પ્રમાણમાં માત્ર નાની નાની બાબતોમાંજ તેમના મત જૂદા પડે છે. મને ઘણી વાર પૂછવામાં આવે છે કે "તમારો ધર્મ કયો ?" પ્રત્યુત્તરમાં હું જણાવું છું કે "પ્રિય બંધુ ! આવો પ્રશ્ન તમારે કેમ પૂછવો પડયો ? જેમ અનંત જીવનરૂપ પર-માત્મા એકજ છે, તેમ ધર્મ પણ એકજ છે જૂદા જૂદા લોકોની જૂદી જૂદી સમજશક્તિને લીધે તેમજ દેશ, કાળ ઇત્યાદિ સંયોગોના ભેદને લીધેજ એક મૂળ ધર્મના જૂદા જૂદા ફાંટારૂપે સમ્પ્રદાયો નીકળેલા છે અને તે ભેદો પણ વસ્તુત. બહુજ ઓછા મહત્ત્વના છે જેમ જેમ જીવાત્મા વિશેષ વિકાસ પામતો જાય છે, તેમ તેમ તેને આ ભેદો ઓછા અગત્યના લાગે છે, જેથી જગતમાં દેખાતા

જૂદા જૂદા નામવાળા ધર્મો યથાર્થ રીતે તો એકજ ધર્મ છે. જે ક્ષણે આપણે ઉપર જણાવેલા સત્યનો અનાદર કરીને સત્ય ધર્મના શાશ્વત અને જીવનપ્રદ તત્ત્વથી દૂર ખસીએ છીએ, તેજ ક્ષણે આપણે અમુક બંધનોથી બંધાઇએ છીએ, અને જેટલા પ્રમાણમાં આપણે ઉપર પ્રમાણે વર્તીએ છીએ, તેટલા પ્રમાણમા આપણે આપણી આસપાસ એવી દિવાલો બાંધીએ છીએ, કે જેથી બીજા ધર્મના મનુષ્યો પણ આપણાથી દૂરજ રહે છે. આ પ્રમાણે આપણને પોતાને પણ વિશ્વવ્યાપી સત્યનો સાક્ષાત્કાર કરવામાં એ દિવાલો અડચણરૂપ થાય છે. કેમકે જે **માન્યતા કે સિદ્ધાંત સર્વવ્યાપી નથી તે સત્યના નામને લાયક નથી.**

ધર્મ તો ફક્ત એકજ છે. ઇશ્વરી પ્રેરણા પામેલો ઇરાનના પવિત્ર ગ્રંથોનો લેખક જણાવે છે કે "હું ગમે તે રસ્તો ગ્રહણ કરૂં, છતાં આગળ જતાં તે તારી પાસે લઇ જનારા ધોરી માર્ગમાંજ ભળી જાય છે." ઇશ્વરે જગતમાં પાથરેલી ધર્મરૂપી વિશાળ શેત્રંજીમાં જૂદા જૂદા ધર્મોરૂપી જૂદા જૂદા રંગના અટાપટાઓ છે અને તે ઉપર આકાશની પેઠે ઉચ્ચ અને નીચ, ધનવાન અને ગરીબ એ સર્વને માટે એકસરખો અને પૂરેપૂરો અવકાશ છે

એક બૌદ્ધ મહાત્મા કહે છે કે, **પવિત્ર મનુષ્યો પ્રત્યેક ધર્મને માન આપે છે** એક ચીનનો તત્ત્વજ્ઞાની જણાવે છે કે "વિશાળ હૃદયનાં મનુષ્યો ભિન્ન ભિન્ન ધર્મોમાં રહેલા એક અભિન્ન સત્યને જુએ છે, ત્યારે સંકુચિત દૃષ્ટિવાળાની નજરે કેવળ ભેદભાવજ દેખાયા કરે છે." હિંદુધર્મ જણાવે છે કે "अयं निजः परो वेत्ति गणना लघुचेतसाम् । उदारचरितानां तु वसुधैव कुटुंबकम् અર્થાત્ આ મારૂં છે અને આ પારકું છે, એવું તો સંકુચિત હૃદયવાળાંજ મનુષ્યો માને છે, પરંતુ ઉદાર ચરિત્રવાળાઓને તો સમગ્ર પૃથ્વી કુટુંબતુલ્ય છે ' એક ખ્રિસ્તી જણાવે છે કે "વેદીપર જૂદા જૂદા પ્રકારના પુષ્પ ચઢે છે, પણ સર્વની પૂજાનું લક્ષ્ય તો એકજ હોય છે." સ્વર્ગ એક મહેલરૂપ છે અને તેમાં પેસવાના અનેક દ્વાર છે દરેક મનુષ્ય પોતાને અનુકૂળ આવે તે દ્વારથી તે મહેલમા દાખલ થઇ શકે છે શું આપણે બધા એકજ પ્રભુનાં બાળકો નથી? પ્રભુએ આ પૃથ્વી ઉપર વસતી સઘળી પ્રજાઓને એકજ લોહીની બનાવી છે અર્વાચીન કાળમા એક જ્ઞાનીએ કહ્યું છે કે ' મનુષ્યના આત્માને માટે પ્રાચીન સમયમાં જે લાભકારક હતું, તે પ્રભુએ તે સમયના લોકોને

શીખવ્યું હતું, અને અત્યારે જે લાભદાયક છે તે અત્યારે શીખવે છે"

રાજકવિ ટેનીસને એક સ્થળે કહ્યું છે કે "મેં એક સ્વપ્નમાં એવું જોયું કે, પથ્થર ઉપર પથ્થર મૂકીને એક પવિત્ર મકાન બનાવવામાં આવ્યું એ પવિત્ર મકાન નહોતું મંદિર કે નહોતી મસ્જીદ કે નહોતું (ખ્રિસ્તી ભાઈઓનું) દેવળ તે ઘણું જ ઉંચું અને સાદુ હતું તથા સ્વર્ગમાંથી આવતી દરેક પવનની લહેરને માટે તેનાં દ્વાર ખુલ્લાં હતા, આથી સત્ય, શાન્તિ, પ્રેમ અને ન્યાય, આ ચાર તત્વોએ આવીને તે પવિત્ર મકાનમાં નિવાસ કર્યો હતો."

ધર્મ એ તેના ખરા સ્વરૂપમાં તો મનુષ્યના આત્માને આનંદ આપનારી ઉંચામાં ઉંચી વસ્તુ છે. જ્યારે આપણને ધર્મનો તેના ખરા સ્વરૂપમાં અનુભવ થાય છે, ત્યારે આપણને લાગે છે કે, તે ધર્મ કદાપિ ઉદાસીનતા, અંધકાર કે દુઃખ ઉત્પન્ન કરશે નહિ; પણ સર્વથા શાંતિ, આનંદ અને સુખનેજ આપનાર થશે. એ ધર્મ કોઈને પણ તિરસ્કારપાત્ર નહિ લાગે, પણ સર્વને રુચિકર થશે. ધર્મગુરુઓએ આ સત્ય સિદ્ધાંતોને બરોબર સમજવા જોઈએ અને લોકોને તેમના આત્માના સ્વરૂપસંબંધી અને આત્મા-પરમાત્માના ઐક્યસંબંધી જ્ઞાન આપવામાં પોતાના સમયનો અને શક્તિનો વ્યય કરવો જોઈએ. જો આમ થાય તો એટલો બધો આનંદ વ્યાપી રહે અને મંદિરો, મસ્જીદો તથા દેવળોમાં લોકોનાં એટલાં તો ઝુંડનાં ઝુંડ આવે કે તે સ્થળોમાં એ લોકો સમાઈ પણ ન શકે, અને લોકોના હૃદયમાંથી આનંદના ઉદ્‌ગાર નિરંતર એટલા બધા નીકળ્યા કરે, કે જેથી તે દરરોજના ઉપયોગી, સત્ય અને જીવનશક્તિને આપનારા ધર્મને સર્વ કોઈ ચાહવા લાગે. સંસારના **દરરોજના જીવનમાં જે ધર્મ જેટલે અંશે લાભકારી નીવડે તેટલેજ અંશે તે ધર્મ સત્ય છે.** જો તે આ કસોટીમાં પસાર ન થઈ શકે તો સમજવું કે, તે ધર્મ ધર્મના નામને પાત્ર નથી. દરરોજના કાર્યમાં ઉપયોગી થઈ પડે એવાજ ધર્મની મનુષ્યને સદા જરૂર છે. એવા ધર્મસિવાય બીજા ધર્મના સંબંધમાં કરેલો શક્તિ અને સમયનો વ્યય નિરર્થક છે. વ્યવહારમાં દરરોજ આવી પડતા પ્રસંગો ઉપર એ ધર્મનો આપણે ધ્યાનપૂર્વક સદુપયોગ કરીએ; તોજ આપણે ખરી રીતે જીવ્યા છીએ એમ કહી શકાય. જો એટલું પણ ન કરી શકીએ તો આપણું જીવન નિરર્થકજ ગયું છે, એમ સમજવું.

પ્રકરણ ૧૧ મું

સર્વોત્કૃષ્ટ સંપત્તિ પામવાનો સરસ માર્ગ

મને વારંવાર પૂછવામાં આવે છે કે "પરમાત્મા સાથેના ઐક્યનો અનુભવ કરવાનો વ્યાવહારિક માર્ગ કયો? તમે જણાવેલા સિદ્ધાંતો ઘણાજ સુંદર છે અને ખરા પણ લાગે છે, પરંતુ જે અનુભવથી અતિ આશ્ચર્યકારક પરિણામ આવે, તે અનુભવને આપણા જીવનમાં આપણે કેવી રીતે ઉતારી શકીએ?"

માર્ગ તો સરલ છે અને તેને વિકટ બનાવવો કે નહિ, એ પણ આપણાજ હાથમાં છે. એ માર્ગની કુંચી "ખુલ્લાં રાખો" એ શબ્દોમાં રહેલી છે.

આપણે તો બસ આપણા અંત:કરણનાં દ્વાર ખુલ્લાં રાખવાનાં છે, કે જેથી તે અનંત ચૈતન્યનો દિવ્ય પ્રવાહ પોતાને પેસવાના માર્ગની રાહ જોયા કરે છે તે આપણામાં દાખલ થઇ શકે. શિખર ઉપરના મુખ્ય જળાશયમાં તો તે દિવ્ય ચૈતન્યરૂપ અમૃતવારિ ભરેલુંજ છે. માત્ર તેની સાથે સંબંધ રાખતો દરવાજોજ ખુલ્લો કરો, એટલે તરતજ તે પાણી પોતાના જાતિસ્વભાવને અનુસરીને નીચેનાં ખેતરમાં ભરાવા લાગશે અને તેને ફળદ્રૂપ બનાવશે. અનંત જ્ઞાન, અખૂટ સામર્થ્ય અને અપાર આનંદના અમાપ સાગરરૂપ પરમાત્મા સાથે આપણે શો સંબંધ છે અને તેનો આપણી સાથે શો સંબંધ છે, તે અત્યારસુધીમાં આપણે બહુજ સારી રીતે વિચારી ગયા છીએ; જેથી હવે ફક્ત કહેવાનું એટલુંજ છે કે, તે પરમાત્મા અને આપણી વચ્ચેના ઐક્યનો સાક્ષાત્કાર કરો. મન અને હૃદય તેના અદ્‌ભુત ઐશ્વર્યને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય અનુકૂળ સ્થિતિમાં આવી શકે તેવી રીતે તેમને ખુલ્લાં રાખવા, એ સર્વથી મુખ્ય બાબત છે અને તે પછી અંતઃકરણની તીવ્ર ઇચ્છા એ બીજી બાબત છે સ્થૂલ ઇંદ્રિયો બાહ્ય પદાર્થોથી સંક્ષોભ ન પામે એવી મનની એકાંત શાંત સ્થિતિમાં દરરોજ થોડી પળ સુધી રહેવાનો અભ્યાસ પાડવો, એ પ્રારંભમાં ઘણુંજ સહાયકારક થઇ પડશે. એ શાંતિના સમયમાં પ્રભુની કૃપાનો અથવા તેની સાથેના ઐક્યનો અનુભવ મળે એવી આતુર સ્થિતિમાં રહો અને આ પ્રસાદ-

રૂપ અનુભવ તમને અવશ્ય થશે, એવી દૃઢ ભાવના રાખો. અનુભવરૂપ કિરણ પ્રથમ તમારા અંતરાત્મામાં ઉતરશે અને પછી તમારા મનમાં પ્રગટ થઇને ધીમે ધીમે તેની શક્તિ તમારા શરીરના દરેક અંગમાં તમે પ્રગટ થતી અનુભવશો. જે પ્રમાણમાં તમને આ અનુભવ થશે, તે પ્રમાણમાં તેની શાંતિજનક અને પ્રકાશ આપનારી શક્તિ તમારામાં કામ કરતી તમને લાગશે, તથા તમારો અંતરાત્મા, મન અને શરીર એ સર્વ એકબીજાને અનુકૂળ થતાં ચાલીને આખા જગતની સાથે તમે અનુકૂળ સંબંધમાં આવવા લાગશો. તમે ઉપર જણાવેલી ઉચ્ચ દશારૂપી પર્વતની ટોચે ઉભા હો, ત્યારે પ્રભુનો જે હિતાવહ નાદ તમે સાંભળો, તે નાદને તમે ત્યાંથી નીચે ઉતરો ત્યારે પણ યાદ રાખીને તમારી સાથે લેતા આવજો. જો કે તમને તે અતિ ઉચ્ચ દશાનો અનુભવ દરેક પળે નહિ થાય, તોપણ આ રીતે તમે ત્યાં અનુભવેલી સુંદરતા, પ્રેરણા અને પ્રકાશનું સ્મરણ કરીને તદનુસાર ઉત્તમ પ્રકારનું જીવન તો અવશ્ય ગાળી શકશો.

આ રીતે અભ્યાસ વધારતાં વધારતાં એવો પણ સમય તમારા જીવનમાં આવી પહોંચશે કે જ્યારે એકાદ વ્યાપારીની દુકાનમાં અથવા તો ઘોંઘાટવાળા બજારમાં પણ તમે બાહ્ય વિષયોપર માનસિક પડદો નાખીને તમારા મનને અંતર્મુખ કરી શકશો અને અનંત જીવન, અનંત પ્રેમ, અનંત જ્ઞાન, અનંત શાંતિ, અનંત શક્તિ અને અનત સમૃદ્ધિના મૂળરૂપ પરમાત્મા—કે જે તમને દોરવે છે, તમને જાળવે છે, તમારૂં રક્ષણ કરે છે અને તમને માર્ગ દર્શાવે છે, તેનો અનુભવ કરી શકશો. **શાશ્વત પ્રાર્થના** તે આનુજ નામ છે પ્રભુને પીછાણવો અને પ્રભુ સાથે ચાલવું તે પણ આજ સ્થિતિ. પ્રભુને પોતામાં જોવો તે પણ આજ દશા. આનુજ નામ નવો જન્મ અથવા બીજો જન્મ. પહેલો જન્મ સ્થૂલ છે અને બીજો જન્મ આધ્યાત્મિક છે, કેમકે એ સમયે પશુવૃત્તિ નાશ પામી દૈવી વૃત્તિનો જન્મ થાય છે. મનુષ્યની ગમે તેવી માન્યતા યા શ્રદ્ધા હોય, પણ અનંત પ્રભુમય જીવનનો આસ્વાદ તો આ સ્થિતિનો જે કોઇ અનુભવ કરે તેજ લઇ શકે છે, કારણ કે પ્રભુને પીછાણવો તેજ પ્રભુમય જીવન છે. 'ધીમે ધીમે આપણને પ્રભુનો અનુભવ થશે' એવા વાકયોને બદલે 'અત્યારે આ પળેજ તે સુંદરતાની મૂર્તિનો સાક્ષાત્કાર થઇ શકે છે' એવાજ ઉદ્દગાર

એવા મનુષ્યના હૃદયમાં સ્ફુરવા લાગે છે

જો આપણી ઇચ્છા હોય અને આપણે દૃઢ સંકલ્પ કરીએ તો આજ દિવસે, આજ કલાકે અને આજ પળે આપણને આવા અનુભવ–આવી પ્રતીતિ થઈ શકે જો આપણે આપણું મુખ ખરી દિશા તરફ ફેરવીએ તો સંપૂર્ણ સાક્ષાત્કારની ભવ્ય સ્થિતિ, આજ નહિ તો કાલે પણ જરૂર આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીએ. જો પર્વતના શિખર તરફ આપણુ મુખ રાખીએ અને પછી જો ધીમે અથવા ઉતાવળે ચાલ્યા કરીએ તો આપણે વહેલા કે મોડા તે શિખર ઉપર પહોંચીશુજ. પણ જ્યાંસુધી આપણે એ ખરી અને સીધી દિશા તરફ વળીએ અને ચાલીએ નહિ, ત્યાંસુધી કદિપણ આપણે ત્યાં પહોંચી શકીએ નહિ કવિ ગેટેએ ઠીકજ કહ્યુ છે કે.–

"જો તમે ખરા અંતઃકરણથી કામ કરવા ઇચ્છતા હો તો આ પળનોજ લાભ લો, અને જે પણ તમે કરી શકતા હો, અથવા કરી શકશો એમ ધારતા હો તેનો પ્રારંભ કરો. આવી હિંમતમાંજ તમારી બુદ્ધિ, શક્તિ અને ચમત્કાર રહેલો છે કામમાં જોડાઓ અને માનસિક બળ વધશે, કામ આરંભો અને પૂરૂં પણ થશે.

ગોતમ સિદ્ધાર્થે–ભવિષ્યના બુદ્ધે–પણ કહ્યુ હતું કે –"સત્ય શું છે તે મારા જાણવામાં આવ્યુ છે એટલે હવે હુ જરૂર એ કાર્ય સિદ્ધ કરીશ અને બુદ્ધ થઇ શકીશ." આવી નિશ્ચયની પ્રબળતાથીજ ગૌતમસિદ્ધાર્થે અહીં ને અહીં બુદ્ધ થઈને નિર્વાણની પ્રાપ્તિ કરી હતી આ પ્રમાણે આ નિર્વાણપ્રાપ્તિ–આ પરમાત્મ-સાક્ષાત્કાર આ ઠેકાણે અને અત્યારે પણ શક્ય છે, એવો બુદ્ધનો ઉપદેશ હતો, અને એ ઉપદેશવડે એ શક્યતા સમજાવીને તેઓ કરોડો મનુષ્યોને પ્રકાશનો માર્ગ બતાવી શક્યા હતા.

મહાત્મા જીસસે કહ્યુ હતું કે "શુ તમને માલૂમ નથી કે, મારે મારા પિતાનું કામ કરવાનું છે ?" આ પ્રમાણે આ બાબત-ને પોતાનો ઉદ્દેશ બનાવીને તેમણે પ્રયત્ન કર્યો તેથીજ તેમણે "હું તથા મારા પિતા એક છીએ" એ પરમ સત્યનો સાક્ષાત્કાર કર્યો આ પ્રમાણે પૃથ્વીપર વસવા છતા પણ તેમણે તે પરમ સ્વારાજ્યનો પૂર્ણ અનુભવ કર્યો તેમનો પણ એજ ઉપદેશ હતો કે, અહીં અને આ વખતે પણ મનુષ્યો આ તત્ત્વનો અનુભવ કરી શકે તેમ છે. આ ઉપદેશદ્વારા તેમણે લાખો મનુષ્યોને અનુભવનો પ્રકાશ આપ્યો છે વ્યવહારિક બાબતો વિષે પણ આ કથન

વધાર પ્રભાવશાળી અને લાભકારી ઉપદેશવાક્ય બીજાં થોડાંજ મળશે કે **"પ્રભુના સામ્રાજ્યનો અનુભવ કરો, એટલે દુનિયાની બધી ચીજો તમને પોતાની મેળે મળી રહેશે."**

જે મનુષ્ય સત્યનિષ્ઠ અને પ્રમાણિક છે અને જેણે એવા ઉપદેશોનું રહસ્ય સમજવા પ્રયત્ન કર્યો છે, તે મનુષ્ય જરૂર તેની સત્યતાને અને કયા નિયમોપર એ ઉપદેશનો આધાર છે તે પણ બરાબર રીતે સમજ્યા વગર રહેશે નહિ

હું જાતે એવા મનુષ્યોના સંબંધમાં આવ્યો છું કે જેમણે અનંત જીવન સાથેની પોતાની એકતા અનુભવેલી છે અને જેઓ તે અનંત જીવનરૂપ પરમાત્માની પ્રેરણા પ્રમાણેજ જીવન ગાળે છે, તથા પરમ શ્રેષ્ઠ સત્યના જ્વલંત દૃષ્ટાંતરૂપ થઇ રહ્યા છે–અર્થાત્ તેમને માત્ર પ્રેરણાઓજ મળે છે એમ નથી; પરંતુ તેમનું આખું જીવન તે પ્રેરણાઓ પ્રમાણે ચાલ્યા કરે છે.

જે કોઇ અનંત જીવનરૂપ પરમાત્મા સાથેની પોતાની એકતાનો યથાર્થ ખ્યાલ લાવી તદનુસાર પોતાનું જીવન ગાળી શકે છે, તેજ નિરંતર પરમ સ્વારાજ્યનો અનુભવ કરી શકે છે, એવાજ મનુષ્યોને સઘળી આવશ્યક વસ્તુઓ આપોઆપ આવી મળે છે, કોઇ પણ ચીજની તેમને ઓછપ નડતી નથી; શું કરવું અથવા કેવી રીતે કરવું. તેની પણ તેમને ચિંતા કરવી પડતી નથી, તેઓ નચિંત જીવન ગાળે છે, અને અનંત સર્વજ્ઞ શક્તિ તેમની માર્ગપ્રદર્શક હોવાથી તેઓને કોઇ પણ જાતની જોખમદારી અથવા ચિંતા રહેતી નથી. આવા પ્રભુમય બની ચૂકેલા જીવનમુક્ત મહાત્માના ગુણોનું કેટલુંક વર્ણન કરવું ? જો આવા મહાપુરુષોનો અને એમાં પણ ખાસ કરીને જે બે ત્રણ પુરુષોનો ખ્યાલ આ (મૂળ) લખનારને આ પળેજ આવે છે, તેમનો જીવનક્રમ આ સ્થળે સવિસ્તર આપવામાં આવે તો કેટલાકને તે ચમત્કારરૂપ અથવા તો અવિશ્વાસયોગ્યજ જણાય. પરંતુ આ વાત સ્મરણમાં રાખવી ઘટે છે કે, જે કામ એક મનુષ્ય કરી શક્યો, તે કામ બીજો પણ કરી શકે. કેમકે દરેક મનુષ્યનું જીવન પરમાત્માના અંશરૂપ અને તેની સાથે સંબંધવાળું છે. જો મનુષ્ય એ પરમાત્મતત્ત્વ સાથે અને શ્રેષ્ઠ નિયમોની સાથે પોતાની એકતા સમજીને તદનુસાર જીવન ગાળે તો તેનું–અને બધા તેમ કરે તો દરેક મનુષ્યનું જીવન તેવાજ પ્રકારનું થઇ શકે. આખા જગતમા વ્યાપી રહેલા એ પરમ દિવ્ય પ્રવાહમાં દાખલ

થવા માટે આ જીવન છે. મનુષ્ય જ્યારે આ દિવ્ય જીવનના પ્રવાહમાં દાખલ થાય છે, ત્યારે પછી તેને પોતાની જીંદગી બોજારૂપ લાગતી નથી. જેવી રીતે ભરતી–ઓટ નિયમિત રીતે થયા કરે છે, જેવી રીતે બધા ગ્રહો આપોઆપ પોતાના અમુક ચક્રમાં ફર્યા કરે છે, જેવી રીતે ઋતુઓ એક પછી એક આવ્યા કરે છે; તેવીજ સ્વાભાવિક રીતે એવા મનુષ્યનું જીવન ચાલ્યા કરે છે.

આપણા જીવનમાં સર્વ પ્રકારના કલેશકંકાસ, શંકાઓ, વ્યાધિઓ, દુઃખ, ભય, ચિંતા, હાડમારીઓ વગેરે ઉપજે છે, તેનું મુખ્ય કારણ એજ છે કે, આપણે દિવ્ય ક્રમાનુસાર આપણું જીવન ગાળતા નથી, અને જ્યાંસુધી આપણે હાલની પેઠેજ આપણું જીવન ચાલુ રાખીશું, ત્યાંસુધી તો એવાં તેવાં દુઃખ આવ્યાજ કરવાનાં. દિવ્ય જીવનપ્રવાહની વિરુદ્ધ વર્તવું એજ કઠિન હોઈને તે પ્રવાહ-ની સાથે ચાલવાથી તો ઉલટો તે મહાન શક્તિનો આપણને લાભ મળે છે આ પ્રમાણે આ કામ તો ઉલટું સરળ અને નિર્ભય છે. અનંત જીવન સાથેના આપણા ઐક્યનો અનુભવ કરવો એનુંજ નામ દિવ્ય જીવન અથવા પ્રભુમય જીવન છે. આ અનુભવ કર-વાથી આપણી આસપાસની સર્વ વસ્તુ સાથે–પરમધામ અને અખિલ બ્રહ્માંડની સાથે આપણે અનુકૂળ સંબંધમાં આવીએ છીએ. આપણા અંતરાત્મા, મન તથા શરીરની વચ્ચે એકવાક્યતા વ્યાપી રહે છે જ્યારે આવી સ્થિતિ થાય છે. ત્યારેજ પૂર્ણ અને સર્વાંગ જીવનનો આપણને અનુભવ થાય છે આ સ્થિતિ થઈ એટલે પછી જડ ઇંદ્રિયોનું રાજ્ય આપણાપર ચાલી શકશે નહિ; સ્થૂલ જીવન માનસિક જીવનને વશ થશે અને માનસિક જીવન ઉપર આત્મિક જીવન પ્રકાશ પાડીને તેને વશ વર્તાવી શકશે. આપણા-માં જે કાંઈ જીવનની અપૂર્ણતા અને એકદેશીયપણું હશે તે ચાલ્યા જશે. અને શારીરિક, માનસિક તથા આત્મિક જીવનનો–તેની સુંદરતા તથા નિરંતર વધતા જતા આનંદ અને શક્તિઓ સહિત–આપણને અનુભવ થશે. તથા જીવનના પ્રશ્નોનો નીકાલ લાવનાર એજ એક ધોરી રસ્તો છે, એનું આપણને ભાન થશે શરીરને કેવળ દુઃખ આપવાથી તેમજ શરીરનું લાલન કરવાથી આ માર્ગ જડશે નહિ આ જગતમાં દરેક વસ્તુનો ઉપયોગ છે પણ તેનો હદ પરપૂર્વક ઉપયોગ કરવો ઘટે છે જેમ જેમ આપણે આપણા તન અને મનનો સદુપયોગ કરતા ચાલીએ છીએ તેમ

તેમ આપણને ઉચ્ચ અનુભવો થતા જાય છે, અને તેથી આપણી શક્તિઓ ઓછી થતી નથી; પણ ઉલટી વિશેષ ખીલતી જાય છે. જેમ જેમ આપણા શરીરમાંથી હલકા પરમાણુઓ ઓછા થતા જાય છે અને જેમ જેમ સૂક્ષ્મ અને ઉચ્ચ પ્રકારના પરમાણુઓ તેનું સ્થાન લે છે, તેમ તેમ આપણી બધી ઇંદ્રિયો સૂક્ષ્મ આંદોલનો ગ્રહણ કરવાને વધારે લાયક બને છે, અને જે શક્તિઓ આપણામાં હોવાનો આપણને ખ્યાલ પણ નથી હોતો તે શક્તિઓ અનુભવાવા લાગે છે. આ પ્રમાણે સ્વાભાવિક રીતે ઇંદ્રિયાતીત જીવનનો આપણને અનુભવ થાય છે, અને ઉચ્ચ નિયમો તથા સત્યની વિવિધ બાજુઓ આપણી આગળ પ્રત્યક્ષ થાય છે. આ પ્રમાણે ઇંદ્રિયાતીત જીવન અને ઉચ્ચતમ દશાઓનો અનુભવ થાય છે, એટલે પછી અમુક મનુષ્યમાં અમુક શક્તિઓ કે જ્ઞાન હતું કે નહિ, એવી તેવી બાબતોની તકરાર કરવામાં વખત ગુમાવવાનું આપણે છોડી દઇએ છીએ કારણ કે આપણે પોતેજ તે જ્ઞાન અને શક્તિઓનો અનુભવ કરી શકીએ છીએ. આ પ્રમાણે થવાથી હવે આપણે કેવળ બીજાનાજ કહેવા મુજબ લોકોને દોરવીશું નહિ, પણ આપણા પોતાનાજ જ્ઞાન અને અનુભવપૂર્વક બોલીશું અને તેથી પૂર્ણ સત્તા સાથે બોલીશું. દુનિયામાં ઘણી વસ્તુઓ એવી છે કે, જ્યાંસુધી આપણે અમુક પ્રકારનું જીવન ગાળીને તે વસ્તુઓ પ્રત્યક્ષ થાય એવી સ્થિતિમાં આપણી જાતને મૂકીએ નહિ, ત્યાંસુધી તે વસ્તુઓને આપણે જોઇ શકીએજ નહિ.

"જે પ્રભુની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલશે, તેજ પ્રભુનો સિદ્ધાંત સમજી શકશે." મહાતત્ત્વજ્ઞાની **પ્લોટીનસે** કહ્યું છે કે "**જે મન પ્રભુને જાણવા ઈચ્છતું હોય તેણે પ્રભુમય પણ બનવું જોઇએ.**" જેટલા પ્રમાણમાં આ ઉચ્ચ નિયમનું અને પરમ સત્યનુ આપણને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થશે, તેટલા પ્રમાણમાં આપણે પણ જ્ઞાની બનીશું અને પરમાત્માની પ્રનાલિકારૂપ પણ થઇશું કે જે પ્રનાલિકાદ્વારા બીજાઓ પણ તે નિયમો અને સત્યને જાણી શકે.

આ પ્રમાણે પરમ ચૈતન્યરૂપ પરમાત્માનો અનુભવ થયા પછી તે મનુષ્ય જ્યારે જ્યારે કોઇ પણ સ્થળે જાય છે અને જૂદા જૂદા મનુષ્યોના સંબંધમાં આવે છે, ત્યારે ત્યારે સર્વમાં એવા પ્રકારની પ્રેરણા ઉત્પન્ન કરે છે, કે જેના બળથી તેઓને એક પ્રકારની શક્તિ પોતામાં આવી હોય એવો અનુભવ થાય છે. આપણામાં જે પ્રકારની શક્તિઓ કામ કરી રહી હોય છે,

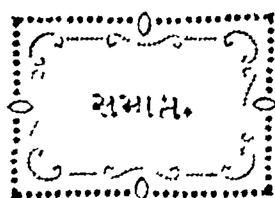
તેજ પ્રકારનો પ્રભાવ આપણે ચોતરફ અને પ્રત્યેક ક્ષણે ફેલાવ્યા કરીએ છીએ. જેવી રીતે પુષ્પમાંથી સુગંધ ફેલાય છે, તેવી રીતે આપણામાથી એક પ્રકારની સારી યા નરસી અસર ચારે બાજુએ ફેલાયાજ કરે છે. ગુલાબનુ પુષ્પ સર્વ દિશાએ પોતાની સુગંધ ફેલાવે છે અને તેની સમીપમાં આવનાર સર્વને તે સુગંધની અસર થવાથી તેમને આનંદ અને પ્રોત્સાહન મળે છે, અને એક ખરાબ છોડવો ચોતરફ દુર્ગંધ ફેલાવીને તેની પાસે વધુ વખત રહેનારને માંદો પાડે છે અથવા ગાંડો બનાવે છે, તેમ મનુષ્યનું જીવન પણ જેમ વધારે ઉચ્ચ પ્રકારનું હોય છે, તેમ તે ચોતરફ બીજાઓમા પ્રોત્સાહન આપનારા અને લાભદાયી આંદોલનો ફેલાવે છે, અને મનુષ્યનું જીવન જેમ વધારે અધમ હોય તેમ તે મનુષ્ય પોતાના સબંધમાં આવનાર મનુષ્યોને નુકસાનકારક આંદોલનો પહોચાડે છે. આવી રીતે દરેક મનુષ્ય પોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે એક યા બીજા પ્રકારની અસર બીજાઓ ઉપર અવશ્ય કરે છે

જે નાવિકો હિંદી મહાસાગરમાં પોતાનાં નાવ ચલાવે છે, તેઓ જણાવે છે કે, કેટલાક ટાપુઓમાથી ચંદનની સુંગધ ઘણે દૂરથી આવવા લાગે છે અને એ સુંગધને લીધે તેઓ અમુક ટાપુની નજદીકમાં આવી પહોચ્યા છે, એવુ તેમને જ્ઞાન થાય છે. આ ઉપરથી તમારે પણ તમારા અંતરને એવું શુદ્ધ બનાવવુ જોઇએ કે જેથી તમે જ્યાં જ્યાં જાઓ, ત્યાં ત્યાં તમારામાથી પણ છુપી–છતા પ્રબળ શક્તિ વહ્યાજ કરે અને સર્વને શુભ અસર કર્યા કરે. એમ કરવાથી તમે તમારી સાથે પ્રેરણાશક્તિ લઇ જશો અને દરેક સ્થળે આશીર્વાદ ફેલાવી શકશો આથી તમારા મિત્રો અને બીજા લોકો કહેવા લાગશે કે "તમારા આવવાથી અમારા ઘરમા શાન્તિ અને આનંદ ફેલાય છે" જયારે જ્યારે તમે બહાર ફરવા નીકળશો, ત્યારે ત્યારે થાકેલા, કંટાળેલા અને માંદા મનુષ્યો ઉપર પણ તમારો પ્રવાહ પડશે, તેમનામા નવો જીવનપ્રવાહ વહેવા લાગશે અને નવી સ્ફૂર્તિ આવશે જે ઘોડાની પાસે થઇને તમે પસાર થશો તે ઘોડો પણ અર્ધા મનુષ્યની માફક તમારા સામે આતુરતાથી જોવા લાગશે અર્થાત જ્યારે મનુષ્યને પરમાત્મજીવનનો અનુભવ થાય છે, ત્યારે તેની શક્તિઓમા જરૂર પ્રભાવ આવે છે માટે "ચાલો હું આવા પ્રકારનું જીવન ગાળું અને અહીં પણ [illegible] તેમ છીએ [illegible] એ સત્યને જાણવું. એજ [illegible] જીંદગીના સર્વોત્કૃષ્ટ જ્ઞાન

છે અને એજ મોટામાં મોટો લહાવો છે. કેમકે એવું જ્ઞાન થતાંજ મનુષ્ય આનંદનાં ગીત ગાવા લાગે છે, અને વળી જ્યારે તેને તે દિવ્ય જીવનનો અનુભવ-અર્થાત સાક્ષાત્કાર થાય છે, ત્યારે તો તેના હૃદયમાંથી આવા પણ ઉદ્‌ગાર પણ નીકળી પડે છે કેઃ-

"અહા! હું સર્વ સમયે અનંત જીવનમાં રહેલો છું. સર્વ વસ્તુઓ મને હવે દિવ્ય ભાસે છે. હું અલૌકિક અન્નનું ભોજન અને અલૌકિક અમૃતનું પાન કરૂં છું. જ્યારે હું ઇન્દ્રધનુષ્યના ચળકતા લાલ, વાદળી, સોનેરી રંગનુ પ્રકાશમય મિશ્રણ આકાશમાં જોઉં છું, ત્યારે તેમાં પણ મને પ્રભુનો અપાર પ્રેમ દેખાઇ આવે છે. જ્યારે હું પક્ષીઓને આનંદ સાથે ગાતાં જોઉં છું અથવા તો જ્યારે ચોતરફ ખુશબો ફેલાવતાં સુંદર પુષ્પોને ખીલેલાં નિહાળું છું અથવા તો પ્રાતઃકાળના તેજસ્વી રંગોનો કે રાત્રિનો ભવ્ય દેખાવ નજરે પડે છે, ત્યારે મારો આત્મા આનંદમાં ગરકાવ થઇ જાય છે અને મારી વૃત્તિઓ પ્રભુના મહિમામાં તન્મય થઈ જાય છે."

કોઇ પણ મનુષ્ય જેમ જેમ અનંત જીવન સાથેના પોતાના સ્વાભાવિક ઐક્યનો અનુભવ કરે છે અને તેને અનુસરતું જીવન ગાળે છે, તેમ તેમ સર્વ જરૂરી ચીજો આપોઆપ તેને આવી મળે છે. પોતાના હૃદયદ્વારને ખુલ્લું મૂકી તેના પ્રવાહની પ્રનાલિકા બનવાથી તેની સાથે સંબંધમાં આવનારને અનંત જીવનની ભવ્યતા, સુંદરતા અને આનંદનો સાક્ષાત્કાર અવશ્ય થાય છે. આવો મનુષ્ય પૃથ્વીપર વસવા છતાં સ્વર્ગીય સામ્રાજ્યનો ઉપભોગ કરી શકે છે. આ રીતે આપણે સ્વર્ગને પૃથ્વીપર લાવી શકીએ છીએ; અથવા ખરૂં કહેતાં પૃથ્વીને સ્વર્ગમાં લઇ જઇએ છીએ. આથી દુર્બળતાને બદલે સબળતા, નિસ્તેજતાને બદલે તેજસ્વિતા, દુ:ખને બદલે સુખ, દિલગીરીને બદલે આનંદ, ભયને બદલે નિર્ભયતા, અને માત્ર શ્રદ્ધા કે આશાને બદલે અનુભવજ્ઞાન પ્રકટે છે આવી રીતે મનુષ્ય શાંતિ, શક્તિ અને આવશ્યક વસ્તુસ્થિતિની વિપુલતા પ્રાપ્ત કરે છે અને અનંત ચૈતન્યની સાથે અભેદ અનુભવી પ્રભુમય બની રહે છે.

રાલ્ફ વાલ્ડો ટ્રાઇનના જીવનસંબંધી ટુંક નોંધ

મિ. ટ્રાઇનના પુસ્તકોમા પ્રકટ થયેલ બળ અને શાતિ જોઈ લોકો માનવાને દોરવાય છે કે, તેણે વર્ણવેલી ઉચ્ચ દશા તેણે અનુભવી હશે, અને તે પ્રાપ્ત કરવાની અનુકૂળતા તેને મળીજ હશે પ્રથમનું અનુમાન ખરૂ છે, પણ તેના સયોગો અનુકૂળ કે સુખમય હતા, એવો ખ્યાલ તદ્દન ખોટો છે, કારણકે શાતિ અને ધૈર્ય પ્રાપ્ત કરનારા ઘણા પુરુષોની માફક તે પણ અનેક હાડમારીઓમાથી પસાર થયો છે '

મિ. ટ્રાઇનનો જન્મ અમેરિકામા ઇલીનોઇસ પરગણામા માઉન્ટ મોરિસ ગામમા સન ૧૮૮૬ મા થયો હતો બાલ્યાવસ્થાથીજ તે ગરીબાઇ અને દુ ખમય સ્થિતિમા ઉછર્યો હતો, અને તેનામા માલૂમ પડતી ધીરજ, ખત અને ઉદ્યોગ વગેરે ગુણો મોટે ભાગે તેની એવી પરિસ્થિતિને લીધેજ ખીલ્યા છે, એમ નિ સશય કહી શકાય

તેનો ઇરાદો કાર્થેજ કૉલેજમા એકેડમીમા અભ્યાસ કરવાનો હોવાથી તે માટે જોઇતુ દ્રવ્ય તેણે લાકડા કાપીને અને એવુજ બીજુ કામ કરીને મેળવ્યુ હતુ. તેની પાસે અભ્યાસ કરવા જતી વખતે માત્ર ૨૪૦ રૂપીઆ હતા આટલી નાની રકમ ઉપર તેના કરતા કમહિમત અને નિશ્ચયવાળા વિદ્યાર્થીએ આ પગલુ કદાપિ ભર્યું ન હોત ત્યાનો અભ્યાસ પૂરો કર્યા પછી તે નૉક્સ કૉલેજમા જોડાઇને ૧૮૯૧ મા ગ્રૅજ્યુએટ થયો, અને તે પછી પોતાના ગામમા તે કૅશીઆર નીમાયો

તે ભવિષ્યમા કેવો થશે અને તેના વિચારો કેવુ રૂપ લેશે તેનો પુરાવો તેના કૉલેજના અભ્યાસમા બીજા વર્ષમા મળ્યો [illegible] અમેરિકાના ન્યાયધર્મ પરિષદ્ તરફથી "ગુન્હા અટકાવવામા [illegible] કેળવણીની અસર" એ વિષય ઉપર સારામા ઉત્તમ નિબધ લખનાર કોઇ પણ કૉલેજના વિદ્યાર્થીને ૨૫ પાઉંડનુ ઇનામ આપવાનુ જાહેર કર્યું હતુ મિ ટ્રાઇનનો નિબધ કમિટિએ નોંધી ઉચ્ચ કોટિનો ગણ્યો, કારણ કે તેમા તેની ઉત્તમ લેખનશૈલી તેમજ તે વિષયસબધી [illegible] પ્રકટ જણાઇ આવતી હતી [illegible] યુનિવર્સિટિમા એક વર્ષ ગાળ્યા પછી તેણે [illegible] યુનિવર્સિટિમા જોડાઇ ઇતિહાસ, [illegible] નો અભ્યાસ કર્યો [illegible] તેણે [illegible] હતુ

[illegible]

આપણાપર બમણી અસર કરે છે તેણે શિક્ષણ અને ભાષણ આપવા ઉપરાંત ઘણા પ્રકારની મજુરી કરી છે, ઉદ્યોગ કર્યા છે અને વર્તમાનપત્રના ધંધામા પણ કામ કર્યું છે કેટલીક વાર તો શહેરના મોટા લત્તામા કામવગરના અને ભમ્યા કરવાનો પણ તેને પ્રસંગ આવેલો છે

કેટલાક વર્ષથી તે સમાજ તથા અર્થશાસ્ત્રને લગતા કામમા ઘણોજ અગત્યનો ભાગ લે છે. તેના પુસ્તકો 'ચૈતન્યપ્રદ પુસ્તકો' તરીકે અમેરિકામા ગણવામા આવ્યાં છે.

તેના પુસ્તકોની દરેક દેશમા ચારે બાજુએથી માગણી થાય છે લોકો સજીવ ધર્મની શોધમા છે, એ વાતની આ માગણીથી સાબીતી મળે છે. તેના પુસ્તકોના અનેક ભાષામા ભાષાંતર થયા છે.

તેની ભાષામા ખાસ માધુર્ય રહેલુ છે. તે ઉચ્ચમા ઉચ્ચ તત્ત્વજ્ઞાનના વિચારો ઘણીજ રમમાણ અને સરળ વાણીમા પ્રકટ કરી શકે છે તેનો સદેશો અભણ તેમજ શિક્ષિત વર્ગ એકસરખી રીતે વાચી સમજી શકે છે. તેની લોકપ્રિયતાનુ મુખ્ય કારણ એ છે કે, તે હૃદયથી અને જાતિઅનુભવથી બોલે છે, તેમજ હૃદયની ભાવનાઓને સારા સ્વાગમા બીજાઓ સન્મુખ જણાવવાની તે અનુપમ શક્તિ ધરાવે છે. ('બુકનોટ્સ સપ્લિમેન્ટ'પરથી)

સસ્તુ સાહિત્યવર્ધક કાર્યાલયનાં પુસ્તકોનું

विगतवार सूचिपत्र

(આની છેવટે સંક્ષિપ્ત સૂચિપત્ર પણ જોડેલું છે)

અમદાવાદ–સસ્તુ [illegible]
[illegible]
સં. ૧૯૮૫ [illegible]

સારા ગ્રંથો વાંચવાના મહાન ફાયદા

यस्यास्ति सद्ग्रन्थविमर्शभाग्यं, किं तस्य शुष्कैश्चपलाविनोदैः ॥

અર્થાત્—જેને સારા સારા ગ્રંથો વાચવાવિચારવાનુ સદ્ભાગ્ય મળેલુ હોય તેના આગળ ચંચળ લક્ષ્મીના શુષ્ક વિનોદ શી ગણતરીમા છે ?

"તમે ગમે તેવી નવલકથાઓ અને બાજુ જે આવ્યું તે વાચવા મંડી પડો છો, પણ એવું તો તમે થોડું વાચો તેમજ સારૂં. ગીતાજી વાચો, વેદાતના બીજાં પુસ્તકો વાચો; કેમકે તેની આખા જીવનસુધી જરૂર છે." **સ્વામી વિવેકાનંદ**

"પુસ્તકોમાં હું ગુંથાયેલો રહી શકતો તેથી મને બે માસ વધારે જેલ મળત તોપણ હું કાયર થાત નહિ; એટલુંજ નહિ પણ મારા જ્ઞાનમા ઉપયોગી વધારો કરી શકવાથી હું ઉલટો વધારે સુખચેનમા રહેત હું માનુ છુ કે, જેને સારા પુસ્તકો વાચવાનો શોખ છે, તે ગમે તે જગ્યાએ એકાતવાસ સહેલાઇથી વેઠી શકે છે × × એક પછી બીજું, એમ પુસ્તકો વાચતા છેવટે તમે અંતરવિચાર પણ કરી શકશો." **મ૦ ગાંધીજી**

"બંધુઓ ! સારા પુસ્તકો એટલે શુ એ તમે જાણો છો ? સારા પુસ્તકોની કિંમત તમે સમજો છો ? ભાઈ ! હજી આપણે એ નથી સમજતા જો સમજતા હોઇએ તો આપણી હાલત આવી ન હોય. મને તો લાગે છે કે, જ્ઞાન એ આકાશ છે અને પુસ્તકો એ તેમા શોભી રહેલા ચળકતા તારાઓ છે, જ્ઞાન એ સમુદ્ર છે ને પુસ્તકો તે લાભ લઇ શકાય તેવા વહાણો છે, જ્ઞાન એ સૂર્ય છે અને આપણા ઘરમા આવી શકે એવો તેનો પ્રકાશ તે પુસ્તકો છે, જ્ઞાન એ સોનાની ખાણ છે અને પુસ્તકો તે તેમાથી બનાવેલા આપણને બંધબેસતા થાય તેવા દાગીના છે; જ્ઞાન એ મોટામા મોટી કિંમતી નોટો છે અને પુસ્તકો તે આપણા રોજના ઉપયોગમા આવી શકે એવા ચલણી સિક્કાઓ છે, જ્ઞાન એ વાયુ છે અને પુસ્તકો તે એ વાયુને ખેંચી લાવી ઠંડક આપનાર પંખાઓ છે; જ્ઞાન એ અગ્નિ છે અને પુસ્તકો તે એ અગ્નિથી પ્રકટાવેલા દીવા છે; જ્ઞાન એ પૃથ્વી છે અને પુસ્તકો તે આપણને રહેવાલાયક મકાનો છે, જ્ઞાન એ અનાજનો ભંડાર છે અને પુસ્તકો તે રોટલા છે; જ્ઞાન તે મેઘ છે અને પુસ્તકો તે આપણા ઘરમા રહી શકે તેવા પાણીભરેલા માટલાં છે; અને જ્ઞાન તે સર્વશક્તિમાન પરમાત્મા છે અને પુસ્તકો તે એનો રસ્તો દેખાડનાર પૂજનીય દેવો છે." **સ્વ૦ પઢિયાર**

"મને પુસ્તકો વાચવાથી જેવો આનંદ મળે છે તેવો આનંદ આ જગતમાં બીજા કોઈ પણ કામથી નથી મળતો. × × × માતૃભાષામા વિવિધ જ્ઞાન આપનારા ગ્રંથોનો પ્રચાર થયા વિના કોઇ પણ પ્રજા ઉન્નતિ પામી શકતી નથી અને જાતીય ભાવના (સ્વદેશપ્રીતિ) પણ મેળવી શકાતી નથી. × × × બધી જાતની ઉન્નતિનુ મૂળ જ્ઞાનની ઉન્નતિ છે. પશુ આદિના જેવી ઇંદ્રિયતૃપ્તિસિવાયનું બીજું કોઈ પણ એવુ સુખ તમે નહિ બતાવી શકો કે જેનુ મૂળ જ્ઞાનની ઉન્નતિમા રહેલુ ન હોય × × × સાહિત્ય–ઉદ્યાનના ચતુર માળી થવાનું સુભાગ્ય જેને પ્રાપ્ત થયું હોય અથવા જેનું મન સદૈવ સાહિત્ય-

સ્વર્ગવર્ગના કમળોની મધુર સુગંધથી મગ્ન બનવા લાગ્યું હોય, તેને તો સાહિત્ય-સિવાયના સ્વર્ગીય સુખો પણ તુચ્છજ લાગે છે " બંકિમચંદ્ર

"ગરીબોને દરિદ્રતામાંથી છોડવવાની, દુખીઓના દુઃખ દૂર કરવાની, શરીર તથા મનનો થાક ઉતારવાની અને માંદાઓનું દર્દ ભૂલાવી દેવાની ગ્રંથોમાં જેટલી શક્તિ છે, તેટલી શક્તિ ઘણું કરીને બીજી કોઇ ચીજમાં નથી " "મોર્ડન"

"પુસ્તકોપ્રત્યેનો સ્નેહ એ ઇશ્વરના રાજ્યમાં પહોંચવાનો પરવાનો છે."

"ખરાબ ચોપડીઓનું વાચન, એ તો ઝેર પીવાસમાન છે "

"મહેલોથી તથા ધનવૈભવના અખૂટ ભંડારથી જે સંતોષ તમને નહિ મળે, તે સંતોષ તમને ઉત્તમ પુસ્તકોથી પ્રાપ્ત થશે "

"લીલા વનમાં ભૂખે મરનાર પશુમાં અને આટલાં આટલાં વાચવાનાં સાધન છતાં જ્ઞાનહીન રહેનાર મનુષ્યમાં શું તફાવત ?"

"સહવાસથી જેમ માણસના ગુણની અને પ્રકૃતિની પરીક્ષા થાય છે, તેમ જે પુસ્તકોનો તેને શોખ હોય છે તે ઉપરથી પણ તેનાવિષે અનુમાન થાય છે."

"એકાદ ઉત્તમ ગવૈયો ઇચ્છે ત્યારે જેમ પોતાના વાજીંત્રમાંથી ચહાય તે સ્વર કાઢી આનંદ લે છે, તેમ એક વાચનાર પણ જ્યારે ઇચ્છે છે ત્યારે એકાદ ઉત્તમ ગ્રંથમાંથી પોતાને ગમતો અવાજ કાઢી આનંદમગ્ન થઇ શકે છે "

"અવકાશની એકાદ ક્ષણનો પણ ઉપયોગ કરી લેવા માટે ગ્લૅડસ્ટન જેવો પ્રતિભાશાળી પુરુષ પણ ગજવામાં સદાય એકાદ પુસ્તક લઇને ફરે, તો પછી આપણા જેવાઓએ તો ખાલી વહી જતી કિંમતી ક્ષણોને બચાવવા માટે શું ન કરવું જોઇએ ?"

"ખોરાકવિનાના શરીરની પેઠે જ્ઞાનવિનાનું મન પણ નિર્માલ્ય છે. જો જ્ઞાનને મેળવવાનું સર્વોપરિ સાધન વાચન હોવાથી જે ઘરમાં સારાં પુસ્તકો નથી, તે ઘર ઘર નહિ પણ નિર્માલ્ય તનમનવાળા બનતા [illegible] [illegible] છે "

એક વિદ્વાન [illegible] કહે છે, "[illegible]ની [illegible] દેવાના બદલામાં કોઇ મને આખા હિન્દુસ્તાનની સંપત્તિ આપે તોપણ [illegible] નહિ "

संपूर्ण महाभारत

મોટા સાત ભાગમાં, પૃષ્ઠ ૫૦૦૦

ઉત્તમ ભાષાન્તર, સુંદર ૩૦ ચિત્ર, મજબૂત કાગળ તથા
કદ ૬॥।×૧૦, પાકાં પૂંઠાં સાથે મૂલ્ય ૩૬)

श्रीज्ञानेश्वरी भगवद्गीता

આવૃત્તિ ચોથી, પૃષ્ઠ ૮૦૦, કદ ૫॥।×૯, મૂલ્ય ૨)

એમા ગીતાના શ્લોક, અર્થ, જ્ઞાનેશ્વર મહારાજનુ ચમત્કારી
ચરિત્ર તથા તેમણે ૬૦૦ વર્ષ પર લખેલી ઉત્તમ અને ઉપરા-
ઉપરી દૃષ્ટાંતોથી ભરપૂર ટીકા ગુજરાતીમા અપાઈ છે

श्रीशांतिपर्व-महाभारतनुं

ઉત્તમ ભાષાંતર—નવી આવૃત્તિ

પૃષ્ઠ ૯૨૦, કદ ૬॥।×૧૦, મૂલ્ય ૫)

આમાં પિતામહ ભીષ્મ, ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ, દેવર્ષિ નારદ તથા
અનેક ઋષિમુનિઓના કલ્યાણકારી સંવાદ અને ઉપદેશો છે.

श्रीमद् भगवती भागवत

અથવા દેવી ભાગવત

નેટધર્મસભાવાળું શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાંતર, મોટા મોટા અક્ષર
કદ ૬॥।×૧૦ના ૮૬૪ પૃષ્ઠ, મૂલ્ય ૪॥

એમા ભાગવત [illegible]
[illegible]
ભાગવત [illegible] સમાવેશ છે, તેનુ [illegible]

श्रीमद् भागवत भाषांतर

સાતમી આવૃત્તિ બાર ભાગમાં નીકળી.

[illegible]
[illegible]

શ્રીરામાયણનું મહત્ત્વ

प्रीति करैं रामायण मांहीं, तेहि सम भाग्यवंत कोउ नांहीं ॥

"રામાયણ, એ જગતમાં જેનો જોટો મળતો નથી એવો અનન્ય ઐતિહ્યગ્રંથ છે."

વિવેકાનંદ

"રામાયણથી ભારતવર્ષનો સ્વાર્થપરાયણતાનો દોષ જેટલો દૂર કરાયો છે; તેટલો કોઈ પણ નીતિવેત્તા, ધર્મવેત્તા, સમાજસુધારક, રાજપુરુષ કે રાજાથી પણ દૂર કરાયો નથી."

બંકિમચંદ્ર

"કાવ્યના બન્ને અંગ—કવિ અને નાયક—ની બાબતમાં રામાયણની બરોબરી 'કરે તેવો કોઈ પણ ગ્રંથ કોઈ પણ દેશમાં મળી આવશે નહિ. રામચંદ્ર સરખો 'અલૌકિક સામર્થ્યવાળો તથા ઉદાત્ત નીતિવાળો અન્ય કોઈ પણ પુરુષ જગત-'ભરના ઇતિહાસમાં દૃષ્ટિએ પડતો નથી, તેમ મહર્ષિ વાલ્મીકિના જેવી પ્રતિભા 'તથા ઉચ્ચ કલ્પનાવાળો કવિ પણ કોઈ જણાતો નથી. હોમર તથા વર્જિલ 'નામના પ્રાચીન કવિઓના "ઇલિયડ" તથા "ઇનીડ" ગ્રંથો અને મિલ્ટન 'કવિનો 'પેરેડાઇઝ લૉસ્ટ' પાશ્ચાત્ય દેશોમાં ઉત્તમ ગણાય છે, પરંતુ એ બધા 'ગ્રંથો કરતાં રામાયણ કેટલીય બધી શ્રેષ્ઠ છે. કદાચ કોઈ કાવ્ય-શક્તિમાં હોમર "વગેરેને વાલ્મીકિની બરોબરીએ બેસાડે, બાકી તેઓના કાવ્યનાયકો ઍકિલિસ "વગેરે નીતિની દૃષ્ટિએ તો રામાયણના રામચંદ્રાદિ કરતાં અતિશય ઊતરતા "છે. સારાંશ કે, રામાયણમાટે આર્ય લોકો જે અભિમાન ધરે છે તે "યોગ્ય જ છે."

ચિંતામણ વિ. વૈદ્ય

શ્રી દાસબોધ

નવી આવૃત્તિ—પૃષ્ઠ ૬૨૦, કદ ૫ાા×૮, રૂ ૨ાા

મહારાષ્ટ્રના જે ચાર મહર્ષિઓના ચાર ઉત્તમ ગ્રંથોને ચાર વેદોની ઉપમા અપાઈ છે, તેમાંના ચોથા વેદરૂપ આ ગ્રંથ છે આ ગ્રંથમા તેમનું મોટું ભવ્ય ચિત્ર, ઉત્તમ ચરિત્ર તથા શિવાજી મહારાજને તેમણે આપેલા ખાસ જાણવા જેવા ઉપદેશ ઉપરાંત અન્ય પણ વ્યવહાર તથા પરમાર્થ ઉભયને સધાવનારા ઉત્તમ ઉપદેશો સમાયલા છે આથી માત્ર જિજ્ઞાસુ કે ભક્તો માટેજ નહિ, પરંતુ સર્વ કોઈ માટે આ ગ્રંથ ખાસ વાચવા યોગ્ય છે.

ધર્મતત્ત્વ

બંગસાહિત્યસમ્રાટ્ બંકિમબાબુએ ભણેલા નવયુવકોને ધર્મનાં ઉંડાં રહસ્ય સમજાવવા સારૂ આ ધર્મગ્રંથ લખેલો હોઇ તેમના ઉત્તમ ચરિત્રસાથે પૃષ્ઠ ૨૪૮, કદ ૫ાા×૮, મૂલ્ય ૦ાા, પાકું ૦ાાા

યોગતત્ત્વ

આમાં—હઠયોગ, પ્રાણાયામ, કસરત, સ્નાન, હવા, ઓજસ, શરીરરચના, આંતરિક રચના, વિદ્યુત્ શક્તિ, મનોબળ, આત્મિક ઉન્નતિ, અંતર્યામીનો અવાજ, ઇ૦ હકીકતો સમજાવેલી હોઇ કદ ૫ાા×૮, પૃષ્ઠ ૩૮૪, મૂલ્ય ૧) પાકુંપૂઠું ૧ા

મહાભારતવિષે વિચાર

૬ાાા×૧૦ નાં પૃષ્ઠ ૩૨૮, પાકાં પૂઠાં સાથે ૧ાા

આ પુસ્તકમા મહાભારતવિષે વિદ્વાનોના મનનીય વિચારો તથા પંડિત સાતવળેકરજીની **મહાભારતની સમાલોચનાનો** અનુવાદ આપેલો છે

રામાયણવિષે વિચાર

૬ાાા×૧૦નાં પૃષ્ઠ ૨૦૦, મૂલ્ય ૦ાા=

ઉપલા પુસ્તકની પેઠે આમા પણ અનેક વિદ્વાનોના રામાયણ વગેરેને લગતા મનનીય વિચારો સમાયલા છે.

નીચલા સંતવાણીના ગ્રંથોમાં આવા મોટા અક્ષર છે.

श्रीछोटमनी वाणी

ग्रंथ पहेलो { આમા ઉત્તમ ૩૪૭ કીર્તન, ધોળ, છપ્પા વગેરે છે. પૃષ્ઠ ૨૬૦, રૂ. ૧)

ग्रंथ वीजो { આમા બોધદાયક અનેક આખ્યાન વગેરે છે પૃષ્ઠ ૪૦૦, રૂા ૧॥

ग्रंथ त्रीजो { આમા નાનકકકો, વૈરાગ્યસાર, ભક્તિસાગર, ભક્તિકલ્પતરુ, અક્ષરબાવની, સાંખ્યસાર, શિવજીના કીર્તન ઇત્યાદિ છે. પૃષ્ઠ ૨૭૦ મૂલ્ય ૧)

श्रीप्रीतमदासनी वाणी

પ્રીતમદાસનું ઉત્તમ વૃત્તાન્ત, રસિક અને બોધદાયક ભજન, ધોળ, ગરબા, ગરબી, સાખી, છપ્પા, કક્કા, મહિના, તિથિઓ અને વાર વગેરેના આ ઉત્તમ સંગ્રહમાં તેમની ભગવદ્ગીતા પણ છે.

૫૪૯ ના પૃષ્ઠ ૪૭૦, મૂલ્ય ૧।, પાકું ૧॥

श्रीअखानी वाणी

પુષ્કળ ઉમેરા સાથે બીજી આવૃત્તિ.

પૃષ્ઠ ૫૦૦, ડે. પા. ૮, મૂલ્ય ૧॥

श्रीभजनसागर

[illegible]

शुभसंग्रह–जुदा जुदा भागोमां

भाग पहेलो { [illegible] ([illegible] ૧)

भाग वीजो { [illegible]

भाग त्रीजो { [illegible]

भाग चोथो { [illegible]

એક અસામાન્ય મહાત્માનો જ્ઞાનભક્તિમય દૃષ્ટાંતોથી ભરપૂર ઉપદેશ

श्रीरामकृष्णकथामृत

भाग १–२ भेगा,–आवृत्ति बीजी

કદ ૫ા×૮, પૃષ્ઠ ૬૫૦, મૂલ્ય રાા

સ્વામીશ્રી વિવેકાનંદજીના જગપ્રસિદ્ધ ગુરુદેવ શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ જેવા અદ્‌ભુત પુરુષની જૂદા જૂદા જિજ્ઞાસુઓ તથા વિદ્વાનો સાથેની અતિસરળ અને બોધપ્રદ વાતચીતો, તે દરમિયાન અપાયલા સચોટ દૃષ્ટાંતો, ગવાયલા ચમત્કારક ભજનો તથા વખતો વખત તેમને થઈ આવેલી ભાવસમાધિઓનું આબેહુબ વર્ણન આ ગ્રંથમાં છે પોતાની સહી પણ ન કરી જાણવા છતાં જીવન્મુક્ત દશાને પ્રાપ્ત થયેલા આ પરમપૂજ્ય મહાત્માના કથનોમાં જે ઉપદેશામૃત, મીઠાશ અને અસર રહેલા છે, તે વાચવાથીજ સમજાય તેમ છે.

આમાંની થોડીક બાબતોનાં નામ:–પુસ્તકોવિના પણ જ્ઞાન થઈ શકે? પ્રતિમાપૂજન કેવી ભાવનાથી કરવું જોઇયે? શું કરીએ તો ઇશ્વરમાં ચિત્ત પરોવાય? વિષયી લોકો નિંદા–મશ્કરી કરે ત્યારે શું કરવું? દુષ્ટ લોક ઇજા કરવા આવે તો શું કરવું? ચાર પ્રકારના જીવ. સંસારી માટે મુક્તિનો ઉપાય. શ્રદ્ધાનું માહાત્મ્ય સત્સંગનું વ્યસન. ત્રિગુણાત્મક પ્રકૃતિ પ્રમાણે ત્રિગુણાત્મક ભક્તિ. શરીરત્યાગ કે આત્મહત્યા? સવિકલ્પ અને નિર્વિકલ્પ સમાધિ નિષ્કામ કર્મ અને કર્મત્યાગ. ભગવત્સેવા અને કુટુંબસેવા ત્રણ જાતના આચાર્ય. ખ્રિસ્તીધર્મ અને પાપનો સિદ્ધાંત જ્ઞાનોન્માદ અને જીવન્મુક્ત. અમલદારી અને અહંકાર. ત્યાગની પરાકાષ્ઠા અને સાચો સંન્યાસ અનંતનું દર્શન ઇશ્વરપ્રાપ્તિ અને દુનિયાદારી. કાચો અહંકાર અને પાકો અહંકાર. સાચી ભક્તિ અને દેખાડવાની ભક્તિ. ખરો દરિદ્રી કોણ? હરિશ્ચંદ્રની કથા અને ભાવસમાધિ. ગુરુકૃપા અને અભયદાન સંસારનું રામબાણ ઔષધ. ગૌરાંગપ્રભુનું દર્શન મહાન ભક્ત જયમલનું ચરિત્ર જનક ને શુકદેવ પ્રારબ્ધ અને વામાચાર. જટિલ છોકરાની વાત અનાહત શબ્દ સિદ્ધિ અને અહંકાર નાટકશાળામાં સમાધિ. શ્રીગૌરાંગનો પ્રેમોન્માદ. સર્વપર પ્રેમ શી રીતે રાખવો? માનાના પ્રેમની વાતો સાધકે સ્ત્રી પ્રતિ કેમ વર્તવું? દેવી ચૌધુરાણીની વાત. ઇશ્વરપ્રાપ્તિ એજ ખરી ચાતુરી. પૈસાનો, ઐશ્વર્યનો અને સિદ્ધિનો ઉપયોગ કર્મબંધનનું અમોઘ ઔષધ. ખરો વૈષ્ણવ કોણ? પ્રભુને જાણો એટલે બધું જણાઇ રહેશે જુવાનીમાંજ ત્યાગવૈરાગ્યની જરૂર. સંસારી અને પ્રભુપ્રેમી વચ્ચેનો ભેદ સાધના અને સાક્ષાત્કારવિષે ગુહ્ય વાતચીત પરમહંસદેવના અદ્‌ભુત અનુભવ ઇશ્વરને ઓળખ્યા પછીજ સંસારમાં પ્રવેશ કરો. ઇશ્વરી આનંદ અને સંસારસુખ વચ્ચેનો તફાવત.

વિજ્ઞાન, યુક્તિ અને અનુભવનાં પુષ્કળ દૃષ્ટાંતોપૂર્વક ઋષિ-મુનિઓના ઉત્તમ સિદ્ધાંતોને સચોટ રીતે સમજાવી માનવહૃદયને અપૂર્વ જ્ઞાન, ઉત્સાહ અને મનોબળથી ભરપૂર બનાવી મૂકનાર તથા અનેક મનુષ્યોનાં જીવન પલટાવી નાખનાર અપૂર્વ ગ્રંથ

स्वामी रामतीर्थना सदुपदेश

ग्रंथ १ लो—भाग १ थी ५

કદ ૫॥×૮, પૃષ્ઠ ૫૮૦, મૂલ્ય ૨)

આમાંના કેટલાક વિષયોનાં નામ—આત્મકૃપા, બ્રહ્મચર્ય, નગદધર્મ, ભારતના ભવિષ્યકાળ, હિંદની જરૂરીઆતો, ધનનું રહસ્ય, રાષ્ટ્રીય ધર્મ, ઉત્કર્ષનું રહસ્ય, પાપનું નિદાન, આપણું સત્ય સ્વરૂપ, ધર્મનું હૃદયબિંદુ, માનસિક શક્તિઓ, સ્વર્ગનું રાજ્ય, પવિત્ર પ્રણવ હૃદયસ્થ દૃષ્ટિ, સાક્ષાત્કારનો વિધિ, પ્રારબ્ધ અને પુરુષાર્થ, સર્વ ધર્મનું સમાધાન વ૦ વ૦

ग्रंथ २ जो—भाग ६ थी ९

કદ ૫॥×૮॥, પૃષ્ઠ ૫૮૦, મૂલ્ય ૨॥

આમાંના કેટલાક વિષયો— [illegible]

ग्रंथ ३ जो—भाग १० अने ११

स्वामी विवेकानंदना सदुपदेश

ग्रंथ १ लो—भाग १, २, ३.

પાાX૮ના પૃષ્ઠ ૫૭૫, મૂલ્ય રૂ. ૨ા

આમાંના કેટલાક વિષયો:—ધર્મ એટલે શું? તત્ત્વજ્ઞાનના પગથિયા. અનુભવનો માર્ગ. અમેરિકાની સર્વધર્મપરિષદ્‌મા વ્યાખ્યાન અનેક માનપત્રો અને તેના બોધપ્રદ ઉત્તરો. ભારતની જડતાનુ કારણ—આત્માપ્રતિ અવિશ્વાસ. તમારામા અનંત સામર્થ્ય છે મહાભારતના કૃષ્ણની પૂજા પ્રાચીન સભ્યતાની વિશેષતા ધાર્મિક ઉત્સવોની આવશ્યકતા. સ્ત્રીકેળવણીની રૂપરેખા. સંઘશક્તિ એજ મહાશક્તિ. સંકલ્પસિદ્ધ ઋષિઓનું સામર્થ્ય. અવતારી પુરુષોના અનુભવ સેવાધર્મની ઉત્તમતા ભોગ અને યોગ સાથે બને નહિ. સન્યાસનો મહિમા અને કર્તવ્ય. અમેરિકાની વિજયકથા. સૂક્ષ્મ મનનું સામર્થ્ય. પાદરીઓનો ઉપદ્રવ. પ્રેતયોનિનુ અસ્તિત્વ એક પ્રેતાત્માનો ઉદ્ધાર. શક્તિ ખીલવવાનો માર્ગ. ઈશ્વરના કૃપાપાત્ર કેમ બનાય? મનને વશ કરવાનો માર્ગ.

ग्रंथ २ जो—भाग ४ थो अने ५ मो

ક્રા પાાX૮નાં પૃષ્ઠ ૬૦૦, મૂલ્ય રૂ. ૨ા

આમાંના કેટલાક વિષયો:—વેદાન્તનુ મહાન કાર્ય. મારી યુદ્ધની વ્યૂહરચના. ભરતખંડના મહાન પુરુષો. ભરતખંડનું ભવિષ્ય હિંદુધર્મના સામાન્ય સૂત્રો સંન્યાસનો આદર્શ અને તેનુ વ્યાવહારિક સ્વરૂપ હું શુ શીખ્યો છું? વર્તમાન હિંદના મહાન્ પ્રશ્નનુ નિરાકરણ પહારી બાબાનું વૃત્તાન્ત. પરોપકાર કર્મબંધનને તોડી નાખે છે પરોપકાર પોતાના કલ્યાણમાટેજ કરવાનો છે કર્મયોગનો આદર્શ

भाग छठ्ठो तथा सातमो

પX૮॥નાં પૃષ્ઠ ૪૨૦, મૂલ્ય રૂ. ૧)

આ ગ્રંથમા સ્વામીજીના પત્રો, મુલાકાતો, સંવાદો ઈત્યાદિકોને અનેક [illegible] વિષયો સમાયેલા છે જેમકે—બાળકમા જન્મથી એક કોના [illegible] છે? [illegible] પછીની દશા બાળલગ્નનિષેધ [illegible] ગહન [illegible] વિવેકાનંદ થઈ ગયે. [illegible] પૂર્વજન્મોનુ જ્ઞાન. [illegible] પ્રાચીન [illegible] [illegible] [illegible]

भाग आठमो

(૫×૬ાાાનાં પૃષ્ઠ ૫૮૦. મૂલ્ય રૂ. ૨)

આમાંના થોડા વિષયો:-પૂર્વ અને પશ્ચિમ ભક્તિયોગ મૂર્તિપૂજા વૈદિક ધર્મના આદર્શો. થિયોસોફીવિષે વિચારો જડભરતની વાર્તા જગતના મહાન આચાર્યો.

भाग ९ मो–संपूर्ण जीवनचरित्र

૫×૬ાાાનાં પૃષ્ઠ ૭૪૦, રૂ. ૨ાા

અનેક ગ્રંથોને આધારે લખાયલા આ ચરિત્રમાં સ્વામીજીના જીવનની તમામ જાણવા જેવી બાબતો સમાઇ જાય છે કેટલીક બાબતોનાં નામ:- કુલવૃત્તાન્ત બાલ્યાવસ્થા અને વિદ્યાર્થી અવસ્થા આસ્તી પહેલી વિ[illegible]. જાગૃત થયેલી સત્યની જિજ્ઞાસા શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ સાથે સમાગમ [illegible] દશા. નિર્વિકલ્પ સમાધિ હિમાલયમાં અને દેશના જુદા જુદા ભાગોમાં પ્રવાસ્ગ સાધુતરીકેનું જીવન. અમેરિકાનો પ્રવાસ અને મુશ્કેલીઓ. સર્વ ધર્મપરિષદના સર્વોપરિ ધર્મવક્તા અને વેદાન્તના અદ્ભુત ઉપદેશક બેલુર મઠ અને રામકૃષ્ણ મિશનની સ્થાપના. ભગિની નિવેદિતા વગેરે [illegible], દુષ્કાળ વગેરે પ્રસંગોમાં તેમની સેવાઓ. અનાથાશ્રમો, [illegible] સ્થાપના. બીજી વખત અમેરિકા જવું. બેલુર મઠમાં જીવન [illegible].

श्रीमद्भगवद्गीताओ

મધ્યમ અક્ષરમાં ગુજરાતી સરલાર્થ સાથે

एमां श्लोकना अक्षर आवा छे.

તથા ટીકાના અક્ષર આ લીટી પ્રમાણે છે. કદ ૩॥×૫॥,
પૃષ્ઠ ૨૫૬, મૂલ્ય-સાદુ પૂઠું ૦)=, પાકું ૦)≡, શણીયું ૦।

મોટા અક્ષરમાં ગુજરાતી સરલાર્થ સાથે

एमां श्लोकना अक्षर आवा छे.

અને ટીકાના અક્ષર આ પ્રમાણે છે.

કદ ૫×૬॥ પૃષ્ઠ ૨૫૬ પાકા પૂઠા સાથે ૦।=, રેશમી પૂઠું ૦॥

મૂલમૂલ ભગવદ્‌ગીતાઓ

પ્રકાર	કદ	પૃષ્ઠ	પાકું પૂઠું	સાદુ
મધ્યમ અક્ષરમાં	૩॥×૫॥....	૧૮૫....	૦।....	૦)≡
મોટા અક્ષરમાં	૫×૬॥....	૨૨૦....	૦॥....	૦।=

મૂલમૂલ પંચરત્ન ગીતાઓ

નાના અક્ષરમાં ગુટકો	....૨૦૦....	૦। ...	૦)≡
મધ્યમ અક્ષરમાં ગુટકો	....૩૨૫....	૦।=....	૦।
મોટા અક્ષરમાં પુસ્તક	..૩૭૫....	૦॥।....	૦॥

चित्रावलिओ अने चित्रो

શ્રીરામાયણ ચિત્રાવલિ-ચિત્રો ૩૬, કદ ૬॥×૧૦ મૂલ્ય ૧)
શ્રીમહાભારતચિત્રાવલિ- " ૩૦, " " મૂલ્ય ૧)
શ્રીકૃષ્ણમુરારીનું ત્રિરંગી ચિત્ર કદ ૧૪×૨૨, મૂલ્ય ૦।-
શ્રીદ્રૌપદીવસ્ત્રાહરણ " " " " "
ઉપલુ દરેક મોટું ચિત્ર નીચે ઉપર પતરાની પટી સાથે ૦।=

गीताविषे जाणवा जेवा विचारो

गीता सुगीता कर्तव्या किमन्यैः शास्त्रविस्तरैः ।
या स्वयं पद्मनाभस्य मुखपद्माद्विनिःसृता ॥

ભાવાર્થ - સ્વયં વિષ્ણુ ભગવાનના મુખારવિંદમાંથી નીકળેલા ગીતાશાસ્ત્રને ગાવા જેવું (પરમપદદાયક) કર્તવ્ય હોવા છતાં અન્ય શાસ્ત્રોની ગડમથલમાં પડવાનું શું પ્રયોજન છે? "મહર્ષિ વ્યાસ"

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ કહે છે કે—"હે અર્જુન! આપણા આ ધર્મમય સંવાદરૂપ ભગવદ્ગીતાનું જે કોઈ પઠન કરશે, તેણે જ્ઞાનયજ્ઞથી મારું—પરમાત્માનું પૂજન કર્યું છે એમ હું સમજીશ"

શ્રીજ્ઞાનેશ્વર મહારાજ કહે છે કે—"ભગવદ્ગીતામાં વેદોના ત્રણે કાંડ સ્પષ્ટ કરેલા છે, એટલુંજ નહિ પણ તે મૂર્તિમાન વેદરૂપ હોવાને ઔદાર્યમાં તો વેદથી પણ વધારે છે" × × × "જે કોઈ ગીતાર્થ બીજાઓને આપે તેણે બીજાને માટે મોક્ષસુખનું સદાવ્રત ખોલ્યું જાણવું" × × "ગીતારૂપી માતા અને મનુષ્યોરૂપી બાળકો છૂટાં પડેલાં ભટકે છે, તેમનો મેળાપ કરાવી આપવો, એ તો સર્વ સજ્જનોનો મુખ્ય ધર્મ છે"

હૃદય નાચી ઉઠતું અને કલાકોના કલાકોસુધી આનંદાશ્રુ વહાવતો! પોતાના ગીતા પુસ્તકને તે ઇષ્ટદેવની મૂર્તિ સમાન ગણતો.

લોકમાન્ય તિલક મહારાજ—"ગીતારહસ્ય"મા લખે છે કે **"સમસ્ત સંસારના સાહિત્યમાં ગીતાના જેવો કોઇ પણ ગ્રંથ નથી."** એ ઉપરાત બૌદ્ધોનો ત્રિપિટક અને ધમ્મપદ તથા ખ્રિસ્તીઓના બાઇબલ સાથે પણ ગીતાની તુલના કરીને તેમણે એજ નિષ્કર્ષ કાઢયો છે કે "દુ:ખી આત્માને શાતિ આપનાર, આધ્યાત્મિક પૂર્ણદશાની ઓળખાણ આપનાર અને ટુકામા ચરાચર જગતના ગૂઢ તત્ત્વોને સમજાવી દેનારો ગીતાના જેવો કોઇ પણ ગ્રંથ સમસ્ત વિશ્વની કોઇ પણ ભાષામા નથી."

"વર્ણનો, આશ્રમનો, જ્ઞાતિનો, દેશનો, સ્ત્રીનો કે શૂદ્રાદિનો ભેદ ન રાખતા સર્વ કોઈ માટે એકસરખી સદ્‌ગતિ સમજાવનાર ઇતિર અને ધર્મ પ્રત્યે સહિષ્ણુતા દર્શાવનાર એવી જે જ્ઞાન, ભક્તિ અને કર્મયુક્ત ગીતા, એ તો સનાતન વૈદિક ધર્મરૂપી વિશાળ વૃક્ષનુ એક અત્યત મધુર અને અમૃતપદને પમાડનાર અમર ફળ છે"

"આ ગીતાધર્મમા વૈદિક ધર્મનો જે સમગ્ર સાર સમાયલો છે, તે સારભૂત નિત્યધર્મને જાણીને કેવળ કર્તવ્યતરીકેજ સર્વ ભૂતહિતાર્થે પ્રબળ પ્રયત્નો કરીને વિજયો મેળવનારા કર્મવીરો તથા ધર્માત્માઓ જ્યારે આ ભારત ભૂમિને અલકૃત કરતા હતા, ત્યારે આ દેશ ઇશ્વિરકૃપાને પાત્ર થઇ જ્ઞાનને અનુસરતા ચારિત્ર્ય ઉપરાત ઐશ્વર્યને પણ શિખરે પહોચી ચૂકયો હતો, અને જ્યારથી એ બને લોકમાથી તારનારો તથા પરમ શ્રેયસ્કર એવો પૂર્વતર ધર્મ છૂટતો ચાલ્યો ત્યારથીજ ભારતવાસીઓની દુર્દશા શરૂ થઇ છે"

"હિદુધર્મ અને નીતિશાસ્ત્રના મૂળ તત્ત્વ જેણે જાણવા હોય તેણે આ અપૂર્વ ગ્રથનુ અવશ્ય અને પ્રથમ અધ્યયન કરવુ જોઇએ કારણ કે યોગ, સાખ્ય, ન્યાય, મીમાસા, ઉપનિષદો, વેદાન્ત વગેરેના રૂપમા ક્ષરાક્ષર સૃષ્ટિનો તથા ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞના જ્ઞાનનો વિચાર કરનારા પ્રાચીન શાસ્ત્રો યથાશકય પૂર્ણાવસ્થાએ પહોચ્યા પછી વૈદિક ધર્મને જે જ્ઞાનમૂલક, ભક્તિપ્રધાન તથા કર્મયોગપરાયણ એવું છેવટનુ સ્વરૂપ અપાયું; અને જે સ્વરૂપ હાલના પ્રચલિત વૈદિક ધર્મના મૂળરૂપ છે; તેજ સ્વરૂપ આ ભગવદ્‌ગીતામા પ્રતિપાદન કરેલુ છે, અને તેથીજ કહી શકાય કે, **હિંદુધર્મનાં તત્ત્વો સંક્ષેપમાં અને નિ:સંદેહ રીતે સમજાવી શકે એવો ગીતાના જેવો બીજો કોઇ પણ ગ્રંથ સંસ્કૃત વાઙ્મયમાં નથી."**

ચીની અનુવાદક—ચીનનો આ અનુવાદક શ્રીકૃષ્ણના જ્ઞાન ઉપર એટલો આસક્ત હતો કે તે દરરોજ ત્રણચાર વાર પ્રેમરુદન કરતો ચીનાઓએ તો એનુ જ નામ "કિપનજી" (કૃષ્ણજી) પાડયુ હતુ; અને અત્યારે તો ત્યા એનું મૂળ નામ કોઇ પણ જાણતુ નથી.

મ૦ ગાંધી—"એક વખત મારો અતકાળ પાસે આવેલો જણાયો, તે વખતે ગીતા મને બહુજ આશ્વાસનરૂપ થઇ હતી"

વૉરન હેસ્ટિંગ્સ—"કોઇ પણ જાતિને ઉન્નતિના શિખરે ચઢાવવામા ગીતાનો ઉપદેશ અદ્વિતીય છે."

સ્વ૦ અ૦ મું૦ પઢિયારકૃત ભક્તિજ્ઞાનના સેંકડો દાખલાઓથી ભરપૂર

સ્વર્ગનાં પુસ્તકો

સ્વર્ગનું વિમાન { ચોથી આવૃત્તિ, ડે૦ ૧૬ પેજી; પૃષ્ઠ ૩૮૦. મૂલ્ય ૧।=

'સ્વર્ગ' એટલે પ્રભુમય જીવન અથવા પ્રભુ પોતે એ સ્વર્ગ મેળવવા માટે કાંઇ આગબોટ કે ઘોડાગાડી કામ લાગે નહિ, એને માટે તો 'વિમાન' જ જોઇએ. આ પુસ્તક એવા જ પ્રકારનું અને ભક્તિમાર્ગની પહેલી ચોપડી જેવું છે. એમાં બહુ રોચક રીતે વાંચવા ગમે એવા ટુંકા ટુંકા બોધદાયક અને સુંદર દૃષ્ટાંતો છે, તથા ઠેકાણે ઠેકાણે પ્રસંગને અનુસરતા બોધપ્રદ ભજનકીર્તન પણ આપેલાં છે. આ દાખલાઓ વાંચવાથી ધર્મ તથા પ્રભુને જાણવાની ગમ પડે છે.

સ્વર્ગની કુંચી { ચોથી આવૃત્તિ. ડે૦ ૧૬ પેજી. પૃષ્ઠ ૩૯૫. મૂલ્ય ૧।=

ઉંઘેલાને જગાડે. જાગેલાને ઉભા કરે અને ઉભેલાને દોડાવે એવા

ચારિત્ર્ય અને ઉત્સાહપ્રેરક ગ્રંથો

નવા નવા અનેક યત્નપ્રયોગ બનાવો, વિચારો તથા શોધોને ઉપયોગમાં આણનાર નવીન દુનિયા-અમેરિકા-ના વિદ્વાનોએ (મૂળ-અંગ્રેજીમાં) લખેલી ગ્રંથરચનાઓ બહુજ બળવાન, ઉત્સાહક અને ઉછળતા નવજીવનવાળી હોઇને આગલા જમાનાના સ્માઇલ્સના પુસ્તકોને ભુલાવી દે તેવી છે. વ્યાવહારિક બુદ્ધિ અને ઉન્નતિની અત્યારે આપણા લોકોને અધિક અગત્ય હોવાથી સર્વ કોઇમાટે આ પુસ્તકો અત્યંત ઉપકારક છે.

આ પુસ્તકોમાં નિબંધભાગ જુજ હોઇને બાકી બધો પ્રોત્સાહક દૃષ્ટાંતોજ વિશેષ હોવાથી તેમાં મનોરંજકતા પણ એવી આવી છે કે, કંટાળેલા, થાકેલા, નિરાશ અને માંદા માણસો પણ તેના વાચન-શ્રવણ વડે [illegible] આનંદી બની જાય છે, કારણ કે મનુષ્યમાં જે નહિ સમજાતી એવી અનેક શક્તિઓ રહેલી છે, તેનો તેને ખ્યાલ આપીને આ જગતમાં ઉન્નતિ, વિજય અને આબાદી મેળવવાની પ્રબળ [illegible] શક્તિ તેનામાં [illegible] છે, [illegible] લાગણી [illegible] અને તે [illegible]પૂર્વક પોતાનો માર્ગદર્શક [illegible] માનીને તેમાં [illegible] છે.

આ પ્રમાણે આ અદ્ભુત પુસ્તકોએ હજારો નિરાશ માણસોને [illegible]વાળા, નિર્બળને બળવાન, બીકણને બહાદુર, [illegible] રોગીને નિરોગી તથા [illegible] લોકોને [illegible] બનાવ્યા છે. [illegible] તરફથી [illegible] છે.

પ્રભુમય જીવન

નવી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૧૬૦, રૂ. ૦ાຼ

માણસો પોતાના સામર્થ્ય તથા સ્વરૂપના અજ્ઞાનને લીધેજ શિશ્નોદરપરાયણ, અલ્પાયુષી, સ્વાર્થી, નિર્બળ અને દુઃખી બને છે; જેથી એ અજ્ઞાન દૂર થઇ જઇને તેઓ પરમ સુખી અને કૃતકૃત્ય બની રહે, એવા આપણુ પૂજ્ય ઋષિમુનિઓનાજ સિદ્ધાન્તો આમા સાદી રીતે સમજાવ્યા છે. "ઇન ટ્યૂન વિથ ધી ઇન્ફિનિટ"નો આ સરળ સુંદર અનુવાદ છે.

बंकिमनिबंधमाला

પુષ્કળ ઉમેરાસાથે આવૃત્તિ બીજી, પૃષ્ઠ ૫૮૦, કદ ૫ાા×૮ કિં. ૧ાા

પૂર્ણ નિડર, ધર્મપ્રેમી અને કર્તવ્યપરાયણતાની મૂર્તિરૂપ તથા બગ-સાહિત્યસમ્રાટ્ બંકિમબાબુના માર્મિક, સચોટ અને હાસ્યરસથી ભરપૂર અનેક ધાર્મિક તથા સામાજિક લેખો ઉપરાત તેમનુ અસામાન્ય ચરિત્ર તથા "ધર્મતત્ત્વ" પુસ્તક પણ આમાં છે.

सुख, सामर्थ्य अने समृद्धि

તથા વિચારોના ચમત્કાર

પૃષ્ઠ ૫૫૨, કદ ૫×૬ાા, મૂલ્ય રૂ. ૧ા

આ ગ્રંથ સમજાવે છે કેઃ-આપણને ઉત્પન્ન કરનારી દિવ્ય પરમાત્મ-શક્તિ આપણામાજ વસી રહેલી છે, માટે જો તેનો ઉપયોગ કરતા આવડે તો જીવનકલહના સઘળા ઘા તથા મ કટોને દૂર કરવાનુ અમોઘ સામર્થ્ય તેમા રહેલુ છે. દરેક માણસનુ હાલનુ શરીર અને બીજી સર્વ સ્થિતિઓ, માત્ર તેની આતરસ્થિતિનુંજ પરિણામ હોવાથી અત્યારે પણ જો તે ધારે તો પોતાના વિચારોમા સુધારો કરીને પોતાના શરીર, ચારિત્ર્ય તથા બાહ્યસ્થિતિને સુદ્ધા ફેરવવાને શક્તિમાન છે તે અનત ચૈતન્યસાથેની પોતાની અનાદિસિદ્ધ એકતા અનુભવવામાટે મનુષ્યે પોતાના મનરૂપી દ્વારમા કેવી રીતે ખરાબ વિચાર પેસતા અટકાવવા અને શુભ વિચારોનેજ પેસવા દેવા, તેનુ આમા આબાદ વર્ણન છે.

आदर्श दृष्टांतमाळा-भाग १-२

આ દરેક ભાગમા દેશવિદેશના સેંકડો ચરિત્રોમાથી ચૂટી કાઢેલા અતિ ઉત્તમ શુમારે ૪૦૦ દષ્ટાતો અને વચનો છે દરેક ભાગનો રૂ ૧ા, પૃષ્ઠ ૩૩૬ અને ૩૯૨

સ્ત્રી, પુરુષ અને આખા કુટુંબ માટે સુખ અને સુબોધદાયક

सामाजिक टुंकी वार्ताओ

આ વાર્તાઓમાં [illegible] વર્ણન નથી [illegible] [illegible] પણ [illegible] રચના છે

[illegible], [illegible], [illegible] તથા [illegible] વગેરેમાં ચાલતા [illegible], [illegible] અને બીજી [illegible] દુર્દશાઓના [illegible] ચિત્રો તથા [illegible] અને [illegible] રીતે આ વાર્તાઓ [illegible] છે કે [illegible] આપ વાચનારના મનમાં [illegible] છે

भाग १ थी ४

આ ચારે ભાગ [illegible] આવાંની [illegible] વાર્તાઓનાં [illegible] પત્ની, મૂર્ખ પતિ અને [illegible] પત્ની [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], મૂર્ખ [illegible], [illegible] [illegible]

પૃષ્ઠ ૬૦૦. મૂલ્ય [illegible])

તમારાં બાળકોનાં મનપર ઉમદા વિચારોની છાપ પાડી તેમને
સદ્‌ગુણી, બુદ્ધિમાન અને આજ્ઞાંકિત બનાવવા માટે

બાલ ગ્રંથાવલિનાં પુસ્તકો

સદ્‌ગુણી બાળકો
છઠ્ઠી આવૃત્તિ પૃષ્ઠ ૧૨૮
મૂલ્ય ૦ા પો. ૦)-

બાળકોએ પ્રાણસાટે પણ માતૃભક્તિ, પિતૃભક્તિ, ભ્રાતૃભક્તિ, પરોપકાર, સત્ય વગેરે સદ્‌ગુણ દર્શાવી આપ્યાના ૬૮ અસરકારક દાખલા.

બાળકોની વાતો
છઠ્ઠી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૮૮
મૂલ્ય ૦)ZZ પો. ૦)-

સ્વદેશપ્રેમ, દેશની દશા, ફરજ, ધર્મ, પરોપકાર વગેરે બાબતોના રસિક વાતચિતરૂપે ૨૧ અસરકારક પાઠ આ પુસ્તકમાં છે.

બાળસદ્‌બોધ
પાચમી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૧૨૦.
મૂલ્ય ૦ા પો. ૦)-

ભાગવત, મહાભારત, રામાયણ ઇ૦ માંના અનેક બોધદાયક પ્રસંગો, વાર્તાઓ અને દૃષ્ટાંતોસહિત ઉત્તમ ધાર્મિક શિક્ષણ આમાં છે.

સુબોધક નીતિકથા
ત્રીજી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૧૭૬
મૂલ્ય ૦ાZ પો. ૦)Z

જુદાં જુદાં પ્રાણી-પદાર્થોને લાગુ પાડીને મોટાં બાળકો માટે રચેલી પુષ્કળ નાની નાની, રમુજી અને બોધદાયક વાર્તાઓ આમાં છે.

દુઃખમાં વિદ્યાભ્યાસ
બીજી આવૃત્તિ
મૂલ્ય ૦ા, પો. ૦)-

મોટી અગવડો વચ્ચે પણ ખૂબ અભ્યાસ કરીને મોટા માણસ બનેલા માણસોના અનેક જાણવા જેવા દાખલા આ પુસ્તકમાં છે.

આ ખાતા તરફના બીજા અનેક ઉત્તમ પુસ્તકોનુ સૂચિપત્ર મુફત મોકલારો

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય.

અમદાવાદમાં-ત્રણ દરવાજા બહાર નદીને રસ્તે, સેશન કોર્ટ પાસે
મુંબઈમાં-કાલબાદેવી રોડ, હનુમાન ગલીને નાકે, કાલબાદેવીના મંદિર સામે.

મહાત્મા ટૉલ્સ્ટૉય

પાા×૮ નાં પૃષ્ઠ ૬૨૦, મૂલ્ય ૨ાા

આ અદ્ભુત પુરુષે એક મોટા રશિયન ઉમરાવ, સરકારી અમલદાર અને સ્વચ્છંદી યુવકમાથી ફેરવાતે ફેરવાતે કેવી રીતે પોતાના અવગુણો ઉપર જીત મેળવી. કેવી રીતે તેઓ એક મહાન વિચારક, સમર્થ લેખક, ઉત્તમ તત્ત્વજ્ઞાની તથા મહાન પરોપકારી બની શકયા, સાદાઇ અને સીધાપણુ, વિદ્વત્તા અને વિનય, નિષ્કામતા અને પરોપકાર, વૈરાગ્ય અને અભ્યાસ, આત્મનિરીક્ષણુ અને પશ્ચાત્તાપ, સંયમ અને એકાગ્રતા વગેરે સદ્‌ગુણો તેમનામા કેવી રીતે ખીલી નીકળ્યા, અને છેવટે કેવી રીતે વૃદ્ધાવસ્થામા ઘરબાર ત્યજીને ચાલી નીકળ્યા તથા કેવી રીતે દેહાન્ત થયો; એ હકીકતો સૌ કોઇએ બહુ જાણવા સમજવા જેવી છે.

તેમના ભાષણો અને ગ્રંથો, નિર્બળતા અને દૃઢતા, શ્રદ્ધા અને પુરુષાર્થ, સત્યાગ્રહ અને અસહકાર, બુદ્ધિચાતુર્ય અને નિરભિમાન, મુસાફરી અને આતિથ્ય, વાચન અને મનન, વડીલો અને સંતાનો, કુટુંબ અને નોકરો, મિત્રો અને વિરોધીઓ, અતિથિઓ અને અભ્યાગતો એ વગેરે પણ જાણવા જેવુ છે.

વળી મુડીદારો અને મજૂરો, જાગીરદારો અને ખેડુતો, રાજાઓ અને પ્રજાઓ, શહેરો અને ગામડાઓ, પત્રકારો અને જનસમાજ, સહકારી અને અસહકારી, લેખકો અને વાચકો, પ્રકાશકો અને સમાલોચકો, કારખાના અને ગૃહઉદ્યોગ, શિક્ષણ અને શિક્ષક, એ વગેરે અનેક પ્રશ્નો ઉપર ટૉલ્સ્ટૉયના વિચારો એવો સારો પ્રકાશ પાડે છે કે જેથી પ્રત્યેક સહૃદય વાચનારને તેમાથી અનેક શુભ સૂચનો અને ઉકેલો પ્રાપ્ત થાય છે અને તે શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન-ચારિત્ર્ય તરફ આકર્ષાય છે.

જાપાનની કૉલેજોમાં ઉત્તમ પુસ્તકતરીકે ચાલતું નવલકથાને પણ ભૂલાવી દે એવા મનોહર છતાં સાવ સાચા બનાવોથી ભરપૂર મી૦ એબટના જગપ્રસિદ્ધ ગ્રંથ ઉપરથી રચાયલું ઉત્તમ મોટું ચરિત્ર.

મહાન નેપોલિયન

પાા×૮ નાં પૃષ્ઠ ૮૪૦, મૂલ્ય ૩)

જે અદ્ભુત પુરુષે પોતાની અસામાન્ય પ્રતિભા, વીરતા, કર્તવ્યપરાયણતા અને યુદ્ધકૌશલ્યવડે ફ્રાન્સને અરાજકતા, અધર્મ અને સ્વેચ્છાચારની ઘોર યાતનામાથી છોડાવી વ્યવસ્થાના શિખરે પહોચાડયો હતો; જેણે ફ્રાન્સવાસીઓમા ચેતના અને શૌર્ય ફેલાવીને તેમને અજિત અને ધાર્મિક બનાવી દીધા હતા, જેણે અનેક મોટા સમ્રાટો અને સેનાપતિઓના એકસામટા હુમલા

પણ અજાયબ રીતે હઠાવી દીધા હતા અને પછી તેમને માફી આપીને જતા કર્યા હતા, મહાન સિઝર અને સિકંદરથી પણ જે વધારે બહાદૂર અને પ્રતિભાશાળી હતો; જેનુ ચારિત્ર્ય નિષ્કલંક હતું; જેની સર્વ વિષયોમા ઉત્કૃષ્ટ બુદ્ધિ, મધુર અને તેજસ્વી વાણી અને જેના બીજા પણ અનેક ગુણો ભલભલાઓને મુગ્ધ કરી દેતા હતા, જેણે પોતાના કૃતજ્ઞ દેશબંધુઓની ઇચ્છાથી સમ્રાટપદ ધારણ કર્યું હતુ અને તે છતા પણ જેણે પોતાની સર્વ શક્તિ દેશહિતાર્થેજ વાપરી હતી, અને છેવટે જેણે અંગ્રેજોની દગાબાજીનો ભોગ થઇ પડી અનેક યાતનાઓ ભોગવીને સેન્ટ હેલીનાના ટાપુમા દેહ છોડયો હતો; એવા નરકેસરી નેપોલિયન બોનાપાર્ટનુ આ અસામાન્ય અને વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર આપણા દેશની હાલની સ્થિતિમા પ્રજાએ તેમજ પ્રજાસેવકોએ–આબાલવૃદ્ધ સર્વ કોઇએ–ખાસ વાચવા જેવુ છે.

महान सम्राट् अकबर

આવૃત્તિ બીજી, ૭ ચિત્ર, કદ ૫॥×૮॥, પૃષ્ઠ ૩૫૦, મૂલ્ય ૧॥

આ પુસ્તક ભારતવર્ષના આ પનોતા પુત્ર અને મહાન મોગલસમ્રાટ્‌ને ઉતારી પાડનારા વિદેશી લેખકોને સજ્જડ રદીયા આપી તેની અપૂર્વ મહત્તા દર્શાવવા ઉપરાત આ ચરિત્ર ભારતના ભુત તથા વર્તમાન સમયનો ચિતાર પણ હ્રદયદ્રાવક અને જોસદાર ભાષામા આપે છે.

मुस्लीम महात्माओ

૯૨ ચરિત્ર, ૧૩૦૦ વચનામૃત, પૃષ્ઠ ૫૯૨, મૂલ્ય ૧॥।

આ મુસ્લીમમહાત્માઓના ચારિત્ર્ય આર્ય ઋષિમુનિઓને મળતા છે, અત્યંત બોધપ્રદ અને અસરકારક છે વચનામૃત પણ અમૃતતુલ્ય છે માટે આ પુસ્તકને મુસ્લીમ શબ્દથી ખરાબ નહિ સમજતા દરેક હિંદુએ પણ ખાસ વાચવા વિચારવા જેવું છે.

दानवीर कार्नेगी

પૃષ્ઠ ૩૮૪, કદ ૫॥×૮, મૂલ્ય ૧॥, પાકું ૧॥

ગરીબમાથી મોટા ધનવાન બનનારા આ અમેરિકાવાસી મહાન દાનવીરનુ ચરિત્ર દરેક ગરીબ તેમજ ધનવાને વાચવા જેવું છે, કેમકે સાચા દેશસેવક કેવા હોય છે અને સાચા ઉપાય કેવા હોય છે, તે ખાતે હજી આપણા રાષ્ટ્રસેવકોને પણ બહુ જાણવા વિચારવા જેવું છે.

'મહાભારત' એ શું છે? અને તે

શા માટે વાંચવું—વસાવવું જોઈએ ?

ભારતવર્ષમા મહાભારતના નામથી કોઈકજ હિંદુ—આર્ય અજાણ્યો હશે. આ ગ્રંથ રચાયો ત્યારથી માંડીને અદ્યાપિસુધીના હજારો વર્ષદરમિયાન હિંદુ-જાતિમા જે જે પ્રાચીન ગ્રંથો અતિ આકર્ષક, માર્ગદર્શક અને ઉપકારક ગણાતા આવ્યા છે, તેમા મહાભારત ગ્રંથ પણ સદા પ્રથમ શ્રેણીમાજ રહ્યો છે અને રહેશે.

મહાભારતરૂપી જે મહાસાગરના એક સ્વલ્પ અંશરૂપ 'ભગવદ્‌ગીતા' જગતભરના વિદ્વાનોને અદ્‌ભુત જ્ઞાનગૌરવથી ચકિત કરી રહી છે, જે મહાસાગરમાથી બીજા પણ એવા એવા અનુપમ રત્નો નીકળીને પ્રચલિત થયા છે કે જે નિત્યપ્રતિ લક્ષાવધિ સજ્જનોના હૃદયને કર્મયોગ, જ્ઞાનયોગ અને ભક્તિયોગના અનેરા પ્રકાશથી અજવાળી રહ્યા છે; જે મહોદધિના એક અગત્યના ખંડરૂપ "શાંતિપર્વ"મા લહેરાઈ રહેલું ધર્મામૃત, તેમા નિમજ્જન કરનારા હજારો હૃદયોને અધિકાધિક શાંત અને પવિત્ર બનાવી પરમ પદાર્થ-ને પાત્ર બનાવતું આવ્યું છે; જે મહાન ગ્રંથનો અદ્‌ભુત પ્રકાશ હજારો વર્ષથી આર્ય નૃપતિઓની પરંપરાને રાજધર્મ અને વીરત્વના ઉત્તમ આદર્શ દર્શાવતો આવ્યો છે, જે મહાન ગ્રંથની ઓજસ્વી કથાઓએ શતાવધિ નૃપ-તિઓને અને લક્ષાવધિ ક્ષત્રિયોને પ્રભાવિત કરી વીરત્વના પરમ હિતકારી ધર્મ-પથે પળાવ્યા છે; જે મહાગ્રંથના પ્રભાવે વિકટ સમયમા પણ પ્રતાપ, ગુરુ ગોવિંદ અને શિવાજી જેવા મહાવીરોને અસાધારણ ચેતના અને પરાક્રમ પ્રેરીને અપાર બળશાળી શત્રુદળો સામે અડગભાવે ઉભા રાખ્યા છે; જે મહાન ગ્રંથની જ્વલંત પ્રેરણાઓથી પ્રેરાઈને લક્ષાવધિ ક્ષાત્રકુળદીપક વીરાત્મા-ઓએ આ નશ્વર જગત પ્રત્યેના મોહ-મમતા છોડી દીધા અને પોતાના પ્રચંડ શરીરોને પ્રફુલ્લવદને સ્વધર્મપાલનના મહાયજ્ઞમા તૃણની પેઠે હોમી દઈ વીરગતિને પ્રાપ્ત કરી છે; જે મહાન ગ્રંથ ભારતવર્ષની હાલની દીનહીન દશામા પણ વિદ્વાનથી માંડી ખેડુત સુધીના અને રાજાથી માંડી રંકપર્યંતનાં કોટ્યવધિ સંતાનોને આર્યોની અસામાન્ય પ્રાચીન જાહોજલાલીનું સ્મરણ આપતો થકો તેના એક મણિમય ચિત્ર સ્મારકસ્તંભરૂપે ઉભો છે, અને 'उत्तिष्ठत जाग्रत, प्राप्य वरान्निबोधत' ઇત્યાદિ ઉત્તેજક મહામંત્રો સ્થળે સ્થળે સુણાવી રહ્યો છે; અને જે મહાન ગ્રંથરૂપી સ્મારકસ્તંભ દેવર્ષિ, બ્રહ્મર્ષિ, રાજર્ષિ અને ચારે વર્ણાશ્રમના અનેકાનેક મહાત્માઓના ચરિત્રરૂપી અમૂલ્ય મણિઓથી શોભતો થકો તેમના વ્યવહાર તથા પરમાર્થને લગતા અનેકાનેક પ્રોત્સાહક અનુભવોથી અને ઉન્નતિપ્રદ ઉપદેશોથી પ્રકાશી રહ્યો છે; આવો આર્યોના આદર્શભૂત

જ્ઞાનચારિત્ર્યથી શોભી રહેલો મહાસાગરસમો મહાભારત ગ્રંથ, સમગ્રરૂપે આર્ય-હિંદુના પ્રત્યેક ગૃહને સુશોભિત કરે, આબાલવૃદ્ધને ઉચ્ચ પ્રેરણાઓ આપ્યા કરે અને ઉન્નતિપરાયણ રાખ્યા કરે એવુ કોણ નહિ ઇચ્છે?

જેનુ નામજ "મહાભારત" છે; જેના રચનાર મહર્ષિ વ્યાસ ભગવાન છે, જેના સૂત્રધાર યોગેશ્વર કૃષ્ણ ભગવાન છે, જેમા બાણાવળી અર્જુન, દઢપ્રતિજ્ઞ ભીષ્મપિતામહ, મહાનીતિજ્ઞ વિદુર, ધર્માવતાર યુધિષ્ઠિર, ગદાધારી ભીમ, યુદ્ધવિશારદ દ્રોણ, મહાન દાતા કર્ણ, મહાસતી ગાન્ધારી અને વીરાગના દ્રોપદી વગેરે જેવા અસામાન્ય અને પ્રાતસ્મરણીય પાત્ર છે; તેમા અન્ય પણ એક એકથી ચઢી જાય એવા અનેકાનેક રાજા-મહારાજા, રથી-મહારથી, વીર-મહાવીર અને સતી-મહાસતીઓના અપૂર્વ શૌર્ય-પરાક્રમાદિના વર્ણન તથા અનેકાનેક ઋષિમુનિ અને અવતારાદિના ગુણગાન છે જેમકે નર ને નારાયણ, વ્યાસ ને વાલ્મીક, યાજ્ઞવલ્કય ને ભૃગુ, સનત્સુજાત ને અષ્ટાવક્ર, વિષ્ણુ ને મહાદેવ, મૈત્રેય ને અગિરા, સુહોત્ર ને ઉશીનર, અભિમન્યુ ને બલરામ, ગાલવ ને માડૂકય, કપિલ ને વિશ્વામિત્ર, સગર ને ભગીરથ, શ્રીરામ ને હનુમાન, સત્યભામા ને સુભદ્રા, સીતા ને વિદુલા, ભરત ને પૃથુ, દિલીપ ને યયાતિ, માડવ્ય ને પરાશર, મંદોદરી ને પાર્વતી, માન્ધાતા ને જનક, ગાર્ગી ને સુલભા, જાજલી ને તુલાધાર, મનુ ને બૃહસ્પતિ, બલિ ને પ્રહ્લાદ, સેનજિત્ ને ઇક્ષ્વાકુ, ઋષભ ને વામદેવ, પર્વત ને શુક્રાચાર્ય, દમયતી ને સાવિત્રી, અસિત ને દેવલ, દ્રોણ ને કૃપાચાર્ય, વસિષ્ઠ ને પરશુરામ, શુકદેવ ને નારદ, દુર્વાસા ને દત્તાત્રેય, રંતિદેવ ને શિબિ, વિદુર ને સજય, ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ

જે ઇતિહાસગ્રથ એવા એવા અનેકાનેક રાજર્ષિ ને બ્રહ્મર્ષિ, દેવર્ષિ ને મહર્ષિ, ગૃહસ્થ ને વાનપ્રસ્થ, યોગી ને મહાયોગી, સાધક ને સિદ્ધ, દાતા ને ધર્માત્મા, જ્ઞાની ને ભક્તાત્મા, તેમજ જિજ્ઞાસુ અને મુક્તાત્માઓના મનોહર નામો અને અલૌકિક કામોથી ભરપૂર હોઇને જેમાના થોડા પણ નામો તથા કામોનુ નિત્યપ્રતિ પ્રાતકાળે શ્રવણ-કીર્તન કરવામા આવે, અથવા તો ભાવ-ભક્તિથી સ્મરણ-ચિંતન કરવામા આવે, તો તેથી માણસના હૃદયમા કલ્યાણ-કારી સસ્કારો અવશ્ય જાગી ઉઠે, અને ખીલી ઉઠે તેમ છે, અને તેના પરિણામે જ્ઞાનચારિત્ર (એટલે કે આચારવિચાર ને ઉચ્ચાર, અથવા તો મન-વાણી ને ક્રિયા) પણ પાત્રતા કે ગ્રહણશક્તિના પ્રમાણમા પવિત્ર અને ઉન્નત થઈ શકે તેમ છે; માટે એવા મહાન ગ્રથનુ પઠન-પાઠન પ્રત્યેક હિદુસતાને અવશ્ય કરવુ જોઇએ

હવે મહાભારતવિષે તેના કેટલાક ખાસ પરિચિત તેમજ ઉડા અભ્યાસી-ઓના વિચાર વિશેષ જાણવા જેવા હોવાથી તે પણ અહીં સારરૂપે તેમજ સ્વતત્રાનુવાદરૂપે આપીશુ

પંડિત રાજારામ કહે છે કે-" હિદુજાતિના પ્રાચીન ધર્મગ્રથોમાં મહાભારતને પાચમો વેદ કહે છે, તે યોગ્યજ છે; કેમકે આ ગ્રથ અનેક શિક્ષા-ઓનો ભડાર, ઉપદેશોનો આગાર અને ધર્મકર્મનો મીસાસાકાર છે તેમા મુખ્ય

વિષય તો વીર પાડવોનો ઉદય, કૌરવપાડવોનુ યુદ્ધ, પાડવોની રાજ્યપ્રાપ્તિ અને તેમના રાજ્યશાસનનું વર્ણન કરવાનો છે; પણ તેના કવિ એક વેદપારગત મહાત્મા અને ધર્મસંસ્થાપક મુનિ હોવાથી એની સાથે સાથે પ્રસંગોપાત ધર્મ, નીતિ, રાજ્યશાસન અને તત્ત્વજ્ઞાનના પણ તેઓ એવા સરસ અને ઉચ્ચ પ્રકારના વર્ણન કરી દે છે કે વાચક કોઇ નવોજ પ્રકાશ અનુભવે છે; તેનું હૃદય વિશાળ બની જાય છે અને તે શુનો શુય થઇ જાય છે. જગતભરના સમગ્ર વિદ્વાનોમા આદર પામેલો ‘ગીતા’ ગ્રથ પણ મહાભારતનોજ એક ભાગ છે. જે ઉદ્દેશથી એમા પ્રસગવશાત્ એવા મહત્ત્વપૂર્ણ ઉપદેશ અપાયેલા છે, તેજ ઉદ્દેશથી આ ગ્રથમા રાજર્ષિઓ અને બ્રહ્મર્ષિઓના પ્રસગોપાત અનેક ઉપાખ્યાન, દષ્ટાત અને કથા–કહાણીઓ આપેલા હોવાથી તે પણ મનુષ્યના જીવનપર ઉડો પ્રભાવ પાડે છે અને ગ્રથની મનોહરતા તથા ઉપયોગિતાને અનેકગણી વધારી મૂકે છે. આ પ્રમાણે મહાભારત આર્યજાતિના પ્રાચીન જીવનથી અને મહત્ત્વપૂર્ણ ઉપદેશોથી ભરપૂર હોવાથી તેનુ વાચનશ્રવણ હિદુસતાનોને માટે અત્યંત લાભકર્તા છે માત્ર તેની મૂળકથા લઇએ, તો તે પણ એટલી બધી રોચક અને અસરકારક છે અને તેમા એવા ઉચ્ચ કોટિના ચરિત્ર આલેખવામા આવ્યા છે કે તેમા બીજી બાબતો ન ઉમેરાઈ હોત તોપણ આ ગ્રથ આખી દુનિયાના સાહિત્યમા મુકુટમણિરૂપ ગણાત ”

પંડિત ઇશ્વરીપ્રસાદ શર્મા કહે છે કે–“મહાભારતમા સર્વ રસોનો યથાસ્થાને સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે. શૃંગારથી તે વૈરાગ્યસુધીના બધા રસોનું એમા એવુ સુદર મિલન થયુ છે કે ભારતના પ્રાચીન વીરોની આ પવિત્ર કથા બહુજ મનમોહક, હૃદયગ્રાહી અને પ્રભાવશાળી બની રહી છે; અને તેથી કરીને અત્યત પ્રાચીનકાળથી અદ્યાપિપર્યતના બધા પડિતોનો એજ મત છે કે **જે કંઈ મહાભારતમાં છે, તેજ બીજે સ્થળે જોવામાં આવે છે; અને જે તેમાં નથી તે ક્યાંય પણ નથી.** × × × × વાત પણ ખરી છે કે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર, એ ચારે વર્ણના લોકો માટે એમા જાણવાજેવા ઉપદેશો અને શિક્ષણો પુષ્કળ ભરેલા છે પ્રાચીનકાળથી મોટ–મોટા કવિઓ, મહાકવિઓ અને નાટકકારો મહાભારતના આધારથીજ અનેકાનેક કાવ્ય, મહાકાવ્ય અને નાટકો લખતા ચાલ્યા આવે છે, છતા પણ હજીસુધી તે ભડાર ખાલીજ થતો નથી ! આજે પણ આ અખૂટ ભડારમાથી ભારતની જૂદી જૂદી ભાષાના કવિઓ અને લેખકોને ઘણીખરી સામગ્રી મળ્યા કરે છે; અને તેઓ તેનેજ આધારે પોતાની પ્રતિભાનો વિકાસ કર્યા કરે છે. આથીજ લોકો કહે છે કે, ‘ઉચ્ચ કોટિના કવિઓમા જે કઇ કાવ્ય–કુશળતા અને રચનાના ચમકારા દેખાય છે તે બધુ ભગવાન કૃષ્ણદ્વૈપાયન વ્યાસજીનુંજ ઉચ્છિષ્ટ છે’ ”

“મહાભારતના એકેએક પાત્રનું ચરિત્ર અદ્ભુત છે. તેનું નિરીક્ષણ કરવાથી આપણને આપણા હજારો વર્ષ પહેલાના દેશ અને સમાજની અવસ્થાનુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. તે સમયનો વર્ણાશ્રમ ધર્મ કેવો હતો, તે વખતના ક્ષત્રિયો કેવા

શૂરવીર, પરાક્રમી અને સત્યસંકલ્પ હતા; એ સર્વ આપણા લક્ષમા આવી જાય છે, અને તેથી આ ગ્રથ વાચીને આપણા પૂર્વજોના પવિત્ર ચરિત્રથી પરિચિત થવુ એ પ્રત્યેક હિંદુનુ–નહિ નહિ, પ્રત્યેક ભારતવાસીનુ–મુખ્ય કર્તવ્ય છે."

"ભીષ્મપિતામહની અલૌકિક પિતૃભક્તિ, શ્રીકૃષ્ણની વિલક્ષણ રાજનીતિ, યુધિષ્ઠિરની પ્રશસાપાત્ર સત્યનિષ્ઠા તથા દ્રોણ, દુર્યોધન, કર્ણ, અર્જુન અને ભીમ વગેરે વીરોની અદ્ભુત વીરત્વપૂર્ણ કથાઓ વાચીને કયા ભારતવાસીના મુરદાલ પ્રાણોમા પણ નવજીવનનો સચાર નહિ થાય ? પોતાના પૂર્વજોના ગૌરવનુ સ્મરણ કરીને ગર્વથી કોની છાતી નહિ ફૂલી ઉઠે ? તેથી જો આપણને આપણા ભૂતકાળના મહત્ત્વનુ યથાર્થ ચિત્ર જોવાની અભિલાષા હોય તો આપણે મહાભારત જરૂર વાચવું જોઇએ જો સસારના એ અલૌકિક મહાવીરોની વીરકથા વાચીને આપણા મુરદાલ પ્રાણોમા નવીન સંજીવની શક્તિ ભરવાની ઇચ્છા હોય તો મહાભારતનો પાઠ અવશ્ય કરવો જોઇએ; અને સત્ય વાત તો એ છે કે જેણે મહાભારત નથી વાંચ્યું તેનું ભારતવાસી હોવું જ વ્યર્થ છે."

મહાત્મા ગાંધીજી એવા ભાવનું કહે છે કે:—"મે આ પહેલા 'મહાભારત'નો સપૂર્ણ ગ્રથ વાચ્યો ન હતો. કોઈ કોઇ વાર થોડુ થોડું જોયું હોય તે જુદી વાત મે તો ઉલટો તેની વિરુદ્ધમાજ મત બાધી દીધો હતો કે, એમા મારપીટ, લડાઇ અને ઝઘડાઓની કહાણીઓ હશે, અને એવા લાબા વર્ણન હશે કે મારાથી વાચી પણ નહિ શકાય; અથવા હુ વાચવા બેસીશ તે મને નિદ્રાજ આવશે ! એથી કરીને મહાભારતના છ હજાર પાનાના મોટાં પોથા જોઇને પ્રથમ તો હુ ગભરાયો હતો. પરતુ પછી જ્યારે મે તેને વાચવુ શરૂ કર્યું ત્યારે તો પછી એ અમુક ભાગ સિવાય એટલુ બધુ મનમોહક થઇ પડ્યુ–તેમા એટલી બધી લ્હે લાગી ગઇ કે એક વાર શરૂ કર્યા પછી એ ગ્રથ પૂરો કરવાને હુ અધીરો બની ગયો અને એ સપૂર્ણ વાચી રહ્યા પછી એ વિષેના મારા પહેલાના ખ્યાલો ખોટા ઠર્યા

એ ગ્રથ મેં ચાર મહીનામા (યરોડા જેલમા) પૂરો કર્યો ત્યારે મને લાગ્યુ કે, આ મહાભારતને કાઇ ઉપમા આપવી હોય તો તે ગણ્યાગાઠ્યાં સુંદર જવાહીરોની એકાદ તિજોરીની ન આપી શકાય; પણ અમૂલ્ય રત્નોની એકાદ અખૂટ ખાણ સાથેજ તેને સરખાવી શકાય, કે જે ખાણને જેમ જેમ વધુ ને વધુ ઉંડી ખોદીએ તેમ તેમ તેમાથી કિમતી જવાહીર વધુ ને વધુજ નીકળતા જાય."

લોકમાન્ય તિલક મહારાજે કહ્યું છે કે:—"મહાભારત ગ્રથ અત્યત મહત્ત્વપૂર્ણ છે. + + તેમા ધર્મરાજની સત્યનિષ્ઠા, કર્ણની ઉદારતા, ભીષ્મનું બાહુબળ, અર્જુનનું યુદ્ધકૌશલ્ય ઇત્યાદિ અનેક અવર્ણનીય ગુણોયુક્ત વીરોના વર્ણન છે અને તે વીરોના ચરિત્ર વાચવા યોગ્ય તથા મનન કરવા યોગ્ય છે. એમા પણ ભીષ્મપિતામહનો દૃઢ નિશ્ચય અને શ્રીકૃષ્ણચદ્રનું રાજનીતિકૌશલ્ય તો વિલક્ષણજ મહત્ત્વ ધરાવે છે. તેમના આગળ બીજાઓના બીજા ગુણો ફિક્કા પડી જાય છે. × × × આથી નવયુવકોને હુ કહું છું કે.–'મહા-

સારામાઠા પ્રસંગે જ્ઞાનલ્હાણી

પોતે પૂર્ણ જ્ઞાની થઇને બીજાઓને જ્ઞાન આપવુ એ સહજ નથી; પરંતુ મહાન જ્ઞાનીઓના ઉપદેશ અને ચારિત્રને લગતા ઉમદા પુસ્તકો તો સર્વ કોઈ બીજાને આપી શકે તેમ છે

કોઇ કોઇ ઉદારાત્મા આ રીતે પણ ધનનો કઇક સદુપયોગ કરે છે; પરંતુ દેશની વર્તમાન દશા તરફ જોતા આ પ્રકાર સૌ કોઇએ સારા પ્રમાણમાં ચાલુ કરીને ઉમદા રૂઢિરૂપે બનાવી દેવો જોઇએ

સારામાઠા પ્રસગો ઉપર માત્ર થોડાક વધુ ખર્ચથી (કે ઘી વગેરેમાં થોડી કસર કરીને પણ) શારીરિક ખાનપાન ઉપરાત એવા માનસિક ખોરાકની પત્રાવલિરૂપ ઉમદા પુસ્તકો પ્રત્યેક મહેમાન, પડોશી, સગા, કુટુબી, મિત્ર, જ્ઞાતિબધુ, બ્રાહ્મણ, વિદ્યાર્થી વગેરેને ભેટ અપાય તો તે ગમે તેવા મિષ્ટાન્ન અને બીજી વસ્તુઓ કરતા તેમનેમાટે વધારે ઉપકારક થાય એ ખુલ્લું છે.

ઇચ્છા હોય તો " અમુક પ્રસંગ અથવા વ્યક્તિના સ્મરણનિમિત્ત અમુક તરફથી ભેટ " કે એવુ કાંઈ મુખપૃષ્ઠપર છપાવીને, રબર-સ્ટાપથી છાપીને કે હાથે લખીને આપી શકાય, કે જેથી લોકસેવા થવા ઉપરાત તે પ્રસગ અને વ્યક્તિના સ્મારકનો હેતુ પણ પાર પડે

હકીકત આવી હોવાથી આ સસ્થાના અને બીજા પુસ્તકોમાથી પસદ પડે તે તે લોકોપકારક પુસ્તકો પોતાને ત્યા આવતા નાનામોટા પ્રસગે વહેચીને ધનના સદુપયોગની સાથે જ્ઞાનચારિત્ર જેવી ઉત્તમ વસ્તુના પ્રચારનુ શ્રેય સમજુ મનુષ્યે અવશ્ય મેળવવુ જોઇએ

છૂટથી ખર્ચ કરવા ઇચ્છિનાર સજ્જન ધારે તો કોઇએક ઉપકારક પુસ્તકની ખાસ આવૃત્તિ છપાવીને વહેચી-વહેચાવી શકે, અને મધ્યમ કે ઓછો ખર્ચ કરવાનો હોય તો કોઇએક ઉત્તમ પુસ્તકની યથા-શક્ય પ્રતોની લહાણી કરી શકે જો એકથી વધુ જાતના સારા સારા પુસ્તકો લીધા હોય તો ભેટ લેનારને તેમાથી પોતાને મનગમતું પુસ્તક ઉપાડી લેવાની સગવડ મળી શકે માત્ર પાચ-દશ રૂપિયા ખર્ચવા હોય તો ગીતાઓ કે ગીતાનો ૧૮ મો અધ્યાય અથવા તો બીજી કોઇ સારી હજાર-પાચસો પુસ્તિકાઓની લહાણી વહેચી શકાય છેવટે એકાદ રૂપિયો ખર્ચવો હોય તો તેટલાવડે પણ ધર્મગ્રથો-માની અથવા બીજી અસરકારક શિખામણોના સો-બસો હસ્તપત્ર સુખેથી વહેચી શકાય

સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલયનાં પુસ્તકો

ગ્રંથનું નામ	પૃષ્ટસંખ્યા	મૂલ્ય
ઉત્તમ ધાર્મિક ગ્રંથો		
સંપૂર્ણ મહાભારત–શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાંતર	૫૨૦૦ ...	...૩૬)
શ્રીવાલ્મીકિ રામાયણ–૩૨ ચિત્રોસાથે.....	૧૩૨૦ ...	... ૬)
તુલસીકૃત રામાયણ–૪૦ ચિત્રોસાથે	.૧૩૫૦ ...	... ૬)
મહાભારતનું શાંતિપર્વ–નવી આવૃત્તિ......	૯૦૦ ...	... ૫)
ગિરધરકૃત શુદ્ધ રામાયણ	૭૮૪ ...	... ૨ા
શ્રીયોગવાસિષ્ઠ–મહારામાયણ બે ભાગમાં....	૧૯૦૦ ...	...૧૦)
મહાભારતનાં આદિ અને સભાપર્વ(૧લી આવૃત્તિ)	૬૦૦ ..	... ૨)
શ્રીદાસબોધ–નવી આવૃત્તિ	૬૨૦ ...	... ૨ા
શ્રીજ્ઞાનેશ્વરી ભગવદ્ગીતા–નવી આવૃત્તિ...	૮૦૦ ...	... ૨)
શ્રીભગવતી ભાગવત–ઉત્તમ ભાષાંતર ...	૮૬૪ ...	... ૪ા
શ્રીમદ્ભાગવત–ઉત્તમ ભાષાંતર નવી આવૃત્તિ છપાય છે		... ૪)
શ્રીરામકૃષ્ણકથામૃત–બને ભાગ ભેગા ...	૬૫૦ ...	... ૨ા
ભગવદ્ગીતા–સરલાર્થસહિત ગુટકો ...	૨૫૬	૦)=, ૦)॥=, ૦ા
,, ,, ,, મોટા અક્ષરવાળું પુસ્તક	૨૭૨	૦ા, ૦ા=, ૦ાા
ભગવદ્ગીતા–મરાઠી કે હિંદી ટીકાસહિત...	૨૩૦ ...	... ૦ા
ભગવદ્ગીતા–મૂલમાત્ર–મધ્યમ તથા મોટા અક્ષરમાં		૦ા અને ૦ાા
પંચરત્નગીતા-મૂલમાત્ર-નાના,મધ્યમ તથા મોટા અક્ષરમાં		૦ા,૦ા=,૦ાાા
મહાભારત અને રામાયણવિષે કેટલાક વિચાર	૨૦૦ ...	... ૦ાા=
શ્રીમહાભારત વિષે–ખાસ જાણવા જેવા વિચાર	૩૨૮ ...	... ૧ાા
અખાની વાણી–મનહરપદ સાથે	૫૦૦ ...	... ૧ાા
પ્રીતમની વાણી–સર્વથી મોટો સંગ્રહ.. ...	૪૨૦ ...	... ૧ાા
છોટમની વાણી–ગ્રંથ ૧ લો	૨૬૪ ...	... ૧)
છોટમની વાણી–ગ્રંથ ૨ જો	૪૫૬ ...	... ૧ાા
છોટમની વાણી–ગ્રંથ ૩ જો	૨૭૬ ...	... ૧)
ધર્મતત્ત્વ–બંકિમચરિત્રસાથે	૨૪૮ ...	... ૦ાાા
યોગતત્ત્વ	૩૮૪ ...	... ૧ા
સ્વામી રામતીર્થ–ગ્રંથ ૧ લો–ભાગ ૧ થી ૫...	૫૮૦ ...	... ૨)
,, ,, ગ્રંથ ૨ જો–ભાગ ૬ થી ૯...	૬૮૦ ...	... ૨ા
,, ,, ગ્રંથ ૩ જો–ભાગ ૧૦–૧૧...	૫૨૮ ...	... ૨)
,, ,, ગ્રંથ ૪ થો–ભાગ ૧૨–૧૩...	૬૪૦ ...	... ૨)
સ્વામી વિવેકાનંદ ગ્રંથ ૧ લો–ભા. ૧–૨–૩	૫૭૫ ...	... ૨ા
,, ,, ગ્રંથ ૨ જો–ભા. ૪–૫...	૬૦૦ ...	... ૨ા
,, ,, ભાગ ૬ થી ૮ નોખા ...	૧૦૦૦ ...	... ૩)

” ” ભાગ ૯ મો—સંપૂર્ણ ચરિત્ર	૭૪૦	રા
” ” ભાગ ૧૦ મો—રાજયોગ	૩૦૦	૧)
શ્રીભક્તચરિત્ર અથવા ભક્તિરસામૃત	૪૦૮	૧ા
શ્રીભજનસાગર—નવી આવૃત્તિ	૨૦૦	૦ાા~
સ્વર્ગનું વિમાન	૩૮૪	૧ા≂
સ્વર્ગની કુંચી	૩૭૮	૧ા≂
સ્વર્ગનો ખજાનો	૩૨૪	૧ા≂
સ્વર્ગનો પ્રકાશ	૩૩૬	૧ા≂

ઉત્સાહ અને ચેતનાપ્રેરક પુસ્તકો

શુભસંગ્રહ—ભાગ ૧ લો	૧૯૨	૦ા
શુભસંગ્રહ—ભાગ ૨ જો	૭૦૦	રા
શુભસંગ્રહ—ભાગ ૩ જો	૪૩૨	૧ા
શુભસંગ્રહ ભાગ ૪ થો	છપાય છે સત્વર બહાર પડશે.	
આગળ ધસો—નવી આવૃત્તિ	૪૬૮	૧ાા
આદર્શ દૃષ્ટાંતમાળા—ભાગ ૧ લો	૩૩૬	૧)≂
” ” ભાગ ૨ જો	૩૯૨	૧ા
સુખ, સામર્થ્ય ને સમૃદ્ધિ		ફરી છપાશે
ભાગ્યના સૃષ્ટાઓ		ફરી છપાશે
બંકિમનિબંધમાળા—ધર્મતત્ત્વસાથે	૫૯૦	૧ાા
પ્રભુમય જીવન (નવી આવૃત્તિ)	૨૦૦	૦ા≂

ઈતિહાસ અને વૈદકસંબંધી ઉપયોગી પુસ્તકો

રાજસ્થાનનો ઇતિહાસ—બે મોટા ગ્રંથોમાં	૧૫૩૦	૧૦)
આર્યભિષક્ અથવા હિંદનો વૈદ્યરાજ	૭૦૦	૪)
આરોગ્યવિષે સામાન્ય જ્ઞાન—ગાંધીજીકૃત	૧૪૦	૦ા

બોધદાયક ઉત્તમ જીવનચરિત્રો

સ્વામી ભાસ્કરાનંદનું ચરિત્ર		છપાય છે
ભારતના વીર પુરુષો	૨૮૮	૧)
દાનવીર કાર્નેગી	૪૦૦	૧ા
શ્રીભક્તચરિત્ર અથવા ભક્તિરસામૃત	૪૦૮	૧ા
મુસ્લીમ મહાત્માઓ	૫૯૨	૧ાા
કાઉન્ટ ટૉલ્સ્ટૉયનું જીવનચરિત્ર	૬૨૦	રા
મહાન નેપોલિયન બોનાપાર્ટ	૮૪૦	૩)
સ્વામી રામતીર્થની જીવનકથા	૬૪૦	૨)
સ્વામી વિવેકાનંદનું સંપૂર્ણ જીવનચરિત્ર	૭૪૦	રા
મહાન સમ્રાટ્ અકબર	૩૫૨	૧ા
શ્રી શિવાજી છત્રપતિ	૫૨૮	રા

વીર દુર્ગાદાસ...	૨૪૦ ...	...	૦ાા
ભારતનાં સ્ત્રીરત્નો–ત્રણ ગ્રંથોમા ...	...૨૧૦૦ ...	...	૬)
,, ,, છુટક દરેક ભાગના ...	...	...	૨ાા

સ્ત્રીઓ તથા પુરુષોમાટે બોધપ્રદ વાર્તાઓ

ટુંકીવાર્તાઓ–ભાગ ૧ થી ૪ ભેગા (૬૬ વાર્તાઓ)	૬૦૦ ...	...	૨)
ટુંકી વાર્તાઓ–ભાગ ૫ મો. (૨૮ વાર્તાઓ)	૩૦૪ ...	...	૦ાા–
ટુંકીવાર્તાઓ–ભાગ ૬ ઠ્ઠો (૨૭ વાર્તાઓ) ...	૩૬૦ ...	...	૧)
ટુંકીવાર્તાઓ–ભાગ ૭ મો–અનેક વાતો ...	૨૫૦ ...	...	૧ાા
દયાળુ માતા અને સદ્દગુણી પુત્રી	૧૬૦ ...	...	૦ા

બાળકોમાટે ખાસ ઉપયોગી પુસ્તકો

સદ્દગુણી બાળકો–૬૯ બનાવોનો સંગ્રહ ...	૧૨૮ ...	...	૦ા
બાળસદ્દબોધ–વાર્તાઓરૂપે ધાર્મિક શિક્ષણ...	૧૧૨ ...	...	૦ા
બાળકોની વાતો–રસિક વાતચીતરૂપે ૨૧ પાઠ	૯૬ ...	...	૦)‌≡
દુઃખમાં વિદ્યાભ્યાસ–સચોટ સાચા દષ્ટાંતો...	૯૦ ...	...	૦ા
સુબોધક નીતિકથા	૧૮૪ ...	...	૦ાુ

ચિત્રો અને ચિત્રાવલીઓ

શ્રીમહાભારત ચિત્રાવલી ૨૬ ચિત્રોનો સુંદર સંગ્રહ ...	...	૧)
શ્રીરામાયણ ચિત્રાવલી ૩૬ ,, ,, ,, ...	...	૧)
ભગવાન શ્રીકૃષ્ણમુરારીનુ ત્રિરંગી ચિત્ર	...	૦ા–
દ્રૌપદીવસ્ત્રાહરણ (ત્રિરંગી છે.)	...	૦ા–
જ્ઞાનપટ અને સોપાનપટ	...	૦)–
ઉપરના ત્રિરંગી ચિત્રો ઉપર નીચે પતરાની પટી સાથે...	...	૦ાુ

ઉપરની ચિત્રાવલીઓના છૂટક ચિત્રો પણ મળશે.

मंगावनारने खास सूचना

૧–પોસ્ટેજ ઉપરાંત રજીસ્ટર તથા વી. પી. ખર્ચ પણ રૂ.૧૦) સુધીનું રૂ ૦ા જૂદું લાગે છે. ૨–મંગાવેલામાંના જે પુસ્તકો ન આવે તે ખલાસ સમજવા. ૩–પૂરૂ મૂલ્ય પ્રથમથીજ મોકલીને દશેક રૂ. નાં પુસ્તક રેલરસ્તે મંગાવવાથી વધારાના પેકીંગ બદલ રૂ ૦ા ચઢશે તો-પણ કુલ ખર્ચ બહુ ઓછો આવશે. ૪–મહાભારત સુદ્ધાં રૂ. ૧૦૦)ના, અથવા મહાભારત સિવાયના રૂ. ૨૫) ના પુસ્તકો લેનારને છાપેલી કિંમતમાંથી અમદાવાદમાં ૧૨ાા ટકા કમીશન મળશે, ૫–બહાર ગામથી મંગાવનારે અમદાવાદ લખવું.

સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

भद्र पासे, अहमदाबाद अने कालबादेवी रोड, बंबई नं०२